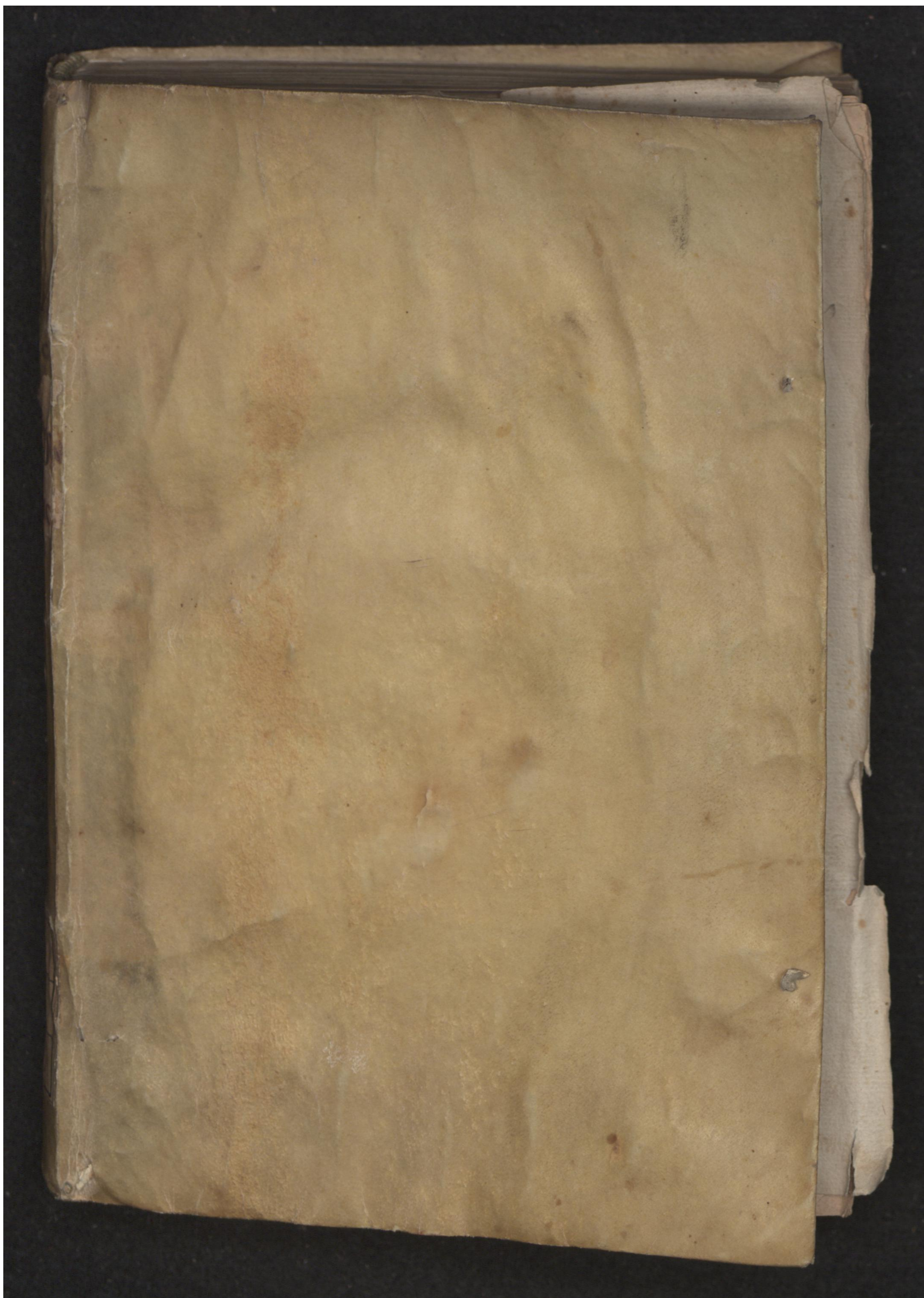
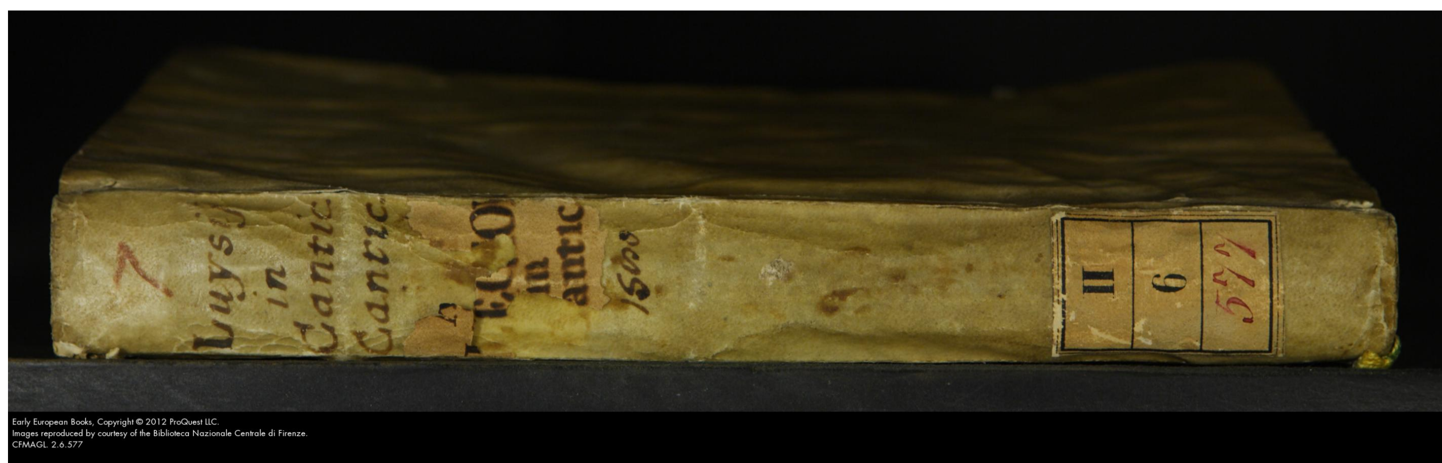
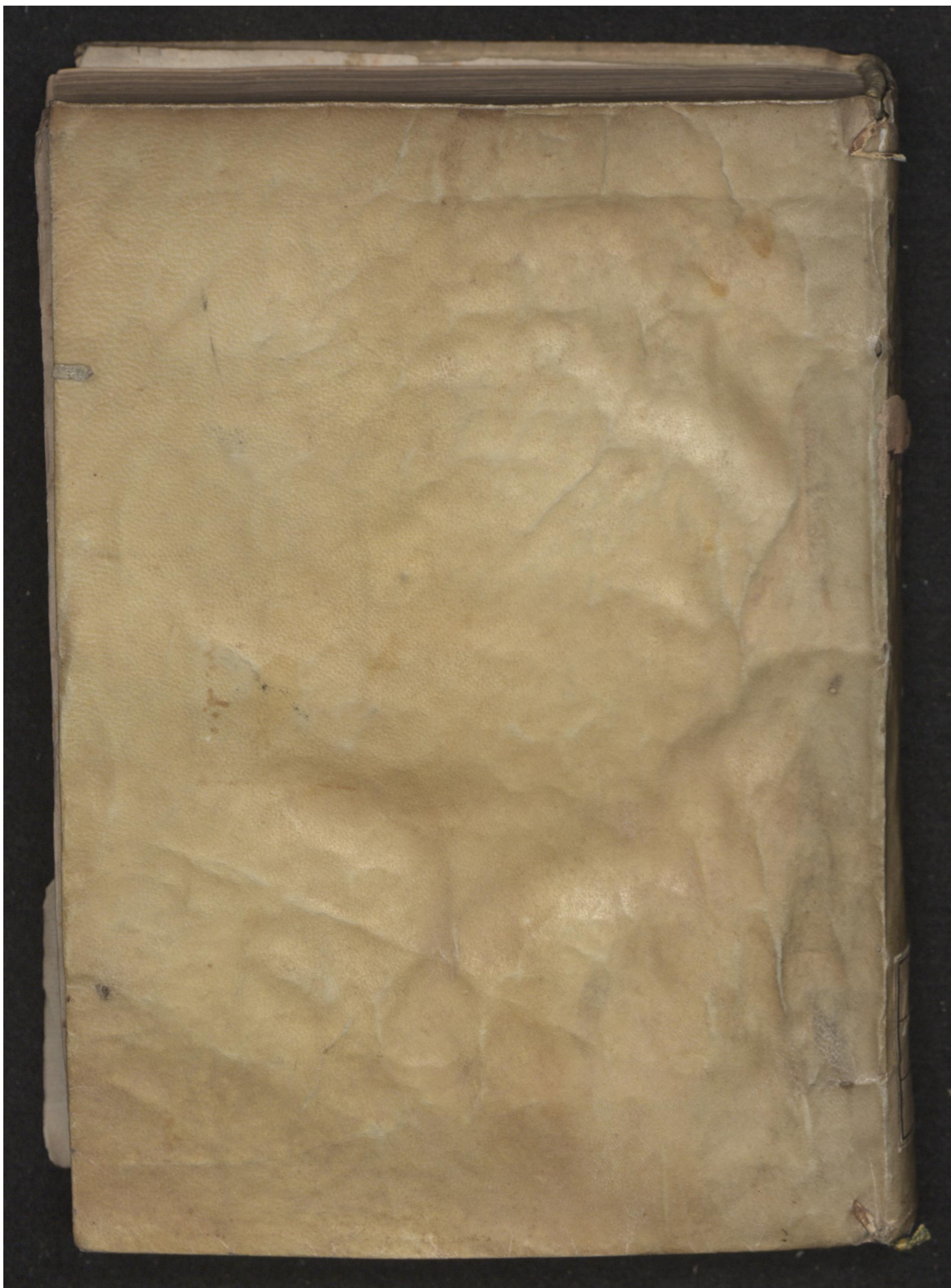
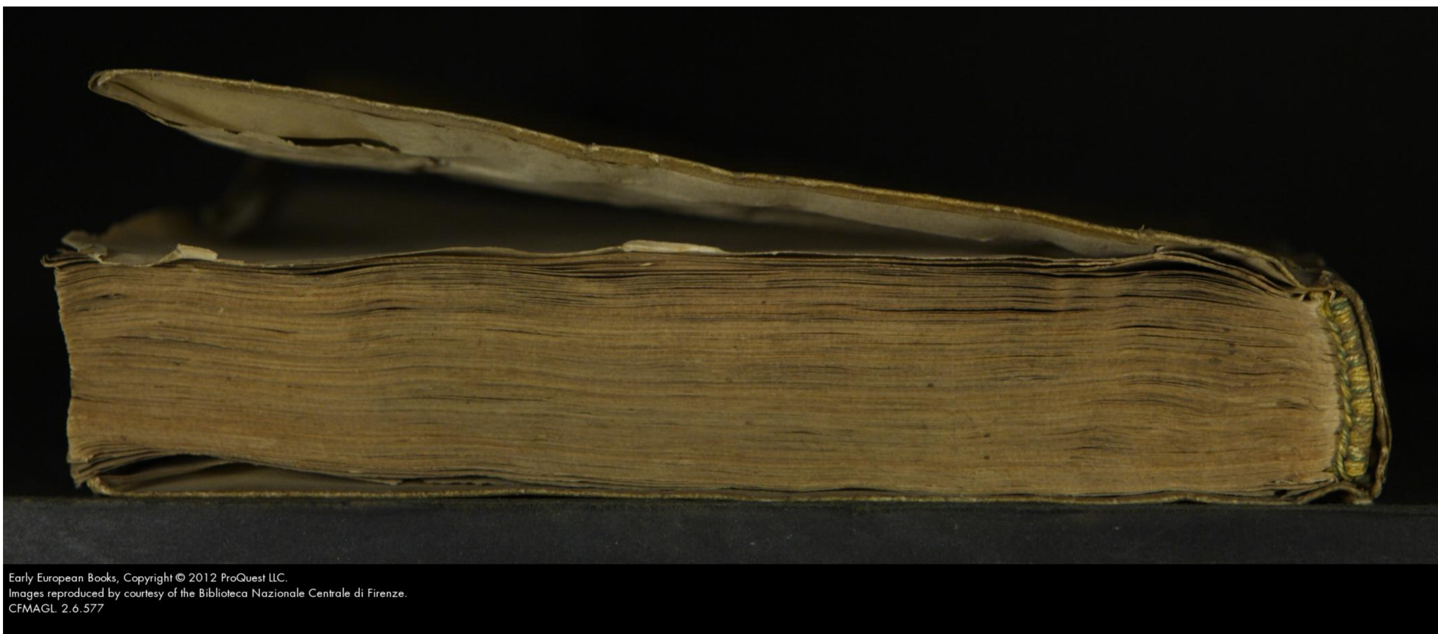

Luys in Cantic
in Cantic
1600
II
6
577

XL
LEGION. in
Cantic

F. LVYSII LEGIONENSIS AVGVSTINIANI DIVINORVM LIBRORVM PRIMI APVD SALMANTICENSES INTERPRETIS.

IN CANTICA CANTICORVM SOLOMONIS EXPLANATIO.

Ad serenissimum Principem Albertum, Austriæ Archiducem, S. R. E. Cardinalem.

SALMANTICÆ,
Excudebat Lucas à Iunta. M. D. LXXX.
CVM PRIVILEGIO.

FR. Petrus Xuarez ordinis D. P. Augustini in Prouincia Castellæ prior prouincialis Fratri Luysio Legionensi Theologiæ professori, atque magistro eiusdem ordinis, & voti. S. Quoniam officij nostri est, religionis bono & honori, in ijs præcipuè rebus quæ ad publicam proximorum vtilitatem spectant, omni ratione seruire, & ad idem excitare, & adhortari omnes huius prouinciæ viros à quibus id commodè fieri posse intelligimus. quoniamque scimus te plura & ad sacrarum literarum explanationem, & ad Theologicas quæstiones pertinentia scripsisse, quæ si edantur sint publicè vtilia futura, idcircò tenore præsentium, & nostri officij authoritate in virtute Spiritus sancti, & in meritum sanctæ obedientiæ tibi præcipimus, vt quos habes confectos in Canticum Canticorum Solomonis commentarios primum, deinde reliqua omnia, quæ & in sacras literas & de Theologicis quæstionibus commentatus es, typis mandes. Datum Salmanticæ XI. Calend. Ianuarij. Ann. M. D. LXXVIII.

F. Petrus Xuarez,
Prouincialis.

EXPLANATIONEM Canticorum Salomonis, Luysij Legionensis Augustiniani, Salmanticensis Academiæ doctissimi professoris, legi sanè libentissimè: est enim eiusmodi, vt magnopere, non solùm sententijs aptissima quadam serie, quod erat in hoc opere valdè difficile, cohærentibus, sed etiam sermonis puritate, & elegantia, antiquitatem illam cultam & perpolitam redoleat. Quamobrem edendam censeo, perque manus & ora hominum peruagari: cùm sit nõ tantùm orthodoxa, sed ad pietatem promouendam, & verum religionis cultum amplificandum aptissimè composita.

Sebastianus Petreius Doctor Theologus.

ON PHELIPPE por la gracia de Dios Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, de las dos Sicilias, de Hierusalem, de Nauarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galicia, de Mallorca, de Seuilla, de Cerdeña, de Cordoua, de Corcega, de Murcia, de Iaen, de los Algarues, de Algezira, de Gibraltar, Duque de Milan, Cõde de Flãdes y de Tirol, &c. Por quãto por parte de vos el Maestro Fray Luys de Leon de la ordẽ de S. Augustin, nos fue hecha relacion q̃ auiades cõpuesto vn libro sobre los Cantares de Salomõ, y nos supplicastes os diessemos licencia para imprimir lo, y priuilegio. Y agora auiades compuesto vn tratado sobre el Psalmo veynte y seys, supplicandonos os diessemos licencia, para que juntamente con el dicho libro sobre los Cantares le pudiessedes imprimir (o como la nuestra merced fuesse) lo qual visto por los del nuestro consejo: por quanto en el dicho libro se hizieron las diligencias que la prematica por nos hecha sobre la impression de los libros dispone: fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra carta para vos en la dicha razon, e nos tuuimos lo por bien. Por la qual vos damos licencia y facultad, para que por esta vez qualquier Impressor destos nuestros reynos pueda imprimir los dichos libros juntos, sin que por ello incurra en pena alguna. Y mandamos que despues de impresso no se pueda vender, ni venda, sin que primero se traya al nuestro consejo, juntamente con el original que en el fue visto, que va rubricado y firmado al fin de Iuan Gallo de Andrada nuestro escriuano de Camara, de los que residen en el nuestro consejo, para que la dicha impression se vea, si esta conforme al original, y se de licencia para lo poder vẽder, y se tasse el precio a que se vuiere de vender cada pliego del, so pena de caer e incurrir en las penas contenidas en la dicha prematica y leyes de nuestros reynos, principalmente de la nuestra merced y de diez mil marauedis para la nuestra Camara. Dada en Madrid a veynte y dos dias del mes de Março, de mil y qui-

nientos y ochenta años.

Antonius Episcopus.	El Licenciado Fuenmayor.	El Doctor don Iñigo de Cardenas çapata.
El Licenciado Couarruuias.	El Licẽciado Luys Tello Maldonado.	El Licenciado Chumacero de Sotomayor.

Yo Iuan Gallo de Andrada, escriuano de Camara de su Magestad la hize escreuir por su mandado, con acuerdo de los de su consejo.

EL REY.

OR quanto por parte de vos Fray Luys de Leon Maestro en sancta Theologia, y Cathedratico en la Vniuersidad de Salamanca, nos fue hecha relacion que vos auiades compuesto vn libro en Latin que se intitulaua in Canticum Canticorum Salomonis interpretatio, el qual os auia costado mucho trabajo, y seria de mucha vtilidad a la Republica, supplicando nos os mandassemos dar licencia para lo imprimir, y priuilegio para lo vender por tiempo de veynte años, o como la nuestra merced fuesse: lo qual visto por los del nuestro consejo, por quanto en el dicho libro se hizo la diligencia que la prematica por nos hecha sobre la impresion de los libros dispone por os hazer bien y merced; fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, e nos touimos lo por bien. Y por la presente os damos licencia y facultad, para que vos, o la persona que para ello vuestro poder ouiere y no otra persona alguna, podays hazer imprimir y vender el dicho libro que de suso se haze mencion en estos nuestros reynos de Castilla, por tiempo y espacio de diez años, que corran y se cuenten desde el dia de la fecha desta nuestra cedula, so pena que qualquiera persona, o personas que sin tener para ello vuestro poder lo imprimiere, o vendiere, o hiziere imprimir, o vender, pierda toda la impresion que hiziere con los moldes y aparejos della, y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis por cada vez que lo contrario hiziere: la qual dicha pena sea la tercia parte para la persona q̃ lo accusare, y la otra tercia parte para el juez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para la nuestra camara y fisco, con tãto que todas las vezes que huuieredes de hazer imprimir el dicho libro durante el dicho tiẽpo de los dichos diez años, lo traygays al nuestro consejo, juntamente con el original que en el fue visto, q̃ va rubricada cada plana, y firmado al fin del de Iuã Gallo de Andrada nuestro escriuano de camara

de

de los que residen en el nuestro consejo, para que se vea si la dicha impression esta conforme a el, y se os de licencia, para lo poder vender, y se tasse el precio a como se huuiere de vender, so pena de caer e incurrir en las penas contenidas en la dicha prematica: y mandamos a los del nuestro consejo, y a otras qualesquier justicias destos reynos que guarden, y cumplan, y executen, y hagan guardar, cumplir y executar esta nuestra cedula, y todo lo en ella cõtenido. Fecha en Sant Lorenço, a treze dias del mes de Octubre, de mil y quiniẽtos y setenta y nueue años.

YO EL REY.

Por mandado de su Magestad.

Antonio de Erasso.

ERRATA SIC EMENDENTVR.

Pagina.	*Linea.*	*Lege.*
38.	18.	Ecclesiastæ.
47.	18.	גרף
78.	5.	que.
83.	3.	iucunditatis.
85.	12.	cum labore.
88.	8.	præcedas.
90.	16.	cũ dicitur, id nimirũ dicitur
92.	25.	his.
93.	26.	media.
96.	5.	implorantem.
96.	19.	Palæstinis.
98.	21.& 22.	esse.
102.	11.	vnà.
103.	13.	Pinguium.
107.	5.	*dele*, vt.
110.	1.	perueniat.
121.	18.	Et sicut.
122.	9.	fragilitatis.
124.	4.	*dele*, reuertere.
127.	18.	tamen.
138.	17.	quia.
148.	5.	iusti viri faciũt, facere certè.
155.	26.	eiusmodi.
160.	9.	desponsationis suæ & in die lætitiæ cordis sui.
170.	23.	contendo, amorum spiritualium declarandorum causa, describi, scilicèt, hic.

S 147.

174.	25.	לצמתך
194.	8.	iſtæ.
208.	12.	participamus.
208.	14.	efficimur.
212.	25.	expectando.
213.	4.	impellente.
214.	18.	expectans.
237.	13.	non id petere ſpóſum facit.
240.	3.	omnes quamuis tenuiſs.
248.	21.	queſtum.
258.	6.	poſſet.
278.	22.	tertiæ Abrahami vxoris.
281	3.	hortum nucum, à nuce arbore in eo conſita ſic dictum, deſcendi itaque in hortum, vt &c.
284.	9.	ipſos.
284.	10.&11.	beatos atque fœlices.
301.	19.	pes.
305.	12.	vereantur.
315.	24.	inficiebatur.
216.	25.	an fractibus.

SERE-

SERENISISMO PRINCIPI ALBERTO AVSTRIAE ARCHIDVCI S. R. E. Cardinali, F. Luysius Legionensis Augustinianus S. P. D.

VOD, ET LITErarum studia colis, & studiosos literarum diligis, idque præ te ipse fers, & cunctis notum esse vis, in spem veni, Alberte Principum decus, si hos meos in Cantica Salomonis Commẽtarios tuæ celsitudini, quod nunc facio, dicassem, id tibi non ingratum futurũ. Eoq; magis adductus sum, id vt facere auderem, quòd memineram superiore anno, cũ obsequium tibi meum, atque adeo me ipsum totum offerrem, quali me & vultus hilaritate & verborum comitate excepisses: quodq; ex Alphonso Coloma cubiculario tuo postea cognoueram, memoriam mei non abiecisse te, sed è tuo isto fastigio ad meam humilitatem nonnunquam despicere, & in tuis sermonibus mentio-

nem mei solitum esse interdum facere. Præter hæc illud etiam vidi, hæc scripta optimè conuenire tuæ personæ. Vt, qui ad ecclesiæ imperium, vt omnes speramus, aliquando obtinendum natus sis, & à Deo electus, adamare iam nunc ecclesiam inciperes ex his scriptis, in quibus videres tanto ipsam amore à rege omniũ regum Christo esse adamatam, non solum, vt dominus, atq; pater illius dici, sed vt amator etiam, & sponsus haberi: vtque ea, sua ex persona scribi voluerit, quibus in amore nihil scribi potuit ardẽtiùs. Est enim verè diuina virtus amor, charitasque in homines vniuersos effusa. Cuius tu virtutis, quoniam ad eam natura factus videris esse, perfectionem, & absolutionem facilè adsequere huius lectione libri. Qui tibi dicatus, tuæque celsitudinis tanquam numine tectus, non solum in publicum prodire iam audet, sed etiam sperat, atque confidit gratiorem se, quàm vnquam antea fuisset, cunctis futurum.

Vale.

LECTO-

LECTORI.

VM superioribus annis rogatu cuiusdam amici mei, qui Latinè nesciebat, Canticum Salomonis in Hispanum sermonem conuertissem, addidissemque eodem sermone conscriptos breues in idem commentarios, quibus verã, & arcanam eius Cantici intelligentiam leuiter attingebam: verborum verò textum, & proprietates, atq; similitudinum, quibus is liber abundat, rationes latiùs explanabam. nam petierat à me is, cuius causa id elaborabatur, se vt docerem, non quid arcani scripta illa continerent, nam audiuisse id à multis, & à singulis suo modo dicebat, sed quo modo rectè quasi construendus esset ille verborum ordo, valdè, vt videtur, perturbatus, & inuolutus. itaque cũ id confecissem, & ei, cuius rogatu confeceram legendum dedissem, isque paucis post mensibus reddidisset mihi librum meum, nullo illius apud se exemplo relicto, accidit, vt quidam meus familiaris, è meis scrinijs, me inscio eum accipiens, non solum sibi describeret, sed descriptum à se exemplum alijs item describendum traderet. Ex quo factum postea est, vt multis omnium ordinum hominibus eum librũ probantibus, atque petentibus, breui is liber in plura exempla transfusus, & per maiorem Hispaniæ partem sparsus, in manus plu

rimorum peruenerit. Sed quoniam à rerum fidei iudicibus sanctè erat interdictum, ne quis sacræ scripturæ liber, vulgari sermone cõscriptus legeretur: quidã non nimium amatores mei, causam in eo sibi oblatam ad mihi incommodandũ putarunt, eamq;, & statim, & auidè arripuerunt. Verum illis iam controuersijs, Deo pro me disceptãte, dijudicatis: meque ipso post multos, & magnos labores, eiusdem Dei beneficio, pristinæ dignitati meæ, atque integræ opinioni aliquando tandem restituto: quo etiam in hoc omnium iudicijs satisfieret: vtque nihil relinqueretur, quod suspicioni locum dare posset alicui, multi me hortati sunt, vt Latinè verterem eum librum, ipsumque peruulgarem atque ederem. Quod & feci, coactus quodãmodo, nec tam meam sentẽtiam, quam plurimorum qui mihi bene volunt iudicia sequutus: proptereaquod semper iudicassem, tam multis hac nostra ætate non solùm nouos libros ipsis edẽtibus, sed ad aliorum bene scripta carpenda excubantibus, & intentis, scribendi munus hoc tempore, nec nimis vtile esse alijs, & ijs ipsis qui scribunt esse valdè periculosum. Sed, vt dicere cęperam, re ipsa penè constrictus Latinum eum librũ feci, Latinoque addidi, quæ Hispano deerat, veræ, & arcanæ sententiæ perpetuã, & copiosiorem explanationem. Quem nunc librum de amicorum meorum sententia edere institui, siue potius iam edo. In quo non diffiteor mihi euenisse, quod euenire necesse est omnibus, qui necessitate potiùs adducti, quàm voluntate aliquid scribunt, sibi

vt

vt in multis eorum quæ ſcribunt, diſpliceant. Diſpliceo enim mihi in pleriſq;. Nam dum cogitur, & aliô quam quo cupit mens vocatur, inuita ſequitur, & ob id parce, atque malignè ſuggerit & ſententias, & verba. Sed quamuis mihi ipſe diſpliceam, tamen ſi cui bono, atque pio aliquid in hoc libello placuerit: ſiq; certè, quod vnum maximè cupio, ex eo quis flammulam aliquam diuini amoris conceperit, id ſatis erit, vt non fruſtra, ſed vt cum maxima vtilitate arbitrer, ſuſceptum fuiſſe à me, hunc iſtius libri conficiendi laborem.

* *
*

VOTVM.

Quo mens plena Deo, quantoq́ue exæstuat igne
Inq́ue vicem quanto flagrat amore Deus,
Dum resero interpres diuini carminis, olim
Numinis impulsu, quod cecinit Solomon,
Supremo, ô virgo, penitus dilecta tonanti,
Ipse amor, è cuius prosiluit gremio
Da sensus rectos: da verba decentia: posse
Da sanctos ignes pectore concipere:
Scilicèt, vt magno perfunctus munere, laudes
Diua tuas grato carmine concelebrem.

CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

SALOMON HOC IN carmine, quod conſcripſit dictante illi Spiritu ſancto, mutuum inter Deum, & homines amorem expoſuit, id eſt, Chriſti tum erga Eccleſiam totam, tum erga fideleis ſingulos amorem. Expoſuit autem non ipſos, aut Chriſtum, aut Eccleſiam palàm loquenteis inducens, ſed introducens tanquam in ſcænam inter ſe amanteis coniuges duos, qui Christi, & Eccleſiæ perſonam ſuſtinerent, & mutua erga ſe charitate exprimerent ſummam illam, & cæleſtem coniunctionē amoris, quæ eſt inter Chriſtum, & Eccleſiam. Itaque tota huius libri oratio, figurata eſt, & allegorica. Allegoricam dico, non ea allegoria, quam D. Paulo authore, inducunt Theologi, cum in ſacris literis, à literę, quem vocant ſenſu, allegoricum ſenſum diſtingunt: ſed quam tradunt rhetores effici ex perpetua metaphora. Conſtat autem oportere, vt quod iſto modo figuratè, & allegoricè dicitur, id omne ducatur ex eius rei natura, è qua ſimilitudo transfertur, id eſt, ex ea re, quę palàm

Orig. pro lo. in can. Pſell. pro lo. in can. Hiero. li. 1. aduerſ. Ioui. Bernar. hom. 8. in can. Lyran in c. 4. canticorum.

 adhibe-

adhibetur, alterius rei occultæ loco. Nam ob eam causam adhibetur, vt in eius ratione manifesta, alterius rei latens natura similitudine quadã, tanquam in speculo, conspiciatur. Quare necesse est, vt ea res enucleatè, qualis ipsa est, aptis & verbis, & sententijs, & omnino suis coloribus exprimatur: aut certè sine causa adhiberetur. Deinde etiam constat, id genus scripta aliud sensus, atq; sententiæ palàm ostentare, ac præ se ferre, aliud continere intra se inclusum. Diuidique ea omnia in sonum (non enim mihi occurrit in præsentia commodius aliud verbum, quo nominem id, quidquid est, quod istiusmodi scripta statim primò audita significare videntur: quanquam scio priscos Ecclesiæ scriptores historiam id, aut historicam intelligentiam nominasse, sed vocetur nobis verborũ sonus.) Itaque diuidi in sonum, & sententiam, vt sonus sit exterior ille, qui oculis obijcitur sensus: sententia verò latens, & occulta intelligentia ea, ad quam exterior sonus transfertur, quæ eadem dicitur, & est literalis intelligentia. Postremò illud etiam est manifestum, quanquam horum scriptorum vera sententia non sit illa, quam ipsa scripta ostentant, quamq; nominauimus sonum, sed ea potius, quam intra se occultant, & includunt, tamen quid, & quale sit id interius, quod latet, ex eo, quod patet, atque conspicitur, quærendum esse, & interpretandũ. Quibus ex omnibus efficitur, eum, qui isthæc scripta interpretatur, si quidem suo muneri satisfacturus est: primùm exteriores illos sensus

Orige. homilia. 1. in Canti.

ſus exponere debere: deinde ex eis interiores, & veros eruere, atque explicare. Ne, ſi ignorata, aut inexpoſita eius rei natura, vnde ſimilitudo ducitur, ad interiora explicanda ſtatim acceſſerit, quaſi amiſſo duce aberret longè à vero, incidatque in abſurda, & ſecum pugnantia quædam: quemadmodum nonnullis harum literarũ interpretibus accidiſſe videmus, & noſtra, & noſtrorum auorum ætate. Hanc certè nos in hoc libello interpretando rationem ſequuti ſumus. Itaque ſingulis in capitibus eius libri ſeparatim de vtroque diximus: & ex vno ad aliud gradum conſtruximus nobis, & alterum cõparauimus cum altero. Comparauimus, inquam, ita vt res rebus conferrem, non autem, vt aut ſingula verba, aut minutatim cuncta, quæ in allegoria dicebantur, referrem ad interiorem intelligentiam. Id enim neque neceſſarium factu eſt, nec verò ſemper fieri poteſt. Haud enim parum multa in hoc genere ponuntur, magis vt inſtitutæ allegoriæ ſeruiatur, quàm vt indè transferatur aliquid ad id, de quo agitur. Quod niſi viderem doctis, & intelligentibus hominibus notum eſſe, non ſolùm magna D. Hieronymi authoritate probarem, ſed etiam perſpicuum facerem multis productis exemplis cùm ex ſacris literis, tum ex aliorum authorum ſcriptis. Id certè in hoc carmine non ſemel fit. Quod carmen cùm Hebręi Canticum canticorum vocant, id intelligi volunt, præſtare ipſum cæteris canticis.

Hiere. in Ezech. c. 29.

CAP. I.

SCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI: QVIA MELIORA SVNT VBERA TVA VINO: FRAGRANTIA VNGVENTIS OPTIMIS. OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM: IDEO ADOLESCENTVLAE DILEXERVNT TE. TRAHE ME, POST TE CVRREMVS. INTRODVXIT ME REX IN CELLARIA SVA: EXVLTABIMVS, ET LAETABIMVR IN TE MEMORES VBERVM TVORVM SVPER VINVM: RECTI DILIGVNT TE. NIGRA SVM, SED FORMOSA, FILIAE HIERVSALEM, SICVT TABERNACVLA CEDAR, SICVT PELLES SALOMONIS. NOLITE ME CONSIDERARE, QVIA FVSCA SVM: QVIA DECOLORAVIT ME SOL. FILII MATRIS MEAE PVGNAVERVNT CONTRA ME, POSVERVNT ME CVSTODEM IN VINEIS: VINEAM MEAM NON CVSTODIVI. INDICA MIHI QVEM DILIGIT ANIMA MEA, VBI PASCAS, VBI CVBES IN MERIDIE, NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIVM TVORVM. SI IGNORAS TE, O PVLCHERRIMA INTER MVLIERES, EGREDERE, ET ABI POST VESTIGIA GREGVM TVORVM, ET PASCE HOEDOS TVOS IVXTA TABERNACVLA PASTORVM. EQVITATVI MEO IN CVRRIBVS PHARAONIS ASSIMILAVI TE, AMICA MEA. PVLCHRAE SVNT GENAE TVAE, SICVT TVRTVRIS: COLLVM TVVM SICVT MONILIA. MVRENVLAS AVREAS FACIEMVS TIBI, VERMICVLATAS ARGENTO. DVM ESSET REX IN ACCVBITV SVO, NARDVS MEA DEDIT ODOREM SVVM. FASCICVLVS MYRRHAE DILECTVS MEVS MIHI INTER VBERA MEA COMMORABITVR. BOTRVS CYPRI DILECTVS MEVS MIHI, IN VINEIS ENGADDI. ECCE TV PVLCHRA ES, AMICA MEA: ECCE TV PVLCHRA ES: OCVLI TVI COLVMBARVM. ECCE TV PVLCHER ES, DILECTE MI, ET DECORVS. LECTVLVS NOSTER FLORIDVS, TIGNA DOMORVM NOSTRARVM CEDRINA, LAQVEARIA NOSTRA CYPRESSINA.

EXPLA-

EXPLANATIO.

PRIVS DE EXTERIORE ſententia dicam, poſteriùs interiorem, & veram perſequar. Igitur, vt dixi, hîc inducuntur in ſpeciem paſtores duo, vir, & fœmina, & inter ſe amantes, & inuicem à ſe diſtracti: qua ex diſtractione, mœrore, atque deſiderio malè affecta fœmina, lãguêre fingitur, itaque dicere: Oſculetur me oſculo oris ſui. Videlicet, ſociæ vina illi, atque vnguenta adferebant, quò eorum vel odore, vel hauſtu fugientem animam reuocaret: quæ illa reſpuens dicit: OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI. Quaſi ita diceret: Amouete iſta hinc, atque auferte, nihil enim ad me morbo liberandum iſta faciunt. Deſiderio viri mei langueo: nec, niſi eo viſo, morbo liberari poſſum. Adſit ille modò; mihique ſuauiorum ſuorum aliquid impertiatur, id mihi ad ſanitatem recuperandam ſatis erit: nec, præter id, quidquã erit ſatis. Itaque: Oſculetur me oſculo oris ſui. Hebraicè מנשיקות id eſt de, vel ex oſculis, hoc eſt vno, aut altero oſculo, atque adeò nonnullis oſculis. Non enim, inquit, multa millia baſiorũ depoſco: vel vno aut altero illius oſculo iam penè amiſſam vitam recuperabo. Ducta eſt autem hæc omnis oratio nõ ſolum ex affectu, ſenſuque amantium, ſed etiã ex natura ipſa rerum. Nam amantium animi non tam ſecum ipſi, quàm cum ijs, quos amant, verſantur: quoque longiùs ab illis abſunt, eò magis à ſe, & à ſuis corporibus

discedunt: minusque vim suã illis impertiuntur, ex quo corpora ipsa macie attenuantur, pallentque, ac viribus animi destituta languent. Qui languor corporis quoniam ex absentia, & aberratione, vt ita dicam, animi totus oritur, ideò corpora ipsa naturæ tacito sensu, suoque nutu reuocare ad se animum suũ cupiunt. Is autem cum eo, quem amat, versatur, & apud illum habitat. Auent igitur eodem naturæ inductu amicos videre, arcteque complecti, & id animi sui, quod intra illos est, haurire quoquo modo possint, & ad se transferre. Quod quoniam iungendis osculis, animaque legenda videtur maximè posse effici, ex eo fit, vt in amore tanta sit dissuauiandi vel cupiditas, vel voluptas. Languet itaque sponsa ex amore: cuius languoris medicina omnis in deosculatione sita est. Rectè igitur id vnum flagitat, dicens: Osculetur me osculo oris sui. Rectèque cætera fomenta, vina, flores, vnguenta à suis sibi oblata aspernatur, aut certè aspernari fingitur. Quare etiam adiecit: QVIA MELIORA SVNT VBERA TVA VINO. aut, vt alij; AMORES TVI: Quoniam verbũ Hebraicum ad vtrunque est anceps: quanquam & ipsa vbera pro amoribus in sacris literis translatè ponuntur. Et quod sequitur: FRAGRANTIA VNGVENTIS OPTIMIS. Nõ solùm, inquit, vino præstant, sed vnguentis excellunt. Nec adeo cuiusquam animum ita aut vinum exhilarat, aut vnguentorum odor oblectat, atque ipsa viri mei amore, atque blanditijs reficior, atq; confirmor. Sed quod vetus interpres posuit: FRAGRANTIA VNGVENTIS

OPTIMIS

optimis. Alij ex Hebræo non admodũ diuerso sensu vertunt: Odori vngventorvm. Est enim præcisè dictum, & cum admirationis significatione quadam, quod ita commodè: Porrò fragrantiam vnguentorum, deest autem: Quis dicendo assequatur, vt explicet? Ac si dicat: Amores quidem tui vino quantũuis generoso præstantiores sunt. Nam de odore, quem vnguenta, quibus es delibutus, spirant, quid attinet dicere? Nam: Olevm effvsvm nomen tvvm. Tam benè, inquit, oles, vt non odoratus modò, sed vnguentum ipsum, ipseque bonus odor dicare, atque nominêre. Nota est figura loquendi, cùm ad alicuius in aliquo genere præstantiam declarandam, illi nomẽ tribuimus, eius ipsius rei, in qua excellere dicitur. Sicut Christus dominus Simonem, Apostolorũ principem, & Ecclesiæ firmamentum futurum, non aut saxeum, aut de petra natum, sed Cepham Hebraica voce appellauit, id est, saxum ipsum, atque petrã. Quòd autem, oleum, hoc loco Hebræi vocant, id Latini, vnguenta nominant. Ea autem sunt è floribus, herbisve, aut manu expressi, aut igne eliciti, aut sua spõte fluentes, aut alio quouis modo confecti liquidi odores. Quod verò additur: Effvsvm. epitasin habet odoris longè, latèque fragrantis, vt sponsus non modo dicatur ipse odor, sed latè fragrans, & ad omneis parteis permeans odor. Nam vnguenta, cùm recluso eo, in quo sunt, vasculo, effunduntur, tũ maximè ex se odorem emittunt. Sequitnr: Ideo adolescentvlae dilexervnt te. Amplificat, quod de odore *Matt. 16.*

sponsi

ſponſi dixerat. Nam eò fit, inquit, vt omnium adoleſcentularum fœminarũ amorem colligas: omnibus charus, & iucundus ſis. Quæ oratio ex media vitæ conſuetudine expreſſa eſt. Nam omnes fœminæ, & maximè puellæ, huiuſmodi odorum, atque mundiciarum ſunt naturâ cupidiores. Atque vt mihi quidem videtur, Salomon pudori, atque decori ſeruit, cùm Sponſæ tribuit iſta verba: nimirum: IDEO ADOLESCENTVLAE DILEXERVNT TE. Nam his illa occurrit, tacitis aliorum iudicijs, ſeque tacitè purgat. Videbat enim fieri poſſe, ſibi vt crimini daretur, quòd virum ſuum ad oſcula, & amplexus, præter id, quod pudicã decebat, petulantiùs inuitaſſet. Id ergò auditorum cogitationibus ſibi obiectum, & quanuis re falſum, tamen in ſpeciem ſatis probabile, & à proba fœmina haud quaquam contemnendum crimen omni ratione diluit. Nam & huc pertinet, quòd Sponſum nominauit ſuprà, oleum effuſum, dicens: OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM. vt quò maiorem boni vim in ſponſo videremus, eò minus miraremur ipſam præ amore penè ſui obliuiſci. Et nunc idem agit, cùm dicit: IDEO ADOLESCENTVLAE DILEXERVNT TE. Quis enim non concedat illi, quæ viri ſui ſuauiſsimos erat experta mores, ipſum vt effuſiſsimè diligat: cùm videat eundem certatim diligi à puellis omnibus, ad quas modò odor illius aliquis perueniſſet? TRAHE ME, POST TE CVRREMVS. Et hoc ad amorem amplificandum valet, ſicuti ſuperiora omnia. Nam primùm his verbis docet, ſe amore ità languere, vt ſuis ipſa
pedibus

pedibus consistere nequeat. Deinde demonstrat, sic se ab eodem amore affici, sicque incendi, atque inflammari viri sui desiderio, vt quamuis languido, & imbecillo corpore, ipsum vel currentē sequutura sit. Languor quippè iste corporis, & in languido corpore ardens istud studium sponsum insequendi, & ab amore effecta sunt, & sunt ipsa eximij cuiusdam amoris illustria argumenta. INTRODVXIT ME REX IN CELLARIA SVA: EXVLTABIMVS, ET LAETABIMVR IN TE, MEMORES VBERVM TVORVM SVPER VINVM: RECTI DILIGVNT TE. Commemorat se compotem esse factam eius ipsius, cuius desiderio ardebat. Nō quòd re ipsa compos effecta fuerit, sed quòd rei desideratæ imago, quæ illius animo obuersabatur, efficiebat, vt futura, & optata bona pro præsentibus haberet: ex desiderantiū videlicet more, atq; affectu. INTRODVXIT, inquit, id est, introducet, ex proprietate sermonis Hebraici: in quo sæpè præterita pro futuris ponuntur ad significandum eorum, vel quæ prædicuntur certos euentus, vel quæ desiderantur, non frustrandos fineis. REX. Personæ, quam agit oblita, regem illum vocat ex Hebræorū item loquendi consuetu- *Iere. 22.* dine, qui in amore huiusmodi appellationibus vtuntur, mi frater, mi rex. IN CELLARIA SVA. id est, in intimas ædeis: aptum, scilicet, ad amori vacandum locum: ex quo existit, quod sequitur: EXVLTABIMVS ET LAETABIMVR IN TE. Quibus verbis significatur lætitiæ genus quoddam eximium, è mutuo amantium colloquio, & congressu exortum: non illud quidem

caducum,& leue:sed stabile,& manens, suique memoriam in animo impressam relinquens. Et idcircò addidit: MEMORES VBERVM TVORVM. id est, amorum tuorum SVPER VINVM. Atque eius, inquit, gaudij, atque lætitiæ, quam è tuo congressu perceptura sum: quæque omni suauitate suauior, & iucundior futura mihi est, dulcissima memoria hærebit pectori meo semper. Id quod nemo mirabitur eorum, quibus tu propiùs es cognitus. Nemo, inquam, eorum, quibus tua suauitas morum, tuaque præstans virtus nota sit. Te enim recti diligunt, aut, quemadmodũ in Hebræo dicitur, rectitudines diligunt. Te gratiæ, te omnes læpores circunstant: quidquid aut à fortuna optabile, aut ab industria præstans, aut á natura excellens inesse in homine potest, omnis laus, omne decus, egregia omnis, & diuina indoles in te vno elucent: nec elucent modò, sed eluxerunt semper. Nam præteriti tẽporis voce dicitur, DILEXERVNT TE. quasi ita dicat: Non aduentitia hęc tua est, aut recẽs, sed à puero inolita, & innata virtus. Quamquam hic versiculus, etsi optimè ille quidem à Hieronymo ex Hebræo in Latinum sermonem expressus est, tamen potest, quoniam Hebraica hoc loco ad plures sententias sunt ambigua, alio modo non incommodè verti: isto scilicet, memorabimur: seu potius, in memoriam reuocabimus. Id enim propriè sonat נזכירה Igitur in memoriam reuocabimus: & distinctione hic adhibita. Amores tui prę vino, hoc est, vino sunt magis optabiles: quia recti, seu rectitudines, diligunt te.

te. Ita vt tota iſta oratio tribus articulis cõſtet, in quorum primo (nam duo reliqui perſpicuã habent ſententiam.) Itaque in horum primo quamuis breuiter & præciſè poſito (qualia ſunt ferè omnia, quæ amantes dicunt) quiddam continetur, valde illis familiare. Nam qui inter ſe amant, quoties id euenit, vt ex interuallo ſe aſpiciant, poſt illa, quæ in primo congreſſu dici ſolent, protinus ſubijciunt, atque exponunt vterque alteri, ea, quæcunque ipſis dum à ſe mutuò diſtracti aberant, vel triſtia, vel læta euenerunt. Itaque quoniã potuerat id, quod certa ſpe perceperat, futurum ſuum vt ſponſum aliquando videret, ſubijcit protinus, quæ hos amantium congreſſus natura ſequitur, commemorationem illam mutui, erga ſe animi, atque ſenſus. Ideoque dixit, commentabimur, ſiue in memoriam reuocabimus, quas ſcilicet moleſtias ab inuicem diſtracti pertulerimus, qui ęſtus animorum noſtrorum fuerint, quantoque laborauerimus tum deſiderio, tum metu. Sequitur.

NIGRA SVM, SED FORMOSA FILIAE HIERVSALEM, SICVT TABERNACVLA CEDAR: SICVT PELLES SALOMONIS.

Ad cætera, quæ de hac fœmina, cuius ſub ficta perſona vera res agitur dicta ſunt, illud nunc adijciamus: facie illam quidem perliberali fuiſſe dici, cæterum ſub nigro colore, quales fere eſſe ſolent omnes, quæ ruri vitã degunt fœminæ: igitur quia ſe talem agnoſcebat, ne quis fortè putaret, in eo quod ſe de ſponſi ſui erga ipſam amore iactabat, credula ſpe, atque inani decipi, nec vero credibile eſſe, vt eo colore fœmi-

nam quiſquam tam ardenter amaret: vtque ne ſui iactatione, atque fiducia iſta, riſum cuipiam moueret: propterea his aliorum de ſe iudicijs occupatione occurrens, & colorem ſuum purgans docet, cum ea coloris culpa egregium formæ decus, cæterarumque ſui corporis partium venuſtatem compenſari deberi, ſibique vſu venire idem, quod tabernaculis Arabum, quos ſacræ literæ Cedar appellant, à Cedar Iſmaelis filio, eius gentis authore: qui Arabes quia ſubinde domicilia, atque ſedes mutant, vaganturq; ſemper, tentorijs plurimum vtuntur. Ergo ſibi accidere ait quod Nomadum tabernaculis: talemque ſe eſſe qualia ea tentoria ſunt, quibus in caſtris reges vti ſolent: quorum quidem tentoriorum ea pars quę imbri, atque ſoli exponitur coriacea ferè eſt, quo cœli iniurias perferre melius, atque facilius poſsit: at interior altera opere Babylonico picta, tum multo auro diſtincta, multiſque gemmis, contuentium oculos perſtringit, & ſplendore, & ſpecie: atque quemadmodum nemo ſanus ea ex exteriore ſpecie deſpiciat, ſic ſe ait à ſuo ſponſo ex vno colore, nequaquã pendi: magiſque ipſum reliqua totius corporis pulchritudine allici, quam deterreri nigrore? Qua in re Salomon mire expreſsit, fœminarũ ingenium, quæ ſi quid in ipſis eſt, quod amatorum oculos poſsit offendere, id ſolicitè occultant, aut ſi occultare nequeunt ſtudioſè, & accuratè defendunt, quod ipſum planius fit ex eo quod ſequitur. NOLITE ME CONSIDERARE, QVIA FVSCA SVM: QVIA DECOLORAVIT ME SOL,

FILII.

FILII MATRIS MEAE PVGNAVERVNT CONTRA ME, POSVERVNT ME CVSTODEM IN VINEIS: VINEAM MEAM NON CVSTODIVI. Nam defendiſſe ſatis colorem ſuum ſuperiori oratione videri poterat, & cum hac leui nota reliquam formæ elegantiam compenſaſſe, ſatiſque aliorum ſuſpicionibus occurriſſe pulchritudinis ſuę commemoratione, & expoſitione illa. Sed quod alijs ſatis eſt, ipſi non eſt ſatis, ſatis vt appareat quid illam mordeat. Itaque vrget idē, & hanc ſui coloris quaſi maculā eluere ſtudens affirmat, id quidquid eſt mali, non innatum malum eſſe, & eiuſmodi, quod deleri nequeat: ſed dum ruri in cuſtodiendo agro occupatur, & ſolem nuda facie excipit, id contraxiſſe dicit, additque tali vitæ generi, non tam ſponte ſua vacaſſe ſe, quam iniuria ſuorum: in quo præclarè a Salomone ſeruatū eſt perſonæ decorum. Nihil enim, quæ ruſticam vitam ageret, cur nigra eſſet, cauſari poterat aut veroſimilius, aut ſuæ perſonæ magis aptum, quam ſi ſe ſole peruſtam diceret. INDICA MIHI QVEM DILIGIT ANIMA MEA, VBI PASCAS, VBI CVBES IN MERIDIE, NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIVM TVORVM. Redit tantiſper dum colorem defendit intermiſſus amor, atque ex interuallo, vt fit, redit intentior. Nam dilationis iam, atque moræ impatiens ſponſa cōtinere ſe ipſam domi diutius nequit, & morantem ſponſum expectare: ipſa potius illum quærere ſtatuit. In quo amoris vis declaratur, cuius eſt is ardor, vt quæri ſe, aut rogari ab alio minimè poſtulet, ſed occurrat ipſe potius, ſuaque ſponte ſe amicis.

cis offerat iniussus,& inuocatus. Quare sponsa quā-
uis sibi,& languenti, & perblandè ipsum vocāti, ne-
que sui videndi copiam sponsus fecerat, neque re-
sponsum reddiderat vllum,non tamen ob id,aut ira-
ta ab amando desistit, aut sibi factam iniuriam que-
ritur,aut de pristino suo amore remittit aliquid,imò
hoc acrius ad amandum accenditur: itaque omnia
accipiens in bonam partem,nec vero illud saltem se-
cum reputans decere se, vtpote fœminam,conueni
ri à viro potius, quam virum ipsam conuenire:tan-
tum cognoscere auet, quibus ille in locis versetur:
nam periculum esse ait, si locorum ignoratione in
aliorum pastorum caulas errore fortasse inciderit,
ne pudori suo videatur parùm cautè consuluisse.
Quanquam hæc sponsæ oratio variè accipi potest:
vno modo quasi ea purgare se apud sponsum velit,
de cessatione sua, quod illum hactenus sequuta non
fuerit: non id culpa sua factum dicens, sed ignora-
tione locorum,in quibus ille versabatur:quasi ita di
cat. Vtinam,aut tu id mihi renuntiasses,aut per me
ipsa scissem,quibus in locis versarere iā diu est,quod
vnà tecum essem. Quare quod me hactenus domi
contineo,nec te sequor, atque conuenio nō desidiæ
deputare debes, sed ignorationi: timeo enim, ne si
ignara loci in quo es,te quæsitū eam,& tempus ina-
niter cōteram,& risum moueam cæteris pastoribus
sodalibus tuis, in quos fortasse incidam errore viæ.
Altero modo, quem magis probo, vt hæc oratio ab
animo tam longas moras non ferente proficiscatur,
conti-

contineatque non tam purgationem desidiæ aliquã (huius enim ne color quidem in tali, tamque ardenter virum amante fœmina hærere vllus poterat) quã votum, & desiderium eò veniẽdi, quo suus esset vir: & vbi terrarũ ageret, ob id ipsum, cognoscendi. Nec vero quis miretur, aut absurdum putet, quod ab eo qui abesse fingitur, id quærat sponsa: nam qui amant dulci quodã, & ex amore ducto errore cæci, quid rerum natura ferat sæpè parũ attendunt. Itaque quos diligunt videre eos, & præsentes alloqui sibi vidẽtur: iam eosdem querunt absentes, nec vbi gentium sint rogati possunt dicere, scire tamẽ valde cupiunt. Iam illos qui absunt, & à quibus magnis locorum spatijs diuisi sunt percontantur, & rogant, multaque huiusmodi, & dicunt, & faciunt re quidem absurda, amori tamen conuenientia, atque apta, quo ex more hæc omnis oratio ducta est. Simul enim eadem, & absentem suspirat virũ, & alloquitur præsentem, & à quo voces suas audiri non posse videt, ab eo petit vt sibi rogãti respõdeat, seque doceat ea pascua, in quibus versatur, quò sine aberratione, sineq; pudoris aliqua iactura celerrimè ad ipsum veniat: vnde sequitur.

NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIVM TVORVM.

Id autem est, ne dum locorum ignara te requiro, aberrem per diuersa loca, atque alium ex alio de te rogans, omnes sodalium tuorum caulas circumeam cũ dedecore, & probro. Iam quod Latinus interpres vertit vagari, & in Hebræo est עטיה anceps verbum est, quo & vagari, & pallio tegi Hebræi significant,

quare

quare alij vertunt, ne sim cooperta, & pallio amictæ apud greges sodalium tuorum. Coopertam autem cum dicunt, meretricē intelligi volunt, ex cultu quo meretrices eo tempore vti solitas legimus: nam quæ corpus vulgabant suum, pallio amictæ, & capite inuoluto, in biuijs, aut alijs id genus locis, quo cōmeabant frequentes viri, residentes virorum ad se adi-
Gene.38. tus præstolabantur. quod Thamar fecisse dicitur, quæ tali cultu scortum mentita Iudæ socero suo imposuit. Igitur siue hoc, siue illo modo, timet sponsa, aut aberrationē, aut probrum, aut certè vtrumque, & probrum, & aberrationem. Atque hactenus illa: nam quæ sequuntur sponsi sunt, qui rogatus iam adesse fingitur, atque ita dicere. SI IGNORAS TE, O PVLCHERRIMA INTER MVLIERES, EGREDERE, ET ABI POST VESTIGIA GREGVM TVORVM, ET PASCE HOEDOS TVOS IVXTA TABERNACVLA PASTORVM. De quo postremo loco rogatus fuerat sponsus ad id primo loco respondens tradit sponsæ facillimam rationem sui inueniendi: ea autem est, vt hœdos, quos lacte depulsos domi inclusos reliquisse, vti pastores facere solēt, fingamus necesse est, ipsa ductet in pascua. Etenim illi naturæ inductu vestigia matrum agnoscent, eaque sequentes se ad illas conferent, id est, ad ea loca peruenient, in quibus ipse sponsus pascit reliquum gregem. SI IGNORAS TE, illud te abundat ex proprietate sermonis Hebraici, nec vim accusandi habet, sed nominandi magis. Hispanè aptè diceretur, si no te lo sabes: non enim sponsam arguit, quod se ipsa
ignoret,

ignoret, nec illi rationẽ tradit qua se ipsa agnoscat. Nam id quàm ab huius loci sententia sit alienum, series ipsa rerum superiùs memoratarum abundè docet: quo tantum loco sponsus cum grege esset, se id ignorare sponsa dicebat, non quæ, aut qualis ipsa esset addubitabat. ad id igitur ei respondit, dicens. SI IGNORAS TE EGREDERE, ET ABI POST VESTIGIA GREGVM TVORVM. id est, si tu quibus in locis ipse verser ignoras, egredere post vestigia gregum tuorum. Hebraicum autem עקב hoc loco plãtę extrema pars est ea quæ calcaneo proxima, impressaque pulueri vestigium efficit. egredi verò post vestigia hœdorum, quod hic dicit, illorum est vestigia legere, ac ipsos ponè sequi. ET PASCES HOEDOS TVOS IVXTA TABERNACVLA PASTORVM. Nam inquit, eos tu si sequaris eo peruenies, quo ipsos naturæ inductus, & matrum amor perducet: ibique eos pasces, vbi ego reliquum omne pecus pasco. id est, ad me, id quod vnum optas, sine errore peruenies. EQVITATVI MEO IN CVRRIBVS PHARAONIS ASSIMILAVI TE, AMICA MEA. Ipso primo sponsę, ac desiderato aspectu delectatus sponsus, & amore incensus in hæc verba erupisse aptè fingitur. EQVITATVI MEO. Ad verbum EQVAE MEAE. Præstant equi inter omnia animantia apta membrorũ, & totius corporis compositione, atque figura. inestque illis elegans quiddam, atque generosum. idque cum molli flexu crurum, tum elatione ceruicis, oculorumque alacritate, tum spiritu ipso, atque hinnitu præ se ferunt: quæ eadem in equabus, quam in equis specio-

ſiora ſunt. Valet ergo hæc ab equabus ducta ſimilitu do ad declarãdum liberale illud, & ingenuum, & elegans, quod elucebat in ſponſæ facie, atque corpore. nec verò id nouum, aut abſurdum eſt elegantem fœminam adoleſcentem præſertim, & viri expertem equæ aſsimilari: notum namque eſt illud Lyrici.

3. carm. od. 11.

Quæ velut latis equa trima campis
Ludit exultim metuitque tangi.

In cvrribvs pharaonis. id eſt, aduectis ex AEgypto ex regum eius gentis nota appellatione ipſam gentẽ ſignificans. Nominat autem currus AEgyptios potiſsimum, quia AEgyptij currus ea tempeſtate propter eorum egregium artificium habebantur in pretio. ad hæc alebantur in AEgypto ad vehendos currus equi pulcherrimi. Conſtat autem ex lib. Regum Salomonem ijs, cùm equis, tum curribus abundaſſe. Sed recedit à paſtoris perſona, quam induxit, cum equos, & currus commemorat. recedit ſanè, ſed vt, quod ſæpius in hoc carmine animaduerti debet, id nunc ſemel dicamus, Salomon quanuis plurimum hic ſub paſtoris perſona loquatur, tamẽ interdũ perſonã exuit, idque hoc loco facit: nam curru, equiſq; iugalibus inuehi, regij potius, quam paſtoralis moris eſt. Nec verò vnus Salomon hanc in ſcribendo rationem tenuit, omnes potius ſcriptores quicunque probati, atque elegantes habentur, idem faciunt in allegoria, eamque variant, atque diſtingunt iſto modo, vel vt ſatietati occurrant, quam perpetuus verborum tranſlatè poſitorum vſus afferret, vel vt ora-

3. li. Reg. capi. 10.

tioni

tioni inferant aliquid luminis: ſeque ipſi interpretentur. Sic ille cum exorſus fuiſſet ita.

Non dum ſubacta ferre iugum valet
ceruice, non dum munia comparis
æquare.

2. Carm. od. 5.

Addidiſſetque

Circa virenteis eſt animus tuæ
campos iuuencæ, nunc fluuijs grauem
ſolantis æſtum, nunc in vdo
ludere cum vitulis ſalicto
Prægeſtientis.

Poſtea citra figuram

—iam proterua
Fronte petet Lalage maritum.

Et Virgilius Iulij dictatoris necem in Daphnidis perſona deplorans cum perſonæ decorum ſeruaſſet ferè in omnibus, in illo tamen.

Daphnis & Armenias curru ſubiungere tigres
Inſtituit, Daphnis thyrſos inducere Baccho.

Ecloga. 5.

Receſsit à decoro: propriè enim, & literatè poſuit, quod à Cæſare, quo de agebat, factum eſt. Is enim ſacra Liberi patris è Armenia Romam tranſtuliſſe dicitur. Idem vbi apum prælia, atque mores, ducta à re militari, & Romanorum acie, atque caſtris tranſlatione perſequitur, alternis propè verſibus nũc in metaphora inſiſtit, nũc propriè loquitur. trãſlatè illud

—namque morantes.
Martius ille æris rauci canor increpat & vox
Auditur, fractos ſonitus imitata tubarum.

Georg. 4.

Literatè, quod ſequitur.

--trepidæ inter ſe coeunt penniſque coruſcant.

Rurſus tranſlatè.

Et circa regem, atque ipſa ad prætoria denſæ
miſcentur

Proprie porrò

--concurritur æthere in alto
Fit ſonitus magnum miſtæ glomerantur in orbem

Sine metaphora illud

Nec verò à ſtabulis pluuia impendente recedunt
Longiùs, aut credunt cælo aduentantibus Euris.

Redit ad inſtitutam allegoriam

Sed circum tutæ ſub mœnibus vrbis aquantur
Excurſuſque breues tentant--

Chryſo. in c. 6. Eſai. Sed, vt hos omittã, ſacri profectò ſcriptores, id quod magnus ille Chryſoſtomus verè animaduertit, quoties allegorias adhibent, adhibent autem illas ſæpiſsimè, nullus enim tropus in ſacris literis eſt allegoria crebrior, eas aut interpretãtur ipſi, aut ita diſtingunt proprijs notis earum rerum, de quibus verè agunt, itaque temperant, vt prudens lector facilè aſſequatur, quæ ſit earum ſententia, atque vis, quod vt doceam, exempla nonnulla proferam. interpretantur *Eſai. 5.* ipſi, vt Eſaias in illa vineæ allegoria. Nam eam poſt quam perfecit, omnibus artis, & ingenij coloribus adhibita breui interpretatione, è veſtigio declarat, dicens, Vinea domini domus Iſrael eſt, & vir Iuda *Ezech. 17* germen eius. Et Ezechiel vates ſimiliter quod de gemina aquila, deque vinea ab altera illarum conſita,

versus alteram autem sarmenta emittente, miris allegorijs inuoluit, reserauit, & aperuit mox his verbis: Nescitis quid ista significent. Ecce veniet rex Babyloniæ in Hierusalem, & quæ sequuntur. Distingunt etiam eas allegorias interdum proprijs notis rerum, de quibus verè agitur, ne quis aut dubitādi, aut ineptè interpretandi locus relinquatur, earumque allegoriarum plura sunt exempla, sed illud est inprimis nobile, quod est apud Ezechielem, quo loco populi Israelitici ingratum aduersus Deum animum, & impios mores vates describens, fœminam quandam inducit, in eū qui se ab infantia aluerat, & adultam in vxorem duxerat, & præter ea affecerat multis, ac magnis beneficijs ingratam, & infidelem. Nā cum accommodatè ad personam inductam, allegoriceque dixisset: In die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus, & aqua non es lota, neque sale salita. & paulò infra. Et transiens per te vidi te conculcatam in sanguine tuo, & dixi tibi cum esses in sanguine tuo, dixi, inquam, tibi in sanguine tuo viue. Citra allegoriam adiecit. Et multiplicatā quasi germen agri dedi te, & multiplicata es. Et statim ad allegoriam rediens. Grādis, inquit, effecta es, & peruenisti ad mūdum muliebrem: vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda. Tum illa. Et vestiui te discoloribus. Deinde velut oblitus personæ fœmineę addidit. Profecisti in regnū, & egressum est nomen tuum in gētes. Rursus allegoricè. Et habens fiduciā in pulchritudine tua fornicata es, & exposui- *Ezech. 16.*

sti fornicationes tuas omni transeunti. Iterum propriè. De auro meo, & argento meo quod dedi tibi fecisti tibi imagines masculas. Sicque ad extremum vsque ex vtroque genere figurato, & proprio orationem suam temperat. Item in prouerbijs Salomon, ad illa quæ figuratè dixerat: Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui, & habeto eas solus, ne sint alieni participes tui, & sit vena tua benedicta. Propriè, & literatè addidit, id ex quo facilè intelligeremus, quid illis tropis occultè, & verecunde significaretur. itaque ait. Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ, cerua charissima, & gratissimus hinnulus, vbera illius inebriēt te omni tēpore, & in amore illius delectare iugiter. Sed exemplorum modus iam sit, eoque reuertamur vnde digressi sum⁹. PVLCHRAE SVNT GENAE TVAE, SICVT TVRTVRIS: COLLVM TVVM SICVT MONILIA. Perseuerat in laudando sponsæ formam nō solùm naturali, & suo bono præstantem, sed etiam cultu ipso commendabiliorem redditā, quod ipsum elegantis formæ argumentum est. Nam quæ forma excellunt fœminæ, & incultæ placent, & cultæ nitent. quod cōtra accidit incōcinnis, & deformibus. Quanquam hoc loco כ & ב Hebraicorum elementorum similitudo causam variæ interpretationis attulit, alijs ita transferentibus, pulchræ sunt genę tuæ sicut turturis, alijs in turturibus, sed vtrouis modo se habeat ista res, illud certum est, mūdi muliebris partes quasdam, & certi generis fœminea ornamenta his nominibus turturum, & monilium significari,

Prouer. 5

quæ

quæ autem illa, aut qualia ſint explicare non eſt facile: nam quidam Hebraicum תור, quod vetus interpres turtur vertit, catenulas ex auro pertenues eſſe volunt: quidam perexiguas gemmas, plures vno filo inſertas. quidam ſigilla perexigua turturum ex auro, argento ve ſcitè facta. Memoria teneo ſigna fœminarum perantiqua vidiſſe me, quorum capiti inerat mitra cætera ad græcum morem efficta, niſi quod à mitræ margine, ab ea parte marginis, quę tempora attingit fila perplura ducebantur, quæ ad genas vſq; pertinebant. Quod ornamenti genus non ſolùm eſt perantiquum, ſed Palæſtinis id, atque Syris fœminis olim fuiſſe vſitatum ex eo conijcio, quod Arabes, qui noſtra tempeſtate Africam obtinent, plurimum vtuntur ijs, ſiue filis, ſiue licijs, nō ſolùm in penulis, quas è lana, & ſerico conficiunt ad imbres arcendos, ſed etiam in tyaris lineis, & prælongis, quas multiplici flexu capiti circundant. Veroſimile eſt autem iſthæc mitræ marginibus fila pendentia, è lino intorto vulgò fieri ſolita, ditiores verò, & nobiliores fœminas aurea illa geſtaſſe, aut pro illis vſas fuiſſe tenuibus ex auro catenulis, aut margaritarum item tenuium, & filo inſertarum pluribus ordinibus, quorum ad extrema addita eſſent ſigilla turturum aurea, & perexigua, idque ornamentum vocari Hebræis תורים multitudinis numero. Hæc cum ſcribebam, didici à quodam Arabe, cuius vtebar opera, idē quod ego coniectura ex antiquis ſignis deſcripſi fœminei capitis ornamentum, aut certè illi valdè ſimile, nūc

in vſu

in vſu eſſe Arabibus fœminis, vocarique ab illis patria lingua Humalhazen. Eſſe autē vittam lineā acupictam longam octo digitos, latam tres, eius ab altero margine duci plures ordines filo inſertorum, aut orbiculorum aureorum, aut margaritarū tenuium, aut mixtim vtrorumque, eam vittā cæteris, quibus capita ornant, Arabes fœminas ſuperaddere ſolere, religareque arcto nodo, ita vt margaritarum ordines illi, qui è vitta pendent ad cilia fere pertineant, & fronti, atque temporibus inuolitent. Atque hæc de turturibus. Monilia porrò quæ Latinus interpres vertit, & Hebraice חרוזים dicuntur nomen, vt quidam volunt permutatione vnius literę à ארז deductum, è cedro torno elaborati minutiſsimi globuli perforati, & filo iuncti, quibus pro torquibus vtuntur fœminæ eſſe dicuntur. ij nunc, vel è corallo, hebenove, vel è gagatis minutiſsimis fragmentis fiunt. Id igitur colli ornamentum, hoc loco cedri multitudinis numero appellatur. ſimili figura, atque in Hiſpano ſermone idem ipſum ornamentum vocitatur, Los corales, Los azauaches. Sunt etiam nonnulli, qui id nomen à verbo חרז quod attenuare ſignificat deduci volunt, ſonareque dicunt Haruzim attenuata, aut minuta, vocari verò ea ornamenta attenuata, propter exiguitatem, & tenuitatem earum partium ex quibus conſtant. MVRENVLAS AVREAS FACIEMVS TIBI, VERMICVLATAS ARGENTO. Quod ſuperius turtures hic murenulas vertit: nā in Hebræo vtrobique תורים legitur. ex quo intelligitur, vel ipſo Hieronymo teſte,

turtures

turtures muliebre ornamentum esse. MVRENVLAS AVREAS. Quoniam, vt video, inquit, genis tuis, atque ori decus addunt ista ornamenta: iam ea tibi ex auro atque argēto facienda curabo, quo eis, & libentiùs vtare, & ornere magis. DVM ESSET REX IN ACCVBITV SVO, NARDVS MEA DEDIT ODOREM SVVM. Alternis prope versibus sibi inuicem respondent, & amore certant inter se: idque iure faciunt. Est enim turpe in amore vinci. Ergo remunerat sponsum nardo, vel potiùs promittit se remuneraturam, pro turturibus aureis, quas ab eo dono acceptura erat: atqui vt virorum est, aurū dare amicæ, quo se ornet, sic fœminarū, vnguentis imbuere amatores suos, officiosasque, & amantes erga ipsos se ostendere, hoc præcipuè officij genere. Aptè igitur Salomon vtrique personæ dedit, quod vtriusque erat maximè proprium. IN ACCVBITV SVO. Hebraicè מסב quod orbem, aut circuitum sonat. Accipitur autem hic pro triclinio, sic ab Hebræis appellato propterea quod antiqui cubantes, & thoris cubito innixi, atque in orbem positi, cibum capiebant. NARDVS MEA. De nardo Plinius, & Dioscorides. Huius radix odore præstat, è qua vnguentum suauissimi odoris olim conficiebatur, cuius Galenus meminit, de quo vnguento etiam ille.

Nardi paruus onyx eliciet cadum.

Id vnguentum Græci νάρδιν vocant. Hebræi autem eodem, quo fruticem ipsum nomine appellant נרד NARDVS MEA: suam nominat propterea quòd eo vnguento ipsa, vt omnium suauissimo, & odoratissi-

mo maximè delectaretur. DEDIT ODOREM SVVM. à consequentibus rem notauit: perinde igitur est, ac si diceret in te, mi rex, cũ discubueris effundam Nardi pyxidem: dabit tunc Nardus mea odorem suum, id est effundetur: nam vnguenta cum effunduntur, tunc maximè emittunt ex se se odoris vim. Sed cur in conuiuio, & non in cubiculo potius? quia seruit suæ gentis consuetudini. Etenim Hebræis in more erat quos ad conuiuium vocabant antequam discũberetur, vel in ipso accubitu, vnguentis perfundere, maximè autem id faciebant, cum aut magistratum, aut superiorem aliquẽ inuitabant. Itaque apud Ioan

Ioan.12. nem Maria in caput domini Iesu in triclinio sedentis nardi preciosissimi vasculum infudisse dicitur. Et Christus ipse apud Lucam in 7. nõ sine tacita reprehensione Simonis qui ipsum inuitauerat, & id officium, vel fastu, vel negligentia prætermiserat, huius moris meminit dicens. Oleo caput meum non vnxisti: hæc autem vnguento vnxit pedes meos. FASCICVLVS MYRRHAE DILECTVS MEVS MIHI INTER VBERA MEA COMMORABITVR. Proximè superiora grati animi indicia erant, hæc autem tenerè amantem animum declarãt. Non solùm, inquit, vnguentis te perfundam meis, quod qui non amant officio interdum, & gratificandi studio, & patrio more magis quàm charitate aliqua inducti faciunt: sed quantum amant fœminæ rosam, quamq́ue illis charum, & gratum est è floribus corollas sibi, & fasciculos concinnare, quos ad nares admoueant, & sinu in suo recõdant: tam ipsa

te,

te, & præ oculis gero, & intra meum pectus verissimo amore recondo. Nam neque tu minus pulcher es quam rosa, neque ego patêre rosæ sinus potius, quam tibi pectus meum volo. Ducta est autem omnis hæc oratio ex communi more adolescentularum fœminarum, quibus plurimus est, atque pergratus rosarum, atque florum vsus. Myrrhæ porrò fasciculus, qui dicitur, is è myrrhę floribus atq; folijs confectus, & concinnatus est intelligēdus: est enim myrrha humili stipite arbor in Arabia, & Syria maximè prouenieus, cuius flores, atq; folia suaui odore sunt.

BOTRVS CYPRI DILECTVS MEVS, IN VINEIS ENGADDI.

Eodem quo superiora sensu, etiam hęc dicuntur, nisi quod ipsa similitudinum geminatio, & eiusdē sententiæ repetitio ad amoris vim magis declarandam pertinet. Quid autem copher sit, pro quo vetus interpres Cyprum posuit, quid vineæ Engaddi, incertū sanè, quando vetustate cum rebus ipsis, multorum etiam nominū cognitio obliterata est. Itaque alij aliud: vetus interpres Cyprum vertit. Cypri autē nomine arborem eā intelligit, cuius meminit Iosephus non Cyprum insulā, vt quidam nimis imperitè arbitrantur, alij Caphuram esse putant: alij genus palmę quoddā. Qua in dissensione valdè est verosimilis illorū sententia, qui Copher Hebræis dici volūt id arbustū, è quo elicitur balsamū, quod est viti simile. Idq; fit credibilius ex eo, quod additur. IN VINEIS ENGADDI. Nam Engaddi vrbs est ad mare mortuū, vt in lib. Iudic. scribitur, quo in loco vites quæ ferunt balsa-

mum maximè prouenire Iosephus est author capit. 27. libri quarti Iudaicæ captiuitatis. ECCE TV PVLCHRA ES AMICA MEA: ECCE TV PVLCHRA. Contentione non solùm laudandi studium accenditur, sed amor etiam ipse auctior efficitur: & quò plura hi coniuges inter se dicunt, eò plura dicere auent. Neque sibi ipsi satisfaciunt, mutuoque in aspectu defixi vtrique ab altero gratior semper ad oculos species venit: miranturque se inuicem magis, quo magis in se ipsi intuētur: qua ex admiratione ista sunt. ECCE TV PVLCHRA ES AMICA MEA: ECCE TV PVLCHRA. Non solùm inquit, pulchrè ornata, vt ante dicebam, sed tu ipsa per te, & tua sponte pulchra. OCVLI TVI COLVMBARVM. Meminit oculorum in primis, quia in illos præcipuè aciē ipse oculorum suorū directam, & intentā habebat: & ex illorum luminibus dulce ad se transferebat lumen. Ad hæc quia hæc corporis pars magnum momentum habet ad pulchritudinem in vtramque partem, idcirco commemorat oculos, vel solùm, vel primùm. Etenim turpibus oculis nulla quamuis honesta facies placeat: pulchri autem, & gratè micantes ipsi per se commendare formam possunt. Columbę autem, quarum meminit, non Hispanæ, aut Italæ accipiendæ sunt, quæ parum certè oculorū pulchritudine præstant, sed quas Syria, aut Palæstina alit columbas, ab ijs similitudo ista ducitur, quarum esse dicuntur formosissimi oculi cum figura, tū splendore. ECCE TV PVLCHER ES, DILECTE MI, ET DECORVS. Sua illi verba resignat, nec sine corollario quidem, addidit

enim

enim,& decorus. Pulchritudo in membrorum corporis apta figura cum quadam coloris suauitate consistit: decor verò,& venustas,& dulcedo (nam omnia ista Hebraico נעם significantur) nō in partium figura modo, sed in motu etiam,& sermone,inque habitu,cultu,aspectu,ac omni denique actione cernitur, idque rectè concinnitas appellatur: concinnique, & apti, & salsi, qui eo præstant, contra qui carent, incōcinni,inepti, insulsi:atque vt pulchritudo ea, quæ ex membrorum apta figura existit, nisi hac concinnitate condiatur, insulsa planè sit:ita cum ad eam hic sal accessit,efficitur eiusmodi nihil,vt ea fieri possit conditius,præstat igitur vtraque laude sponsus,id est perfectè,& cumulatè pulcher est, idque ita sponsæ videtur:quod magis declarant quę sequūtur.

ET LECTVLVS NOSTER FLORIDVS, TIGNA DOMORVM NOSTRARVM CEDRINA, LAQVEARIA NOSTRA CYPRESSINA.

Non solùm inquit tu pulcher es, sed lectulus etiam noster, nostraque domus tota, à te pulchritudinem mutuantur:& ob id ipsum quia tua sunt, florere mihi omnia videntur, atque aurea esse:quod ex amantium loquendi consuetudine ductum est, vt cætera omnia. Quanquam in eo,quod lectuli mentionem illa fecit, ad mutua amoris gaudia inuitasse ipsum videtur,tacitè tamen,vt vtriusque scilicet, & amantis, & pudicæ fœminę personam à Salomone induci intelligamus.Nam lectuli commemoratione facta, & illius amœnitate exposita, pudore impedita sponsa reticuit,ac desiderij sui indicem,penè iam erumpen

tem vocem verecunde cohibuit. Cuius ego rei mentionem idcirco facio, quia video inesse in eo aliquid quod ad sublimiorem illam, & solam veram intelligentiam apto, & vtili sensu posſit transferri. Quod hoc loco dictum intelligi volo obseruari à me, & in alijs locis vbi quidpiam simile attigero. Atque hactenus verborum, quem diximus sonum persequuti sumus, & quasi in scæna res ageretur, suas cuique personæ voces dedimus, siue potius à Salomone datas sumus interpretati: iam sub ijs personis, & corporeorum amorum imaginibus, quid arcani, ac diuini lateat aggrediamur dicere pro eo quantū nobis Deus intelligentiæ, ac sermonis concesserit. Est enim magna res, & planè supra hominis vires, & deniq; eiusmodi, vt vix posſit intelligi, nisi ab ijs, qui eam non tam doctoris alicuius voce, quam ipsa re, & suaui amoris experimento á Deo didicerunt, de quorū numero non esse me, & fateor, & doleo. Sed qui nos in hanc scribendi, siue voluntatem, siue necesſitatem induxit Deus, is, vti spero, scribētes adiuuabit, ea vt doceamus, quæ cum ipsi, cui vni gratum facere cupimus accepta, tum sanctæ Romanæ ecclesiæ, cui omnia nostra probari volumus, sint vtilia. Deo igitur auspice sic ordiamur.

EXPLANATIO.

Onstare video ferè inter omnes, in his personis effictos animi iusti amores, & expressam imaginem vitæ spiritualis declarari: amorem inquam Dei erga suos, ipsorum item erga Deum

Deum prona, & incensa studia: quæ ex piè acta vita oriantur voluptates: quam sint dulcia virorum bonorum cum Deo colloquia, quam familiares congressus, aliaque item omnia, quæcunque pertinent ad hanc vitæ rationem. Sed vtrum hic singulorum tantum, an communiter omnium bonorum ratio explicetur, id est, vtrum in hoc carmine declaretur amor Dei erga singulos bonos, an potius erga ipsum cætum, & conuentum bonorum, quæ græco vocabulo ecclesia dicitur, in eo non omnes consentiunt, quanquam mea quidem sententia cur dissentiant causa nulla est: cum vtrunque non solùm verum sit, sed necesse sit esse. Nã & ratio totius semper ex partibus existit: & in natura ipsa qualis est descriptio vniuersi talis est ratio singularum eius partium, pro portione tamen cuiusque partis. Quare fateamur in his personis non ecclesię modo, sed cuiuslibet etiam pij, ac fidelis hominis imaginem inesse, & posse hoc diuinum carmen aptè referri ad vtrumque genus. Id quod priscis, & nobilibus scriptoribus placuisse video, quorum vestigijs libenter insisto. Sed quemadmodum hos probo, ita illos probare nullo modo possum, qui vtrumq; interpretationis, & sentẽtię genus dũ simul sequi volunt, neutrũ assequuntur; sed confundunt, atque miscent vniuersa: carminisq; huius partes quasdam ad Ecclesiam propriè pertinere volunt, quasdam alias de singulis pijs hominibus interpretantur. cum contra deberent, aut tantũ in alterutro genere interpretationis insistere, aut vtrũq;

exequi ad extremum vſque integrè, & non interrupto filo. Nec enim adduci poſſum, vt exiſtimem, partem vnam carminis huius in vnam eccleſiam quadrare: partem aliam ſingulis iuſtis propriè conuenire: ſed totum illud cum ſingulis, tum vniuerſis verè accommodari poſſe arbitror: idque factum à Deo credo, vt cum in vna ficta perſona ſui erga nos amoris imaginem expreſsiſſet, eamque notis nobis rerum corporearum, & verbis & ſententijs formaſſet, obieciſſetque oculis contuendam noſtris: in eam nos intuētes, cum de Eccleſia, id eſt, de omnibus bonis communiter, tum de ſingulis bonis propriè cogitaremus. Maneat igitur hoc, quod moueri non debet, in hoc carmine, non ſolùm de vtroque genere agi, ſed totum ipſum, cum ad ſingulos, tum ad vniuerſos communiter pertinere: illoſque errare, qui in eo, quod vnum, atque continēs eſt, partitiones ſine cauſa faciunt. Mihi porrò non eſt in animo de vtroque genere ſcribere in præſentia. Eſſet enim nimis longum, mihique id permoleſtum, qui ad has ſcriptiones, non vt alij animi, aut oblectationis cauſa, ſed neceſsitate quadam compulſus acceſsi. Non igitur agam de vtroque, ſed id exequar tantum, quod ad ſingulos pertinet: atque ita exequar, vt demōſtrem Dei amantem hominem per ſingulos amoris gradus ad ſummum vſque euehi, atque perduci: & quos progreſſus ille in amore facit, & quo ordine facit; eos, eodem ordine, & via, miroque, & rerum, & ſententiarum textu in hoc libello explicari. Nam

quod

quod nonnullis viſum eſt non cohærere ſatis inter ſe partes huius carminis, nec certo aliquo ordine, atque vinculo iungi, ſed ex diuerſis tanquam centonibus conſtare totum, vtpotè conflatum è pluribus amatorijs ſententijs magna diuini amoris myſteria explicantibus, verùm nullo certo copulatu inter ſe cohærentibus, id ego falſum puto, atque eo magis puto quò magis attento animo ſingula, quæ hîc dicuntur, conſidero. Initia profectò, & tanquam incunabula diuini amoris primo dicuntur: progreſſus deinde, & incrementa: poſtremo ad ſupremum amoris gradum dicendo peruenitur. Et qui ordo rerum inter ipſas eſt, idem carminis totius, eiuſque ſententiarum exiſtit. Nec eſt aliquid eorum, quæ in hoc amoris tanquam ſtadio currentibus accidunt, vel in carceribus, vel prope carceres, vel in ipſo ſpatio, vel cum ad metas eſt peruentum, quod non hîc ſuo quodque loco ponatur. Idq́ue vt ita cenſeã multis, & magnis cauſis adducor, quas omnes ſi iam explicare vellem, carminis huius propè verba omnia hîc in ipſo initio, & interpretationis introitu, percurrenda mihi eſſent, & interpretanda: confeciſſemque iuſtum commentarium in ipſo commentationis veſtibulo, quod eſſet perabſurdum. Quare ſuis quęque locis commodiùs explicabuntur. illud vnum modo. Cum in hoc animi ad Deũ amoris aſcenſu ſint tres gradus, è quorum infimo per medium ad ſupremum peruenire quiſque poteſt, & verò multi perueniunt: quos gradus viri ſancti, & horum amorũ periti, & di-

ſtinxerũt olim, & notauerunt proprijs nominibus. Nam qui in infimo gradu eſſet, eum incipientem appellarunt: cum idem ad vlteriora profecit, proficientium gradum tenere dixerunt: vbi autem ad ſupremum euaſit, iam perfectum ipſum nominantes perfectorum in gradu collocarunt. Igitur cum hæc ita ſint, dico ad hanc tripertitam vitæ, atque graduum diuiſionem, hoc omne carmen à Solomone accommodatum eſſe: & illos tres gradus, quamuis nominibus eorum tacitis, re tamen ipſa, atque vi poſitos eſſe ab eo in hoc carmine affirmo. Deum amare incipientis affectus, atque voces deſcribuntur, à capite. 1. vſque ad capitis. 2. partẽ illam. Vox dilecti mei, ab eo loco ad illum capitis quinti, vbi eadem verba, ſcilicet: Vox dilecti mei, repetuntur, proficientis in amore tota ratio declaratur. Reliqua verò carminis ad finem vſque, perfectorum in amore propria planè ſunt. Itaque his tribus in locis, trina fit pulchritudinis ſponſæ commemoratio: eaque laudibus celebratur ter. Primo parcius, idque à ſolo ſponſo: deinde vberius, cum ab ſponſo, tum à nonnullis alijs: postremo effuſiſsimè, & copioſiſsimè, & ab ſponſo, & ab omnibus. Ex quo intelligitur hîc amoris quoſdã gradus deſcribi, & quid interſit inter ipſos poni: tum quomodo à primo ad medium, ab eoque ad ſummũ perueniatur doceri: huiuſque rei demõſtrationem, verum huius libri augmentum eſſe: eoque tanquam in finem referri, omnem illius orationem, omneſq; ſententias. Quem nos finem præcipuè intuentes in

cum,

eum nostram interpretationẽ maximè dirigemus: ac primum dicemus exordia amoris, eorum scilicet, qui in primo, & infimo amandi gradu consistunt Spiritus sancti verba, & tanquam vestigia legentes, quorum initium hoc est. OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI. In animi ad Deum ascensu, vt diximus, sunt gradus tres: horum autem singuli plures, atque varias res in se se continent. Cõmune est omnibus, vt à vocatione Dei initium sumant: nam nisi Deus nos, aut viæ oblitos vocet, aut languentes in via atque residentes, ad institutum iter peragendum excitet, atq; adiuuet, neque de principio iustitiæ iter aggredi, neque id ingresʃi in eo progredi postea posʃimus. Igitur vocemur à Deo necesse est, siue qui in peccatis residemus adhuc, vt noxium torporem à nobis repellamus, siue qui in bono aliquos iam progressus habemus, vt ad vlteriora, & meliora contendamus. Porrò qui vocati sunt, neque ad eam vocem aures obturauerunt suas amare Deum statim incipiunt, ac esse cũ eo vnà quærunt. Deus verò hunc eorum amorem, & desiderium sui, primùm obiecta aliqua re molesta, ac difficili probat. Etenim multi sunt, qui vocati audiunt, & cælestis dulcedinis primo gustu capti, atque inescati amore erga Deum ac desiderio accendũtur. Sumus enim natura omnes voluptatis appetentes, atque auidi. At ijdem, si accidat, vt ob pietatis causam, subeundus sit illis labor aliquis, aut quidquã molesti perferendum mutata voluntate, ab instituto amore discedunt, suntque de illorum numero de

Luc. 8. quibus Christus. Qui super petram, ij sunt qui cum gaudio suscipiunt verbum Dei, & in tempore tentationis recedunt. Igitur quos vocat Deus, & à quibus se diligi, atque amari videt, eos primo probat, deinde pertentatos, atque probatos fauore complectitur: eorumque desiderio, atque honestæ, & probabili voluntati obsequens, illabitur iucundè in ipsorum animos: ipsoque illapsu, eos tum erudit interioribus sermonibus blandis, & salutaribus: tum ingenti quodam gaudio, atque voluptate perfundit. Hoc autem illapsu, & eruditione humana mens se maior efficitur: itaque supra naturam elata suam ad corpus deficit, & ad Deum tota rapitur. Tot igitur rebus, nimirum vocatione Dei, amantis animi desiderio, eius probatione, illapsu interiori, amatorio, & dulci sermone, ac tandem raptu, siue, vt græco verbo significantius dicitur ἐκστάσει, eorum singulorum, quos diximus, graduum tota ratio cōstat, atque perficitur. Singulorum dico, ne quis putet ex ijs quædā esse propria eorū qui in primo gradu cōsistunt: quędā ad eos qui profecerūt, aut iam perfecti sunt pertinere. Vniuersa namque in singulos gradus cadūt, expresſiora illa quidem, & illustriora sunt in altioribus: omnia tamen in singulis inueniuntur: quod ipsum in hoc carmine non obscurè perspicitur. Nam cum omne id diuisum sit in partes tres, quarum singulæ singulorum graduum continent explicationē, omnia ista quæ diximus, è quibus vniuscuiusque gradus ratio completur, in singulis partibus rerum

corporea-

corporearum vocibus,& velaminibus mire tecta describuntur, terque eadem omnia quamuis pluribus verbis,illustrioribusque sententijs in vna quam in alia parte amplificata, & exaggerata magis:tamẽ eadem ipsa ter in hoc libro repetuntur, neque præterea quicquam aliud additur,aut commemoratur.Sequamur igitur hoc filũ, quo nullo neque magis certo,neque magis fido vti poterimus ad huius carminis tanquam labyrinthi ambages, & sinuosos flexus sine errore obeundos. eoque fisi pedem in hæc adyta inferamus:quorũ in vestibulo, ac primo limine imago nobis occurrit animæ recenter ad Deum amandum conuersæ, ipsumque desiderantis, ac se ex desiderio afflictantis,itaque dicentis. OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI. Prætermissa vocationis Dei commemoratione,& expositione,hanc primã partem Solomon exorsus est,à desiderio amantis animi,quod meritò, ac iurè fecit. Nam illa vocatio prima qua reuocatur ab impietate homo,non ad amantem fit,sed ad inimicum, atque hostem. neque quia nos aliquid prius fecimus, quod gratum Deo,& acceptabile esset, idcirco vocamur, sed contra potius quia vocamur, quiaquè cælesti hausto lumine videre incipimus quam præcipiti, & periculoso in loco versemur, nos colligimus ipsi,pedemque ab impietate reuocamus, sicut scriptũ est: Non quasi nos 1. Ioan.c.
dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit 4.
nos,& rursus:Quoniã Deus prior dilexit nos. Quia igitur qui ad primam iustitiam vocantur, non dum

ipsi iusti sunt, aut Deum amant, sed ad id potiùs vocantur, vt iniusti esse desinant: Deumque amare verè & ex animo incipiant: ideò nõ decuit, vt in eo carmine, quod totum amatorium est, quodque ad mutuos Dei, atque hominis inter se amantium sensus explicandos comparatum est, atque confictum: eius rei mentio fieret, quæ ad eos propriè pertinet, qui Deo inimici sunt. Id enim si factũ à Solomone fuisset, inducendus etiam ab eodem esset, ac verbis fingendus homo, quales sunt qui vocantur, animo à Deo auerso, & in terram prono, atque defixo. Contineretque hic liber non tam animæ Deo nuptæ epithalamium, quàm læsi, & violati amoris reconciliationem. Quare illa Dei prima vocatio, omninò hic inserenda non fuit, sed ex alijs, qui à Solomone conscripti sunt, libris, quique hoc carmen ordine præcedunt sumenda. Qui profectò libri toti, Prouerbiorũ, & Ecclesiastę libros dico, in hac vocationis ratione, atque doctrina multum versantur: idque maximè agunt, vt partim monitis, partim minis, atque terroribus homines à flagitiosa vita reuocent ad honestam. Itaque in ipso libri Prouerbiorum initio, aut paulò post initium diuina inducitur sapientia, omnia vrbis loca obiens: atque è loco edito intenta, & exaudibili voce clamitans, itaque dicens. Intelligite paruuli astutiam, & insipientes animaduertite. Ad hæc ancillas mittens, quæ suis verbis illis dicant. Si quis est paruulus, veniat ad me: & insipientibus locuta est. Venite, comedite panem meum, & bibite vinum

Prou.8. *Prou.9.*

vinum, quod miſcui vobis, relinquite infantiam, & viuite,& ambulate per vias prudentiæ. His igitur vocibus, & hortatibus qui paruerunt, quique ab erroris itinere, quod inſtituerant, pedes retrahẽtes ſuos, in domicilium ſapientiæ ſe contulerunt, & pulchritudinis illius amatores facti ſunt: eos præceptis iam, atque monitis ſatis inſtructos ab ſe dimittunt illi libri: traduntque Salomoni per Itabirium, atque Libanum, perq; Carmeli myrteta ad Ieroſolymam vſq;, id eſt, per amoris gradus omnes ad culmen ipſum amoris hoc carmine perducendos. Atque quemadmodum hoc carmen libros illos ſequitur: ita quod illis in libris perfectum iam eſt, hîc haud repetit Salomon, ſed eo poſito ad ea, quæ ſibi perficienda reſtabant progreditur. aſſumitquè hominem iam è ſuperioribus ſuis ſcriptis ſatis edoctum, & ad Deum conuerſum, id eſt, iam vocatum à Deo hominem, & ex peccatore iuſtum effectum: eiuſque hominis, quę deinceps vitæ ratio futura ſit, quivè amoris curſus aggreditur explicare: non quaſi de altero loquens, ſed eum ipſum qui vocatus eſt, ſub ficta perſona inducens loquentem, &, quod vocationem ſtatim ſequitur, aſpirantem, & anhelantem ad Deum, cuius iam aliquem guſtum in ipſa vocatione perceperat. Vocationem cum dico, eam, quæ interius in animo fit, intelligi volo: quæ tota diuini luminis infuſione, & cæleſtis voluptatis ſenſu perficitur. Etenim Deus quos vocat, eo vocat, quòd illorum mentibus immittit lumen ſuum, facitque ſicut ſcriptum eſt, lucem

ſplendeſce-

ſplendeſcere in tenebris: quodque præbet illis aliquem ſui guſtum, quo guſtu efficitur, vt incipiat illis eſſe dulce & optabile: quòd antea non ad palatū modo, ſed ne ad aſpectum quidem admittebant. Sed iam iſto dulcedinis, & voluptatis illicio ineſcata anima, quid dicat, audiamus. OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI. Præterita, inquit, mea ſtudia condemno: quidquid ante hoc tempus dilexi, fruſtra me illud, & ſine cauſa dilexiſſe fateor: quod iudicaui ſuaue aliquid in vita, aut dulce eſſe, errore deceptam me iudicauiſſe dico: verorum bonorum, tuique in primis dulciſsimi amoris guſtu priorum amorum omnem ſenſum amiſi: faſtidio illos iam, abominor, deteſtor. Quantum à veritate vmbra diſtat, aut potiùs quantum intereſt inter dulce & amarum, tantum tua bona illis bonis anteſtant. Illa vino ſimilia, inanem lætitiam, modo, & ſpes fallaces, & gaudia vana quædam afferunt: eoſque qui ipſis indulgent dementes, & ebrios reddunt: illa caduca ſunt, turpia, miſera: at vbera tua, amoreſque tui ſuauiſsimi: promiſſa tua, & ea quæ ex te ſunt bona, vera, æterna, glorioſa, plena lætitiæ plena honeſtiſsimæ voluptatis. Hęc ſola appeto, ſolaque bona eſſe duco. Horum quoniam quadam ex parte, compos effecta ſum, quoniamq́ue ex turpi vita, & meretricia abs te erepta, magnoque abs te eodē in precio habita ſponſa tua eſſe cœpi, iam in thalamum tuum introferri ardentiſsimè cupio, idq́ue vnum ſuſpiro. Nam quæ hactenus abs te accepi, ea non tam cupiditatem meam expleuerunt, quàm incitarunt

Chryſ. homilia de turture.

Auguſt. in ſolilo. c. 1.

incitarunt & auxerunt desiderium. Quo enim plura ex te haurio, eo ad te magis sitio. Confirma igitur quod in me operatus es: tuum beneficiũ, atque munus amplifica, possim te pręsentẽ pręsens amplecti: fas mihi sit dulci tuo ex ore legere sanctissimũ illum spiritum, cuius iam nonnullam partem accepi, cuius communione viuo & spiro: cuius vel primus gustus tam dulcis mihi fuit, vt pre eius dulcedine vel ipsum vinum, quod hominis cor lætificare maximè dicitur, hoc est, vniuersa ipsa mortalium studia, & quidquid terreni, ac falsi homines pro suaui, ac dulci habent, sordere mihi, & putere iam incipiat. Porrò non sine causa Solomon in ipso sermonis exordio tã multus est in vini, vberum, osculorum, amorum, id est, rerum quibus voluptas, & dulcedo significatur commemoratione. Nam est id incipientium, de quibus nunc agitur, proprium, vt in ipso suę ad Deum conuersionis initio, colliquescant voluptate toti, vtpotè qui afficiantur dulcedinis quodam genere maximè conspicuo, atque sensibili & ad corpus ipsum non solùm ad animum pertinente. Etenim ea tãquam esca capiuntur à Deo, captique aluntur eo vsque quoad tenera illorum vis, & quasi infans virtus sensim adolescens, ac viribus aucta maioribus solidioris cibi redditur capax. Est enim illis pastus is omnium conuenientissimus, & aptissimus. Nam homines corporeis voluptatibus dediti, eisque diu, ac multum assueti: haud facilè possent exuere, earũ amorem, ipsasq; contemnere, nisi alterius melioris illius quidem, sed

non alienæ à corpore voluptatis ſenſu delinirentur. Ob eamque cauſam in ſacris literis Deus voluptatis potiſsimum, & dulcedinis oſtentatione peccatores ad iuſtitiam inuitat: vt eſt videre multis in locis. Guſtate, & videte quoniam ſuauis eſt Dominus. Iugum
Pſal. 33. meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Quam magna
Matt. 11. eſt multitudo dulcedinis tuæ, quam abſcondiſti ti-
Pſal. 30. mentibus te. Et illud maximè. Torrente voluptatis
Pſal. 35. tuæ potabis eos. Ex quo etiã efficitur, vt iſtorũ erga Deum amor imperfectus, & parum purus ſit. Habet enim adiunctum eum amorẽ quo ſe quiſque, ſuaſq; res diligit immodice: qui non ſolùm impurus amor eſt, ſed impuritatis atque vitiorũ omnium ſeminarium atque caput. Itaque quoniam in virtute colenda, Deoque amando, qui iſtius gradus atque ordinis ſunt corporis illam dulcedinem, non ſolùm animi lætitiam, atque iucunditatem, id eſt, quod ſibi gratũ, atque dulce eſt, ſi minus præcipuè, tamen valdè cupide ſequuntur, atque expetunt: idcirco id vt doceret, aut potiùs vt tacitè ſignificaret Solomon talibus exordijs vſus eſt. OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI, QVIA MELIORA SVNT VBERA TVA VINO, FRAGRANTIA VNGVENTIS OPTIMIS, OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM. In quo, quid audis præter voluptatem, aut quę efficiunt voluptatem? oſcula petuntur, cõmemorantur vbera, prędicantur amores, vnguentorum mentio, atque vini fit: nec niſi voluptatem ex Deo capere ſponſa, & ob id ipſum cum illo coniungi velle videtur. Sed videam⁹ quod ſequitur. FRAGRANTIA VNGVENTIS OPTIMIS.

TIMIS. Tribuit odorem Deo, & vnguentorũ fragrantiam, quo ſignificet non ſolùm guſtatu dulcẽ ipſum eſſe, ſed etiam olfactu. hoc eſt, non ſolùm piorum hominum deſideria dulcedine afficere ſolere, ſed ad eorundem etiam mentes influere cum voluptate. Non enim ſolum cum amatur delectat animum, ſed etiam cum intelligitur voluptate ipſum afficit, dum videlicet ex omni natura fluentes ſuæ diuinitatis ſpecies, atq; ſignificationes nobis odorandas obijcit. Odor namq́ue, vt in ijs rebus, quibus propriè ineſt, ſic ad diuina tranſlatus, non naturam ipſam Dei ſignificat: ſed illuſtria eius naturæ ſigna, ſiue in naturis rerum expreſſa, ſiue extantia in ſacris literis: attamen quanuis Dei natura odor non ſit, tamẽ iſto odore teſtatur Deus ſe non procul abeſſe à nobis. Quæ autem hîc odoris nomine ſignificantur indicia aduentantis, aut præſentis Dei, ea in libris Regum, 3. Reg. 19. ventorum, & procellæ, atque ignis nominibus declarantur, cum Deus ſcribitur viſus in monte Oreb ab Helia propheta, quorum nominum ſingula ſuas habẽt, & arcanas ſignificationes, de quibus aliás fortaſſe dicemus. OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM. Rectiſſimè Deus oleum effuſum nominatur, quo intelligatur eius naturæ ſe per omnia diffundentis poteſtas, atque vis. Etenim ſi, vt modo dicebam, odoris nomen in Deo, non tam naturam Dei ſignificat, quã eius naturæ ſignificationes, & indicia nos illius admonentia, & non longè à nobis abeſſe ipſum teſtantia, conſequens eſt Deum, qui tot ſigna ſui in omni

natura impresserit, verissimè non odoratum modo, sed odorem ipsum, atque adeo effusum odorem appellari. Non enim possumus pedem ponere, nisi in aliquo illius vestigio, quidquid intueamur, quocunque conuertamus nos, certatim ex omni parte confluunt, & in oculos nostros incurrunt variæ, ac multiplices diuinitatis species: quæ nos commouēt, & nisi simus plane stupidi accendunt amore Dei,
Psal. 18. sicut scriptum est. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum: Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Nec solùm in illustribus illis, & æternis naturæ partibus cœlum dico, & stellarum lucentes globos clara species diuinitatis elucet, sed etiam in ijs naturis, quæ infimę omnium, atque despectissimæ habētur, in terra, & in ijs quę terra continētur & aluntur, magna bonitatis Dei vestigia apparēt, & existūt. Sequitur. IDEO ADOLESCENTVLAE DILEXERVNT TE. Vox Hebræa עלמה puellam innuptam, & viri expertē significat: ducitur autem id nomen ab occultando. Nam עלם Hebræis occultare est. Significat igitur alma si rem sequamur adolescentulam: si etymon, quod ita est abditum, atque reconditum, vt non modo hominum vsibus, sed ne oculis quidem pateat. Ex ijs igitur significationibus, nimirum ex eo quod nomen ipsum significat, & ex nominis notatione ipsa: (nā ex vtroque similitudinum translationes in sacris literis duci solere, idque metaphorę genus maximè proprium esse earum literarum, postea fortasse opportuno

Chrys. homilia 14. in Marc.

portuno magis loco dicemus.) Igitur iuxta has duas rationes arbitror hoc nomine declarari duo piarum mentium genera ſagaciſsima omnium ad Deum odorãdum, ex ijs quæ diximus ſignis, atque veſtigijs. Nam quemadmodum nõ omnia corpora ęquè ſenſu valent, ſed pro corporis conſtitutione diuerſa, aut pro victus ratione varia, alij obtuſo ſunt, atque hebeti ſenſu ad olfaciendũ, alij ſagaci, atque acri, ſic mentium, atque animorum variæ ſunt ſpecies: eiſdemq; è rebus, alij parum, alij permultum afficiuntur. Sunt igitur in hac diuini odoris per omnes cœli, atque terrarum tractus ſparſi percipiendi, atque ſentiendi facultate, atque munere maximè pręſtantes, atque ſagaces: primo eorum mentes, qui puellarum innuptarum modo puri, & integri, & in ſemel ſuſcepto iuſtitiæ bono ſtabiles permanentes nullam maiorem labem ex quotidiano hominum conuictu contraxerunt: deinde illorum qui vitia, quibus aliquo tempore oppreſsi tenebantur, exuerunt tandem aliquando: & non modo ad bonam frugem ſe receperunt, ſed in portum quietis longe ab hominum frequentia ſemotũ etiã, ſe contulerunt, vitæ genus ſequentes abditum, & ab hominum tumultu, & interpellationibus liberum, & ſecretum. Horum vtrorumque animi, tam illorum qui integritate adoleſcentulis ſunt ſimiles, quam illorum, qui ſecretum illud vitæ genus ſequuntur, in odorando, id autem eſt, in Dei ſignificationes omnes, quanuis tenuiſsimè datas, pręſentiendo maximè vigent. Etenim id vt poſsint

illis præſtat ea animi puritas qua nitent: illaque tanquam mundities mentis vix vlla vnquam ſorde maculatæ. Hi verò idem propè conſequuntur, fugiendis, vt hominibus, humaniſque ſtudijs magnam ſibi animo requiem, & curarum atque cupiditatũ tranquillitatem comparent. Nam ſicut corporibus obiecta ſpecula, quo vel à natura, vel ab arte leuiora, & nitidiora effecta ſunt, eo corporum illatas imagines abſolutiores, & magis conſpicuas reddunt: ſic quorũ animi, vel conſeruata innocentia vitæ, vel comparata ex receſſu mentis tranquillitate, quam puriſsimi ſunt, omnium facillimè, has naturæ Deum teſtantis atque prædicantis tanquam voces percipiunt. Et quemadmodum ipſi à naturali, & recto animi ſtatu, vix vnquam diſcedunt: nec ſuam naturam peruertunt, atque deprauant peccato, aut iniquitate grauiore aliqua: ſic quidquid naturale eſt maximè cum illorum mente, atque ſenſibus congruit: ſeque ad illorũ animos perfacile inſinuat, expeditiſsimeque ab eis intelligitur. Nihil autem tam naturale eſt, quam vt quæ à Deo condita ſunt, ipſum Deum teſtentur conditorem eſſe ſuum. Has Igitur voces, & tanquam teſtimonia naturæ, quæ eorum hominum, qui vitijs immergũtur occupatas, ſiue potiùs obturatas aures, vel leuiter perſtringunt, vel certè prçteruolant, ij ſoli quos diximus, & maxima facilitate audiunt, & earum hortatu vocum ad Deum amandum atque laudandum maximè inducuntur: & ex vniuerſi inſpectione eum ſenſum percipiunt, qui omnium ſuauiſ-

ſimus

ſimus eſt ſenſus, maximèque naturalis. Ijs namque verè cãdidi dies fluũt, ijs ſoles meliùs nitent. TRAHE ME POST TE CVRREMVS. Trahẽdi verbum Latinorum vſu ſignificationem habet cum quadam violentia coniunctam. Nam trahere propriè ſignificat motum alteri inijcere, neque duci ſe volenti, neque ductori parenti: vnde eſt illud

Fata volentem ducunt, nolentem trahunt.

Cæterùm vt ab hac verbi exquiſita, & ſubtili interpretatione non nihil hoc loco diſcedamus, res ipſa poſtulare videtur: atque eo magis quod verbum Hebraicum משך pro quo Latinus interpres poſuit trahere in ſacris literis motũ magis amore à volente elicitum ſignificat, quam vi expreſſum à nolẽte, quod illa ſanè indicant. In vinculis Adam traham eos, in funibus charitatis. Item Ieremiæ illud: Idcircò attraxi te miſerans: nam ad ſignificandum motum inuitis, & repugnãtibus iniectũ Hebręi verbis נגף & סחב potiùs vtuntur. & quidẽ cum in motu violento duo ſint, alterum quod, qui mouetur vi ab altero ſibi addita, & impreſſa mouetur, alterum quòd inuito illi & repugnanti externa illa vis additur, & immittitur, Latini id vtrumque vno trahendi verbo ſatis ſignificarunt: priùs autem illud à poſteriori ſecretum, id eſt motum inditum, & incitatum ab externa facultate, quam facultatem is qui cietur, non inuitè ſuſcipit in ſe ſe Hebræi משך verbo proprie ſignificant, Latini vno fortaſſe verbo non expreſſerint. His expoſitis facilè intelligitur, quid ſponſa dari ſibi ab ſponſo, & concedi

Oſeæ. 11.
Iere. 31.

concedi velit. ardet illa quidem ſtudio ipſum inſequendi, ſed eam vires deficiunt: itaque non induci vt velit ſequi, ſed vires ſibi ſuffici vt poſsit, id verò cupit, atque orat. Nam quamuis non ſolùm quæ in poſteris, & conſequentibus, ſed etiam quæ prima ſuſceptione honeſta ſunt, Dei inductu à nobis, & inſtituantur, & perficiantur: nec ſolùm ad præclarè aliquid agendum, ſed ad honeſtè etiam cogitandum, atque adeò ad primos, & interiores animi motus, ad cęleſtem ſalutem modo, & fœlicitatem pertinentes, vires nobis Deus, & copias ſuppeditet. ſicut ſcriptũ
ad Philip. 2. eſt. Qui dat nobis, & velle & perficere pro ſua bona voluntate: tamen quemadmodum nõ omnes ſe habent eodem erga pietatem modo, neque eoſdem in virtute progreſſus faciunt omnes: ſic non petũt omnes eadem. qui in peccatorũ, atque carnis cœno defixi hærent, ij petant non ſolùm vt recti officij obitus atque defunctio, ſed etiam vt ipſa rectè obeundi, recteque agendi officioſa voluntas ſibi detur à Deo, non ſolùm vt ſalui ſint, ſed etiam vt ſe ſaluos aliquãdo tandem verè, & ex animo velint: quoniã in vtroque infirmi ſunt, & in rectè facto, & in rectè faciendi honeſta voluntate (rectè factum, honeſtamque voluntatem cum dico eam intelligo in qua meritum eſt beatæ vitæ) itaque qui huiuſmodi ſunt ea petant ſi poſſunt: nam id ipſum vt petere ſtudioſè, & ardenter poſsint eſt illis à Deo tribuendũ. Qui verò à peccati iugo liberati Deum iam ſtudioſè amant, ſed quãuis amant, is eorum amor varijs, & crebris curis, &
difficul-

difficultatibus impeditur, ita vt quod animo ſatis comprehenſum habent, ad Deum ſibi eſſe, & velis, & remis contendendum re ipſa præſtare, atque exequi vix poſsint: in quo genere ponendi ſunt ij, quos incipiẽtes vocamus, & quorum voces, atque ſenſus hoc capite contineri, atque explicari diximus. Multa enim ex priore conſuetudine, atque vita ad progrediendum in amore impedimenta in eorum carne, atq; ſenſibus remanent: multi interiores, atq; immites hoſtes, qui honeſtarum actionum tanquã itinera obſident & infeſtant. Plurima, eaque arctiſsima à cognatis, ab amicis à domeſticis iniecta vincula, quæ illos quamuis inuitos, & ea omnia abrumpere cupientes, varijs tamen modis implicatos, & irretitos detinent. Igitur qui tales ſunt ſpiritu prompti, *Proue.7.* carne autem infirmi: quique cum Paulo dicunt, velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio, non tam volunt induci ſe vt Deum ament: quippe quem iam ab eodem ipſo Deo amandi facultate accepta vero amore, & charitate proſequuntur, quàm orant, & omnibus votis expetunt, vt illa, quibus ipſorum ad Deũ curſus retardabatur, impedimẽta: illa arcta vincula Deus ipſe diſſoluat, vireſque ſuggerat ipſis languentibus, & parum adhuc firmis, horumque propria vox iſta eſt. TRAHE ME. Quod autem additur. POST TE CVRREMVS. Id primum valet ad Chriſtianæ charitatis ingenium declarandum, quæ, quas ſibi dari optat vires, atque copias, eas in illos vſus confert, qui propriè ad amorem erga Deum alendum, & in

maius prouehendum spectant. Non enim qui Deũ amat præstare auet vllis corporis aut animi dotibus, nisi quibus fiat instructior ad amori nauandum meliorem operam. Deinde inest in hoc Christiani officij imago quædam, atque descriptio, Deo ante tot annos per suum vatem Euangelici instituti perfectionem docente. Etenim non solùm sequi Deũ, sed contento cursu ipsum sequi desiderat. Atqui sequitur Deum qui Dei præceptis tanquam vestigijs, quibus ad Deum peruenitur, insistit: cursu autem sequũtur, qui ad sanctissimi Christi consilia mores suos instituentes opibus se, & honoribus abdicantes, voluptatesque spernentes ab se abijciunt huius terrenæ vitæ non tam præmia, quam honesti cursus impedimenta, in quo Christianæ religionis absoluta perfectio consistit. Sequitur. INTRODVXIT ME REX IN CELLARIA SVA. Hîc docemur quæ sit eorum qui Deũ iã amant, & quanta erga ipsum fides. Illi enim quem admodum à charitate habent, vt vna cum Deo semper esse cupiẽtes dicant. OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI. ita à fide vt affirment, INTRODVXIT ME REX IN CELLARIA SVA. Id autem est tam firmam illos fidem de veritate, & bonitate Dei concepisse, vt neque aduersis rebus fracti: neque temporum diuturnitate fessi: neque impiorum commoti vocibus ijs, quibus, & multum, & sæpe in bonorum studia, atque spes cauillantur: animum vnquam despondeant: nec verò dubitent quin ad optatos, & spe perceptos peruenturi sint complexus Dei, magnasque ex eo, & vtilitates, & volu-

& voluptates percepturi. Non enim si cunctatur interdum Deus, idcirco perpetuò suos negligit. Neq; si vocatus nō statim faustus, & salutaris nobis adest, ideò censendus est contempsisse nos, aut non exaudisse: neque illi profectò quorum erga Deum fides acris, & ardens est, quia illum sæpe vocarunt, sæpeq; suas preces fuderunt coram illo, precum autem & lachrymarum suarum nullum adhuc fructum retulerunt, idcirco desistunt à precando, ipsa potiùs dilatione accenduntur magis, tantumque absunt ab eo, vt aut spem abijciant, aut animo concidant, vt sicut ignis ventorum flabris paulatim accensus, ad extremum flammarum ingentes globos voluit, sic illorū fides ipsis difficultatibus, atque ipsa Dei tanquā cunctatione sensim aucta, atque crescens in eum tandē modum ipsorum animos afficit, vt sæpe id quod sperant, bonū pro adepto habeant: speque, quàm re nō secus læti dicere non dubitent. INTRODVXIT ME REX IN CELLARIA SVA. Idque adiungant quod sequitur. RECTI DILIGVNT TE. quasi ita dicentes. Idcirco amaris, atque diligeris, quia tametsi differas interdum, nunquam tamen frustraris vota tuorum: imò, verū si dicimus, ne differs quidem, sed cum maximè nostri oblitus videris, tunc ad benefaciēdum obseruas, & ad opitulandum nobis, quod maximè opportunū sit, atque aptum tempus. ac si minus citò quam ipsi cupimus, at nunquam non eo tempore, quo nos cupere oportet propitius. & salutaris ades. Quod si huius fidei rerum aduersarum contentione auctæ exē-

plum aliquod in sanctis viris quærimus, illud certè Dauidicum perillustre est. Is enim cũ tantum abesset ab eo quod illi pollicitus fuerat Deus futurum, vt Iudæorum populis imperaret, vt regis inimicissimi, & potentissimi iram metuens profugus, atque ipso natali solo carens, de vita quotidie, non modo de fortunis cæteris periclitaretur, essetque vel sua ipsius confessione valdè miser, atque ærumnosus, vsque eo non defecit, vsque eo fide in Deum viguit, vt illo ipso tempore quò se maximè oppressum malorum multitudine, atque magnitudine videbat, & prædicabat, non dubitaret, & regnum sibi polliceri, & eos vanos atque mẽdaces appellare, qui ipsius fortunam in melius verti posse negarent: itaque scribere de hac sua, & fuga, & spe, Credidi propter quod loquutus sum, ego autem humiliatus sum nimis, ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Cũ inquit, patriam fuga linquens aditum mihi ad meliorem fortunam interclusisse, & omnem bonam spem abiecisse ita videbar alijs, actum vt de me iam esse dicerent: dixi, omnis homo mendax: mentiri illi quidem certè possunt, & verò mentiuntur, tua autem promissa rata, & firma manebunt. INTRODVXIT ME REX IN CELLARIA SVA. Sed quæ nam sunt ista cellaria quærat aliquis, ad quæ pias mentes Dominus introducit? Hîc quanquam non est necesse vt similium inter se omnes partes conueniant, tamen rectè dicemus, ijs cellarijs eas significari res, in quibus exhibet se visendum, & contemplandum Deus, aliqua

Psal. 115.

illu-

illuſtriori ratione. atque vt prætercam cæleſte templum, quod eſt Dei proprium Domicilium, id enim eſt maximè interius penetrale, in quo, qui introducuntur non imaginem aliquam Dei, ſed ipſum qualis eſt, Deum aſpiciunt, ſed vt hoc prætercam, quoniam ad id nemini patet aditus in hac vita, tria reliqua cellaria ſunt, triaque penetralia, in quæ dum hîc viuitur, introduci à Deo incipientes ſolent, ad gaudia ex ipſo capienda. Incipientes inquam, nam qui robuſtiores iam ac perfectiores ſunt, interdum corporis omni ſenſu depoſito, mente obeunt, altiora quædam & cæleſtis, ac intelligibilis lucis magis plena loca. Igitur minores verſari ſolent interiùs, & iucunde cum Deo ab ipſo intromiſsi: primùm ad rerũ naturæ inſpectionem, deinde ad cognitionem ſui ipſorum: poſtremò ad earum rerum contemplationem, quas Chriſtiana diſciplina, ac literæ continent. In primo genere elementorum vires: temporum vices, ortuſque, atque altus animantium, cælorumq; in primis atque ſyderum ſpecies, atque motus continentur rati, atque conſtantes: alterum cõſtat ex corporis, atque animi, & eorum partium omnium, & earum ſingularum muneris & officij, tum etiam ex ſummi boni cognitione: ad tertium atque poſtremum pertinent legis Dei: non eius modo quæ natura indita, atque innata eſt hominum mentibus, ſed illius potiùs, quæ ſacris literis traditur, & rerum à Deo hominum cauſa geſtarum, quarum hiſtoria eiſdem in literis continetur, inſpectione, &

intelligentia. His namque in adytis, & tanquam penetralibus domus Dei, penetralibus inquam: nam etsi harum rerum nonnullæ oculis, & sensibus subiectæ nostris, in primo limine huius, de quo agimus domicilij, inque ipso eius vestibulo esse videantur, tamen re ipsa ita abditæ sunt, itaque sunt difficiles ad intelligendum, quomodo quidem à pijs hominibus intelliguntur, vt opus sit à Deo intromitti nos, atque duci, quo fructum aliquem ex earum inspectione capiamus. His itaque in cubilibus incredibile dictu est pij homines, quot, & quantas voluptates percipiāt, vt gaudeant, vt sermones familiares cum Deo conferant, vt erudiātur ab eodem ipso, vt denique in eius dulci fœlicique complexu acquiescant. Qua in re vel vnus Dauid, quem cælestis spiritus per omnia diuini domicilij quamuis interiora loca perduxit, testis est satis locuples: nam de spectabili cæli, mundique specie, rerumque naturæ & varietate, & admirabilitate, vigesimum primum, & centesimum tertium Psalmos scripsit. Humanæ verò naturæ præstantiam breui quidem illo, sed magnis sensibus pleno carmine est complexus: is autē est Psalmus octauus. Postremi pòrrò ita sæpe, itaque multum meminit, vt ferè nihil aliud concrepent illius scripta omnia, quàm studij, & meditationis in lege Dei laudem, & commendationem. atqui est quædam horum penetralium inter ipsa distinctio. Nam sunt alia alijs interiora, atque diuina magis, tum pro eo, quantum quisque nostrum in virtute profecimus magis,

minusvè

minusvè nobis patent: quanquam sunt omnia illa eorum, qui in primo amoris gradu consistunt propria loca: non quod alij vegetiores nunquam eo introducãtur, sed quod imbecilliores propterea quod parum adhuc à cõmercio sensuum corporis recesserunt necesse habent commoueri, atque pelli hac rerum sensibilium imagine. Atque ob eandẽ causam arbitror sic cellaria nominari multitudinis numero. Nimirum quia incipientes, vtpotè qui sint rudes, & infirmi, nisi multiplici doctrina instruantur, nisique varia eruditio exhibeatur illis, vix possunt induci ad Deum, vti æquum est, diligendum. Nam illi perfecti vnum habent, vt antea dixi, idque altius & multo istis interius penetrale. Itaque hoc ipso in carmine inferiùs cap. 2. quo loco in amore proficientiũ persona, & oratio explicatur: sponsa non iam in cellaria intromittitur, sed in vnam cellam, eamque vinariã. Ex quo intelligimus illos, proficientes scilicet, atque perfectos, quippe quorum animi vires multo magis quàm superiorum vniuntur, atque conspirant in amorem Dei, minus multis egere rebus, quibus prouocentur ad amandum: tum eosdem frui contemplationis Dei quodam magis dulci, magisque vno genere, quam priores. Quid? num à me ista finguntur, an potiùs ex ijs exemplis, quæ nobis suppeditãt sacræ literæ petuntur, atque ducuntur? Iudæi quandiu per deserta Arabiæ loca perrexerunt, quoniam AEgyptiæ vitæ, atq; morum residens in illorum animis recens memoria efficiebat, vt crebrò respectarent,

rent ad AEgyptum: quoniam què in amando Deũ erant plane rudes, atque tyrones, quot & quam varijs modis inducti sunt ad id, vt colere Deum ex animo, atque amare vellent, quam illis Deus exhibuit curam multiplicem: quot patefecit aditus, quibus tanquam intrare in amorem possent. Primùm per mare rubrum sine ratibus, incolumes illos transuexit, AEgyptiorumque ingentes copias, quę ipsos insequebantur eodem summersit mari. deinde noctu flamma, interdiu fumo, ac nube, eorum castra præcedens vasta eremo, atque inuia pro duce illis fuit. Eosdem per continuos quadraginta annos cælesti aluit, atque suauissimo cibo: & quod fidem superare videtur, toto eo tempore vestes eorum vsu, aut vetustate consumi non est passus: ad hæc aridissimo, ac maximè sterili loco, atque adeo è rupe magnam aquæ vim, qua illi vterentur, elicuit. Eodemque postremò pertinuit, quod mons Sina tremere, quodque montis cacumen ignibus ardere visum est: quodque ipse Deus palam vulgo est auditus loqui, leges æquissimas ferens. at posteaquam ijdem illi in terram ipsis promissam sunt inducti, & officij obseruantiores effecti, Deus omnes rationes prouidentiæ suæ erga illum populum, veluti coegit, atque contraxit in vnum locum, quem in locum è tota prouincia conuenire omnes voluit, quicumque vel sacrificare sibi vellent, vel in dubijs rebus ipsum consulere. Iam quando illius populi status cum nostro, id est, cum Euangelica lege collatus, pueri illi, & imbecilles.

becilles, vt Paulus scribit nos firma ætate viri, quod Gala.4.
ad cognoscendum, & amandum Deum attinet censendi sumus, quantò paucioribus nos, quàm illi ad pietatem, vel ceremonijs prouocamur, vel legibus erudimur, vel ritibus instituimur: nosque ipsi quantò simpliciore, ac veriore, ac magis vno modo amori Dei vacabimus, eique adhærebimus, cum ad perfectam virtutem euecti, in eam ciuitatem recepti fuerimus, quam scribit Ioannes, auro illam quidem & Apoc.21.
gemmis exædificatam, omniq́ue ex parte beatissimam, sed ita vacuam ab omni operosa, & varia colendi Deum ratione, vt ne templum quidem in ea sit, quoniã ipse Dominus templum illius est. Ex quo intelligitur perfectos homines minus multis egere rebus, quibus rebus ad amandum excitentur, & moueantur, ac multiplicia ista cubicula ad insinuãdum se in amorem Dei imperfectorum esse propria. sed quo propriè afficiatur modo hominis iusti animus, quidve illi accidat, vbi ad isthæc cubicula semel est admissus, si roges: ex ipsa sponsa statim audies. EXVLTABIMVS, inquit, ET GAVDEBIMVS IN TE, MEMORES VBERVM TVORVM SVPER VINVM, RECTI DILIGVNT TE. Primùm enim exultat, hoc est, effertur gaudio, non sine cõmotione corporis, ac sensuum gestiente quadam lætitia. quod proprium exultantis esse videatur corpore cõmoueri, atque exilire. idque fit notius ex eo verbo, quod huic voci in Hebraico subijcitur גיל Guil enim non sine gestu corporis, atque etiam lęto vocis sono, atque plausu fit. quo de genere canit Propheta:

Psal. 83. pheta: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deũ viuum. itaque exultat primum. Etenim tum dulces lachrymæ fluunt, tum ducuntur ex imo pectore ardentia suspiria, tum piæ querelæ audiũtur, tum denique ardere sibi videtur homo totus, atque æstuare: correptus videlicet ab ipso numine, seque haud capit ipsa mens. Itaque exultat, deinde gaudet, id autẽ est, Deo paulatim progrediente, suamque vim in hominis animum penitus insinuante, omnesque illius vires sibi subijciente, tandem inferiores illæ, & corporeæ facultates, quæ se dudum ad insolitam numinis præsentiam commouerunt, venerabundæ silescunt, & quietem iussæ agunt: mens verò ipsa coniuncta cum suo bono, & magna ab eodem luce perfusa haurit ex ipso, cum tranquillitate summum, & defęcatum gaudium, & post commotionem, vt scri-
3. Reg. 19 ptum est, succedit sibilus auræ tenuis, dicitq; & ipsa interdum fœlici illo gaudio ebria: Domine bonum est nos hic esse. Sed quoniam vitę huius ratio id non patitur, corporis videlicet, cuius tuendi munus, atq; cura ipsi incumbit, vocibus ipsam interpellantibus, & à Dei tanquam complexu diuellentibus, ac distrahentibus, id vbi fit, vt aciem oculorum suorũ ad hæc humana referat, & cogitationum suarum partem aliquã corpori impertiatur: illud tamen obseruat quod sequitur. MEMORES VBERVM TVORVM SVPER VINVM. Defert enim secum dulcem memoriam vitæ fœliciter modo actæ cũ Deo, ac hęsitans, multaq; aduersa reuertens, crebroque ad litus respiciens fluctibus cu-

rarum

rarum cōmmittit ſe illa quidem, ſed ita cōmmittit, vt, ſiue ſecum agat aliquid, ſiue cum alio contrahat, propoſitam ante oculos habeat eius pulchritudinis, & ordinis quem in Deo conſpexit effigiem, quo ex eo exemplari, quoad res ipſa patitur, exemplum aliquod ad actiones ſuas transferat: idque vnum ſemper agat, bonum vt illud, quod vidit, quodque adamauit in omni ſua actione exprimat, atque imitetur. Namque is demum probandus eſt, qui hęc interiora cum Deo colloquia ſequitur, eiſque vacat, non tã vt oblectet ſe ſe, quàm vt exempla inde ſumat, quibus, vel ſuam, vel aliorũ vitam regat: quique ex hoc beatæ contemplationis tanquã otio, ad vitæ obeunda munera redit paratior, & inſtructior: & id eſt quod ſequitur. RECTI DILIGVNT TE. id eſt, ex eo quod diligunt te, ac tecum colloquuntur, familiariterque verſantur, recti efficiuntur, & quod bonũ in te contemplati ſunt, & cuius memoriã retulerunt ſecum, id ad actiones deducunt: ſequitur. NIGRA SVM, SED FORMOSA FILIA HIERVSALEM, SICVT TABERNACVLA CEDAR, SICVT PELLES SOLOMONIS. Quod ſæpè iam diximus, incipientium voces, & ingenia hoc capite poni, id, vel ex hoc loco, facillimè perſpicitur. Nam qui ſunt huiuſmodi, primùm multa retinẽt de ante acta vitioſa vita, quibus recens inductus pietatis color in illis quodammodo obſcuratur, & inficitur. propenſiones, ſcilicet, in malum multas: plurimas vulnerum cicatrices: nonnulla item vlcera, ad ſanitatẽ illa quidem propè perducta, ſed nõ plane ſanata, aut

omnino puris vacua, & quod maximum est, remanet adhuc in eis, vetus ille, & domesticus hostis, domitus potiùs, quam extinctus. Itaque rebellat interdum, & incendia miscet, quibus rebus fit, vt, & formosi, & nigri sint. formosi propter nouam vitam, nigri propter veteris reliquias, quas in se habent: quare isti meritò dicunt. NIGRA SVM, SED FORMOSA FILIA HIERVSALEM. Id est, quamuis nigra ob proximè actæ vitiosæ, & prauæ vitæ reliquias, quas nondum prorsus abieci: formosa tamen, propter charitatem Dei, quæ cordi meo diffusa est: propterque illius gratiæ communionem, qua proxime accedo, ad diuinę pulchritudinis similitudinem. Quæ oratio ex superiori oratione consentaneè orta est. Etenim desiderio, & spes, & timor natura agnatus est. Nã, qui in magno desiderio sunt, ijs natura occurrit, primũ vt mẽte pertractent, vtq; metuant omnia illa, quæ sibi quo minus id quod cupiunt assequantur, impedimento esse possunt: deinde, vt ijs opponant alia spem efficientia, eorumque oppositione, metum extenuent, ac bene sperare sibi iubeant: eodemque ex desiderio, & contrahuntur metu, & eriguntur spe. Quia igitur superius, in hac sponsæ, & persona, & imagine inductus est homo, ad Deum amandum proxime conuersus, & eius potiundi desiderio ardens, & sibi de illo omnia fausta, & læta promittens: ideò apte, & conuenienter nunc idem inducitur, quæ suæ persuasioni, atque cupiditati putabantur obstare, ea, & metuens, & extenuans. Nam dum anhelabat ad Deũ,

Orige. homili. 1. in can.

ſubijt illius animum præteritorum peccatorum, eorumque fœditatis recordatio: ex quo graui perculſus metu labaſcens, ac loco prope motus, de ſpei gradu pene deiectus eſt: ſed exoritur rurſus ab eodem ipſo deſiderio excitata, & roborata ſpes, qua ſibi vere perſuadet, non tam ſe ex peccati reliquijs, quæ in ipſo remanſerunt, deformem eſſe, quam ex gratiæ, & donorum Dei ſplendore formoſum: ſiquidem ea dona in ſe habeat: nam vtrum habeat, de eo nemo iuſtus plane certus eſt: ſuſpicatur tamen ſe habere, multis, & magnis coniecturis ad ita opinandum inductus, audetque dicere. NIGRA SVM, SED FORMOSA. Et quamuis nigra, multò magis formoſa: nec tam ob nigredinem deſpicienda, quàm ob decus, atque pulchritudinem amore, atque fauore proſequenda. Verum enimuero iſthæc ſceleris admiſsi, & vlceris atque fæditatis, id eſt malæ propenſionis, ex peccato relictæ, commemoratio, cuiuſuis iuſti animum, quamuis recuperata diuina gratia ſanum iam, & valentem, angit tamen ipſum, atque cruciat: quod peccatum omne ab animi natura, atque indole ſit alienum. Quapropter diſceſsiſſe ipſum à ſe aliquando, ſuamque naturam deprauaſſe, vbi meminit, nimis dolet, nimiſque miratur, ſe potuiſſe eorum amore capi, quæ tantopere auerſetur, & horreat. Itaque tanti mali cauſam inquirit. qua in inquiſitione cognoſcēs omne illud exiſtere à corpore, & à ſenſibus corporis, quibuscum affinitate ipſe eſt, & fœdere naturæ coniunctus, de eorum violentia, atque iniuſtitia conque

ritur: & praue à se factorum culpam in eos ipsos sensus, qui culpæ suasores illi & authores fuerunt deriuat. vbi autẽ ista querimonia, & criminis deriuatio? NOLITE, inquit, ME CONSIDERARE, QVIA FVSCA SVM, QVIA DECOLORAVIT ME SOL: FILII MATRIS MEAE PVGNAVERVNT CONTRA ME, POSVERVNT ME CVSTODEM IN VINEIS, VINEAM MEAM NON CVSTODIVI. Qua in oratione peccatorum atque malorum omnium fons aperitur, ita apta similitudine, atque translatione verborum, nihil vt putem commodiùs potuisse dici. Quod quo magis perspiciatur, pauca quædam de animæ partibus, deque illarum inter ipsas mutuo ordine altius repetamus necesse est. Animi humani tres sunt, siue partes eas, siue vires, facultatesve nominari velimus. Vna quæ vacat corpori alendo, atq; curando, quæque idcirco vegetabilis dicitur: communis nobis non cum animantibus modo, sed etiam cum stirpibus. Altera quæ corporis varias species, coloresque, atque sapores percipit, sentiens appellata, animantibus nobiscum etiam communis. Tertia rationis, intelligentięque particeps, veri vna cultrix, atque amatrix, vt hominum propria, ita præstantior, atque excellentior cęteris omnibus, quę est ratio, atque mens. Est porrò earum vnicuique suum à natura attributum bonum, & tanquam de paterna, & communi hęreditate pars vnicuique data sua, apta videlicet cuique, atque conueniens, pro ratione cuiusq;. Nam illi vegetabili parti primæ, atque infimæ, bonum vtile datũ est, quod excoleret: sic enim

appellamus

appellamus ea bona, quæ ad vitam, & alendam, & defendendam valent. quod esse diximus huius partis munus proprium. Altera, quę huic succedit, pars sentiens, dulcedinis sensu mouetur, voluptatisq; est auida. Itaque bonum delectabile ex paternis bonis, & tanquam prædijs, vnum prædiũ est sortita, in quo se iactet, atq; dominetur. Mens verò, atque ratio, vt est omnium altissima, ita capitur, atque alitur altissimo bono, id autem est bonũ intelligibile, quod contemplationi propositum veritas est, ad regendas actiones translatum appellatur honestum, quod nihil aliud est, quam ad veritatis præscriptum moderata actio: cuius tantus est splendor boni, tamque plena dignitatis species, nihil vt ea sit, neque pulchrius, neque admirabilius. Atqui considerandum & illud est. Has animi partes, hæc bona, &, vti ea appellauimus, prædia, quæ à natura acceperunt, non accepisse illa instrumento vacua, sed instructa potiùs, & ornata omnibus ijs rebus, quæ ad opus faciendum necessariæ sunt. quod quidem instrumẽtum, etsi partibus sit multiplex, tamen genere reducitur ad duo, quorum vnum euellendis ijs, quæ sunt noxia seruit: alterum verò bonis, & vtilibus asciscendis, atque capiendis. Suntque hi duo motus contrarij, istis animæ partibus à natura sati: alter fuga, alter accessu constãs. quorum altero vnaquæq; earum partiũ, ex eo agri, quantum cuique datum est legit, atque demetit, ea, quæ sibi sunt conuenientia: altero vero noxia, & inimica reuellit, atque abijcit. Sed quamuis sint omnibus

nibus animæ partibus isti motus communiter dati, tamen non æquè in omnibus eminent, sed vna in parte ardentiores sunt, obscuriores in alia. Itaque aliâs alijs nominibus appellantur: nam in vegetabili, dicuntur cõtractio, & dilatatio, in sentiente odium, atque cupiditas: in mente, atque ratione voluntas, & quæ huic contraria est, nomineque Latino caret, sed dicatur ea tamen nobis modo docendi causa inuoluntas. Horum primi hebetiores reliquis sunt, & magis obscuri, postremi stabiles, & trãquilli: inter vtrosque interiecti, & medij, odium nimirum, atque cupiditas acres natura, atque ignei, vbi semel corpori, atque sensibus incubuerunt, eos commouent, atque perturbant, itaque inflammant, vt vel ipse ignis præ illis frigere putandus sit. atque huic diuisioni, descriptionique partium, illud etiam est adiungendum: eas omnes, quarum tamen singulæ singulis generibus datæ sunt, vni homini à natura fuisse attributas, & naturali quodam, & arcto fœdere inter se se amabilibus charitatis vinculis colligatas, atque constrictas. atque ne quid tumultus, atque rixæ inter ipsas vnquam exoriretur, lege ab eadem natura lata, sancitum fuisse, vt minores illæ, & inferiores, vegetabilem, atque sensilem dico, quippè quę rationis, atque arbitrij expertes ipsæ & ad seruiendum omnino natæ sunt, rationi, atque menti parerent. ratio autem ipsa non dominatum modo in illas exerceret, sed patrocinium etiam earum, & procurationem susciperet. Nam quoniam illæ cęcæ, & inconsultæ sunt, &

impetu feruntur in ſua bona, quæ tamen ipſa neque parare ſibi poſſunt, neque ſi iam parta ſint, administrare ea vti decet, aut illis frui intra modum ſciunt: ideo natura voluit, vt in mentis tutela eſſent, quæ primùm eis ſufficiat copias naturalium ipſarum bonorum, deinde præſcribat modum, quem in fruendo ſeruaturæ ſint, vt ſcilicet, eatenus ſuis fruãtur bonis, quatenus, nec ſibi ipſis nimia copia, inopia ve dãnum afferant: neque hominum ſocietati, atque generi, cuius in bono ſuum ipſarum bonum continetur, aliquid incommodent. Voluitque præterea, vt in ea rectione rationis, & quaſi tutelæ administratione maxima honeſtatis vis ineſſet, vtque ex eo accenderetur maximum dignitatis lumen, quo vno bono mens ipſa capitur, ne labores ſuſcepiſſe tantos illa, ſine vllo premio, ſineq; mercede vlla videretur. Ac fuit tempus quoddam, cùm has naturæ leges homo obſeruabat, cum, & ſenſus, & qui in eis exiſtunt affectus rationi dicto audientes erant, quocumque illos ratio duxiſſet, & ratio ipſa veluti in vigilia quadam corporis manens, & æquiſsimis imperijs regebat illud, & ab omni externa, & inimica, vi tutũ reddebat. Ex quo etiã factũ eſt, vt omnibus animæ partibus inter ſe conſpirantibus, & conſentientibus, cum nulli tumultus eſſent in homine, nulla inteſtina ſeditio, ſed omnibus in vnum collectis ſuis viribus, & totus, & ſemper ſibi præſens adeſſet homo, facilè in reliqua vniuerſa imperium obtineret. Cuncta enim illi tanquam iuſtiſsimo Domino, quique in ſe ipſo

ostendebat totius ordinis, atque iustę gubernationis clarum exemplum vltro subijciebantur summa, & facilitate, & voluntate: quo etiã tẽpore iustitiæ, temperantiæ, pietatis, ac reliquarum omnium virtutum chorus, terras obtinuit. Verum malus dæmõ nostro inimicissimus generi, videlicet inuidens hominibus tantam fœlicitatem, passus non est, ea vt nobis, aut perpetua, aut etiam diuturna esset. Et quoniã videbat hominem à se superari non posse, quandiu secũ ille consentiens, omnibusque è suis partibus aptus, & cõcinnus permaneret, coniunctionẽ illam & conspirationem, & mutuum consensum partium dirimere, & in mentis, atque rationis regno seditiones concitare, & turbas ciere in primis conatus est. Itaq; fraude armatus, & serpentis speciẽ, ob id ipsum quia astu, atque dolo furtim obrepebat, indutus, hominemque aggressus, illum induxit, noxijs, vt illis, & interdictis cibis vesceretur, eisque cibis ipse suum virus immiscuit, facesque occultè subiecit, atque ignẽ inspirauit. Quo ex cibi esu, venenique, atque ignis afflatu, hæ partes, quæ infimæ sunt in homine flammis statim correptæ, ac vehementer accensæ ruptis omnibus pudoris, atque modestiæ legibus efferre se se, atque liberius agere, fœdusque illud sanctum discindere, turbidæque, & tetrę ferum quiddam, atque belluinum præ se ferentes, & cõtra rationem rebellantes, ruere præcipites, ac turbare omnia cœperũt, ac tandem animi imperium per tyrannidem occuparunt. Nam ratio acriter primo repugnans, tandem

illarum

illarum accen sis cupiditatibus, & incredibili impor tunitate victa concessit: ac deposito regali cultu, & specie, obsequuta illis est seruilem in modum, ipsoque deinceps ex obsequio, atque seruiendi vsu, à naturali sua pulchritudine quotidie discedens magis, magisq; in deformem, & turpem habitum demutata, à fœlicissimo statu, ad summas miserias est deuoluta. Atque hæc prima nostri mali labes fuit. hæc humani peccati primordia: à primo quidē illo homine initio prodita: sed postea propagatione, & nascendi lege in omnem eius posteritatem deriuata. Simul enim cum carne, atque sanguine, quā ab illo nascendo ducimus, etiam contrahimus non solùm, labem in animo, sed etiam veneni illius contagione infectū corpus, & ad malum pronos sensus, id est, fomenta quædam, & incendia peccati, ex serpentis afflatu nostræ naturæ iniecta & immissa, quæ latent illa quidē interdum, atque occultantur, sed tempus atque causam nacta se produnt, flammasque ore vomunt: quibus inflammati, atque efferati sensus nostri, ac tandem præcipites acti, secum vnà rationem in consensum trahunt, ad omne dedecus, atque flagitium. Quæ idcirco à nobis enucleatius, & pluribus verbis sunt exposita, vt ij, si qui sunt, qui has literas vel ignorant, vel rudes putant, admirari post hac incipiant, atque adorare ipsarum, non solùm in sententijs diuinam vim, sed etiam in eloquendo rationem aptissimam, & elegantissimam. Nam quæ nos tam longa oratione vix explicauimus, ea paucis verbis, ijsque

tranſlatis Spiritus ſanctus hoc in loco perfectiſsimè complexus eſt. Nam in perſona hominis à peccato, ad iuſtitiam tranſlati inquit: Nolite me conſiderare quod fuſca, vel fuerim antea, vel nunc etiam ſim, ob reliquias præteritæ vitę, QVIA DECOLORAVIT ME SOL. aut ſicut in Hæbręo eſt, QVIA ASPEXIT ME SOL. Nam Sol hoc in loco, eſt vis illa ignea malæ concupiſcentię noſtris ſenſibus indita, & à capite humani generis in nos lõgo ordine ſucceſsionis transfuſa, cuius ardẽtiſsimis cupiditatibus, quaſi Solis æſtu quodam aduritur, nigraque efficitur hominis mens: & quoniam id illi non ſua propenſione accidit, eſt enim honeſtatis, atque iuſtitiæ appetẽs natura ſua, ſed aliorum iniuria, atque impulſu, id vt doceret ſtatim ſubiecit. FILII MATRIS MEAE PVGNAVERVNT CONTRA ME. Qui autem ſunt iſti filij? haud dubie corporis ſenſus ipſi, illæque partes animi, quas diximus eodem naturæ ſatu, cum ratione fuiſſe generatas, & eidem attributas, quas regeret, ſed dæmonis aſtu in fraudem impulſas, poſtea rebellaſſe. Nam illæ ab eodem parente ortæ, & vnà ſimul eductę, aduerſum rationem pugnãt, aut vt in Hebræo dicitur, excandeſcunt, & incenduntur, igne ſcilicet eo, quem ex ſerpente conceperunt. idque eo vſque faciũt, quoad cuſtodem illam ponũt in vineis, hoc eſt, in ęis bonis, quibus ex bonis ipſæ fructum aliquem lætitiæ, atque iucunditatis percipiunt, efficientes vt ipſarum cupiditati ratio miniſtret. Hæc enim vis eſt huius cuſtodiæ, quam vocat, nempè ſeruire mentem corpori, totamque vacare

ſeruitio

ſeruitio ſenſuum:& quę illis brutis,& infimis animę partibus dulcia, & vtilia ſunt,ea ſola quærere, conficere,& amplificare. Qua ex cuſtodia id ſequitur,vt mẽs amittat honeſtatẽ,& dignitatẽ ſuam:& dũ aliorũ fundos colit,ſuum ipſius fundũ ſentibus,& virgultis ſilueſcere patiatur. Itaque elegantiſsimè & veriſsimè additur. VINEAM MEAM NON CVSTODIVI. Illud nimirum honeſtum,cuius poſſeſsionem, atque fructum amiſit, dum indulget ſenſibus, quod ideo vocat vineam ſuam, non quòd tueri aliarum partium bona ad rationis curam non pertineat:ſed quod hoc ſit illi proprie attributum bonum. Vnde rectè in Hebręo pronomẽ geminatur hoc modo כרמי שלי לאנטרתי quod Latine non incommodè vertas vineam ſemel, atque iterum meam: eam inquam, quæ propriè vinea mea eſt,non cuſtodiui. INDICA MIHI QVEM DILIGIT ANIMA MEA, VBI PASCAS, VBI CVBES IN MERIDIE. Creſcit ipſa tractatione rerum diuinarum animæ erga Deum amor, ſeque ipſa melior ſenſim efficitur, quòd ijs,qui hoc amoris iter agunt, diligenter obſeruandum ſit, vt nunquam reſideant: nam cum quieſcunt retro referuntur. Sed vt curſum ſuum ad hoc ſponſæ exemplum, fictum illud quidem,ſed tamen omnibus numeris abſolutum ſemper dirigant. Nam quæ paulo antè duci ſe, atque adeò trahi volebat, iã amantior, & valentior effecta, ipſum iter propè arripit:tantum impediri ſe dicit hominum æſtimationis timore quodam, quem tamen ipſum deponet, atque abijciet paulo poſt. Nunc tamẽ impeditur illo,

quia quamuis profecit, tamen non eo vſque profecit, vt perueniret ad eam charitatem, quæ omnem pellit timorem. INDICA, inquit, MIHI QVEM DILIGIT ANIMA MEA. Quid? parumne multa ſunt, quæ Deum indicent, atque teſtentur, vt ipſe rogandus ſit, ſe vti in lucem prodat, atque manifeſtet, ſui vt nos certiores faciat? Teſtatur quidem certe omnis natura Deum eſſe, ſed quibus in oris pecus ductet, aut vbi locorum meridietur, quoniam ijs translationibus ea ſignificantur bona, quibus bonorum hominum paſtus in hac vita conſtat: in futura verò requies, & accubitus, quæ altioris ordinis bona ſunt, quàm vt ad ea natura duce aſcendere, aut peruenire poſsimus. Ideo neceſſe eſt, ipſe vt nos doceat, atque deducat, ſeque nobis ipſe ac ſua iſta altioris ordinis bona cæleſtia, atque diuina, maiore illato lumine oſtẽdat, & cognoſcenda proponat. Quare ſemper orandus nobis Deus eſt, vt indicet nobis vbinam locorum ductet oues ſuas, eaſq; paſcat: idcirco quia in eo ſemper ipſo doctore, atque duce indigemus, ſequitur: NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIVM TVORVM. Quamuis infirmitatis in amore, & imperfectionis ſit, quod timet, tamen dum ſic affectus animus eſt, iure ſibi cauet, ne dum pietatem, ac cæteras virtutes perſequitur, errore viæ in vicina, ac ſimilia virtutibus vitia incidat, ne pro pietate, hypochriſim, pro religione, ſuperſtitionem, pro ſeueritate, crudelitatẽ ſectetur. Nam eæ, atque ijs ſimiles animi labes, falſa honeſtatis ſpecie conuelatæ virtutes mentiuntur,

ac se pro illis haberi volunt, ductantque & ipsæ, magnos perditorum hominũ greges, sequitur. SI IGNORAS TE, O PVLCHERRIMA INTER MVLIERES. Adest precanti Deus, qui propterea hîc potissimum, atq; huic petitioni vltimę respõdisse dicitur, vt ex eo intelligeremus, ex omnib⁹, quæ Solomõ in sponsæ personaà Dei amatoribus dici, atque agi hactenus expressit, nihil æquè gratum Deo esse, quàm quod domo, atq; vrbe relicta demigrare in agrum velle, sponsa professa est, eius videndi, atque fruendi causa. Nam id Deus à suis in primis petere solet, vt se terrenis curis subducãt, seq; vindicent in quietẽ, & libertatẽ aliquã quo ipsi vni per ociũ vacent: cuius rei in illo ipso, qui nationis piorũ primus habetur parẽs in Abraham, scilicet, exemplum proditũ est. Ei enim dixit Deus, egredere de terra tua, & de cognatione tua, & faciã te in gentem magnam. Igitur quia hãc sponsæ vocẽ libentissimè Deus audiuit, ideo statim à Solomone sponsus inducitur respondens, & sponsæ votis annuens: hoc est, in sponso Deus inducitur exhibens se atque omnino insinuans amanti animæ, & ad illius rogata omnia respondens. quæ iam ad eam partem pertinent, quam diximus ex illapsu, & doctrina constare. Quid autem respõdet, aut docet? EGREDERE, ET ABI POST VESTIGIA GREGVM TVORVM, ET PASCE HOEDOS TVOS IVXTA TABERNACVLA PASTORVM. Sed qui greges isti quæso, quorum proponit sequenda vestigia? hîc si ex gregum, & pecudum natura rem interpretemur, necesse est intelligamus significari quasdã

Gene. 12.

naturæ

naturæ partes ſenſu,& ratione carentes:quarum tamen ex inſpectione, & contemplatione inducitur homo ad cognoſcendum,& amandum Deum,quales cæli ſunt,& aſtrorum ignes,& mundi totius ſpecies,ornatus atque deſcriptio.Nam iſthæc proponi à Deo rudioribus,quo eorum ducatu ad ipſum perue
Pſal.18. niant teſtis eſt ſacer vates,cum inquit,Cęli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Sin autem nobis ipſi cõſtare volumus, idq́ue agimus,quod harum literarum, atque ſcriptorum interpretes agere omnino debent, vt hæc cum ſuperioribus aptè cohæreãt, vtq́ue hæc ſpiritualis intelligentia cum illa corporalium rerum explicatione conſentiat,& ex illa ducta omnino, & deriuata videatur, dicendum plane eſt in ijs gregibus conuentus bonorum ac piorum hominum ſignificari,eoſq; viros declarari, qui non modo ipſi pietatem colunt, ſed voce, atque vita alios ad eiuſdem cultum inuitant,qui vnà nobiſcum in hac vita verſantur,& tanquam domi apud nos incluſi manent, diuiſi videlicet ab illo beatiori cętu,atque grege,quem verus paſtor Ieſus,beatis in locis reficit ſempiternæ paſtu voluptatis.His adde etiam eos, qui horum conuentuũ, atque cætuum authores olim,& inſtitutores fuerũt, qui ipſi quamuis vita functi ſunt, vitæ tamen ipſorũ atque virtutis imago viget,ac viuit:quorum ſunt incipientibus ſequenda veſtigia: quia vt ſancti doctores tradunt, in ipſis vitæ ſpiritualis initijs, atque primordijs,dum animus in virtute rudis eſt, & inexperiens,

riens, & ad lapsiones facilis magis expedit vna cum alijs eiusdem voti, atque propositi hominibus viuere, quàm solitariam vitam degere. Nam solitarium illud, & vere monasticum viuendi genus aptum est solis illis, qui suas cupiditates satis iam edomitas, & compressas habent: itaque perfectorum illud est, imperfecti verò, & incipientes in conuentu, atque grege bonorum se se ad virtutem exercere debent, nec ipsi sibi nouam viam munire, sed inire veterem, atq; aliorum vestigijs, atque itineribus tritam. Qua de re hîc non sine causa admonentur. Nam incipientes vni ex omnibus solitudines amare maximè solent: statimque contemplationi Dei vacare volũt, & charitatis vno igne corripi, atque succendi. Quare qui huiusmodi sunt, hæc sibi à Deo dici putent, legant vt prius gregum suorum vestigia, tabernacula pastorum adeant: religiosis hominibus se regendos permittant, communiter cum bonis viris vitam degãt: habeant qui se ignaros viam doceant, qui lãguentes excitent, morantes impellant, præfestinantes cohibeant, reuocent aberrantes, vtanturq; aliorum oculis, consilio, rectione, vsque eo quoad cupiditatibus sedatis, & maioribus in animo collectis viribus, ipsi sibi præesse & dominari rectè possint: id cum effecerint, tunc secreta tutò, & beatas illas solitudines petant, ad quas solitudines inferiùs ijdem inuitantur, cum scilicet, ad proficientium iam, aut perfectorũ gradum peruenerunt: nunc autem quando incipientes sunt, ad pastorum tabernacula commorari iuben

tur, alijſque parere: ideoq; ſequitur. EQVITATVI MEO IN CVRRIBVS PHARAONIS ASSIMILAVI TE AMICA MEA. Nam iſti eatenus probantur Deo, non ſi ferarũ modo agreſtes, & indomiti vitam degant, ſed ſi iugo ſua colla ſubdi, frę̨num ore accipere, ac currui iungi, habeniſque torqueri, atque circumagi voluerint. His namque rebus paratur atque alitur Chriſtianæ humilitatis maxima illa, maximèque neceſſaria virtus, quæ tanquam fundamentum, atque ſolum eſt virtutum reliquarum: ſequitur. PVLCHRAE SVNT GENAE TVAE SICVT TVRTVRIS. Interiorem illapſum quo Deus efficitur quodammodo præſens animæ, duo ſicut ſuprà diximus, ſequũtur, nempè, eruditio, & voluptas: vel potius ipſius illapſus duplex eſt vis, vna erudiẽs, altera voluptatis efficiens: vtrũq; porrò in homine operatur Deus, pro portione amoris, quo ab ipſo diligitur, & pro eo gradu, quem in amando obtinet is, cui ſe ſe infundit. Et quidẽ quod attinebat ad doctrinam eorũ, quorum nũc perſona agitur, proximè explicatum eſt: nunc quod ſequitur, alterã partem continet, quæ ad efficientia voluptatis ſpectat. Voluptas autem maximè efficitur ex Dei, atque animæ inter ipſos dulci, & amatorio colloquio. Ea ergo nunc colloquia Solomon exponit, quo vno modo res tanta exponi potuit, ipſos ſcilicet, inducens mutuo ſe laudantes, & quam blandiſsimè compellantes ſe, eaque dicentes, quæ dici non ſolent niſi ab ijs, qui in rei amatæ ſinu infuſi voluptate nimia colliqueſcũt, ac primo Deus. PVLCHRAE SVNT GENAE TVAE

SICVT

SICVT TVRTVRIS, COLLVM TVVM SICVT MONILIA. Laudat nunc parcius omnia, eadem postea cum ad altiorem amoris gradũ anima peruenerit, vberius laudaturus. Vera animę pulchritudo, charitas in Deum est. Ea enim vna in cælestis naturæ habitum demutati efficimur Deo similes. Est autem charitas in incipiente imbecilla & exigua, quippequę adolescere tunc incipiat, & cupiditatibus carnis, quarum adhuc magna vis est in corpore tanquam quibusdam spinis obsideatur. Cæterum quamuis charitas minus proferat lumen suum in incipiente: tamen extant in illo atq; enitent aliæ virtutes, illæ nimirum, quæ animorum cultrices habẽtur, & ideo καθαρτικαὶ, id est purgatoriæ appellantur: quoniam purgandis animis adhibentur. quarum munus est quidquid ex corpore, & ex ante acta vita existit, quod nocere, aut obstare charitati possit, id reuellere, & quasi agrum sic animum sarrire, quo radices altiùs agere in eo charitas & melius fruticari valeat. Quæ virtutes, illustrãt illæ quidem & cohonestant animos nostros, sed nõ quasi in eis ipsa pulchritudinis vis, & summa absolutio sit, sed quasi ornamenta accersita, & exterius adhibita pulchritudinis conciliandę causa. Igitur qui hunc gradum amoris tenent, in ijs purgatorijs virtutibus, suam industriam potissimum probant: fiuntque & ipsi ob hasce virtutes spectabiles, atque conspicui laudeque, & honore digni: quod ipsum hic significatur ijs verborum inuolucris, quibus sponsa pulchra esse dicitur, non tam propter membrorum aptam

compositionem;aut propter coloris suauitatem: ex quibus ipsum pulchrum est,quam propter ascita, & extrinsecus adiuncta ornamenta. PVLCHRAE SVNT GENAE TVAE SICVT TVRTVRIS. Id autem est,licet adhuc parum charitate valeas, parumque amore mei incalescas:in quo vno summa animi pulchritudo consistit, licetque plurimum terreni,ac sui amantis insit in te adhuc, tamen isti abs te suscepti labores cupiditatũ extinguendarum causa, vigiliæ istæ, ista ieiunia, illi luctus acerbi, illique lachrimarum riui largissimi, multum verę pulchritudinis,atque spiritualis decoris tibi addunt, atque conciliant: sed quid monilibus cum lachrimis, aut quæ huius translationis ratio potest esse? Hîc ad ipsa Hebraica nomina, pro quibus interpres,& turtures,& monilia posuit recurramus oportet: eaq; vnde nata sint,& à qua significatione verborum deducta videamus. Igitur alterũ nomen,id est, תור ab eo,quod est disponere,& in ordinem redigere ducitur: alterum ab eo quod est attenuare, & gracilem reddere:vtrumq; autẽ quis est, qui non videat aptissimè cadere in vnam temperantię virtutem,cuius officij est carnem luxu exultantẽ attenuare, & cupiditates se turbide efferentes compescere,& cogere intra certum ordinem. Temperantia porrò ad id efficiendum illis vtitur,quæ commemorabamus ieiunijs, vigilijs, precibus, lachrimis, quæ partim ipsa ex se parit, atque producit,partim ab alijs virtutibus precario sumit, & in suos vsus conuertit. Nec verò id solùm ex Hebraicorum nominum

minum notatione probamus, ſed multo etiam magis ex eorundem ſignificatione, id eſt, ex ijs rebus, quas ad res ſignificandas aſſumuntur: nam turturũ gemitus, atque querelæ nobiles ſunt: ijs autem querelis in arcanis literis animæ vitia deteſtantis, ac præteritã vitã dolentis lamenta, ſignificari ſolere ſancti & probati ſcriptores tradũt. monilia verò, quæ collo circũiecta ipſũ arctè cõſtringũt atq; circũdant, eo nimirũ ipſorũ arcto cõplexu atq; ambitu, haud ineptè referri poſſunt ad declarandum ſeuerum illud, & auſterũ vitæ genus, quod ſeueris continentiæ legibus coercita, & quaſi circũſcripta omni immodica & ſuperflua cupiditate, animum conſtringit, ac circumcirca cõcludit: quod autem ſequitur. MVRENVLAS AVREAS FACIEMVS TIBI VERMICVLATAS ARGENTO. In eo Deus primùm hunc ſuum amatorem admonet, vt perſeueret in eiſdem pœnitentiæ & temperantiæ operibus, vtque ſibi ex eo virtutum genere maiora adiungat quotidie ornamenta. Deinde illi pollicetur effecturum, vt iſti labores, & dulces, & fructuoſi ipſi ſint, auro videlicet, atque argento pretioſiores: cuius ſpe promiſsi erectus ille, gaudioque perfuſus, de pręſentia Dei, è veſtigio reſpõdet. DVM ESSET REX IN ACCVBITV SVO, NARDVS MEA DEDIT ODOREM SVVM. Videlicet, ne quis ipſum ingratitudinis arguere poſſet, promittit pro virili ſua parte vicem relaturum: hoc eſt, effecturum boni exempli odore bono, vt à cunctis hominibus laudetur, atque celebretur Deus. ſed cuius quæſo rei odore? Nardi, inquit, habet autẽ Nar

dus symbolum pœnitẽtiæ ex charitate profectæ, & cum charitate coniunctę: ex quo intelligi potest quã inter se consentiant ista omnia: nam quia iusserat illi Deus, vt in instituto pœnitentiæ & temperantię officio perseueraret, quia quę eidem promiserat, se pro eo quantum in eis virtutibus elaborasset magna præmia repensurum, ideo apte respondet, se nardo sua eaque odoratissima perfusurum ipsum, id est se tandiu perseueraturum in cęptis pœnitentiæ, ac temperantiæ operibus, quoad non modo ipse bonus efficiatur, sed etiam alijs videatur talis esse: quoad inquam non solùm ipse eas sibi conciliet, & in se efficiat virtutes, easque comprehendat, atque complectatur intra sese, sed etiam eo vsque quoad multus & suauissimus boni exempli ex eis odor exiẽs, & ad alios perueniens eos moueat, atque excitet ad laudes Dei. Sed cur præcipuè purgatoriæ istæ virtutes odoratæ dicuntur? curve odoris nomen potissimũ attribuitur illis? quia hominum oculis magis quam reliquæ expositæ, maximè eas homines præsentiũt, maximèque omnes admirantur. quod enim factu difficillimum esse iudicat, id quisque admiratur maximè: nihil autem difficilius existimatur, quam expertem voluptatis vitam in labore, & contentione animi semper ducere, propterea quod suis cupiditatibus vulgo omnes inseruiunt. Itaque si quem voluptates aspernantem, cultu tenui, atque victu vtentẽ, sanctisque laboribus vacantem vident, vident autẽ facillimè, ex meliore atque diuino quodam genere

homi-

hominum illum putant, Deumque ob eam rem laudant, quæ Deo est gratissima laus. Igitur hoc loco homo iustus pœnitentiæ operum odore bono cunctos mortales ad Dei laudes excitaturum, eaque laudum voluptate, & tanquam dono Deum remuneraturum se esse, nec ab eo studio edendi quotidie, ac proferendi sibi vtiles, Deo gratos, cũctis hominibus salutares, & prædicabiles pœnitentiæ fructus desiturum vnquam cõfirmat: ideoq́ue adiecit. FASCICVLVS MYRRHAE DILECTVS MEVS MIHI INTER VBERA MEA COMMORABITVR. & quod in eundem sensum, eandemq́; sententiam statim sequitur. BOTRVS CYPRI DILECTVS MEVS MIHI IN VINEIS ENGADDI. Nam Cyprum, id est, vt supra diximus, opobalsamũ corporibus illitũ corrumpi ea prohibet, quod item myrrha facit, ideoq; vtrumque apte transfertur ad significandas pœnitentiæ, atque temperantiæ virtutes, quę immodicis cupiditatibus obsistunt, eisque animum corrumpi non sinunt, quarum virtutum tanquam fasciculis è myrrhæ & Cypri floribus concinnatis sinus suos hic iustus refercit, quo ostendat cordi sibi illas virtutes esse, & quamuis amaras, gratas eas habere. ECCE TV PVLCHRA ES AMICA MEA, ECCE TV PVLCHRA, ET OCVLI TVI COLVMBARVM. Ex sermone instituto cũ Deo, eq́ue ipso amoris actu, animus ipse pulchrior, ac melior sensim efficitur, iamque illius amantis species ipsa per se, non solùm ob adiuncta ornamenta placere Deo incipit. ECCE TV PVLCHRA ES AMICA MEA. Pulchram, & amicam vocat, & ea re pulchram, quia amica

amica eſt: pulchram autem nondum ex omni parte, propter turbidos quoſdam motus, quos nondum compreſsit, ſed quod ad oculos attinet. OCVLI TVI, inquit, COLVMBARVM. Quod in corpore oculi, id in animo ea vis eſt, quę in vltimum, & extremum bonorũ appetitu, & amore fertur: quæque à noſtris Theologis non prorſus inepto verbo intentio appellatur. nam ſicut oculi ſunt in motu duces, quibus ſine ingredi, ſine offenſione vix poſſumus, ita finis vltimi, extremique bonorum voluntate ducimur, atque dirigimur in omni vita, vſque eo, vt neque inſtituere à principio aliquod opus, neque ſemel inſtitutum, id rite exequi vllo modo poſsimus, niſi ea nos vis & inducat, & regat: ex quo ea vna vel recti curſus, vel poſtremi erroris, aut omnis, aut certè præcipua cauſa cenſetur. Nam ſi ad id quod verè bonũ eſt, ſemel appulſa in illud intuebitur, & ſpectabit ſemper, haud dubie vitæ quaſi nauis curſum in hoc ſeculi vaſto, & procelloſo mari ad certiſsimam cynoſuram dirigẽs hominem in portum fœlicitatis inducet: ſin autem pro vero bono falſum bonum complexa fuerit, naturam hominis, & naturæ conſentanea officia peruertens, illum præcipitabit in interitum, verum autem hominis bonum Deus eſt. Hunc igitur qui ſibi pro fine conſtituunt, & in eius vnius amorem, atq; cultum omnes ſuas cogitationes atque ſtudia referunt, ij quamuis interdum impediantur affectibus, quos nondũ exuerunt, quo minus in omni ſua actione efficere, atque conſequi perfectè poſsint illud ho-

nestum quod cupiunt, quodque contendentibus ad Deum vnicum, atque directum iter est: tamen multum valent ea ipsa voluntate animi in Deum tanquã in verum & supremum finem, efficaciter per eiusdẽ Dei gratiam intenta, atque directa: nam ab illa habent, vt & boni & iusti viri sint, & vt Dei filij, & eius ipsius Dei naturæ participes similiter nominentur: non quod nihil deforme, nihilque quod resecari debeat in illorum insit animis, sed quod huius partis vbi illa bene erga Deum per gratiam affecta est, ea vis sit, vt virtute, atque efficientia reliquarum omnium partium perfectionem & absolutionem in se ipsa cõtineat, sicut scriptũ est: Si oculus tuus lucidus est, totũ corpus tuũ lucidum erit. Quare qui animus isto modo affectus est, appellatur sane pulcher, sed eatenus quatenus obtutu, atque intentu oculorum, id est, intentionis ipsius directione in diuinum lumen, ipsiusque diuini luminis atque gratiæ commũnione, ignea & micantia lumina columbarum refert. Oculi tui, inquit, columbarum: cui illa. ECCE TV PVLCHER ES DILECTE MI ET DECORVS. Et quidem sine exceptione vlla, sequitur. ET LECTVLVS NOSTER FLORIDVS, ET TIGNA DOMORVM NOSTRARVM CEDRINA, LAQVEARIA CYPRESSINA. Variè hoc exponitur, lectuli nomine, alijs priuata cuiusque studia, alijs vitæ institutum, vnicuique hominum generi proprium, alijs quiescendi in eo quod quis adeptus est, desiderium & cupiditatem intelligentibus: nos omnes has sentẽtias, quoniam in singulis illarum aliquid veri inest, Matt. 6.

exponemus. Qui priuata studia ad quæ quisque natura & inductione animi fertur, in lectulo intelligũt ita dicunt. Cupere omnes, præsertim eos qui in virtute, haud multum profecerunt, Deo gratum facere ijs in rebus, quę ipsis item gratæ sunt: nec tam Deum sequi velle, quam ipsum ad se trahere, ac deuocare cupere, eosque propriè dicere. ECCE, TV PVLCHER ES DILECTE MI, ET DECORVS, ET LECTVLVS NOSTER FLORIDVS, ET TIGNA DOMORVM NOSTRARVM CEDRINA, LAQVEARIA NOSTRA CYPRESSINA. Quibus verbis ita fatentur, se affici diuinæ pulchritudinis amore, itaque coniungi cum Deo velle, vt tamen tacitè ad lectulum suum, & ad delicias suas ipsum inuitent, pertrahereque conentur ipsum ad ea quę ipsis dulcia & grata sunt: hoc est, cupiant, atque desiderent probare Deo suum laborem in eis operibus, muneribusque obeundis, quę ipsi munera atque opera obeunt cum voluptate. Altera sententia & interpretatio est, lectuli atque domus nominibus, translatè significari vitæ cuiusque institutũ. Etenim vniuersi homines, quo id assequãtur, quod sibi summè expetendũ proposuerũt, certũ aliquod, & ad id, quod quærunt, aptum atque conducens vitæ institutum, atque rationem sequũtur: eiq; vacant maximè atque incumbunt tanquam lectulo. qui diuitias amant, rem augent mercatura, qui honores ambiunt, in populi aut principum gratia colligenda laborant, quos voluptuosa iuuat vita, ij molle ocium persequũtur, ijsque artibus vacãt, quibus fœminarum amor facillimè conciliatur. atqui cœlestis

Hos arguit Bernardus in can. sermo. 46.

vitæ cum Deo degendæ cupiditate tenẽtur, vitæ genus eligunt, durum, monaſticum, voluptatis expers, laboris plenum, in quo minimum iucũditatis ſit, laboris verò, & ærumnarum plurimum. Qua in vita & omnium quæ in vita iucunda ſunt negatione, atque fuga, Deum cum inuenerunt, non ſolùm id aſſequuntur, vt Deus illis, qualis eſt omni ex parte pulcher, & amore dignus appareat, neque ſolùm id aſſequuntur, vt ex Deo inuento ſummas voluptates percipiant, ſed etiam, vt illa ipſa quæ inueniẽdi eius cauſa ſubierunt mala, labores dico illos, vigilias, ieiunia, dulcia illis & iucunda, & ampla, & optabilia ſint, aſſequuntur, & ob eam rem dicunt. ECCE, TV PVLCHER ES, ET DECORVS, LECTVLVS NOSTER FLORIDVS. Id eſt, non ſolùm tu pulcher & decorus es, ſed hæc etiam viuendi ratio tui inueniendi gratia ſuſcepta, lectulus inquam, hic in quo ſedemus, quique nobis perangustus quondam ac vix ferendus eſt viſus, iam vel roſa ipſa mollior ſit, atque gratior: nec dubium eſt, non modo quin ita ſentiant iſti, ſed quin re ita ſit, quod illi maximè experiuntur verum eſſe, quibus res aduerſæ aliquando euenerunt: ij enim, ſi tamen (quod illos facere iuſtum eſt) moderatè ipſa mala ferentes Deum æquo animo laudant, eique vni fidunt, eam in medijs malis ex Deo, qui iniuria oppreſsis ſemper adeſt, conſolationis, ac ſuauitatis ſentiunt magnitudinem, vt iam non modo conſtanti & forti animo fortunæ damna perferant, sed vt pro bonis ea, & optabilibus rebus habeãt, ex animoq; ac vere dicãt.

ET LECTVLVS NOSTER FLORIDVS EST, ET TIGNA DOMORVM NOSTRARVM CEDRINA, LAQVEARIA NOSTRA CYPRESSINA. Tertia ac postrema ratio est ea, quæ ex lectulo ac cedrina domo quietem in eo bono, quod quis adeptus iam est intelligit, atque interpretatur: quæ mihi ratio ob id probatur maximè, quod affert sententiam, & interpretationem valdè cum superiori oratione congruentem & consentaneam. Nam consequutionē optati boni natura sequitur desiderium in eo quiescendi, atqui sponsa quod vnum optabat videre spōsum, atque alloqui, id iam assequuta dicitur. quid igitur restat, nisi vt quod assequuta iam est, eripi sibi nolit, vtque perpetuum sibi id, atque proprium esse cupiat. Hanc igitur illius cupiditatem & natura consequēs desideriū, hoc loco explicat Solomon, cum ipsam inducit domum suam & lectulum communem, quæ quietis atque ocij sunt loca, laudantem & prædicantem: nam dum laudat, tacitè significat quietem se amare iam, & ad eam votis omnibus aspirare. Et sanè cum omnibus qui labores subierunt, alicuius adipiscendi causa, insitū est, id postquam adepti sunt, vt cessare non nolint, tum id est maximè proprium eorum qui multis, & ardentibus cupiditatibus circunsessi, pœnitentiæ labore, tanquam ferro, per medias hostium acies, viam sibi ad Deum aperuerunt, id est, incipientiū de quibus nūc agimus: nam illi quo propter insolentiā, & Dei colloquia dulciora ipsis, & pœnitentiæ officia magis aspera accidunt, eo magis optant vacationem sibi,

ac requiem aliquam laborum dari, eoque ęgrius à iã degustato bono dulcissimo diuelluntur, & ad instituto pœnitentiæ labores reuocantur: cuius rei exemplum D. Petrus prodidit in sese: nam quemadmodum ille cælesti, nec opinata luce, Christique latè splendentis plena diuinæ maiestatis specie perstrictus nesciens quid diceret, aiebat. Bonum est nos hîc esse, sic istis ad primos Dei congressus amore diuino ebrijs, ac quasi debellatum iam esset, de sola pace cogitantibus, in mentem non venit, vt cogitent restare ipsis adhuc in suo corpore multa ex veteri homine, magno sibi labore domãda. Quare illis paulo post, id est capite sequẽti merito dicit, SICVT LILIVM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Cuius orationis, quæ sit vis dicemus, cum ad id loci peruenerimus. *Matt. 17.* *cum*

CAPVT. II.

GO FLOS CAMPI, ET LILIVM CONVALLIVM. SICVT LILIVM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. SICVT MALVS INTER LIGNA SYLVARVM, SIC DILECTVS MEVS INTER FILIOS, SVB VMBRA ILLIVS, QVEM DESIDERAVERAM SEDI, ET FRVCTVS EIVS DVLCIS GVTTVRI MEO. INTRODVXIT ME IN CELLAM VINARIAM, ORDINAVIT IN ME CHARITATEM. FVLCITE ME FLORIBVS, STIPATE ME MALIS, QVIA AMORE LANGVEO. LAEVA EIVS SVB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIVS AMPLEXABITVR ME. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM PER CAPREAS, CERVOSQVE CAMPORVM NE SV

SCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM QVOVSQVE IPSA VELIT. VOX DILECTI MEI. ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBVS, TRANSILIENS COLLES. SIMILIS EST DILECTVS MEVS CAPREAE HINNVLOQVE CERVORVM, EN IPSE STAT POST PARIETEM NOSTRVM RESPICIENS PER FENESTRAS, PROSPICIENS PER CANCELLOS. EN DILECTVS MEVS LOQVITVR MIHI, SVRGE, PROPERA AMICA MEA, FORMOSA MEA, ET VENI. IAM ENIM HYEMS TRANSIIT, IMBER ABIIT ET RECESSIT. FLORES APPARVERVNT IN TERRA NOSTRA, TEMPVS PVTATIONIS ADVENIT: VOX TVRTVRIS AVDITA EST IN TERRA NOSTRA. FICVS PROTVLIT GROSSOS SVOS, VINEAE FLORENTES DEDERVNT ODOREM, SVRGE, PROPERA AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET VENI. COLVMBA MEA IN FORAMINIBVS PETRAE, IN CAVERNA MACERIAE OSTENDE MIHI FACIEM TVAM, SONET VOX TVA IN AVRIBVS MEIS. VOX ENIM TVA DVLCIS, ET FACIES TVA DECORA. CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS QVAE DEMOLIVNTVR VINEAS, NAM VINEA NOSTRA FLORVIT. DILECTVS MEVS MIHI, ET EGO ILLI QVI PASCITVR INTER LILIA, DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR VMBRAE. REVERTERE SIMILIS ESTO, DILECTE MI CAPREAE HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES BETHEL.

EXPLANATIO.

EXEQVITVR, quod exponere instituit mutuum inter istos coniuges amoris, atq; laudum certamẽ. EGO FLOS CAMPI, ET LILIVM CONVALLIVM. Ambiguum est vtrius illorum hæc oratio sit, nam ex vtriusq; persona accipi poteſt, niſi quod ipſa

rerum

rerum natura postulare videtur, vt eam sponsæ tribuamus, nam se laudare fœminas magis quam viros decet. Quare mea quidem sententia, hęc cũ proxime præteritis adnectenda sunt, & cuncta vno prolatu dici intelligenda, vt post lectuli flores & post domus laquearia cedrina, quibus illa sponsum ad vna secum permanendum inuitat, adijciat nunc sponsa se etiam esse pulchriorem rosa, dicatque continenti & nusquã interrupto spiritu. LECTVLVS NOSTER FLORIDVS EST, ET TIGNA DOMORVM NOSTRARVM CEDRINA, LAQVEARIA CYPRESSINA, ET EGO FLOS CAMPI. Quo videlicet omni ratiõe lectuli amœnitate, domus magnificentia, sua ipsius pulchritudine & venustate ad se amandum sponsum prouocet, & alliciat. EGO FLOS CAMPI. Quod flos interpres vertit, id in Hebræo est, חבצלת Habaceleth. porrò tradunt genus esse rosæ colore nigro, quidem, sed specie venusta, & odore suaui quod valdè quadrat sponsæ, quæ item nigra & formosa superius dicta est. שושנה flores sunt senis folijs. Conuallium verò epithasim habet: nam in conuallibus lætius hæc omnia proueniunt propter humoris maiorẽ copiam. SICVT LILIVM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Hæc iam à persona sponsi dicuntur, qui ab eo quod postremum in oratione sponsæ fuit, initium faciẽs, eam iterum laudat, & quod lilio conuallium similis ipse, dictus est, docet id sponsæ aptissime, conuenire: nec id solùm vt lilio similis sit, sed vt inter spinas lilio, & sibi attributas laudes in sponsam retorquens auget eas, & amplificat:

Bernard. homi. 48. in canti.

plificat: nam quæ iuxta ſpinas naſcuntur roſę, eo pulchriores vidētur, eoque magis oblectāt oculos, quo ſpinarum, quibus obſidentur, horridior eſt ſpecies: nam horrore illo illuſtratur roſarum nitor. Itaque dicit quod me lilio ſponſa adſimilas, id in te planè quadrat, quippè quæ & ætatis virore & ſpecie, lilium omnino refers, vt quantum roſa ab ſpinis diſtat tantum ipſa forma præcellas reliquas fœminas, atque vt lilia ſpinarum iuxta poſitarum appoſitu videntur pulchriora, ſic reliquæ fœminæ tecum compoſitæ formę decus tuum illuſtrius reddunt. SICVT MALVS INTER LIGNA SILVARVM, SIC DILECTVS MEVS INTER FILIOS. Quantum, inquit, malus & amœnitate foliorū, & pulchra pomorum ſpecie, aut ilicem, aut quercū ſuperat, rigidas & incultas arbores, tantū meus ſponſus elegantia formæ vincit reliquos. Et certè multū amœnitatis habet malus arbor cum folijs, tum pomis abundans: nam folia præterquam quod figurā habent valdè concinnam, viridi inficiuntur valdè amœno: pomis verò ex albo, aureoq; modice rubentibus nihil ad aſpectū pulchrius fieri poteſt. Ex quo intelligitur maiorem laudem, quam quæ ſibi tributa fuerat ſponſam in ſponſum contuliſſe, vberiuſq; illum laudaſſe: nam lilia, quorum ſimilis dicta ipſa eſt, nullos ex ſe fructus edunt: malus verò vtroque excellit, & pomis, & ſpecie. Quoniā porrò vſu ſæpè venit, vt malus arbor, ijs qui ipſam intuentur amœnitate vmbræ, pomiſque ſuis deſiderium inijciat accedendi propius, & deſidendi ſub ipſa, inibique dū

ſe

ſe æſtus remittit commorandi, pomaque ex ea carpendi: ideò in cœpta ſimilitudine perſiſtens, ac longiùs ſponſa progreſſa commemorat, ſponſum ſuum cum ipſa vidiſſet, in eandem voluntatem, atq; cupiditatem ſe inductam fuiſſe propius, ſcilicet, accedendi, pomaque carpendi, idque ita feciſſe. In vmbra, inquit, illius, in qua deſiderabam deſidere, ſcilicet, & quietem capere, ſedi, id eſt, quod optabam obtinui, perfeci quod cupiebam. ET FRVCTVS EIVS DVLCIS GVTTVRI MEO. Hoc eſt voti mei compos effecta, quã ſummam optabã, mihi dari illius copiam conſequuta ſum. Atqui optarat non ſolùm alloqui, ſed & deoſculari, & amplecti: id igitur factũ ab ſe eſſe honeſta verborũ tranſlatione ſignificat. Nã viri ſui optato aſpectu commota, atque eiuſdem ſermone, atq; blanditijs penitùs inflammata, media inter verba in complexus illius irruiſſe intelligenda eſt: intelligenda inquam eſt, non quia fecerit, ſed quia feciſſe fingitur, & ad eam rationem, oratio eius accommodatur: itaque adhærens viro ſuo, collumque ipſius arcte complexa, cupita legiſſe oſcula intelligitur, & ipſos inter amplexus, atque oſcula interruptis vocibus illa dixiſſe. Nam vt ſuo poſtea dicemus loco, eadem iſta accidunt in congreſſu animæ cùm Deo, cuius congreſſus imago hîc exprimitur. INTRODVXIT ME IN CELLAM VINARIAM. Vini nomen, atque rem ad voluptatem ſignificandam transferri ſolere, ſuperiùs dictum eſt. Cella igitur vinaria, ſummam quandam & exaggeratam voluptatem, vel potius cumulum atq;

conuentum voluptatum omnium significat, quò sponsus sponsam introduxisse dicitur, quia suum erga illam amorem, quibus potuit maximis documentis testificatus est, quare subdit. ET ORDINAVIT IN ME CHARITATEM. Eo enim introduxit illam in cellam vinariam, id est, in gaudij atque voluptatis domiciliũ, quia ordinauit charitatem, id est, maximã ipsam, maximeque excellenti, atque conspicua charitate complexus est. Nam ordinandi verbum, vt in re militari vsurpatur cum ordinare acies, cumque ordines militum dicimus, sic hoc loco est accipiendum, vt ex Hebræa voce, cuius loco ponitur, intelligitur: nam דגל propriè significat vexillum erigere, translatè verò eminere, aut insignem esse in re aliqua, vt in acie signifer eminet: igitur suam erga sponsam charitatem ordinasse sponsus, cum dicit, id nimirum dicit, nihil illum ad summũ amorẽ fecisse sibi reliqui, magna & maximè illustria amoris documẽta ostẽdisse ipsum, & tanquam sustulisse amoris signum quoddã, quod illa signum, vt strenui milites faciunt, intrepide sequuta facilè passa est quocumque ille voluit duci se, atque intromitti: nam charitas quemadmodum ipsa nemini insidias facit, ita strui sibi ab alijs, haud quaquã credit: charitas nihil timet, omnia sperat. FVLCITE ME FLORIBVS, STIPATE ME MALIS, QVIA AMORE LANGVEO. Ea est animi nostri imbecillitas & infirmitas, vt peræquè gaudio, atque ægritudine lædamur. Itaque haud multo plures sunt, quos ægritudo conficit, quã quos effusa & immoderata lætitia, quod in amore

1. ad Corinth. 13.

maximè

maximè cernitur: propterea quod amor, vt in deside rando est omnium ardentissimus, ita in gaudendo est effusus, & immoderatus maximè: quamobrē qui ardenter amant, crebro animo deficiūt, & propè exa nimantur, nunc acri desiderio, nunc subita obiecta lætitia victi, neq; ad sperandū fortes, neque ad lętandum valentes, sed ad vtrumque æque imbecilles, & magis quam viri, fœminæ, quarum animi imbecilliores sunt, & ob id impotentius amant: ex quo affectu ducitur hęc oratio: nā magnitudine gaudij quod ex complexu sponsi hausit victa sponsa est, & nimiæ lætitiæ vires corporis concesserunt. Itaque exanimata, & inter sponsi manus collapsa, vel dum collabitur potius sibi deficiēti, quibuscumque rebus possint, vt opem ferant, à suis comitibus petit, aut certè petijsse fingitur, non quidem se animo deficere simpliciter, dicens, sed ea loquens quę, quos animus deficit, loqui solent, quod est multo venustius. Ac profecto vt hoc loco dicam, quod singulis propè huius carminis locis iure dici potest, incredibilis est, & maior fortasse, quam quæ vllo ingenio explicari posſit, & harum literarum præstantia, & rerum naturæ inter ipsas consensio. Nam, vt de harum literarum prę stātia primo dicam, cum poësis nihil aliud sit, quam pictura loquens, totumque eius studium in imitanda natura versetur: id quod quidā nostri poëtæ, qui amatoria scripserunt, parum certè attendentes cum se putarent optimè dicere, ab optimi poëtæ officio longisſimè recesserunt. Verum vt cœpi dicere, cum

 poësis

poëſis naturam imitetur, eamque quodammodo lo qui doceat, ac nihil aliud ad oblatum argumentum afferat præter apta & decentia verba. Cumque in eo vno Poeta maximè elaborare debeat, vt quæ inſunt in re propoſita, aut quæ pro illius rei natura ineſſe ipſi par eſt, ea ſententiarum, atque verborum tanquam coloribus expreſſa, atq; deſcripta ita exhibeat oculis conſpicienda, vt non tam dici, quam agi videantur: vt quod de Ennio dictum eſt, ſi quæ ab eo dicta præclarè, & ſcripta ſunt, eadem dicere muſæ vellent, eas nō alijs verbis, quàm quibus Ennius vſus eſt, vſuras fuiſſe, idem efficiat ipſe, ſuumque argumentum ita perficiat, eoque cuncta eloquatur modo, quo modo natura ipſa eloquutura eſſet, ei ſi loqui liceret. Cum itaque omnis Poëticæ præſtantiæ, atque laudis gloria in hoc vno ſita ſit: affirmo in hoc amorum argumento, & in hac duorū inter ſe amantium, mutui amoris expoſitione, Solomonem reliquos omnium linguarum, atque gentium Poëtas, & oratores omnes, tam longè, tamque multum ſuperaſſe, vt ſi quæ illi ſcripſerunt, cum eius ſcriptis conferantur, ſtatuendum ſit, in illorū literis amoris quidem ineſſe vmbram quandam pertenuem: ſolidam autem, & expreſſam, atque adeo viuam, & ſpirantē, atque agentem imaginem contineri in ~~ijs~~ his Solomonis ſcriptis. Nihil enim eorum, quæ in amore accidunt à Solomone, vel eſt prætermiſſum, vel non ita dictum: quomodo dici optimè, & ſignificantiſsimè poteſt: nam quæ prima in amore ſunt deſideria, at-

que suspiria, eorum primo loco mentionem fecit: ijs adiecit colloquia præsentium mutua, verborumque blanditias, quæ natura desiderio succedunt: hæc sequuntur corporum complexus, & animæ atque spiritus communio, quibus ex rebus incredibilis voluptas exoritur, & existit: & qua in re honestè explicanda alij vehementer laborare solent: itaque vel taciti totum eum locum prætereunt, vel præter decorem pudoris iacturã faciunt, eam Solomon ita aptè exposuit verbis translatis, & mali arboris similitudine inducta, vt quamuis rem ipsam oculis propè subiecerit, honestas tamen, & verecundas aures nihil offenderit. Ac demum ne qua in re deesset suscepto argumento, quia interdum contingit, vt ingenti voluptate liquescens, & in lætitiam effusus amatorũ animus corpus destituat, quoniamque id non tam sæpè viris, quam fœminis accidit, quorum est ingenium imbecillius, ideo sponsam inducit ad extremum lætitiæ, veluti oneri succumbentem, ac omnibus cum corporis, tum animi viribus dissolutis collabentem. Atque hæc ille omnia nõ commemorat vt facta, sed quo plus, & viriũ haberet, & suauitatis oratio, quasi agerentur exponit, personas ipsas agentes ea, atque loquentes inducens. Nec vero ad eorum expositionem adhibet à se excogitatas aliquas, & ingeniosè elaboratas, aut sententias, aut verba: sed è media hominum vita, atque consuetudine sumptas voces numeris dulcissimis alligat, vt non tam carmen panxisse videri possit, quam amorem ipsum, affectusq;

amoris omnes, & quæ in amore accidunt vniuersa excitasse, & motum illis, ac vocem dedisse, in cænāq; introductis imperasse, suam vt quisque personā ageret, eaque diceret, quę pro natura cuiusque apta cuique, & conuenientia essent, vt vel hoc ipso satis constet prodita hæc scripta fuisse à maiore facultate, atque vi, quàm est humana facultas, atque hęc de pręstantia harum literarum. Quod verò ad rerum naturæ consensionem attinet, quis non miretur, tam arctis similitudinum vinculis res genere, & natura plurimum distantes esse colligatas: tamque consonare inter se ea, quę maximè dissentire videntur, humana scilicet, atque diuina, corporea & expertia corporis, vt ad cælestes amores, & eorum motus omnes exprimendos, nullis ex rebus propriores, atque expressiores similitudines, & imagines petantur, atque ducantur, quàm ex humanis amoribus. Nam quamuis appetitus ille pulchri, qui est in vtroque amore, ardentior in vno sit, quam in alio: tamen pro portione vtriusque eadem in vtroque amore exordia sunt, ab eisdem, aut à similibus rebus incrementa suscipiūt: similes ac fere ijdem motus, & affectus existunt in vtroque: progreßiones denique vtriusque absolutionesq;, & fines sunt prorsus pares, atq; vt pulchri ea species, quæ in corporibus cernitur, & qua vulgo notus amor excitatur, ab intelligibili, & incorporea pulchritudine ducitur, & participatur: estque tanquam vmbra quædam pulchri, quam ipsum veri pulchri, veluti corpus in terras iacit, sic corporeus ipse,

& ter-

& terrenus amor diuinum,& cælestem amorem imitatur, & ijsdem, quibus ille vestigijs ingreditur:itaq; non solum quia huius amoris terreni, scilicet, atque humani natura, atq; ratio nota nobis est, Solomon, aut potius per Solomonē Deus eo voluit vti, ad insinuandum in animos nostros aliquam notionem amoris sui: sed quia inest in illo sui amoris imago, ea qua nulla esse potest, aut expressior, aut melior, idcirco eo vsus est, idque habuit causæ, quare tam exquisitè, tamque omnibus suis partibus integrè, constantem humani amoris effigiem in hoc libro perfecerit. Nimirū, quia videbat nihil in illo amore esse, quod non aptè, atque commodè posset ad diuinos amores transferri: ex quo erat consequens, vt quo plus in hac veluti imagine perficienda elaboratum esset, & quo plus in ea perpolienda curę positum, adhibitis omnibus, & artis, & ingenij coloribus, eo apertior efficeretur, ac notior diuini amoris vis, atq; natura, cuius in lucē proferendæ, & illustrandæ causa omnia ista elaborabat. Sed de hoc, quoniam aliâs dicemus, vel potiùs, quoniam toto opere sparsim dicendum est, nunc plura dicere supersedeamus, & eo reuertamur vnde sumus digressi. Animo, inquit, destituor, nec lætitiæ vim ferre sustineo: accedite propius, flores date, vina spargite, fugientem spiritum quibuscumque potest reuocari rebus, floribus, vino, pomis reuocate, & ad ipsum sponsum conuersa fulci, inquit, tua læua, languidum meum caput, vinci dextra occiduum corpus, meque ruentem retine.

Huiusmodi namque dici in animi deliquio solent, diciteque ea hic sponsa deficiens, aut certè fingitur dicere, atque ea cum dicit, non solùm illam defecisse intelligimus, sed deficientem, & collabentem, opē implorantem ipsam, eiusque iam decliue caput, & suffusas pallore genas pene videmus. ADIVRO VOS FILIAE SION PER CAPREAS, CERVOSQVE CAMPORVM, NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Animi deliquio somnus succedit, natura videlicet, id agente, quo quiete languidum reficiatur corpus: igitur quasi ex deliquio in somnum sponsa incidisset, eā sponsus molliter in lectulo collocasse fingitur: conuersusque ad sponsæ socias eas adiurasse, quietem vt ipsæ agerent tantisper, dum illa somnum capit. Obtestatur autem per capreas, ceruosq; camporum, propterea quod cum sponsa ipsa, tum sponsæ comites virgines inducuntur vitæ rusticæ deditæ, & venationis studiosæ ex illius gentis more: etenim de Tyrijs virginibus, quæ Palęstinijs vicinæ sunt, extat illud Poëtæ.

Æneid. 1. *Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram.*--

Et quoniam ita communis ratio sermonis, atque vsus fert, vt à quibus aliquid obtinere volumus, eis prospera imprecemur in eis ipsis rebus quarum studio tenentur, itaque ad militiæ deditum agentes, ita te victorem complectar, ad magistratus studiosum, ita te consulem conspiciam dicere solemus, & Poëta Lyricus naui qua in Græciam traijciebat Virgilius, quo ipsum incolumem Athenis redderet, Pollucis beni-

benignum ſydus, ac ſecũdos ventos ita precabatur. *lib. 1. od. 3.*

Sic te diua potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida ſydera,
Ventorumq; regat pater
Obſtructis alijs præter Iapiga
Nauis, quæ tibi creditum--
Debes Virgilium.--

Quia igitur ita conſuetudo, atque ratio noſtri ſermõnis fert, idcirco ceruorum, atque caprarum, quarum illæ venationi ſtudebant mentionem intulit, obteſtaturque ſponſus ſponſæ comites, pro eo quantum cupiunt, dum venantur capreas ſibi dari, quas certis ictibus iaculando conficiant, vti parcant cubantis ſponſæ, & ſomno indulgentis placidiſsimam quietẽ rumpere: atque hæc hactenus. Nam quæ ſequuntur tanquam ex alio nata principio, noua argumenta amoris continent. VOX DILECTI MEI, ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBVS TRANSILIENS COLLES. Dubium eſt, vtrùm hîc inducatur ſponſa vigilans, & ea quæ ſibi vigilanti euenerunt exponens, an dormiens potiùs, & ſomnorum viſis affecta inter dormiẽdum id loquens, quod per quietẽ ſibi videbatur videre. Non nullis placet, quod item mihi non diſplicet, noui argumenti hîc exordiũ poni, ſponſamque induci commemorantem ſponſi ad ipſam reditum: nam poſtquam illa quieti ſe dedit, diſceſsiſſe ab ipſa ſponſus fingitur, & in agrum ſe contuliſſe, paulò poſt reuerſurus. Adduntque ijdem non opportere, in ijs amatorijs ſermonibus quærere quid rerum natura poſtu-

let, sed quid amãtium vsus atque ratio ferat. Etenim illam domi inclusam reuertentem sponsum, & mõtium iuga cursu superantẽ videre, haud quaquã potuisse: sed desideranti illi, & de viri sui reditu cogitanti, redeuntis illius, & præfestinantis speciem vt fit, ad animũ occurrisse: accidisse autem, vt ad cogitationem aptè euentus caderet, vtque ille rediret, cuius de reditu sponsa cogitabat, quemque iam aduentare animo præcipiebat: nam euenire sæpè, vt eorũ quos amamus, & à quibus absumus proximos, & instantes reditus, species quædam veluti nuntij præcurrãt, quæ nobis de amicorum nostrorũ reditu nihil alioqui, aut cogitantibus, aut certi, exploratique habentibus derepente se offerunt, & subito desiderio nos accendunt, voluntatemque nobis inijciunt, & cogitandi de illis, & agendi: denique efficiunt, vt pro eo ac cupimus, iam se in viam dantes illos, iam iter facientes, maturantes, aduentantes, limenque ipsum superantes domus, sic animo quasi oculis videamus: quod vtrum casu fiat, an rerum naturæ arcana consensione aliqua incertum sanè est, quin autem fiat non est dubitandum. Hanc igitur rationem si sequamur priora illa. VOX DILECTI MEI, ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBVS TRANSILIENS COLLES. Quę de aduẽtu sponsi sui ipsa sibi sponsa desiderando finxit continere debebũt: posteriora verò. & quę proximè illa sequuntur, nimirum. ECCE IPSE STAT POST PARIETEM NOSTRVM. Quid acciderit re ipsa, vel certè id quod fingitur accidisse explicabunt. Quod quo planiùs

nius intelligatur ipſam loquentem inducamus, itaq; dicentẽ: Neſcio quid certè boni meus mihi præſagit animus, vtrum fallor, an ſponſi mei vocem ego audio? certè audire mihi videor, ipſumq; concitato curſu redeuntem videre: at ò nunquam amantis animus fallax, en adeſt ipſe, nec opinione falſa ſum: adeſt certè, iamq́ue ipſum limen domus ſuperat, meq́ue è ianua ſalutat: ſed quò ille diſparuit, quòve abijt? vt ſe oculuit poſtibus, vt rurſus apparet, rurſuſq́ue occulitur, vides vt caput intulit feneſtrę, vt emicuit pulcher. Alijs videtur, quorum nos ſententiam libentius ſequimur: propterea quod præteritis præſentia aptè connectit, & ad ea quę in re euenire ſolẽt, ſeſe valdè accommodat: itaque alij dicunt, quemadmodum animi deliquium natura ſomnus ſequitur, ita ſomno inſomnia agnata eſſe, in ijs maximè, quorum animi grauioribus curis ſollicitantur, quales ſunt amantes omnes: quare ſponſam quæ hactenus dormire dicta eſt, nunc conſentaneè fingi, dum dormit, audire ea, atque videre, quæ cum vigilabat, verſabat in animo, quæque optabat, atque cupiebat. Itaque omnia iſta dormientem ipſam ſecum egiſſe, ac loquutam fuiſſe, aut certè quaſi per quietem ea egiſſet, atque vidiſſet commemorari, pulchrèq́ue quadrare, vt quæ ſuperiùs inducebatur, ſe ipſa excrucians, quod ſuo ſponſo carebat, ea nunc fingatur per quietem, hauriens ſponſi ſui redeuntis, & aduentantis imagines eiuſmodi, quales fingi à deſiderante, & ſomniante ſolent, non quales re ipſa contingunt, Solomo-

lomonemque ipsum adeo incubuisse, animumque intendisse in morum, atque naturæ imitationem, vt quoniam dormientibus, non eadem, quæ vigilantes obierunt, occurrunt videnda, sed similia illis, aut affinia, aut aliqua ex parte coniuncta, idcirco obseruasse ipsum, vt verba, quę vigilanti sponsę, & magno desiderio flagranti carminis huius initio dedisset, eidem dormienti nunc, & ex desiderio somniorum visis affectæ, nō eadem quidem illa tribueret, sed eiusmodi, vt ex illis videri posſint deriuata, atque deducta. Quæ eo veriſimilius dici mihi vidētur, quia mox capite sequenti, in lectulo per noctem sponsum suū quæsiuisse, nec tamen inuenisse illum sponsa dicitur: ex quo apparet illam cubantem nunc, & indulgentem in somnijs induci. Adde quod ipsa totius orationis ratio, ipsaque varietas, & inconstantia dictorum speciem, atque imaginem insomnij præ se fert: quod enim insomniorum visis fit, vt multarum rerum imaginibus multis vna coëuntibus, atq; confusis, nec temporum, nec locorum, nec ordinis, aut naturæ vlla ratio seruetur, sed præsentibus præterita coniungantur, & plurimum inter se loco distantia conferantur in vnum locū: eius in hac oratione perfectiſsime expressa imago extat. Est enim videre in ea sponsam tecto quidē suæ domus inclusam, agros tamen, & nemora peragrantem, iam videntē sponsum suum, iam ipsum quærentem, eodemque momento temporis, & in agro illum, & secum vnà domiesse dicentem, magnaque, & propè mirabili celeritate,

ritate, feneſtras, agros, nemora, cancellos, colles in vnum conferentem, vt quanta viſorum eſſe ſolet, tanta ſit orationis huius, atque ſententiarum varietas: ſed iam quid dicat, audiamus. VOX DILECTI. Ex abrupto atque precisè, qualis dormientium, aut ſubito gaudio affectorum ſermo eſſe ſolet. ECCE ISTE VENIT. ſcilicet corpore, ſolutus animus diſtantia ęquè, atque proxima videt. ECCE STAT POST PARIETEM NOSTRVM. Vt maturant amantes ad ea quorum cupiditate tenentur dicenda, atque fingenda: quot enim & quanta camporum, atque montium ſpatia, quantulo temporis ſpatio confecit? ECCE STAT. Quod nō rectà ad ſponſam ingreſſus ſponſus, ſed per rimas proſpectaſſe dicitur, id ex amantium conſuetudine, atque ingenio, mirificè expreſſum eſt: nam amatores interdum obuoluto capite ad amicas adeunt, quò nec opinatò poſtea ſe oſtendentes ipſas maiori lætitia afficiant. Interdum verò ægre ſe illis oſtendunt, & quanquam videri volunt, nolle ſimulant, ludoſq; ſibi ipſis mutuò de ſe præbent, pertentantque ſæpè & explorant ijs luſibus, vterque alterius amorem erga ſe mutuum: ipſum denique amorē conditiorem, vt ita dicam, & dulciorem hoc tanquam ſale reddūt, ex quo eſt illud.— Virg. ecl. 3.

Et ſe cupit ante videri.

Proſpiciens per cancellos propriè & ſimpliciter vertit, quod in Hebræo poſitum eſt translatè, & elegāter, nam ציץ propriè de roſa, & floribus dicitur, cum è folliculis erumpunt. Vnde per ſimilitudinem

quella si mostra a lo sportel uezzosa. Politianus

transfertur ad ſponſum proferentem caput per feneſtram. Nam vt flores cum primò erumpunt lætiores, & nitidiores nobis videntur, quàm cum foliorũ orbem explicauerunt, nec apparent tunc toti, ſed capitulorum acumina tantum oſtendunt: ſic omni flore, omnique roſa pulchrior ſponſus caput feneſtræ intuliſſe, & roſeum os aperuiſſe ſponſæ viſus eſt. LOQVVTVS EST DILECTVS MEVS. Et hæc audire ſibi ſpóſa videtur. SVRGE PROPERA AMICA MEA, SPECIOSA MEA ET VENI. Quoniam plurimum ipſe ruri verſatur eodem ipſam vocat, hoc eſt, ad vnà ſecum commorandum inuitat. Quanquam quod ſæpè admoneo, quæ hîc dicuntur facta dictave, ea neque Solomon ipſe cum alio, neque paſtores vlli coniuges inter ſe egerunt, aut dixerunt vnquam, ſed è quotidiana vita ſumpta, perſoniſque ijs attributa, quas maximè deceret ea facere, ac dicere, ad Chriſti, & Eccleſiæ mutuos amores ſignificandos ſint cuncta relata. SVRGE PROPERA AMICA MEA. Hortatur vt ſine cunctatione aliqua agros, & rura petat: nam ea loca & languentibus ſalubriora eſſe ſolent, & inter ſe amantibus multo gratiora, & quo faciliùs illi perſuadeat primò blandiſsimè appellat illam, deinde nouo veris aduẽtu ruris amœnitatem exaggerat. Surge, inquit, vt decubuiſſe illam intelligas. IAM HYEMS TRANSIIT, IMBER ABIIT ET RECESSIT. Ne ſcilicet, aut frigus, aut noxios ægro corpori ventorum flatus cauſari poſsit, FLORES APPARVERVNT IN TERRA. Deſcriptio veris à coniunctis, ſiue accidentibus, vernat tellus, ergo ver

eſt

est, vt in illo.

Iam veris comites quæ mare temperant Horat. 4. car. od. 12.
Impellunt animæ Linthea Thraciæ.

Tempvs pvtationis advenit. Ex Hebræo alij, tempus cantionis, vtrumque autem & verbo Hebræo significatur, & vere fit. Nam vere appetente, & putantur vites, & vinitores dum opus faciunt cantillant: quanquam cantus omnino cum vere maximè coniungitur: nouo enim solis accessu auctus sanguis cor animãtium complet, & lætitia insolita afficit, ex quo canendi cupido sequitur, tam in hominibus, quam in volucribus, vnde in veris descriptione ille.

Ducunt in tenero gramine pinguium ibidem.
Pastores ouium carmina fistula.

Vox tvrtvris. Nam hyeme ineunte turtures è Palęstina discedentes, calidiores regiones petunt: veris autem initio reuertuntur. Colvmba mea in foraminibvs petrae, in caverna maceriae, ostende mihi faciem tvam, sonet vox tva in avribvs meis. Iam cuius rei causa ipsam vocet aptè, & verecundè explicat similitudine ducta à columbis, quæ ex omnibus volucribus maximè inter se amare dicuntur. Columbis inquam non cicuribus, sed feris quæ in rupibus nidulantur, vagantur〈q〉; per agros, quo magis omnia inter se consonarent: nam ad idem vitæ genus rusticum, videlicet, vocabat ipsam: itaque dicit. Quod autem te in agrum voco, quo non ego modo, sed valetudo tua te, aërisque ipsa, & locorum amœnitas vocat, tellusque ipsa floribus vernans, vineæq; pampi-

pampinis vestitę iam, & late fragrantes inuitant: itaque quod te voco, ideo voco, vt quantum columbę, quæ rupes, & rura colunt, amori vacant suo, tantum nos ab omni cura vacui indulgeamus nostro: in agrum itaque veni, & mecum vna viuito ad exemplum columbæ, quæ sociam sequuta, eamque iuxta asidens, ac mutua, atque dulcia murmura, atque oscula miscens, in amore ætatem degit. Innuit porrò, atque quodammodo tacitè illam docet rationem eam, qua se amari ab ipsa velit. Nam columbæ vt sunt maximè inter se amantes, ita fidei obseruantes sunt maximè, & ob id ipsum sunt mirum in modum suspiciosę: quod potißimum in maribus cernitur. Nam, vt est videre, peręgre reuersi, vt compares aspiciũt, statim nescio qua mala suspicione tacti grauiter commouẽtur: itaque tumet illis statim pectus, & raucum quiddam, atque iræ plenum frementes, caudaque contingẽtes humum maxima celeritate, vt & iratum animum, & sui impotentẽ facilè agnoscas, illas obeunt circum circa, ac rostro ipso interdũ acriter feriũt, lęsæ pudicitiæ ipsi dum aberant, & violatæ fidei, aut certè ipsorum sinistræ suspicionis veluti pœnas repetentes ab innoxijs, quæ illæ omnia mira mansuetudine tolerant. Nam neque abillorum aspectu se subtrahunt, aut longiùs abscedunt, aut quamuis grauiter percussæ referiunt ipsæ illos aliquando, sed eo vsque perferunt, quoad ipsarum patientia marium ferocia victa, animum item illi induunt placatum & mitem, & irarum ac suspicionis obliti,

obliti, de integro amicitiam ineunt, roſtra, ſcilicet, atque oſcula mirabili charitate iungentes, quæ omnia ad ſpiritualia, & diuina relata magnos ſignificatus habent, vt ſuo poſtea loco dicemus, nunc ſatis ſit vidiſſe, quàm aptè columbarum natura, atque ratio ad amoris transferatur ſignificationẽ. CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS QVAE DEMOLIVNTVR VINEAS, NAM VINEA NOSTRA FLORVIT. Non ſatis conſtat quis iſta dicat, & quidem ſi ſponſæ ſunt hæc verba, quam ego ſententiam magis probo, quanquam videri poſsit alicui parum illa cohærere cum ſuperioribus, tamẽ verè multum cohærent, & ex illis ducuntur, res ipſa ſi quemadmodum ſe habet, attentè conſideretur. Eſt enim familiare fœminis quo tempore ſe à ſuis viris maximè amari vident, de eo quod ipſis vel triſte aliquando accidit, vel periculoſum in futurum imminet agere, atque queri nullo ſæpè agendi idoneo argumento ipſis oblato, & planè intempeſtiuè. Nam ab amore ipſo, & ab experta erga ſe virorũ ſuorum voluntate, atque charitate inducuntur ad querelas huiuſmodi, quibus illæ querelis quodammodo teſtificantur, & quam ipſæ viros ſuos tenerè diligant, & quam ſe ab eis diligi, atque amari credant, vtque arbitrentur, atque confidant illos ſibi in omni ſuo periculo præſidium allaturos. Igitur ſponſo vocanti & inuitãti, & blandiſsimis verbis teſtificanti amorem ſuum, nihil ad id, de quo agebatur reſpõdiſſe ſponſa dicitur, præter id verò ex fœminarum ingenio nimis aptè dixiſſe. CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS QVAE DE

MOLIVNTVR VINEAS, NAM VINEA NOSTRA FLORVIT. Nam ex eo quod nouo veris aduentu vineæ palmites agere dictæ sunt, recordata fingitur vineæ cuiusdam suæ, cui florescenti iam, & palmites agenti, à vulpibus vinearum vastatricibus periculum imminebat, ideoque prætermissis alijs id vnum orasse virum suum, daret operam, eas vt caperet, sicq; vineã suam ab ipsarum incursu defenderet, & tueretur. CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS. Iudæam regionem
Iudic. 15. abundare vulpibus ex libro Iudicum, & Sansonis facto satis liquet: illas autem vinetis afferre solere pestem omnibus est notum, idque maximè cum paruę sunt: nam postquam adoleuerunt, maiores prædas agunt, ideoque paruas vulpes nominauit, easq; ante quam vineę florere inciperent capi voluit: nam post quam vites folia, atque palmites protulerunt difficiliùs capiuntur, propterea quod ijs folijs, atque palmitibus se se occultant. DILECTVS MEVS MIHI, ET EGO ILLI QVI PASCITVR INTER LILIA. Quanta est in visis quæ somnianti occurrunt, tanta est in huius oratione, atque sententijs varietas: nam modo præsentem sponsum hortabatur vulpes, vt caperet: nunc ad absentem ipsum & in pastu pecorum occupatum agit, illumque vocat, & vt reditum maturet hortatur. DILECTVS MEVS MIHI, ET EGO ILLI. Vocandi significationem ista habent, ac si dicat, heus dilecte mi, meq; ipse diligens, qui pascis inter lilia. Pascere autem inter lilia dicit, non quod lilia sint pascua, sed quia amantes fœminæ semper in ore habent rosam, lilia,

gemmas,

gemmas, ebur, atque ijs alia similia: sed quid vocat, aut orat ipsum. DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR VMBRAE. REVERTERE SIMILIS ESTO, DILECTE MI CAPREAE HINNVLOQVE CERVORVM. Id autem est vt simul atq; Sol ad occasum vergere cœperit, vt reditũ ipse maturet, iterq; quãprimũ arripiat, arreptũque conficiat summa celeritate. DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTVR VMBRAE. Pomeridianum & vespertinũ tempus, his verbis significari arbitror non matutinum, vt quidam putauerunt: nam occidente Sole, lenes auræ plurimum spirare incipiunt: vnde ille.

Aspirant auræ in noctem, nec candida cursum
Luna negat.

Itaque auræ spirant cadente Sole, & vmbræ quæ corporum obiectu fiunt, quæque dum medium cœli tenebat Sol stabant quodammodo produci longiùs & moueri, atque adeo festinare videntur.

Et Sol crescentes decedens duplicat vmbras.

Et ita quod Latinus interpres vertit, inclinentur: Hebraicè נסו dicitur, id est fugiant, dicuntur autem fugere vmbræ, occidente Sole, id est maturare, ex proprietate sermonis Hebraici, in quo fugere pro maturare ponitur, proque ocyus moueri: quale est illud quod hoc ipso in carmine postea dicitur, fuge dilecte mi, id est matura: quod etiam ipsi septuaginta interpretes satis expresserunt, quippè qui hunc locũ isto modo conuertunt καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί significatur igitur ijs verbis, vespertinum tempus à coniunctis, idque tempus, & non matutinum significa-

ri ipsa instituti sermonis ratio postulabat: nam amātem fœminam, & ex amore ægram, atque decumbentem, qualis hîc sponsa fingitur, hoc nimirum decebat, vt nollet se solam noctu relinqui. Rogat igitur virum suum, vt, quoniam rei familiaris, atque pecuariæ causa discessit, seque ægram deseruit, illud saltem sibi & ægrę, & amanti concedat, ruri ne pernoctare, domoque abesse velit? sed expositis iam huius capitis vocibus, veros earū sensus exquiramus.

EXPLANATIO.

GO FLOS CAMPI, ET LILIVM CONVALLIVM. Hæc, vt diximus, ad superioris capitis finem referuntur, eique adiungenda sunt, & ab sponsa dici accipienda, quæ videlicet, contenta eo amoris gradu, ad quem peruenit, manere velit in eo. Nā incipiētes vti diximus, quo magis præter eorum spem atque meritum participes sunt effecti bonitatis, atque voluptatis diuinæ, eo citiùs suæ cupiditati modum statuere volunt: nam facilè sibi persuadent se ad summum peruenisse, ergo quia lectulus illorum iam floret, & quia eorumdem domus electa è materia constructa nitet, hoc est, quia vt ipsis videtur arefacta radice peccati, pietas in ipsis germinare cœpit, floresq; proferre: id est, vt iterum interpreter, quia se collocatos vidēt in ea vita, quæ non solū honesta & Deo placens, sed grata etiam ipsis est, & iucunda, iucunditas

vt ea perpetua sibi sit, cupiũt atque optãt. ET LECTVLVS, inquit, NOSTER FLORIDVS, ET TIGNA DOMORVM NOSTRARVM CEDRINA. ET EGO FLOS CAMPI. Vt nihil sit, quare non perpetuò manere mecum velis, mihique stabile & proprium efficere gaudium, hoc quod è tuo colloquio & congressu percipio. FLOS CAMPI. Alij flos saturitatis, aut vbertatis, quod Hispanè aptè diceretur. Flor de buen año. Quod ideò verè, ac rectè dicitur, quia iusti, vt iusti, & probi ac Deo grati sint, non à se ipsi habent, sed præcipuè à cœli indulgentia, hoc est, ab eo, cuius de plenitudine omnes accepimus, suntque propterea flores vbertatis, id est, ab illa vberrimorum bonorum copia, quæ in Christo est, producti flores. SICVT LILIVM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Ita laudat, vt simul erudiat incipientem Deus, nimium citò quietem appetere, & ab honestis laboribus vacationem, multa ei restare perferenda, antequam eò perueniat, quo se iã peruenisse falsò putat. Eatenus ipsum esse pulchrũ, & iustum, si cũ spinis, id est, cum ijs hominibus comparetur, qui cupiditatum aculeis cruentantur: nondum autem eo peruenisse, vt perfectis viris connumerari posſit, aut conferri. Nam residere adhuc illũ in infimo bonorum ordine, nec ad illum ascendisse gradum, in quo qui sunt, non iã ex cõparatione malorum pulchri habẽtur, sed amatis puellis omnibus, concubinisq;, id est, incipientibus, & proficientibus in virtute viris anteferuntur: turpe verò illi, & perniciosum esse cessare velle, antequam ad eum gradum

peruenia[n]t. SICVT MALVS INTER LIGNA SYLVARVM; Christo digna, & vere illi tributa laus:sed videamus quod sequitur. SVB VMBRA ILLIVS QVEM DESIDERAVERAM LEDI. Declarat voluptatem eam, quam ex diuino illapsu percepit. Quamquã vmbræ ratio, atq; nomen tã sæpè trãsfertur in sacris literis, ad Dei gratiã significandã, vt nobis videatur arcanũ aliquid, & cognitione dignũ latêre in eo, & quidẽ in vmbra, quod cum gratia, & fauore Dei habeat communionem aliquam, ex quo vmbræ nomen ad gratiam significandã possit transferri: vnũ ferè est, quod ad arcendos æstus valet: nam, quæ illi insunt cætera, leuitas, fugacitas, lucis vacuitas, cum eo de quo loquimur, nihil affine aut cognatum habẽt: sed nunquid in nobis aliquod incendium aliquisve ignis conceptus latet, aut in legis Dei cultu, eiusque gratia, & fauore refrigerandi, & æstus arcendi inest aliqua vis? Est certè vtrumq;, & in nostris sensibus ex illo primo, & noxio serpentis afflatu magnum inclusum incendium, & in diuina gratia eius restinguẽdi facultas summa, modo illi ne obsistamus nos, sed permittamus ipsi vires suas, & efficacitatem omnem, vt in nobis exerat, atque explicet. ET FRVCTVS EIVS DVLCIS GVTTVRI MEO. Consentaneè, scilicet, nam vbi id euenit, vt sub gratiæ Dei vmbra anima quiescat, restincto, aut certè magna ex parte refrigerato malarum cupiditatum ardore tum plene percipit, quanta dulcedinis magnitudo insit in amore Dei, ex quo etiã sequitur. INTRODVXIT ME IN CELLAM VINARIAM, ET ORDINAVIT

VIT IN ME CHARITATEM. Nam hæc iam ad ecstasim pertinent. Sed cum eius duplex genus sit, vnum diuini luminis illatione constans, in quo luce cælesti perfusa mens & magnarum quarundam, & sublimium rerũ cognitionibus occupata aciem suam, ad externa hæc & sensibilia referre non potest: alterum quod efficitur, atque existit abundantia ex Deo perceptæ voluptatis, dico ad hoc posterius genus quæ hîc dicũtur pertinere, quod satis apparet ex eo quod additur. ET ORDINAVIT IN ME CHARITATEM. Et continenter. FVLCITE ME MALIS, STIPATE ME FLORIBVS, QVIA AMORE LANGVEO. Nam ex illapsu, hoc est, ex ijs sermonibus blandis, & prædulcibus, quos cum Deo anima habuit, sensim atque paulatim auctus amor penitus exarsit, & tanquam incendio quodam corripuit omnes animi vires, & in Deum conuertit ipsum totum. Ex quo factum est, vt nõ iam amplius corpus curare, sed vacare vni amori, vnumque Deum quã arctissime complecti, eique adhærere omninò cuperet: vnde sequitur. LAEVA EIVS SVB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIVS AMPLEXABITVR ME. Quæ proculdubiò diuinis amplexibus fruẽtis, inque Dei sinu quiescentis, nec modò amantis Deum, sed etiam in ipso amoris actu voluptate colliquescentis, verba sunt. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM PER CAPREAS CERVOSQVE CAMPORVM, NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM DONEC IPSA VELIT. Qui vacantis Deo animi quietem, & sanctum illud, & fructuosum bonorum ocium interpellant, atque perturbãt, vel mo

lestijs

lestijs inferendis, vel offensionis, atque peccati caussis afferendis, quique è delicijs paradisi pertractos sanctos homines in medias huius vitæ turbas conijciunt: & tanquam per vim diuellunt à diuino complexu impij & virtutis hostes homines, nõ secus ipsi faciunt, quam caput ipsorum fecisse legitur, aduersus primos humani generis parentes: atque quemad modum similiter faciũt, ita similem exitum metuere atque horrere debebunt. Nam detestatur Deus, ac pessimè odit eos homines, qui eo vsq; prauo, & corrupto animo sunt, vt non solùm peccandi nullũ modum ipsi faciant, sed vt omnes in peccando similes sibi esse velint, adeo vt quoscunque honestæ vitæ sectam sequẽtes viderint, ad suum gregem pertrahere illos & aggregare summo studio conẽtur, aut si id minus illis successerit pro inimicis, atq; adeo pro infestissimis hostibus sibi eos habendos ducãt. Etenim in eiusmodi homines, siue potiùs hominum pestes, illa Christi quamuis mitissimi, haud dubiè seue-
Matt.18. rissima verba intenta sunt. Qui scandalizauerit vnũ ex pusillis qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria ad collum eius, & demergatur in profundum, eademq́ue est huius adiurationis sententia. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM PER CAPREAS CERVOSQVE CAMPORVM. Nam his verbis sine dubio hortatur, atque monet Deus homines vniuersos, quantum sua cuique vita, atque fortunę charæ sunt, tantũ vt abstineãt à tam immani facinore, neve bonorum studia virtutum impedire, aut debilitare au-

deant,

deant, aut quouis modo ipsis bonis molestias exhibeant, ipsi potiùs illos sequantur: ad eorumque exemplum, mores suos, atque vitam instituant. Atque hoc modo, atque ijs verbis ecstasis incipientium describitur, ad quam ipsi cum peruenerunt ad summũ eius gradum peruenisse putandi sunt. Itaque quę sequuntur iam ad secundum, id est, proficientium gradum spectant: ea autem sunt hæc. VOX DILECTI MEI. Dum corporis sensibus consopitis vni Deo vacat iusti animus ad altius virtutis, atque amoris genus vocatur, idque meritò: quia creditum sibi & ad rem augendam datum talentum, non defodit humi, sed ad mensam numularijs dedit. Itaque, quia propositi stadij prima spatia ritè confecit, ad ea quæ restabant, simili nauitate obeunda vocatur: semper enim Deus in maius eos prouehit, qui quæ ab ipso acceperunt, dona, ritè collocant: cupit enim pro sua immensa bonitate, quod quidem ad se attinet, ad summum omnes euehere. Atque quemadmodum Sol, sine personarum, aut gentis aliquo discrimine lucis, quos ex se emittit, radios vndequaq; diffundit, neque suum lumen vlli mortalium inuidet, imò vltrò offert ipse se atque infert, modo ei non obsistatur, tantumque ex eius lumine quisque haurit, quantam illi præbet facultatem inferendi se se, atque introeundi, sic ex inexhausto diuinæ bonitatis fonte manans, & ad omnes mundi partes pertinens munificentia, atque largitas Dei vltrò se offert nobis, atque ingerit, nullumque sibi constituit benefaciendi modum, nisi quate-

nus ei nos vel morum prauitate, vel certè imbecillitate, & angustia animi aditum intercludimus, locúque adimimus. Adimimus autem, cùm, quæ ab ipso accepimus bona, aut infructuosa ea, & sterilia manere in nobis patimur, aut pessimè collocata in prauos vsus cõuertimus. Quam ille habet maximam, atque iustissimam causam de nostra cæcitate querendi, quod cum natura ipsa & beneficus sit, & benefaciendi infinitè cupidus, nostra vel socordia, vel auersione animi, & tanquam obstructione efficitur, vix vt extare in nobis possit beneficentiæ suæ in nos aliquod munus, quod illi tam molestum est, quam ipsum benefacere gratum est, atque charum. Nam profectò quicunque largitati Dei obsistunt, eamque ingredi ad se ipsos non sinunt, ij, quod in ipsis est, ex Deo, cuius est maximè propria munificentia, atque largitas diuinam naturam tollunt. Quare illos odit meritò Deus, atque auersatur, & tandem nudos, atque spoliatos relinquit, ea auferendo ab eis beneficia, atque dona, quæ priùs in illos contulerat. Nam qui bona quæ acceperunt à Deo per suam socordiam, vel inutilia reddunt, vel in suam perniciem conuertunt, satis eo ipso docent, se esse indignos, quibus ampliùs benefiat. Itaque hos odit Deus: contrà autem eos amat, atque quotidie amplioribus beneficijs auget, quos rem cælestem quotidie, & talenta sibi ab ipso credita, diligẽter augere videt: vnde est hoc. VOX DILECTI MEI. Nam vt dixi, vocat ijs verbis Deus incipientem, quia gratiæ sibi ab ipso collatæ rectè vsus est

est

est ad maiorem gratiæ gradum, hoc est, ad proficien tium in amore gradum, ad quem significandum aptisſimè vtitur veris similitudine: propterea quòd sicut vere ineunte in serenum aër purgatur, sic ad illũ gradum cum peruenitur, animi libidine, atque concupiscentia, cuius ex halitu cupiditatum nubila in nobis, & fœdæ tempestates existunt, magna ex parte compressa, cælum primò nitescere, & animi bonorũ serenari quodammodo incipiũt. Tunc cæleste illud ac diuinum semen, quod Christi beneficio satum est in incipientibus exerens suam vim, atque in lucem proferens, vberiusque germinans, virtutum fundit, atq; bonorum operũ lætisſimos flores. Tũc hyemis transactæ, & malorum, quæ euaserunt, cogitatio iustorum subiens animos, præsentis status comparatione, gaudium in illis excitat, & ex gaudio Dei laudes canendi voluntas exoritur. Tunc maiori studio quam antea, quidquid virtuti obstare, aut impedimẽto illi esse, vllo modo potest, quò minùs sua edat germina amputatur, & abijcitur. Tunc eo succo, quẽ à Christo vera vite, trahunt atque ducunt palmites, non solùm ipsi viuunt, sed etiam tanquam virore, & floribus, sic rebus optimi exempli oculos intuentiũ oblectant. Tunc vetus illud Christi maledictum metuens ficus grossos sedulò profert. Tunc insolito & ante id tempus, non satis experto pacis sensu affecti, se peregrinari in hac terra iusti sentiunt, ardereque incipiunt desiderio cælestis patriæ, suspirantque ad illam crebrò, sonatq; in ipsorum cordibus turturea Mar. 11.

Chrysost. homilia de turture.

Spiritus sancti vox gemitibus inenarrabilibus: sed videamus quod sequitur. EN DILECTVS LOQVITVR MIHI, SVRGE PROPERA AMICA MEA, COLVMBA MEA. Nō iam columbæ quod attinet ad oculos similem, sed columbam absolutè ipsam nominat, vt intelligamus ad meliorum numerum, atque gradum amatricem hanc animam peruenisse. Et certè ipso columbæ nomine satis ostendit, quem ad vitæ statum, quemque ad amoris gradum ipsam vocet, perinde ac si dicat. Iam res ipsa abs te, tempusque postulat, vt amoris erga me tui maiora documenta exhibeas, vt quemadmodum veris aduentu flantibus Zephiris quæ hyeme horrebat, tellus vernare incipit, sic tu cui ego iam sum factus proximior, meo ex spiritu calorem concipiēs, vberiores fructus edere incipias, vt ad illas purgatorias horridiores, & asperiores virtutes, quas protulisti adhuc, addas alias nitidiores, quibus animus humanus illustratur magis, quæq; propriè pertinent ad hunc gradum, ad quem te voco, vt sicut vere cælum nitescit, sic his luminibus mens tua serenetur & illustretur, mihique ipsa posthac, non solùm sis colūbæ similis, quod ad oculos attinet, sed sis tota columba. Quod cum dicit, mirum est quot, & quantas res hac vna columbæ voce, & appellatione concluserit. Nam primùm docet charos habere eos homines, qui ipsi colūbis similes sunt, id est, eos qui non aliud ore promūt, aliud pectore occultant, sed sui vbique similes sola simplicitate pollent: quod enim cuique simile est, eo delectatur maximè, est autem Deus natura.

tura sua maximè vnus atq; simplex, ac omni ex parte sibi similis, semperque idem. Deinde declarat causam propter quam in agro potiùs, quam in vrbe se à suis conueniri velit, videlicet, quia est consortis impatiens: quare columbas appellat eos, quò intelligāt sicut columbæ, non promiscuè coëunt, sed vna hæret vni perpetuò, sic ipsos (si tamen verum illud amoris fœdus inire cum Deo cupiunt) desertis vrbibus, id est, omnibus terrenarum rerum curis spretis, omnes alios amores repellere à se, & eradicare debere. Postremò significat futurum aliquando, vt illorum in amando constantiā exploraturus permittat ipsos aduersis rebus premi, atque vexari: quod cum euenerit, quemadmodum columba coniugis sui suspiciones, atque iniurias patiēter, & mansuetè fert, sciant, atque intelligant, sibi æquè patienti animo Dei flagella esse toleranda, eaque vbi paululum pertulerint, confidant esse finienda, sperentque futurum, vt patienter agendo, conuerso tandem ad clementiam Deo superiores, & multò quam à principio fuerunt lætiores, & fœliciores euadant: sed cur obsecro additur? OSTENDE MIHI FACIEM TVAM, SONET VOX TVA IN AVRIBVS MEIS, QVIA ELOQVIVM TVVM DVLCE, ET FACIES TVA DECORA NIMIS. Quia profectò præcesserat. COLVMBA MEA IN FORAMINIBVS PETRAE IN CAVERNA MACERIAE. Etenim tum iustitiæ pulchritudo quanta sit plenè perspicitur, tum ad Dei aures grata, accedit bonorum vox, cum sedatis, atque compresſis cupiditatibus, vt columbæ desertis in locis, arduaque in

 rupe.

rupe nidulantes, tranquilliter in amore viuunt, sic illi vni Deo adhærētes, in ipso collocatas habent omnes suas cogitationes & spes. Sequitur. CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS QVAE DEMOLIVNTVR VINEAS: NAM VINEA NOSTRA FLORVIT. Quod Paulus præcepit dicens: Cum timore, & tremore salutem vestram operamini. Eius præcepti vis, & opportunitas, hoc loco, vt opinor, ab Spiritu sancto explicatur. Nā ista noti humani amoris imagine Spiritus sanctus, non tam explicat quid ipsi iusti interdum faciant (nam illi naturæ ipsius fragilitate interdum victi deficiunt, atque prolabūtur interdum, ipsique charitati, quę in illis est, non semper permittunt, vt vires suas in ipsis proferat, eo ordine, atque via, quibus proferre apta est) itaque non tam explicat Spiritus sanctus quid illi interdum faciant, quàm quid illis sit faciēdum, nec quo ipsi ament modo, sed quæ ipsa sit cælestis amoris vis, ei nisi obstiterimus, docet. Atqui illud in primis solet placere Deo, vt ij quorum in animis sua collocauit dona submissè de se ipsi, & humiliter sentientes eis non abutantur ad superbiam, sed omnes peccati, atque offensionum causas summa solicitudine vitent: & quò plura dona confert in illos, eò maiorē modestiam, & cautionem requirit ab ijsdem, quapropter, simul cum ipsis gratiæ donis sensum Christianę humilitatis infundit. Humilitatem porrò, quę propriæ infirmitatis consideratione cōstat, sequitur decidendi à gratia Dei, & offensionis, atque iræ diuinæ metus. Deus igitur cùm dona sua in nobis auget, simul

Chrysost. in Psalm. 96. Psellus & tres patres in cātica.

ſimul ſubijcit nobis cogitationes humiles, admonet que nos infirmitatis noſtræ, ex quo cadēdi ab eo ſtatu metus oritur, & ex metu ſolicitudo atque cautio. Ergo quoniam vocationis gratia ea, qua nō quidem impij ad iuſtitiam, ſed iuſti iam, & in pietate probati ad altius iuſtitiæ genus vocantur, quæ & ipſa Dei donum eſt magnum, atque optabile, explicata eſt proximè ſuperiore oratione, idcircò nunc aggreditur dicere, quem effectum in nobis illa habitura ſit, quidve effectura eius ſi impulſum ſequamur. Eſt autem eius vt diximus, in primis ſubijcere mentem Deo, admonereque hominem proprię infirmitatis, reddereque in amore vigilantem & cautum. Eam itaque circunſpectionem, eam cautionem, atque metum, & ex metu opis implorandæ ſtudium, nos vt in ſponſa doceret, ſimul atque ab ſponſo vocata eſt, ſic illā reſpondentem induxit. CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS QVAE DEMOLIVNTVR VINEAS: NAM VINEA NOSTRA FLORVIT. Nam hæc profectò oratio non ſe efferentis de ſpōſi erga ipſam amore eſt, ſed timētis potiùs, ac ſibi ſuiſque bonis ſollicitè metuētis. Quid autem quæſo metuit? vaſtationem & direptionem vineæ ſuę, hoc eſt, boni ſibi omnium chariſsimi amiſsionē. Sed à quibus metuit? à paruis vulpibus. Quæ porrò vulpes iſtæ ſunt, aut quæ huic voci vis ſubiecta eſt? Aduertamus animum obſecro, vt quod ſæpè iam admoneo, quantus huius carminis textus ſit, quamq; illius omnia in hos, quos diſtinximus, amoris gradus aptè conferantur, liquidò perſpiciamus. Humani generis

neris inexorabilis hoſtis, quãuis nos oppugnare nunquam deſiſtit, tamen non ſemper nos oppugnat eodem modo: nam quoties aperto marte, & palam indicto & profeſſo bello parùm proficit, arte, atque dolis agit, idque varijs rationibus tentat, pro re ipſa doloſè agendi atque fallendi ſubiens diuerſas formas. Impugnat autem apertè illos, quos cum priùs peccatorum vinculis conſtrictos, ſibiq; ob eam cauſam in ſeruitutem addictos tenuiſſet, exuere peccati vincula ipſos poſtea, & ſe in libertatem vindicare velle videt: hos enim ſumma vi retinere nititur. Itaque accurrit ſtatim in ipſo conuerſionis illorum principio, manuſque illis inijcit, & reluctantibus faces admouet, & præteritarum voluptatũ obiectis imaginibus aciem animi illorum perſtringens, ad nõ ita pridem deſerta flagitia eos apertè vocat, omnique ratione illis inſtat acerbus, atque moleſtus. Verùm vbi euenit vt ſuperato ab ipſis hoc priore certamine in virtutis ſtudio, atque cultu proficiant, eique ita aſſueſcant, vt peccati tetra, & fœda ſpecies ipſis qualis eſt, ità appareat, vtque eam aſpernentur, & horreant morte ipſa peius, tunc ille, nõ iam palam & apertè, ſed inſidioſè, & per cuniculos quoſdã ad certamen aggreditur. Itaque illis non iam ſuadet vt peccent, neque vt redeant ad flagitioſam, quã dereliquerunt vitam, ſed parua quædam, & minuta, & honeſti ſpecie interdum tecta, quæque & difficulter dignoſci qualia ſint, & facillimè admitti poſsint obijcit, vt vbi ea tanquam parum in vtramque partem referentia ad

animum

animum ſuum illi, & ad voluntatem admiſerint eorum ſtudij intentio paulatim remittatur, paruiſque in rebus ſæpiùs cedendo habiles efficiantur, ad id vt aliquando tandem ſuperentur. Atque quemadmodum ipſe Sathanas cum apertum bellum hominibus infert propter cædis ſtudium, & ſanguinis humani ſitim appellatur leo, ſicut ſcriptum à Petro eſt, Quia aduerſarius, veſter diabolus, tanquã Leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: ſic cum ad alias nocendi artes inſidioſas, & plenas fraudis ſe conuertit, ex ipſa re & fallendi ſtudio vulpes iure dicitur, eaq; parua vulpes, non quia parum noceat, demolitur enim vineas florentes iam, & vberes fructus promittẽtes, & ſperatum, & propè adeptum iam, perfectæ virtutis bonum nobis eripit è manibus, ſed quia recti ſpecie decipiens, & in peccata leuia, ac vix eo nomine digna, bonos, ſed non bene cautos viros inducens eos in exitium, tãdem præcipitat, &c. ſicut vulpes carpendis vitium folijs, palmitibuſque decerpẽdis, quæ ipſa ad cætera, quæ ſunt in vite relata minima ſunt, eo peſtem & interitum viti affert. Nam neque educari vuæ poſſunt, neq; matureſcere vite folijs nudata, ipſaque tandem vitis, quippè quæ cortice morſu vulpium ſciſſo iniurijs cæli pateat, amittit eam omnem vim qua viget, atque viuit: ſic ille dũ aſtu agens bonos, nudat ijs rebus quæ virtuti educandæ pro ſolijs eſſe ſolent, dumque ipſos imprudentes leuioribus peccatis implicat, viam ſibi munit ad inferendũ maiora damna, vulpeſque imitatur, tum arte aggre-

1. Petr. 5.

diendi fallaci atque ſubdola, tum ratione ipſa paruis è malis mala grauia efficiendi, quas vulpes vt capiat, hoc eſt, vt procul arceat Deus, illi in perſona ſponſæ iuſti petunt, quorum iam vineæ floruerunt, quique iam eo ſe profeciſſe vident, vt non ſolùm prauas actiones fugiant, & quales ſunt, tales eas eſſe iudicẽt, tetro, & horribili aſpectu, ſed vt excellẽtium operũ, flores magna vberioris prouentus ſpe edere incipiant. Petunt autẽ ab ipſa vocationis gratia, ſuæ frugilitatis admoniti, & ad petendum inducti: petuntque id omnium primùm, quoniam eodem gratiæ dono ipſos docẽte intelligũt in eo amoris gradu ad quem vocantur, & quem tenere iam incipiunt, ſibi maximè metuendas eſſe iſtas vulpes, has videlicet, ſub ſpecie boni latentes fraudes, hos in leuioribus rebus crebriores lapſus, hunc Angelum lucis mentitum, & amica ſpecie peſtem celantem, tetrum, & infeſtum, & quo occultiorem, eo nocentiorem hoſtẽ. Et quoniam malum hoc duplici ratione Deus repellit, vna facultatem adimendo vulpi huic adeundi ad hominem, & fraudulenter ipſum pertentandi, & ad malum alliciẽdi, quod eſt vulpes capere, atque vincire, id eſt ſeueriſsimis imperijs nequid moliantur, aut noceant conſtrictas tenere, altera inferendo animis bonorum lumen, atque robur, quibus & inſidias ſuæ vitæ fieri intelligere poſsint, & detectis dolis inſidiatorem repellere. Hæc igitur cum ita ſint, iuſti tamen illud præcipuè, atque maximè a Deo petunt, vulpes has vt capiat, & vinculis coërceat. Eſt enim optabile

certami-

certaminum, ac periculorum expertè, in amore Dei vitam degere: deinde si eueniat (quemadmodũ euenire necesse est) vt pugnandum illis sit, id summopere orant Deum, vt antequam illis occidat is lætitiæ, & tranquillitatis dies quo fruuntur, vt primum spirare grauior aliqua ventorum vis, & malorum tanquã vmbræ augeri cœperint, id est vt statim, in ipso pugnæ initio, & certaminis conflictu, antequam titubatum quidquam sit, præsto illis, & salutaris adsit. Hanc enim vim habet quod sequitur. DILECTVS MEVS MIHI, ET EGO ILLI QVI PASCITVR INTER LILIA, DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTVR VMBRAE, REVERTERE DILECTE MI, SIMILIS ESTO CAPREAE, HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES BETHEL. Est enim ab eadem illa humili cognitione sui, ab eodemque illo in peccatum decidendi timore, quo boni sollicitantur profecta vox, qua blande à Deo, & pro iure mutuæ charitatis amicè postulant, vt inclinato iã ad occasum die, & irruentibus periculorum, tentationumque tenebris sibi auxilietur, nulla mora interposita. SIMILIS ESTO CAPREAE, HINNVLOQVE CERVORVM. Quod sine metaphora propriè & literatè Dauid dicebat: Domine ad adiuuandum me festina, & rursus: Domine accelera vt eruas me. Quodque non solùm causa incitandi Deum, & vt auxilium ferre maturet efficiendi, ab sponsa dicitur, sed etiam quo nos doceat, vt in ipso statim prauæ cogitationis initio, vt primum mala libido subire animũ cœpit, ad primos hostis aspectus, imò verò ad primos rumores, atque

ſuſpiciões belli, antequã ob negligentiã turbarum in nobis, atq; tumultus aliquid oriatur: attollamꝰ ad cælũ oculos, & ad Deum cor noſtrum penitùs conuertamus, illudq́ue cum lachrymis iterantes reuertere. REVERTERE DILECTE MI SIMILIS ESTO CAPREAE, HINNVLOQVE CERVORVM. Salutemque illi noſtram ardentiſsimè commendantes, vt acceleret, atque feſtinet liberare nos, non à malo ſolùm, ſed etiam à ſuſpicione mali ab ipſo petamus.

CAPVT III.

IN LECTVLO MEO PER NOCTEM QVAESIVI, QVEM DILIGIT ANIMA MEA, QVAESIVI ILLVM, ET NON INVENI. SVRGAM, ET CIRCVIBO CIVITATEM PER VICOS ET PLATEAS, QVAERAM QVEM DILIGIT ANIMA MEA, QVAESIVI ILLVM, ET NON INVENI. INVENERVNT ME VIGILES, QVI CASTODIVNT CIVITATEM, NVM QVEM DILIGIT ANIMA VIDISTIS? PAVLVLVM CVM PERTRANSISSEM EOS, INVENI QVEM DILIGIT ANIMA MEA, TENVI EVM, NEC DIMITTAM, DONEC INTRODVCAM ILLVM IN DOMVM MATRIS MEAE, ET IN CVBICVLVM GENITRICIS MEAE. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM, PER CAPREAS, CERVOSQVE CAMPORVM, NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM DONEC IPSA VELIT. QVAE EST ISTA QVAE ASCENDIT PER DESERTVM, SICVT VIRGVLA FVMI, EX AROMATIBVS MYRRHAE, ET THVRIS, ET VNIVERSI PVLVERIS PIGMENTARII? EN LECTVLVM SALOMONIS SEXAGINTA FORTES AMBIVNT, EX FORTISSIMIS ISRAEL. OMNES TENENTES GLADIOS, ET AD BELLA DOCTISSIMI, VNIVSCVIVSQVE ENSIS SV-

PER

PER FOEMVR SVVM, PROPTER TIMORES NOCTVRNOS. FERCVLVM FECIT SIBI REX SALOMON DE LIGNIS LIBANI. COLVMNAS EIVS FECIT ARGENTEAS, RECLINATORIVM AVREVM, ASCENSVM PVRPVREVM, MEDIA CHARITATE CONSTRAVIT PROPTER FILIAS HIERVSALEM. EGREDIMINI FILIAE SION, ET VIDETE REGEM SALOMONEM IN DIADEMATE, QVO CORONAVIT ILLVM MATER SVA, IN DIE DESPONSATIONIS ILLIVS, ET IN DIE LAETITIAE CORDIS EIVS.

EXPLANATIO.

OLVTA somno ſponſa, atque experrecta, ſponſum quicum modo loqui ſibi per quietem viſa eſt, vna ſecũ iacere arbitrata, ipſum quæſiuiſſe, atque eo non inuento è lecto exiliuiſſe, domoque egreſſa, vrbis loca omnia illum quæritando obijſſe dicitur. In quo non quid re ipſa geſtum ſit, commemoraſſe intelligẽdus eſt Solomon, ſed quid rei de qua agitur, natura fieri poſtulet accommodatè ad ipſam rem, atque aptè expoſuiſſe: quod exteri etiã poëtæ ſæpè faciũt, vt pro ſuſcepti argumenti ratione, quid fieri debeat, tametſi id neque factum ſit, nec fieri fortaſſe poſsit, tamen commemorent tanquam factũ: quod ſi ſuæ perſonæ id arbitrantur, conuenire non poſſe, alias fingunt & inducunt perſonas ad ea quæ ex argumento dicunt, atque confingunt accommodatas. Sic igitur hoc loco Solomon, quia ſi primariam, & illuſtri loco natam fœminam

induxiſſet loquẽtem, videbat ſibi aut recidenda eſſe ex hoc carmine, atque omittenda perplura eorum, quibus amoris vis maximè exprimitur, aut longè à decoro recedendum. Nam cui probaretur regiã fœminam in tempeſta nocte, hortante amore, ſine cuſtode, ſineque comitibus per vrbem circumcurſaſſe dici? Itaque quia intellexit, aut decorum à ſe negligi, aut bonam huius carminis partem omitti deberi, idcircò perſonam ſumpſit de medio, rurique eductam fœminam induxit, quò decore ſeruato exprimeret in ea omnem amoris vim. Quid verò hæc? IN LECTVLO MEO PER NOCTES QVAESIVI, QVEM DILIGIT ANIMA MEA, QVAESIVI ET NON INVENI. Fœminæ amantes ſemper illæ quidem, ſed præcipuè noctu viros ſuos abeſſe ęgrè ferunt, eoſque requirunt. Nimirum incitatæ partim ab ipſo amore, cuius vis nocturno tempore ſilentibus alijs curis magis accenditur: partim à ſuſpicione, & timore: ſuſpicione quod ſibi alias pręferri fœminas, ſeque negligi à viris ſuis malè ſuſpicãtur: timore quod verẽtur, ne quid fortaſſè mali illis in tenebris accidat. Eſt enim iniuriæ inferẽdæ opportunum nocturnum tempus. His igitur amoris, atque ſuſpicionis tanquam ſtimulis ſponſa excita, imperare ſibi non potuit, vt quoad luceret, domi maneret: ſed exiliuit ſtatim, & neque tenebris deterrita, neque nocturnos caſus metuens, neque ſui rationem vllam habens, vnumque amorem ducem ſequuta virum ſuum perueſtigauit. SVRGAM ET QVAERAM. Pro præteritis ſurrexi, & quæſiui ex proprietate Hebraici ſer-

monis. Nã ſequitur. QVAESIVI ET NON INVENI. Quod autem additur. INVENERVNT ME VIGILES QVI CVSTODIVNT CIVITATEM. Ex quotidiano more ductum eſt. Nam qui noctu oberrant in excubitores atque cuſtodes vrbis ſæpè incidunt, NVM EVM VIDISTIS QVEM DILIGIT ANIMA MEA? Nam vero ſimile erat vidiſſe, qui omnes vrbis angulos ſcrutarentur: ſed quàm hoc ex arte à Solomone confictum eſt. Primùm non illam pudet fateri amorem ſuum, quia, quod eſt propriũ amantium, non dubitabat quin omnibus æquè, atq; ipſi ea res honeſta, & prædicabilis videretur: deinde quaſi de re cunctis nota, illos quamuis ignotos, & alienos rogat, conſueto, ſcilicet, amantium errore ducta, qui ex ſuo ipſorum ſenſu alios æſtimantes arbitrantur neminem latêre poſſe, quid ipſi cupiãt, atq; amẽt, atque hæc illa. Cui cuſtodes, quippè qui de homine ipſis ignoto rogarentur, nihil reſpondiſſe dicuntur. Ipſa tum, quod ~~amantem~~ decuit, perſeuerauit inquærẽdo. tamen Itaque à cuſtodibus digreſſa, illũ tandem inuenit, inuẽtumque apprehendit, & domum deductum cubiculo incluſit, verita ne iterum ſe deſereret: at quam belle, quamque elegantibus, & verbis, & numeris iſta perſequitur? INVENERVNT ME, inquit, VIGILES QVI CVSTODIVNT CIVITATEM? NVM EVM VIDISTIS, QVEM DILIGIT ANIMA MEA? PAVLVLVM CVM PERTRANSISSEM EOS, INVENI QVEM DILIGIT ANIMA MEA, TENVI EVM, NEC DIMITTAM, DONEC INTRODVCAM ILLVM IN DOMVM MATRIS MEAE, ET IN CVBICVLVM GENITRICIS MEAE. Sic enim adoleſcen-

tes

tes fœminæ loqui solent, sequitur. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM PER CAPREAS, CERVOSQVE CAMPORVM NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM DONEC IPSA VELIT. Quanquam in Latina versione perspicuum sit hæc dicere sponsum, tamen ex Hebraico textu ab vtrouis dici, possunt intelligi. Etenim ex ipsa re, vel sponsus ipse, qui ad multam noctē vigilasset, cubiculum ingressus somno statim correptus fingitur, vel certè ipsa sponsa, quæ illum quæritando se se labore cōtriuerat, eum postquam adepta, atque complexa est, in somnum incidit. Nam alterutrum horum accidisse erat verosimile. Est autē propositum Solomoni, vt antè diximus nihil eorū, quæ in re accidere solent, prætermittere: sed ita exequi vniuersa, vt hæc duorum inter se amantium imago, omnibus suis numeris absoluta cernatur, quo quanto ea fuerit absolutior, & suum exemplar propriùs referens, tanto amoris diuini rationes in ea elucentes faciliùs discamus, quarum rationum declarandarum causa omnia ista sunt comparata. Quam eandem ob causam nos, quod ante diximus, sed propter tardos quosdam sæpius est repetendum, non veremur curiosiùs singula inquirentes, omnes huius vulgati amoris sensus, quorum modo in hoc carmine aliquod extare vestigium conspiciatur dicere, & in lucem proferre, ad Solomonis iudicium atque propositum, nostrum ipsi iudicium, atque interpretationem accommodantes, ex quo eodem iudicio & naturæ imitationis studio nata sunt, quæ sequuntur.

tur. QVAE EST ISTA QVAE ASCENDIT DE DESERTO, SICVT VIRGVLA FVMI EX AROMATIBVS MYRRHAE, ET THVRIS, ET VNIVERSI PVLVERIS PIGMENTARII. Nam verò ſimile erat, quæ vna cum viro ſuo rure domum reuerteretur. (Nam ruri inueniſſe illum, ex hoc loco apertè colligitur.) Itaque veroſimile erat, eã obuios habuiſſe aliquos ſibi ignotos homines, qui eius admirati pulchritudinẽ, vel ſecũ ipſi, vel alios rogando dicerẽt. QVAE EST ISTA QVAE ASCENDIT DE DESERTO? Id eſt, rure atque agro: nam rus Hebræis ſæpè deſertum appellatur. SICVT VIRGVLA FVMI. Aut vt ex Hebræo alij, ſicut columna fumi, quod non tam ad corporis proceritatem declarandam pertinet, quam ad fragrantiam odoris. Itaque odorationẽ eam eſſe prædicant thure, atq; myrrha. Quod autem virgulam, aut columnam dicunt, ideò dicunt quia thus, atque myrrha, & id genus alij odorati pulueres cum igne ſuppoſito cremantur, vna cũ fumo qui ex ipſis exit, odorem emittunt. Fumus porrò natura ſurſum, atq; è regione aſcendens columnæ ſpeciem præ ſe fert. Sed ſponſa hos reuocat ab ipſius contemplatione, atque laudibus, & ad viri ſui præſtantiam contemplandam, & celebrandam potiùs conuertit. Itaque dicit. EN LECTVLVM SALOMONIS. Nã hæc verba ſponſæ eſſe, dubitandum nõ eſt, quibus illa verbis in cælum fert opes, cultum, pulchritudinem viri ſui, quem non iá perſonatum inducit, ſed ſuo illum, & propriè nomine notat, Solomonem ipſum appellans, eaque commemorans, quæ Solomonem habuiſſe conſtat ex li-

bris Regum. Ex quo intelligitur Solomonis personã versari in hoc carmine, nõ quod de se, aut vxore sua propriè hæc scripserit Solomon, neque quod suos amores quamuis illustres, nam eximiè illam adamauisse scribitur, aliquo modo studuerit exponere, sed quod sua persona, atque nomine qua in persona, & nomine diuinitus edoctus sciebat, sustineri personã, & nomen Christi, vti voluerit ad illius erga homines immensum amorem, ijs imaginibus adumbrandũ: igitur inquit. EN LECTVLVM SALOMONIS SEXAGINTA FORTES AMBIVNT EX FORTISSIMIS ISRAEL. Quasi ad illos qui se admirabantur sponsa conuersa dicat eis, iniustè vos, aut certè inconsideratè facitis, quod me vnam intuentes, & admirantes viri mei mecum vnà reuertentis, & multò me prẹstantioris penè obliti videmini, quem tamen ad contemplandũ, vel ipse externus illius cultus vos conuertere debuisset. Itaque de lectuli eius maiestate primum, deinde de regij solij exquisito, & admirabili opere: postremò de ipsius regis cùm ornatus magnificentia, tum formę præstãtia multa commemorat. Constat porrò vel ex Christi verbis apud Matthæum in septimo Solomonem, exquisitissimo & pulcherrimo vestitu visum fuisse. EN LECTVLVM SALOMONIS SEXAGINTA FORTES AMBIVNT EX FORTIBVS ISRAEL, OMNES TENENTES GLADIVM, ET AD BELLA DOCTISSIMI, VNIVSCVIVSQVE ENSIS SVPER FOEMVR SVVM PROPTER TIMORES NOCTVRNOS. Non est tamen hoc loco Hebraici sermonis prætermittenda proprietas, quam adnotasse, tametsi ad

hanc rudem, in qua nunc insistimus, expositionẽ parum certè pertineat: tamen ad veram sententiam de qua mox dicturi sumus, non parum contulerit. Et enim quod vetus interpres rectè vertit. Omnes tenentes gladios, si verbum interpretemur è verbo, in Hebræo est, omnes capti siue apprehẽsi gladijs, enallage verbi passiui pro actiuo: quod quã vim habeat, suo postea loco dicemus: sequitur. FERCVLVM FECIT SIBI REX SOLOMON DE LIGNIS LIBANI. Ferculum Hieronymus pro lecticæ quodam genere posuisse intelligendus est, à gestando, scilicet, & ferendo, quod eo illustriores viri, atque fœminæ gestarẽtur. Nam Hebraicum אפריון lectulus gestatorius esse dicitur, quã quam de eo non satis inter omnes conueniat, ergo siue ferculum sella gestatoria sit, siue regalis thronus quod è lignis libani fuisse dicitur, intelligi debet constitisse è cedro, quæ appellatur lignum Libani, eo quod Libatonica cedrus maximè esset nobilis. COLVMNAS FECIT ARGENTEAS, RECLINATORIVM AVREVM. Hebraicè רפידה quod alij stratum vertunt, eoque significant lecticæ veluti pauimentum: sed certè רפידה à fulciendo & roborando ducitur. Ex quo rectiùs reclinatorium, quam pauimentũ vertitur, præterquam quod ipsa architecturæ ratio pauimentum, vt aureum sit, non satis certè permittit. Reclinatorium porrò hîc dici puto eius sellæ, quæ intra lecticã erat, latera atque dorsum, quæ reliqua sede eminentiora sunt, & quibus qui sedent, reclinato sæpè corpore, cubitoque innixi incumbunt. Hispanè, recoda

dero y respaldar: vnde rectè sequitur. ET ASCENSVM PVRPVREVM. Nam ascensus hoc loco est ea sellæ pars in qua flexis poplitibus sedetur: sic dicta à Hieronymo quod in eam qui sedet, veluti ascendat, quod ita esse facilè intelligitur ex Hebraico, cuius loco ponitur, verbo: nam מרכב mercab ab insidere, aut inequitare ductũ propriè significat ἐφίππιον, id est, equi sellam. MEDIVM AVTEM CHARITATE CONSTRAVIT PROPTER FILIAS HIERVSALEM. Charitas autem est ipse Solomon in sella sedens. Sic enim illum appellat figuratè & amatorio more, ipsumque amari dicit à filiabus Hierusalem, id est, à Solymitanis fœminis, vel quod re ipsa amaretur, vel certè quod amari dignus esset, sibique ita videretur. Quod tamen alij fere in eandẽ sententiam non ineptè verterunt, & medium tenet ipse accensus, seu combustus amore ob filias Hierusalem. Est enim Hebraicum רצוף ad vtramque sententiam ambiguum: quanquam ij amari à Solomone fœminas significant: Hieronymus ipsum amari à fœminis intellexit. Credibile autem est vtrumq; verum fuisse, in vero certè & κυρίως Solomone verum vtrumque est: de quo tamen suo loco. Sed quoniam mentionem intulit Solomonis in solio ornatu regio sedẽtis, id latiùs exequitur ad Hierosolymitanas fœminas suam orationem conuertens, atque inquiens. EGREDIMINI FILIAE SION, ET VIDETE REGEM SOLOMONEM CVM CORONA QVA CORONAVIT ILLVM MATER SVA IN DIE DESPONSATIONIS ILLIVS, ET IN DIE LAETITIAE CORDIS EIVS. Diadematis aut coronæ nomine Hebræorum

bræorum loquendi consuetudine omnis corporis cultus elegans, atque aptus significari solet. Illud autem, in die despõsationis, ex communi vita ductum est. Nam quo die quis vxorẽ ducit cultius ornatur: sed cur à matre ornatus dicitur. An quia matris illius, id est Bersabeæ opera & industria Dauid antequam moreretur, regni successorem declarauit ipsum cęteris eius fratribus, quamuis natu maioribus prætermissis, vel potiùs quia hoc sicuti & superiora omnia accommodatum est ad hominum morem. Nam nuptiarum die quæcunque ad coniugum ornatum attinent, ab eorum matribus curari solent: sed hæc hactenus, iam à capite iterum ordiamur, siue potiùs contexamus veræ sententiæ expositionem proximè superiore capite interruptam.

EXPLANATIO.

IN LECTVLO MEO PER NOCTEM. Quod illis verbis, fili accedens ad seruitium Dei præpara animum tuum ad tentationem, ijs qui piè viuere volunt denuntiatur fore, vt Deo se se interdum subtrahente, & malorum ad ipsos accessum & incursum, quo eorum erga se amorem probet, non impediente, rerum aduersarum tempestate, & tanquam fluctibus sæpè agitentur: ad id se comparare omnes debent, nõ solùm ij, qui incipiunt Deum colere, sed etiam illi, qui in eius amore, aut profecerunt, aut iam Eccle. 2.

ſunt planè perfecti. Non enim tam comitatur vmbra corpus in luce poſitum, quam aduerſi caſus ſequuntur eos, qui ipſi pietatem ſequũtur, & quo quis maioribus Dei donis affectum ſe eſſe cognoſcit, eo cogitare debet, inſtare atque impendere ſibi maius aliquod & difficilius certamen quod obeat. Ergo quoniam vir hic iuſtus, quem deſcribimus, vel potiùs qui à Solomone figuratè deſcriptus illuſtratur, & in lumine collocatur à nobis, vt agnoſci facilè, atque conueniri à cũctis poſsit: ergo quoniam hic vir iuſtus incunabula illa amoris deſeruit, & in meliore & perfectiori ſtatu locatus, amplioribus gratiæ beneficijs affectus à Deo eſt: ideò iam quod ſequitur, vt ſtrenuè agendo atque certando ſe ijs beneficijs eſſe non indignum demonſtret, inducitur in tribulationis acie cõſtitutus, & tanquam ſub armis laborãs. IN LECTVLO, inquit, PER NOCTEM QVAESIVI, QVEM DILIGIT ANIMA MEA. Nã in aduerſis eſſe intelligitur primũ ex eo quod in nocte eſt: nã figurato ſanctarũ literarũ, & arcano ſermone, aſpera & ærumnoſa tempora, noctis & tenebrarum ſignificantur nominibus. Deinde quod Deum abſentem quærit. Nam quãuis Deus in omni natura ſemper ſit, ſuiſque ſimiliter ſemper adſit, propria & peculiari prouidendi ratione, tamen illi quemadmodum cum ipſis bene eſt, Deũ veluti excubantem in ſuã ipſorum ſalutem videre ſibi videntur, ſic rebus in contrarium cõuerſis, auerſum ipſum à ſe exiſtimant, & abalienato ab ipſis animo, cuſtodire ipſos amplius nolle arbitrantur, aut certè

quasi arbitrentur, ita prædicant atq; queruntur: quale est illud Dauidis, Vsquequo Domine obliuisceris me in finem, vsquequo auertis faciem tuam à me? *Psal. 12.*
Quare non est cur dubitemus, quin in malis dicatur esse is de quo dicitur, quod in nocte constitutus Deum absentem requirat: præterquam quod ipsa res & bonorum vitæ ratio poscebat, vt qui vocatus esset, atque sublatus à Deo ad altiorem amoris gradum, quique ei vocationi obtemperans, maioribus gratiæ bonis affectus plus virium, atque roboris in animo collegisset, statim educeretur in aciem, & de eius insuperanda tribulatione, strenuitate, & in malis patientia ageretur. Imò si ad ea quæ hoc caput antecesserunt attendimus, haud obscurè videbimus hunc sub ista amantis persona adumbratum iustum virum imminere sibi probationum, id est, laborum tolerãdorum, & aduersarum rerũ discrimen iam antea præuidisse, atque vt primùm vocari se à Deo, hoc est, augeri maioribus bonis vidit sibi metuere cœpisse, atque ad mox sequutura acerba, atq; tristia se comparasse. Nam profectò hoc illis verbis agebatur. CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS QVAE DEMOLIVNTVR VINEAS. Itemque illis. DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR VMBRAE: FVGE DILECTE MI. Nam quod vulpiũ hoc est, vt diximus, inuisibilium hostium insidias metueret, quodque Deum precaretur, vt aduẽtantibus tenebris reditum maturaret, ex eo erat, quia ex nouis & maioribus gratiæ donis, quibus se affectũ esse sentiebat, coniectura colligebat imminere sibi iam,

& inſtare tribulationis periculũ aliquod:& pro portione ſibi de nouo collatæ gratiæ maiora ſua prælia, & certamina futura videbat:& quo maius illi gratiæ lumen infundebatur, eò clariùs cernebat aduentantem iam triſtiſsimis tenebris inuolutam malorum noctem, quam ducere vna cum Deo cupiebat. Itaq; quæ metuiſſe tũc dictus eſt mala, in ijs nũc incidiſſe dicitur, cum in lectulo iacens, & tenebris circunfuſus inducitur, & inter tenebras Dei opem requirens. Nec verò recuſandum illi fuit, quin communẽ ſanctis omnibus ſortem ſubiret, ſeque oſtentaret Deo, atque probaret tolerantia aduerſorũ. Cæterùm quãuis id ſit commune omnibus ſanctis, tamen ſciendũ eſt plurimũ intereſſe quo quis probetur modo atq; loco. Incipientes enim, vtpotè qui amorem quidem virtutis aliquem in ſe ſe habeant, firmum tamen illius vſum, atque habitum non habeant, leuiùs impelluntur, ne ſi in ipſo adoleſcendi initio, cum nondum ſatis altè radices egerũt, aſperiùs accepti eſſent, pondere ipſo malorum obruantur: itaque hos mala ipſa ſuſpenſa veluti manu feriunt: in eos verò qui proficientium ordinẽ tenent, acrius incurſant: aduerſus perfectos porrò iuſto prælio, & omnibus copijs decertãt. Quod ipſum nequis fingi à me putet in hoc carmine, & in hac diuinorum amorum expoſitione, figuratè quidem vt cætera omnia, ſed tamen accuratiſsimè & diligentiſsimè exprimitur. Nam quo intelligatur per ſingulos ſpiritualis vitæ gradus, quos eſſe tres diximus, bonos ſubire tribulationum procellas:

Idcircò

idcircò ter inducitur mœrens, seque excrucias spon sa eo quod esset absens vir suus: semel, videlicet, initio carminis. Iterũ hoc loco, tertiò infrà capite quinto. Id porrò semper accidere, quotiescunque maiori gratia donati à Deo illi ad altiorem virtutis & charitatis gradum vocãtur, ita perspicuum est in hoc carmine, vt expositione non egeat. Nam cum primùm amare sponsa cœpit, statim angi dicta est: hoc est in ipso exordio huius libri, eademque vt ad secundum amoris gradum peruenit, hoc est isto, quo de agimus loco, iterum dolens inducitur: & rursus infrà postea quam perfectior in amando effecta est, sollicitatur grauissimè. Nam post illa, vox dilecti mei, aperi mihi soror mea, sponsa mea, quibus ad altissimum amoris gradum vocatio & ascensus describitur, continuò sequitur, Pesulum hostij mei aperui, at ille declinauerat, atque transiuerat: quæsiui illũ, & non inueni, vocaui, & non respondit mihi: itemque illud, inuenerunt me custodes qui custodiunt ciuitatem, percusserunt me, & tulerunt pallium meum. Cæterùm non eadem ratione vniuersos tentari, sed esse eorum dispaira certamina leuiora amare incipientium, proficientium in amore, & perfectorum grauiora, mirũ etiam est, quam aptè in hoc carmine, & quam eleganter significetur. In principio enim eius dolere dicebatur sponsa, quod se solam reliquisset suus vir, & hactenus dolere, vt domi ipsa manẽs, & animi sui desiderium verbis testificans, nihil præterea molesti pateretur: At hic vbi iam maior atque perfectior per

S sona

ſona agitur, etiam domo egreſſa, totam vrbẽ obijſſe, magnumq; in inquirendo illum dicitur laborem suſcepiſſe, atque eum multo maximum, poſtea cũ perfectè amantis imaginem ſuſtinet. Nam præter vrbis loca noctu, & maxima anxietate animi obita in custodes vrbis cum incidiſſet deſpoliata, & plagis aliquot acceptis, male ab ipſis mulctata diſceſsit: de quo cum ad id loci peruẽtum fuerit, dicemus. Quod ſi quis à me quærat cauſam, quare in ipſo honeſtæ vitæ degendæ, & in cuiuſque eius vitæ gradus principio, aut certè paulo poſt principium viri iuſti, malis tribulationum vexandi, atque torquendi tradantur. Huic ego quamuis intelligam, interdum aliter euenire, eaſque bonorum tribulationes, eaque examina in aliud tempus differri: tamen quia ſæpiùs vſu venit vt ſtatim probentur. Reſpondeo, id propterea fieri, quia ~~quod~~ cum vocationes iſtæ omnes, & ad ſingulos amoris gradus aſcẽſus, magna dulcedinis cæleſtis copia redũdent. (Nam blanditur quodammodo Deus illis quos ad ſe vocat, eoſque illectat delicijs ſpiritualibus magnis.) Itaq; quia iſta vitæ ſanctæ, & eius omnium partium principia plena voluptatis, & tanquã circunlita melle ſunt, ſi præterea quæ ſequuntur, reliqua ex animi ſententia iuſtis placida, & tranquilla euenirent, periculum eſſet, ne nimia & perpetua voluptate decepti amorem Dei, atque adeò omne virtutis officium voluptate, atque vtilitate metientes, in amando, non tam amorem ipſum, quam quæ ex illo ſunt commoda ſequerentur, ſeque ipſi potiùs amarent,

marent, quam Deũ: ex quo etiam fieret, vt ille Dei in hominibus suo amore inflammandis conatus, non solùm in nihilum recideret, sed vt contrarium eius, quod Deo propositum est efficere, sortiretur effectum. Nam cum Deus in infundenda cælesti voluptate, atque dulcedine id agat, vt nos ad se amandũ inuitet, eius si voluptatis atquę dulcedinis vsum nobis perpetuum dedisset, eo ipso quo nos ad se amandum allicit, repelleret, & errare faceret, ab eo quem requirit, amore, vero scilicet, & ingenuo, & in quo Deus ipsius solùm causa diligitur. Qui error atque lapsus primo admissus, ac lętarum deinceps, ac secũdarum rerum successu altus & inueteratus in animo omnem sine dubio honestæ ac beatæ vitæ rationem euerteret. Quare oportuit, vt primo quoque tempore euelleretur is error, vel potiùs vt obuiam iretur illi antequam germinare, aut omninò posset radices agere: id autem efficitur cum iusti abstrahuntur, ab illa quamuis cælesti, tamen corpus quoque imbuente voluptate, cumque in laboribus & rerum asperarum tribulatione continentur: quo sic tandem diligendi Deum veram rationem addiscãt, nec quidquã aliud ex Deo pręter Deum quærant. Et quemadmodum sulcis mandata, atque commissa semina, si è vestigio cæli clementia, & genitalibus auris excipiãtur in herbam effusa, non temerè ad frugem perueniunt: si autem Aquilonares venti solum durarint, nixq́ue suprà ceciderit deorsum radices agunt, quibus firmata, ac roborata opportuno tempore vberes

fruges gignunt. Sic noster animus postquam diuinæ gratiæ semina intra se semel accepit, nisi molestarũ rerum, & ingratarum mole comprimatur, lætitia exultabit inani, ac extra se totus effusus, speciem fortassis aliquam pietatis præ se feret, virtutis tamẽ eius expers erit, & sibi bene ac volupe esse id vnum amabit, seque pro Deo diliget, quo nihil potest, aut dici, aut esse peruersius. Quare necesse est, vt secundis aduersa succedant, & tristibus læta temperentur, quo eorum alternis vicibus quasi vtrimque æquis ponderibus libratus animus, neutramque in vitiorũ partem inclinans semper contineatur in officio. At cũ id euenerit, vt in rebus asperis versetur vir iustus quo animo illum futurum, aut quibus armis vsurum dicemus, ad quem confugiet? cuius implorabit auxilium? cuius sibi aduocabit opem aduersus infernas, in seque insurgentes acies tenebrarum? Bonis & iustis viris certè. (Nam scelerati atque improbi cum in mala tali vita digna incidũt, ipsi viderint quid sibi sit faciendum, aut quomodo contra mala nitendũ, si tamen illi nituntur vnquam contra, ac nõ potiùs ab omnibus animi bonis flagitiosè imparati ferri se atque agi à malis sinunt, seque ægritudinibus & desperationi conficiendos permittunt.) Bonis igitur atque iustis viris, certè vnus Deus pro auxilio, proq; perfugio, in omni eorum calamitate, atq; malo est. Nam, vt primùm nox tribulationis cœpit irruere, statim suum animum ad Deum conuertunt, & toto pectore illum cogitant, ac plus aliquanto, quam antea

facere erant soliti, occupãtur in eo amando, cui post quam omnem suam causam exposuerunt, postquãque spes suas in eo vno collocasse, professi corã eodem ipso sunt, illudque addiderunt, intelligere se atque cognoscere, nec sine illius permissu illa accedisse, nec sine eiusdem iussu mutari ea in melius posse, ac denique ipsum mitiùs vt secum agere, & irasci iã desinere velit, deprecati sunt, illudque in primis affirmarũt, se id vnum maximè velle, atque cupere, suę vt ille volũtatis atque gloriæ potissimam rationem habeat, quasi ablegata à se omni rerum suarum cura, Deoque permissa in vna legis, ac promissorum Dei meditatione acquiescunt, humana despiciunt, cælũ mente petunt: seque veluti in sinum atque complexũ Dei conijciunt, atque abscondunt, inibique absconsi atque delitescentes, & magno amore flagrantes, malorum morsus, aut omnino non sentiunt, aut certè leuissimè perferunt. Quod si quod nonnunquam facere Deus solet, non solùm molestari ipsos à malis, atque vexari sinat, sed ipse se quasi abalienato ab illis animo subtrahat, & influere ampliùs in eorũ mentes suauiter & iucundè vt solebat, nolit, eosque in media tribulationis nocte solatio destitutos relinquat, aut ita ipsis videatur relinqui se à Deo, & abijci, & pro despectis haberi, id si eueniat, minimè illi quidem, aut spem abijciunt, aut amorem suum à Deo dimouent. Sed quod sponsa hoc loco fecisse scribitur, id potiùs ipsi faciunt, quærũt in lectulo, domi, perquirunt per vrbis vias, per fora, perque compi

ta omnia, omnibus veſtigijs ſequuntur, circumcurſant, obuios rogant, nihil denique nō faciunt, quoad voti ſui compotes effecti, id quod quærunt, inueniant: hoc eſt nullis malis, nullis rebus moleſtis & acerbis deterrentur ab amando Deum, beneque de ipſo ſperando: ſi domeſtico atque inteſtino malo infeſtantur, vnum Deum requirunt, ſi publicè in illos inſurgitur, in eodem Dei quærendi ſtudio perſeuerāt, ſi calamitati additur calamitas, & alia ex alijs mala nexa ſequuntur, ſique luctuoſas noctes excipiunt mœſti & lachrymoſi dies, ſiue malum quo opprimūtur breue ſit, & intra domeſticos parietes incluſum, ſiue apertum potiùs, lateque patens, & in longum tempus perſeuerans, omnibus quamuis fortunæ telis confoſsi ad cætera ſtupidi vnum illum dolorem ad ſenſum admittūt, & ad animum ſuum, quem acerbiſsimum capiunt, ex eo quod ſpecies illa amabilis & grata Dei, quæ in ipſorum animo elucebat antea, iam nuſquam appareat. Itaque excitant ſe ſe, & animi ſui omnes latebras ſcrutantur, dictaque ſua & facta omnia ſeueriſsimè examinant, omneſque vias inſiſtunt, quibus ad Deum peruenire quis poteſt, inſtant, precantur, ſupplicant, fletus fundunt, lamentantur etiam interdum, clamores edentes maximos, illaque Dauidica: Illumina vultum tuum, cur auertis faciem tuam à me. Ne declines in ira à ſeruo tuo, ſæpius iterantes perſeuerant, vſque eo dum conuerſo ad pietatem & clementiam Deo, intermiſſus ille iucundiſsimæ conſuetudinis Dei eis redditur, & re-

ſtituitur fructus, quo ex fructu ipſis reſtituto atque redito maiorem etiam, quam antea voluptatem capiunt. Itaque nouo quodam & vehementiori amore accenſi irruunt in complexus Dei, illumque arcte tenent, & quam poſſunt intimè intra ſuum pectus recondunt, nec ab eo diuelli poſſunt vllo modo, & hoc eſt, quod ſequitur. TENVI ILLVM, NEQVE DIMITTAM. Id porrò vbi aſſequuti ſunt labores & ærumnas ſuas, non tanti faciunt, facilèque ſibi & verè perſuadent, quando iam Deus optatum illud vultus ſui lumen ipſis oſtendit breui futurum, vt malorum ſuorum tenebris penitùs diſcuſsis tranquillus ipſis & ſerenus dies oriatur: ſequitur. QVAE EST ISTA, QVAE ASCENDIT SICVT VIRGVLA FVMI? Quamuis vera virtus ſe ab hominibus videri, aut celebrari non velit. Tamē ne ſi maximè cupiat, latêre eos poſsit, ab ipſo ſuo ſplendore & pulchritudinis magnitudine prodita. Itaque vel nolens in oculos hominū incurrit, eoſq; ita commouet, vt qui nullam ipſi partem virtutis habent: tamen non poſsint illam non admirari. Sed intereſt, quis gradus virtutis ſit: nam incipiens virtus quòd plurimis, quæ è prauè aſſueto corpore exiſtūt, tanquam nebulis, eius obſcuratur, & inficitur lumē, haud facilè ſuum ſplendorem foris proferre queat. At eadem vbi aliquantulum adoleuit radios emittit lucis ſuæ, quoque magis adoluit, eo magis latè emicat. Itaque in hoc carmine cum de incipientum virtute & amore agebatur intra ſponſi, ſponſæque perſonas omnis ſermo conſtitit, omniſque illa amoris

tanquam

tanquam actio intra domesticos parietes, ab his peracta duobus spectatore caruit, & applausore. At nũc cum iam describitur proficientiũ virtus, cuius splendor occultari nequit: idcircò præter istorum personas inducuntur alij, qui dum pulchritudinem sponsæ admirantur, nos doceant iustos viros, cum eousq; profecerunt in amore Dei, vt in secundo amantium ordine numerẽtur, admirationi hominibus esse incipere. Qui quidẽ homines cum eiusmodi iustum aliquem contendentem ad virtutis culmen pleno gradu conspiciunt, consistunt primò, atque ipsum veluti noscitantes diligentiùs inspiciunt, eoque agnito recordantur vitæ eidem, eisdemque quibus ipsi tenentur studijs illum non ita pridem vacasse, cupiditatibusque similibus seruijsse: itaq; rei nouitate commoti percontãtur, quo ex genere hominum, homo ille sit, qui tam subitò in nouum, & ab eo, qui erat antea diuersum hominem sit demutatus, quãdo, quoue modo ea, in quibus studio detinebatur inculta, & horrida loca relinquens ad cælestis vitæ lucidas, & sublimes regiones tanto virtutum agmine circumseptus cõscenderit. In quo genere illud etiã, sæpissimè euenit, vt ad hæc cõsideranda, & secũ reputanda homines animum magis aduertant, quoties id accidit, vt calamitosum aliquem, & graui fortuna oppressũ hominem, cuius de salute iam desperauerant, præter ipsorum spem, ab omni liberatum malo, ac suæ pristinæ dignitati, nec opinatò restitutum videant. Illa enim fortunæ in melius commutatio tam subita,

acriùs illorum mentes, atque animos commouens efficit, vt intelligere, & cognoscere incipiãt, eius hominis res curæ Deo esse, maiusque omninò bonum aliquod latere in eo, quam quòd ipsi vnquam sunt suspicati arbitrentur: quod iam illis bonum, dum ista pertractant, paulatim ex alterius animo emicare & apparere ita incipit, sibi vt videãtur illud videre. Itaque quem antea despiciebant, iam eum suspiciunt, atque venerantur, nec solùm taciti secum, sed cum alijs etiam loquentes animi sui admirationem expromunt. Itaque dicunt. QVIS EST ISTE, QVI ASCENDIT DE DESERTO SICVT VIRGVLA FVMI? Quis est inquam hic qui vagus, atque errans, perque vrbem modo cursitãs, tam subitò lætus & beatus est redditus? Qui tot mala quibus opprimebatur, euasit? Qui ab inimicis circunuentus, à suis impiè proditus animi firmitate cunctos superauit? Qui tot illos quibus constrictus tenebatur, laqueos calumniarum exuit? Quem nõ carceris pædor confecit: non diuturnitas mali fregit: nõ cum summa facultate nocendi coniunctum odium pessundedit? qui tot tela nudo corpore excipiens sustinendo illa, & modestè agendo repulit, inq; eo ipso perstitit, vsq; eo quoad Deus inimicorum eius omnes conatus, vniuersaque consilia, in nihilum redigens, effecit, vt patientiæ audacia, & innocentiæ improbitas cederet? Hisque multa similia mutuis sermonibus conferunt. Et hoc causæ habuit Solomon, quare simul atque sub ista sponsæ suum virum quærentis, & magno tandem labore inuenientis imagi-

ne: bonorum virorum tribulationes, & è tribulationibus, nec opinatas liberationes insinuauit, cõtinuò induxerit admirantes, & percunctãtes turbas: quod illa liberatio bonorũ, statim visa animos hominum admiratione complet. A quo etiam Solomone illud est rite obseruatũ, vt quoniam ista, qua de agitur virtus proficientum, vtpotè quæ non dum peruenerit ad perfectam virtutem, quasi odore quodam boni exempli se ad homines insinuat, nec illis adhuc contuendam exhibet honesti aliquam absolutam atque perfectam speciem, idcircò curauerit, vt hîc modicè, aut intra modum potiùs sponsa laudaretur, cõmendareturq; eatenus, nõ vt forma excellere, sed vt optimo præstare odore diceretur. Quæ autem sequũtur. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM PER CAPREAS, CERVOSQVE CAMPORVM, NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. ab vtrouis dicta accipiantur, similiter interpretanda sunt. Significant enim illam animi quietem, illamque lætitiæ beatam dulcedinem, quæ iustos iam perfunctos laboribus sequi solet: qua de obtestatione, quoniam aliâs diximus, hîc plura dicere supersedebimus. Porrò quæ ab hoc loco, vsque ad finem capitis restant, quæ item ipsa, vel ab sponsa dicuntur, vel vt nonnullis placet, ab ijs qui proximè inducti sunt laudantes, & admirantes sponsam: nam & mihi modo hoc, modo illud probabilius videtur: hæc itaque continent illustrem prędicationem, & expositionem eius prouidentiæ, qua Deus res atque vitam suorum pro-

priè gubernat. Nam quãuis diuinis rectionibus omnia temperentur, tamen est quoddam peculiare, & si ita loqui licet, reliquis vigilantius & attentius curæ genusquo Deus eos qui se amant prosequitur, quod ad genus, illa pertinent, Custodi me Domine vt pupillam oculi, &, Qui vos tãgit, tangit pupillam oculi mei. Illudque Dauidis, Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Tum Christi illud, Nolite timere, omnes capilli capitis vestri numerati sunt. Et in primis hoc, de quo agimus. EN LECTVLVM SALOMONIS SEPTVAGINTA FORTES AMBIVNT EX FORTIBVS ISRAEL. Nam si in ijs verbis illorum adhuc persona versatur, qui modo sponsam admirati dixerũt: QVAE EST ISTA QVAE ASCENDIT DE DESERTO, SICVT VIRGVLA FVMI? Valdè consentaneè subiungitur. EN LECTVLVM SALOMONIS. Rectèque ex illis ista sequuntur, id est, ex salutis quæ iustis, nec opinato reddita est admiratione prouidentię Dei, erga eosdem commemoratio rectè, & ordine sequitur. Nam quotiescumque, aut videmus ipsi, aut audimus ab alijs, aliquem præsertim bonum, & modestum virum à carcere, ab ignominia, ab inimicorum manu, à morbo, à captiuitate, à similibus permultis, præter opinionem hominum liberatum, statim nobis occurrit reuereri, & admirari prouidentiam Dei. Itaque iudicamus diuino nutu cuncta regi, & de omni illius rectione magnificè sentimus, sicut scriptum à Dauide est. Lætabitur iustus cum viderit vindictam, manus suas lauabit, in sanguine peccatoris. Et dicit homo, si

Psal. 16. *Zacha. 2.* *Psa. 33.* *Matt. 10.* *Psal. 57.*

vtique est fructus iusto, vtiq; est Deus iudicans eos in terra: sin autẽ sponsæ ista sunt verba, id quod verius existimo, & de se ipsa interrogantibus, & admirantibus, hisce verbis respondet, id profectò dicit.: quod boni & iusti viri facere certè omnes debent, cũ à malis, & tribulationibus liberantur. Nam agnoscentes à Deo se esse seruatos ei vni, liberationem & incolumitatem suam acceptam referunt, eiusque erga homines charitatem laudant, & siue secum agant, siue cum alijs versentur, id vnum in ore habent, id perpetuò prædicant, & quod in ipsis est, omnes homines ad huius charitatis Dei, & erga suos prouidentię considerationem erigunt, & inuitant: dicuntque. EN LECTVLVM SOLOMONIS SEPTVAGINTA FORTES AMBIVNT EX FORTIBVS ISRAEL OMNES TENENTES GLADIOS, ET AD BELLA DOCTISSIMI, VNIVSCVIVSQVE GLADIVS SVPER FOEMVR SVVM PROPTER TIMORES NOCTVRNOS.

Theodoretus in cantica.

faciunt,

En inquam, qua voce auditorem ipsum ab eo de quo antea agebatur, reuocant, & ad nouæ alicuius, atque magnæ rei considerationem traducunt, tantumque nõ dicunt, causa nõ est cur nobis de recuperata præter spẽ salute gratulemini, curve admiremini fortunæ commutationem tam subitam, quasi nobis ob eam rem aliquid laudis, aut prædicationis tribui deberi, arbitremini. EN LECTVLVM SALOMONIS. Ad has inquam potiùs diuinæ prouidentiæ, atque custodiæ rationes respicite, illudque considerate, quot, & quam firmis præsidijs Deus eos qui ipsi fidunt, circundet. Nam lectulus hic Solomonis qui dicitur ipsos

ſos bonos, atque iuſtos ſignificat. Illi enim quemadmodum aliâs alijs nominibus, pro eo, ad quod ex virtute ſunt apti in ſacris literis variè & figuratè appellantur: templumque & ſedes, & Dei currus dicũtur: ſic hîc Solomonis, id eſt, Chriſti lectulus nominantur: propterea quod Chriſtus in peccatoribus veluti laboret, ſicut ſcriptum eſt. Seruire me feciſti in pec- *Eſa.43.*
catis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis: in iuſtis verò molliter quieſcat. Etenim diuina munificentia in illis intra anguſta ſpatia concluditur, & quodammodo coarctatur, parceque Deus cũ illis videtur agere, eorum ipſorum culpa prohibitus, vt videre eſt in illo ſeruo, de quo apud Matthæum in vigeſimoquinto. In his autem ſicut qui iacet in lecto corpus ſuum effundit atque diſtendit, ita Deus bonitatis, atque largitatis ſuæ diuitias latè explicat: quia vt ſcriptum eſt. Habenti dabitur, & abundabit. *Matt.25.*
Ea enim eſt natura, atque ratio donorum Dei, vt alia ex alijs ſemper naſcantur: ac veteribus noua ſuccedant, & minora maioribus cumulentur, ſemperque beneficijs diuinis accipiendis, ijs ſi quemadmodum decet, vtamur, ad potiora beneficia accipienda fit gradus, quod vel ex illo verum eſſe intelligitur, quod Paulus eleganter ſcripſit. Nam quos prædeſtinauit, *Rom.8.*
hos & vocauit, quos vocauit, hos & iuſtificauit, quos iuſtificauit, hos & glorificauit. Deus enim quo ad ſe attinet, voluntatem nobis benefaciendi non intermittit, ſed cum natura pronus ſit ad omnẽ liberalitatem atque munificentiam, quamcumque ſibi obla-

tam,benefaciendi causam eam arripit,ipsoque benē faciendi,& liberaliter agendi opere gaudet, & exultat,& tāquam in lecto fusus quiescit. Vnde & Hebrai cum מטה mitha quo lectus significatur ab extēdendo & dilatando deducitur. At non temerè est quod iusti,hoc potissimo loco,in quo de ipsorum recuperata salute agitur,mitha nominantur. Nam profectò quandiu illi in angustis versabantur rebus, tandiu Deus similiter videri poterat contraxisse manum suam,seque ipsum in arctum locum quodammodo inclusisse:quia pro ea qua erga suos vti solet liberalitate, nimis restrictè tunc ac nimis etiam parce visus est agere. Nos certè cum bonos viros ærumnis plenos,afflictos & abiectos videmus, florentibus interim & fœliciter agentibus inimicis illorum:tametsi non minus benè, quam par est de Deo sentiamus, Tamen minus latam, minusque laxam,& amplam sedem in nostris animis,& cogitationibus ipsi exhibemus, ea certè opinio quam habemus de bonitate & munificentia eius, exilior in nobis efficitur,& veluti contrahitur, at cum eosdem luci atque libertati Deus restituit,idque videmus ipsi,cōtra omnia euenīūt:nam primum lætissima quædam, tanquam lux diuinæ bonitatis, atque iustitiæ nobis oritur:deinde ingens ex eo in eisdem nobis gaudium nascitur. Postremo eo perfusi,atque imbuti gaudio linguas,quas ante id tempus mœror stupore mixto,constrictas tenebat, laxamus in laudes Dei, qui iam nobis, vt est ita optimus, atque maximus, & effusissimè bonus,

atque

atque liberalis esse videtur. Atque hæc de lectulo. Porrò septuaginta illi, qui iuxta lectum excubare dicuntur, tametsi propriè illud prouidentiæ genus significant, quod nominauimus singulare & priuatum, quodque mirabiliter est varium, ac multiplex, tamen verè etiā referunt Ecclesię prelatorum, atque sacerdotum eos ordines, quorum ministerijs Deus vitam, atq; mores nostros gubernat. Qui primo prælati ideò fortes dicuntur, quia non solùm dominicas oues pascendi, atque ductandi laborem perferre, sed quia vltro ipsi, & audacter in infestos Christi ouilibus lupos incursare debent, eisque se opponere pro grege Dei, neque re ipsa solùm, sed aspectu etiam, atque animi habitu timorem illis incutere: nam ea vis subiecta est voci Hebrææ גבורים pro qua fortes Latinus posuit interpres. Sunt enim Guiborim robusti, & potentes, & cùm corporis, tum animi viribus pollentes, belloque gerendo nati homines. Itaque fortes sint oportet: nec enim tantum, & tam multiplex, tamque sollicitudinis, ac periculi plenum munus, quale est Episcoporum, & verbi Dei ministrorum administrari vllo modo rectè, atque obiri queat ab ijs, qui ipsi cupiditatibus suis cedunt, atque succumbunt, eisque vti addicta mancipia seruiunt: neque tā cæteros antecedunt honoris insignijs, quam auaritia, atque nequitia præstant omnibus. Igitur primò sint fortes: deinde quod non temerè additur ex fortibus Israël. Nam qui ambitionis labores maximos subeunt, & regum domos frequentant, & nihil non

audent,

audent, atque tolerant, quoad consequantur quod cupiunt, id est, rebus Ecclesiæ publicis præficiantur, sunt illi quidem fortes: aliter enim tanto tollendo oneri qui essent idonei? sed non ex fortibus Israël. Possunt illi omnia digna, indignaque perferre: possunt per obstantes eadem ambiẽtium cuneos, viam sibi labore, & assentatione quasi ferro aperire: possunt eo tendere, vel per medios ignes, quo ipsos per uersa honoris cupido vocat: at à virtute aduersus vitia in acie consistere, consistere dico, vel primum hostium aspectum sustinere, aut si minus militis calonis saltem munus obire, aut omniò militibus se numerari velle, planè non possunt, suntque fœminis molliores. Possunt quiduis perpeti, duntaxat, dũ sibi comparant aliquem gregem in quo se iactent, atque dominentur, at vbi compararunt pascere eũ, salutari atque cælesti pastu non possunt. Atqui hæc non est fortitudo Israëlis, qui dum soceri sui greges pascit, & ductat, insomnes plures noctes duxisse dicitur, frigoraque atque æstus maximos tolerasse. Non est inquam fortitudo Israëlis, qui tametsi ob fraterna odia, & parentibus, & patria domo careret: nullis tamen rerũ difficultatibus cessit: quiq; in Liæ, atque Rachelis personis rectæ actionis, atque beatæ contemplationis absolutionem adamauit, & coluit: qui denique ne angelo quidem in lucta concessit. Nam hoc fortitudinis genere prælatos Ecclesiæ præstare debere, Israelis facta commemoratio significat. Verùm quemadmodum versari in acie, aut cum hoste

confligere

confligere aliquis inermis non posſit: tametſi & corporis, & animi excellat viribus, ſic iſti eccleſiæ præfecti exiſtimare debent, non ſibi ſatis eſſe, quod ſunt manu fortaſſe prompti, & parato ad dimicandũ animo, niſi præterea arma habeant ea, quibus in hoc genere belli eſt vtendum. Nam idcircò ſubijcitur. OMNES ACCINCTI GLADIIS. Eſt autem gladius iuxta harũ literarum arcanum ſermonem verbum Dei, ſcientiaque eius, cum legitima docendi facultate coniuncta: vt conſtat ex illo Apocalypſis: vbi in Chriſti ore gladius ineſſe, vtraque parte acutus ſcribitur. Nã cum in ore eſſe, aut ex eo egredi dicitur, ſatis declaratur gladio ſignificari verbum, atque doctrinã Chriſti. Quo certè gladio, id eſt, rerum, atque legum diuinarum cognitione, atque ſcientia Eccleſiæ miniſtri armabuntur, ſi modo id futuri ſunt, quod ſe eſſe volunt, atque cupiunt, populi Chriſtiani rectores, doctores veri, magiſtri vitæ, lumina Eccleſiæ. Nã quod nonnulli arbitrantur, & docent ad Epiſcopi munus gerendum, verbi Dei, hoc eſt, ſanctarum literarum, & Theologiæ cognitionem neceſſariam non eſſe, ſiquidem eiſdem artibus, quibus ab illis comparatur, eſt adminiſtrandũ id munus, rectè arbitrantur: compararunt enim illud ambitionis peſsimis artibus. Sin autem legis, atque voluntatis Dei ratio habenda eſt, ſique ex ipſius muneris natura eſt faciendum iudicium, in maximo profectò errore verſantur. Quod ſi illi propter animi ſui cæcitatem ad huius legis intelligentiam penetrare non poſſunt, & ad eius vim in-

Apoca. 1.

V telligen-

telligendam eorum mentis acies hebescit, veteris illius ecclesiæ, quæ ante mille annos fœlicissimè floruit, saltim exempla respiciant. Ecquem enim è tanto sanctissimorum Episcoporum, & doctorum numero nobis proferant, cuius non fuerit insignis in hac re, de qua agimus scientia? nisi fortè plus videre se, quam viderint diuini illi viri arbitrantur: aut nisi lõgo vsu edocti inuenerunt contineri in officio, sine ista arte populos Dei, & probos effici posse? Ego sanè sic existimo, Christianæ reipublicæ antiquos mores, ex eo potissimum tempore in deterius labi cœpisse, cum diuinarum literarum, atque legum imperiti homines cathedras Ecclesiæ occuparunt. Vnà enim cũ illis auaritia, vna luxus, atque fastus, vna crudelitas, & immanitas, aliæque innumeræ pestes, in Christianos mores inuectæ Ecclesiam oppresserunt, oppressamque ita tenent, vt regressus ad salutem nullus ferè sit reliquus, futurumque videatur, quod non parũ multi pij, & sancti homines, non sine causa, atque argumento verentur: vt quemadmodum orientis populos, apud quos olim Christiana disciplina vigebat, tenebris erroris inuolui, illorum offensus peccatis Deus permisit: sic etiam nos, nostris irritatus culpis abijciat, sibique quærat, atque prouideat alios populos humiles, & ad sementem gratiæ accipiendam, & ad fructum proferendum idoneos, ad quos simul cum fide Iesu Christi filij sui transferat, à nobis ablatum cæleste regnum, & Spiritus sancti charismata. Nam & hoc ipsum, iam antè mille annos timuit Augustinus,

gustinus: imò non tam timuit, quam præuidit futurum. Itaque literis prodidit. Etenim Ecclesia quandiu homines erunt, tandiu, vt stet necesse est, sed vt hoc necesse sit, tamen non est necesse, vt in aliquo delecto, & sibi propriè attributo populo, aut natione perpetuò permaneat. Sed vt ad institutum redeamus sermonem, in hos timores, malasque spes, & in has populi Christiani ruinas incidimus ruendi initio facto ab ijs, qui diuinarum literarum ignari, atque rudes non sunt veriti manum admouere gubernaculo Ecclesiæ. Est enim quo omnis improba constringitur, ne se effundat, & coërcetur cupiditas, veluti frenum, timor Dei. Timeri autem Deus, quî potest eius legis cognitione, atque scientia de medio sublata? Nã de medio tolli, atque omninò extingui necesse est, si qui maximè illam tenere, atque alijs tradere debuissent, ab ijs contemnitur, & negligitur maximè. Cur enim priuati eas literas, & disciplinas ament: quas videant ab ijs, à quibus coli debuissent, nõ solùm ipsas despici, sed etiam professores earum negligi, & pro nihilo haberi, & interdũ etiam scurrilibus iocis vexari? Sed de istorũ peruerso errore proprio, & iusto volumine aliquando fortasse dicemus, eosque infinita & rationum, & testimoniorum copia obruemus. Quamquam illi non tam ratione reuincendi essent, est enim res perspicua, & planè huiusmodi, vt nefas esse videatur eam vocare in dubium, quàm catenis vinciendi, nisi quod nobis in hac parte sint fœliciores. Sed aduersus hos aliâs. Nec enim tanta res com-

mode concludatur intra commentariorum angustias. Nunc illud maneat, quod nobis dant hęc verba Dei enarrari instituta, quos Deus Ecclesiæ suæ custodes præficit, eos non solùm fortitudinis eximio genere præstare, sed etiam gladio verbi Dei armatos esse debere: omnes, inquit, tenentes gladium. Sed quod suprà admonuimus hîc in Hebræo verbi enallagen esse, poniq́ue pasſiuum, vbi actiuum poni debere, res ipsa poscebat, id si qua ratione fiat, quis roget, cognitis ijs, quæ diximus, non est difficilè exponere. Nam si viri isti fortes sunt Ecclesiæ ministri, siq́ue verbum Dei, & eius administrandi potestas est gladius, iure, atque meritò non ipsi tenere gladium, sed teneri potiùs ab ipso dicuntur: id namque exigit, atque postulat illorum officium, non vt in suos vsus conuertant potestatem, quam habent, sed vt ipsi potiùs seruiant ei, ac se ab ea duci permittant, omnesq; suas, & curas, & cogitationes ad eorum, quibus præsunt salutem dirigant, atque referant. Sequitur. FERCVLVM FECIT SIBI REX SALOMON DE LIGNIS LIBANI. Alia iterum allegoria, idem, de quo agimus prouidētiæ diuinæ erga suos peculiare genus declaratur, & exponitur: nisi quod superior, eam partem continet, quæ in defendendo, & tuendo versatur: hæc ad eam partem quæ vtilitates ipsis, & bona conciliat spectat. Ibi quatenus Deus auxilium ferat suis laborantibus explicabatur: hîc verò scribitur quomodo illos maximis & plurimis bonis afficiat. Itaque quemadmodum ibi lectuli nomine iusti significabantur, sic

istò

istoloco significantur ferculi, atque lecticæ nomini
bus: atque sicut ob eam causam lectus dicuntur, quia
effundit atque dilatat in illis Deus, suæ beneficentię
rationes, cum eos ab oppresſione malorum liberans
luci, atque dignitati restituit, sic cũ eosdem magnos
suis donis, & illustres efficit, eis pro lectica atque fer
culo, quo ipse se circungestari gaudet, vti videtur.
Nam quamuis illi semper Deum gestent in mente,
& in corpore, tamen quando vel ipsi edunt insigne
aliquod facinus, vel à Deo illustri quopiam dono af-
ficiuntur, eorumque ob eam rem virtus populo in-
notuit, tunc ipsum Deum ita palam circunferunt,
vt à cunctis propè cerni, & adorari posſit. Quocirca
vniuersa illa nomina, aurum, argentum, purpura, ce
drus, quibus ex rebus constare ferculum dicitur, eas
rationes benefaciendi significant, quibus Deus, plu-
rimis atque maximis erga suos vtitur: vel potiùs illa
ipsa bona, bonorumq; genera, quæ Deus tribuere so
let suis, cum illis benefacit. Nã habent singula illa no
mina suas, & arcanas significationes. Nam auro cha
ritatem significari liquet, ex illo Apocalypsis. Sua- *Apoca. 3.*
deo tibi emere à me aurum ignitum. Argentum ve-
rò legis, ac præceptorum diuinorum intelligentiam,
& obseruantiam significat. Iuxta illud, Eloquia Do- *Psalm. 11.*
mini argentum igne examinatum. Purpura autem è
qua summi sacerdotis vestis magna ex parte confi-
citur ad cultũ Dei, & ad religionis virtutem refertur.
Cedri porrò altitudo ad virtutum heroicarum exag-
gerationem, & ad animi cuncta terrena despicientis
V 3 celsitu-

celſitudinem declarandam aptè transfertur. Nec verò illud eſt omittendum, non copia ſolùm, ſed arte etiam præſtare hoc ferculum dici, quò intelligatur non ſolùm largum in benefaciendo, ſed in ipſa ratione benefaciendi admirabilem eſſe Deum. Etenim quibus maximè vijs homines exiſtimant ſe ad interitum duci, ijs ſæpè, Deo id ipſum prouidè diſponente, ad ſalutem illorum, & gloriam contenditur: omniaque illis Deus vertit in bonum, ſeque ipſum illis præbet, quod eſt maximum bonum, ſicut
Ioan.14. ſcriptum eſt, Et ad illum veniemus, & manſionem apud illũ faciemus. Idque hoc loco ſignificatur, cum dicitur. MEDIA CHARITATE CONSTRAVIT. Charitas
Ioan.4. enim Deus ipſe eſt, quod Ioannes ſcripſit. Qui Deus in his ferculis, id eſt, iuſtis hominibus ſedens, eoſque amans, ac lucis ſuæ radijs illuſtrans, ita reddit conſpicuos, vt omnia illa, argentum, aurum, purpura, cedri: ille inquam diuinarum virtutum chorus eximius, ex eo quod Deus illi præſidet pulcher potiſſimum, & ſpectabilis, pretioque & æſtimatione ſit dignus. Vnde rectiſſimè ſequitur. EGREDIMINI FILIAE SION, ET VIDETE REGEM VESTRVM SALOMONEM CVM DIADEMATE, QVO CORONAVIT EVM MATER SVA IN DI DESPONSATIONIS SVAE, ET IN DIE LAETITIAE CORDIS SVI. Nam beneficiorum Dei commemoratio ipſa, ei in memoriam reduxit, ſummum illud, & maximum beneficium, & quod certè reliquorum omnium beneficiorum eſt caput: vtpotè in quo diuinæ prouidentiæ erga homines excellentia maximè enituit,
cum

cūm homo ipſe effici pro hominibus voluit. Cuius ex conſideratione rei ſponſa cum raperetur in admirationē, & eam animo incluſam continere non poſſet, veluti exclamans dicit. EGREDIMINI FILIAE SION, ET VIDETE REGEM VESTRVM SALOMONEM, CVM DIADEMATE QVO CORONAVIT ILLVM MATER SVA. Quaſi ita profectò dixiſſet. Quid attinet per ſingula, prouidentiæ Dei erga nos magnitudinem dicere, aut illius vniuerſa nobis collata beneficia commemorare? Cur aut excubias nocturnas, aut regij cuſtodes cubiculi, aut lecticæ referam artificium egregiū? Quid coniecturis, argumentiſve probem, ab eo nos diligi, cum videam, oſtendereque cunctis poſsim Dei filiū, & vnigenitum filium, & ſummum etiam ipſum, & patri æqualem Deum, patre ipſo volente eſſe factum noſtri cauſa hominem, & infima conditione hominem? EGREDIMINI, igitur, ET VIDETE REGEM SALOMONEM CVM DIADEMATE, QVO CORONAVIT EVM MATER SVA. ac deſinite mirari, quod in hominibus, quaſi in lecto quieſcat, quod eorum cuſtodiæ, atque ſaluti tot modis proſpiciat, quod ſe in ipſorū, & animis, & corporibus circungeſtari gaudeat, quod præſidijs defendat illos, quod auro, argento, purpura, ebore, id eſt, maximarum præſtantia virtutum exornet: cùm ipſe omnium rerum Dominus, Dominus inquam ipſe, ne nos ampliùs morti ſeruiremus, carnē induere dignatus ſit, & in ea ſeruitutem noſtram ſeruire: & qui olim ſeuerus eſt habitus, iam & ſit, & dicatur Solomon, videlicèt, veriſsimæ & beatiſsimæ pacis præſtantiſsi-

ſtantiſsimus author: & qui antè omnia tempora, ex ſolo patre naſcebatur, matrem iam mortalē habeat, è cuius vtero, mortali & ipſe cultu ornatus prodeat, eoq́ue ita gaudeat, atque lætetur, vt oſtentare in eo ſe, atque iactare quodammodo videatur: nullam certè illo regiam purpuram auguſtiorem eſſe putet, nullum diadema. Itaque ſequitur. IN DIADEMATE QVO CORONAVIT ILLVM MATER SVA IN DIE DESPONSATIONIS SVAE. Et certè deſponſationis nomine apertè, & citra vllas verborum ambages aſſumptæ à Deo carnis ſacramentum ſponſa declarat: quando, ſicut literæ ſacræ loquuntur, cum Deus factus eſt homo, inijt coniugale cum homine fœdus, nullo tempore dirimendum. Cuius fœderis ineundi, & humanæ ſuſcipiendæ carnis tempus, quod verbum ſibi antè omne tempus conſtituit, lætitiæ ipſius propterea dicitur dies, quia ſi ita loquendum eſt, Deo omnium lætiſsimus is dies illuxit, cum humana carne veſtitus, & ex homine in lucem ortus, ab hominibus viſus eſt homo. Etenim quid Deus vnquã fecit, quod aut huic operi ſimile, aliqua ratione ſit, aut conferri cum illo aliquo modo poſsit? Alia certè omnia quæcumque Deus vnquam operatus eſt, huius rei efficiendæ, & ad exitum perducendæ cauſa facta à Deo, & comparata fuiſſe rectè creduntur. Adde quod in ſingulis alijs operibus, ſingulæ lucent virtutes Dei, in hoc ita apparent vniuerſæ, vt nulla re, aut magis, aut æquè illuſtrētur. Quod ſi verè regius Pſaltes ſcripſit, Lætabitur Dominus in omnibus operibus ſuis: quo

Et in die lętitię cordis suę.

Pſal. 103.

quo gaudio, quave lætitia affici censendus est, in eo opere suo, quod reliqua ipsius opera, vel si omnia in vnum conferantur, tanto interuallo superat. Nam si documentum aliquod quæritur, diuinę sapientiæ in hoc summa apparet: si bonitatis, nullũ hoc exemplo est exemplum illustrius: si potentiæ, si iustitiæ, si ęqui tatis, consilij, magnitudinis, munificentiæ, cæterarumque omnium virtutũ lumen requiritur, ijs completur hoc opus luminibus, nulla vt humana mens, nisi vi roboretur cælesti videre splendores tantos posſit. Ac si nobis ea nostra consilia placere maximè solent, quibus cum aut nihil agere, aut aliud prorsus agere videamur, id potisſimum efficimus, quod nobis proposuimus efficere, ad exitumque fœlicem, & optatum nostra consilia perducimus, ipsi interim, vt apparet otiosi: lætisſimum profectò Deo accidit tantas fecisse res, quantas nullius animi mens, & cogitatio percipiat, re, vt à mundi sapiẽtibus iudicatur omnium vilisſima, & contemptisſima, id est carne, atq; cruce Christi. Qua de re, verisſimè Paulus scripsit: 1. ad Cor. 1.
Quod stultum est Dei sapientius est, quam homines, quod infimum est, fortius est hominibus. Itaq; Deus Luc. 3.
ob istam causam, Christum ipsum brachium suum, & salutis suæ cornu proprietate quadã Hebraici sermonis vocat, id est magnum, atque eximium suum robur, aut certè totius suæ magnitudinis, atque præstantiæ clarisſimum, & propè vnicum exemplum. Quid? cùm tanto antè id futurum denuntiauit, cum toties, & tanta asseueratione prædixit, cum tot

ad id declarandum adhibuit, & verborum & imaginum figuras, nonne satis declarauit, de eo ipsum sibi vehementer placere? sed quid attinet plura conquirere, cum extet ipsius diuini verbi, hac de re perspicuum testimonium? Nam in Prouerbijs, quo loco hoc ipsum diuinum verbum inducitur, sua opera atque facta commemorans, cum exposuisset pleraque eorum, quæ in mundi conditione simul cum patre operatus est, ad extremum sic intulit. Et deliciæ meę esse cum filijs hominum. tantum non dicēs, reliqua omnia quæcumque fecit, sibi quodammodo labori fuisse, hoc autem vnum, quod pro hominibus homo, & natus & mortuus est, gaudio, atque voluptati. Atque hæc ab sponsa in persona eorum iustorum dicta sunt, qui cum aliquantulum iam profecissent in amore Dei, & cum rerum aduersarum illatione tentati, atque vexati, posteà fuissent liberati, gratias agūt Deo ob suam liberationem. At quod deinceps sequitur, verba sunt Dei illapsi iam arcano quodam modo, atque pręsentis in eorumdem iustorum animis, pertinetque ad amatorios illos sermones, quos diximus, de quibus postea suo loco dicemus.

Prou. 8.

CAPVT

CAPVT IIII.

QVAM PVLCHRA ES AMICA MEA, QVAM PVLCHRA ES. OCVLI TVI COLVMBARVM ABSQVE EO QVOD INTRINSECVS LATET. CAPILLI TVI SICVT GREGES CAPRARVM QVAE ASCENDERVNT DE MONTE GALAAT. DENTES TVI SICVT GREGES TONSARVM, QVAE ASCENDERVNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBVS, ET STERILIS NON EST INTER EAS. SICVT VITTA COCCINEA, LABIA TVA ET ELOQVIVM TVVM DVLCE. SICVT FRAGMEN MALI PVNICI, ITA GENAE TVAE ABSQVE EO QVOD INTRINSECVS LATET. SICVT TVRRIS DAVID COLLVM TVVM QVAE AEDIFICATA EST CVM PROPVGNACVLIS, MILLE CLIPEI PENDENT EX EA, OMNIS ARMATVRA FORTIVM. DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI CAPREAE GEMELLI QVI PASCVNTVR IN LILIIS. DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTVR VMBRAE, VADAM AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THVRIS. TOTA PVLCHRA ES AMICA MEA, ET MACVLA NON EST IN TE. VENI DE LIBANO SPONSA MEA, VENI DE LIBANO, VENI, CORONAVERIS DE CAPITE AMANA DE VERTICE SANIR, ET HERMON, DE CVBILIBVS LEONVM, ET MONTIBVS PARDORVM. VVLNERASTI COR MEVM SOROR MEA SPONSA, VVLNERASTI COR MEVM IN VNO OCVLORVM TVORVM, ET IN VNO CRINE COLLI TVI. QVAM PVLCHRAE SVNT MAMMAE TVAE SOROR MEA SPONSA, PVLCHRIORA SVNT VBERA TVA VINO, ET ODOR VNGVENTORVM TVORVM SVPER OMNIA AROMATA. FAVVS DISTILANS LABIA TVA SPONSA, MEL ET LAC SVB LINGVA TVA, ET ODOR VESTIMENTORVM TVORVM, SICVT ODOR THVRIS. HORTVS CONCLVSVS SOROR MEA SPONSA, HORTVS CONCLVSVS, FONS SIGNATVS. EMISSIONES

TVAE PARADISVS MALORVM PVNICORVM, CVM POMORVM FRVCTIBVS, CYPRI CVM NARDO. NARDVS ET CROCVS, FISTVLA ET CINAMOMVM CVM VNIVERSIS LIGNIS LIBANI, MYRRHA ET ALOE, CVM OMNIBVS PRIMIS VNGVENTIS. FONS HORTORVM PVTEVS AQVARVM VIVENTIVM, QVAE FLVVNT IMPETV DE LIBANO. SVRGE AQVILO, ET VENI AVSTER PERFLA HORTVM MEVM, ET FLVENT AROMATA ILLIVS, VENIAT DILECTVS MEVS IN HORTVM SVVM, VT COMEDAT FRVCTVM POMORVM SVORVM.

EXPLANATIO.

VOD amatores sæpè faciunt, dum gratificari fœminis volunt, vt vel intempesta nocte, vel appetente luce, ante ipsarum ædium fores amatoriũ aliquid ad lyram recinant, quod vel querimoniam, vel preces, vel certè laudes earũ, quas amant, contineat: id hoc loco Solomon, aut tale aliquid certè, quale illud est retulisse, & in suum carmẽ transtulisse videtur. Nam inducit sponsum domum iterum reuersum cantu personantem, & sibi adamatę sponsæ pulchritudinem miris laudibus celebrantem. Constat autem omnis ista laus similitudinũ adhibitione potissimum: nam in singulis partibus illius laudandis, singulas similitudines adhibet, easq; è re rustica maxima ex parte petit. Quas quidem similitudines fortassis non nemo iudicet, nimium abhorrere, nõ solùm à nostra consuetudine, sed à commun-

muni etiam omnium hominum sensu, & à probato bonorum scriptorum loquendi vsu, atque adeò ab ijs ipsis rebus, quarum declarandarum, atque laudãdarum causa adducuntur. Quod forsitan ex eo euenit, id vt nobis ita videatur, quia & hæc scripta antiquissima sunt, & ab eo, ad eosque scripta, quorum & lingua, & mores, & consuetudines vitæ, à reliquarũ omnium gentium atque nationum moribus, atque vita mirabiliter differebant. Est autem vnicuiq; genti suus & vernaculus in loquendo mos, atque proprietas: quo sæpè fit, vt alijs obsurda & inepta videantur, quæ ab alijs habentur pro optimis & elegantissimis. Quare omnis hæc & orationis nouitas, & translationum, tam à longe petitarum, quasi duricies, quæ politas fortasse & cultas aures offendat, nõ tam in ipsa re, vt ego quidem arbitror, est, quam in dissimilitudine morum, atq; iudiciorum nostrorum, ab illorum, quibus hæc prodita primò sunt moribus, & iudicijs. Res enim ipsæ rectæ sunt, & inter se satis aptæ, modo non, vt quidam faciunt temerè, atque de summa veluti cute, sed exactè & iudicio adhibito accuratè eas examinemus. In id igitur iam nunc incumbamus. QVAM PVLCHRA ES AMICA MEA, QVAM PVLCHRA, OCVLI TVI COLVMBARVM. Generalis propositio, quam mox per singulas partes cõfirmat. Exornat autem ipsam propositionem admiratione & repetitione quò maiorem attentionem excitet. Porrò confirmationem orditur ab oculis, quos columbarum oculis similes esse dicit, à colore videlicet eos

& ſplendore laudans, vt iā antè diximus. Sed ad id attēdamus quod ſequitur, PRAETER ID QVOD INTRINSECVS LATET. Hoc in Hebraico vno dicitur verbo, ſcilicèt, לצמתך quod item Hieronymus vno Latino potuit reddere, ſed quia illo turpe quiddam ſignificari credebat, maluit circuitione vti: itaque vertere PRAETER ID QVOD INTRINSECVS LATET. Honeſta verborum circuitione videlicèt, rem turpem occultans. Idemque conſilij fuit Symmacho, qui & ipſe Græcè interpretatus eſt ſacras literas. Nam vertit εκτος της σιωπησεως id eſt, præter ſilentium, aut taciturnitatem tuam. Quid autem illud ſit tam turpe & obſcenū, id vt Hieronymo viſum ſit celari oportere, nolo Lector ex me audiat, ſed ex ipſo Hieronymo potiùs, cuius commentariorum in Eſaiam quandam partem ad verbum ad hoc ipſum declarandum, nunc referam: idque faciam, nō ſolùm ne quis id à me fingi arbitretur, ſed etiam quia pudore quodammodo impedior, ea dicere meis verbis, quæ ille diuinis quibuſdam ſanctitatis & doctrinæ bonis aſſequutus eſt, liberè vt poſset dicere. Is igitur ad verbum ſic. In eo vbi nos interpretati ſumus, denuda turpitudinem tuam, pro quo ſeptuaginta tranſtulerunt αποκαλυψε το καλυμα id eſt, reuela operimentum, Aquila ipſum verbum Hebraicū poſuit צמתך, Symmachus την σιωπησιν σου quod nos exprimere poſſumus taciturnitatem tuā, quod taceri debeat præ verecundia. Quod quidem & in Cantico Canticorum legimus, vbi ſponſæ pulchritudo deſcribitur: ad extremum infert: abſque taciturni-

Iero. libr. 13. Comen in Eſa. capit. 4.

citurni-

citurnitate tua, nolentibus, qui interpretati ſunt transferre nomen, quod in ſacra ſcriptura ſonaret turpitudinē. Et paulò infrà. Diſputāt Stoici multa re turpia, praua hominū conſuetudine, verbis honeſta eſſe, vt parricidium, adulterium, & cætera ijs ſimilia, rurſuſque re honeſta nominibus videri turpia, vt liberos procreare, inflationem vētris crepitu digerere, alueum releuare ſtercore, veſicam vrinæ effuſione laxare: denique non poſſe nos, vt dicimus, à ruta rutulam, ſic ὑποκορὶστικον à menta facere. Ergo camatheca, quod Aquila poſuit, vt diximus, verenda mulieris appellantur: cuius etymologia apud eos ſonat, ſitiens tuus, vt inexplebilem Babylonis indicet voluptatem. Ex his puto liquere, quid hoc loco Hebrai cum צמתך Hieronymo ſignificet, & quare id simpliciter & apertè transferre noluerit: quò videlicet pudicis Latinorum auribus parceret. Quanquam ſiquidem res ita ſe habet, quemadmodum Hieronymo viſa eſt, profectò non video: quare quod iudicauerit Hebraicè, ab Spiritu ſancto apertè & honeſtè dici potuiſſe, Latinè proferri honeſtè non poſſe, cenſuerit. At, quis credat, aut id verbum eam ſignificationem habere, aut vt habeat, in ea poſitum hoc loco eſſe ab Spiritu ſancto? An quod Hieronymo, atq; Symmacho viſum fuit, ſine circuitione, honeſtè Latinè dici nō poſſe, id credibile eſt Hebraicè, Spiritū ſanctū turpiter & apertè poſuiſſe? Vtrū Symmachus, & Hieronymus pudentiores & cautiores fuerunt Spiritu ſancto? vel Romani, quàm Hebræi magis digni,

quibus id honoris haberetur à Deo, nullum vt verbũ turpe apud eos diceretur? Iam, quid quæso conueniat oculis, cum pudendo muliebri, vt oculorum facta commemoratio, eius statim memoriam afferret? Pulchritudinem quidem certè sponsæ sigillatim describebat spõsus, & à capite exorsus, cum vix ad oculos peruenisset, tot rebus quarum est eximia, & maximè commendabilis pulchritudo in medio relictis, statim ad pudenda descendit. At hoc non gradibus descendere est, sed ruere potiùs, aut se de sublimi loco saltu præcipitem in cœnũ deijcere. Quando iterum infrà à pedibus incipiens, ad fœmora & vmbilicum, & inde ad pectus, & ad caput vsque laudando conscendit, silentio eam partem præteruehitur: & hîc, cùm de oculis diceret, impetrare à se non potuit, vt de pudendis reticeret? Quamquam quis vnquam obsecro, cum alicuius laudaret formam, in pulchritudinis parte numerauit, & posuit, quod natura ipsa, vt tetrum atque deforme ab oculis omnium remouit? aut quo modo credendus est Spiritus sanctus in à se conscripto libello, in aspectum atque in lucem proferre voluisse, quod maxima adhibita diligentia, tam occuluit in corpore? Sed de tota ista, siue Symmachi sententia, siue Hieronymi doctis & prudentibus viris iudicare permitto, meum ego iudicium non interpono. Illud tantùm dico Hebraicum צמה pro ea capillorum parte solere accipi, quæ fronti, atq; temporibus imminet: quos capillos fœminæ, quibus natiui desunt, supposititios gestare solent.

ſolent. Hos igitur capillos, quod ex antiquis ſignis intelligere licet, adoleſcentes fœminæ nō cōſtringebant nodo vti reliquos, ſed liberè dependere ſinebant ante oculos, illiſque pro velo vtebantur: & certè ſub ijs capillis oculi latentes atque micantes, neſcio quo pacto ipſo capillorum errore, atque motu cōmendati pulchriores apparere ſolent. Quare, vt de eo, quod D. Hieronymo viſū eſt interim ſileam⁹, verſionem certè ipſam vulgatam, ex iſta verbi Hebraici ſignificatione aptè poſsimus interpretari. Nā quod ſcribitur. PRAETER ID QVOD INTRINSECVS LATENT. ſic intelligimus, commendari ſponſæ oculos, nō ſolùm à nitore, propter quem columbarum oculis prædicantur ſimiles, ſed etiam ab eo, quod intrinſecus latent, id eſt, ex eo quod poſiti ſub ijs capillis, qui illius fronti inuolitabant, tanquam ex inſidijs, quod in amatorio ſermone dici ſolet, incautos adoriebantur, eoſque vulnerabant. Nam profectò motu ipſo & tremore ſupra oberrantium capillorum efficitur, lumina vt oculorum vibrare videantur, & lucis radios ex ſeſe, tanquam tela quædam iacere. CAPILLI TVI SICVT GREX CAPRARVM, QVAE ASCENDERVNT DE MONTE GALAAD. Ab oculis in quibus fœminęæ formę decor præcipuè ſpectatur, ad capillos, qui ipſi magno ornamento fœminis eſſe ſolent, commendandos accedit. CAPILLI, inquit, TVI SICVT GREX CAPRARVM. Sed quid capillis cum caprarum grege conuenit? aut quomodo hæc inter ſe cōferri, niſi abſurdiſsimè poſſunt: maximè vbi de laude capillorum agitur? Nā

ſi vituperarentur fortaſsis ratio eſſet, quare non immeritò caprarum gregibus ſimiles dicerentur, & certè nonnullis ita videtur, iſta ſi ad corpus referantur, omninò eſſe perabſurda. Quare volunt Solomonem hoc loco, atque adeò ijs omnibus ſimilitudinibus, quibus ſponſæ pulchritudo commendatur, nullã habuiſſe rationem eorum corporis membrorum, quæ nominat, ſed ad internos, & latentes huius carminis ſenſus, & ad eas animæ vires, quas hęc membra ſignificant, omnia retuliſſe. At ſi vniuerſa alia quæcumque hoc carmine continentur, è media vitæ conſuetudine, & amatorum moribus aptiſsimè ille, & elegantiſsimè duxit, vt per ſingula oſtendimus, cur hîc potiſsimum ab inſtituto ſuo diſceſsiſſe putãdus eſt? Et ſi plæraque huius capitis ad corpus relata ita dicuntur aptè, nihil vt à quoquam aptiùs dici poſsit, quî poteſt credi hanc vnam ſimilitudinem nõ quadrare cum corpore? Quare ſicut non dubitò, quin animi præcipuè & eius partium ratio, & habita à Solomone ſit in ijs ſimilitudinibus adhibendis, & ſit habenda à nobis in eiſdem interpretandis: ſic quod initio huius interpretationis dixi, verùm omninò illud, & retinendum eſſe contẽdo, deſcribi, ſcilicèt, hic corporeos amores, eorumque rationes omnes in ſingulis huius libri partibus explicari, atque ita demum de amore diuino tranſlatè iſta dici, vt poſsint omnia in corporeum iſtum amorem literatè conferri, quo ſenſu principio admonuim⁹. Nã ſi ſe aliter haberet res, nulla cauſa eſſet, quare amorum ſpiritualium decla-

amoꝝ spiritualiũ causa declarandoꝝ

randorum

randorum causa, Spiritus sanctus in hoc carmine similitudines è visibili amore transferret. Nam si nominibus quæ corpora, & corporeos amores significant, ea quæ ijs amoribus congruere non possunt, dicuntur, tenebræ profectò nostris mentibus offunderentur: non autem induceretur id lumen, quo quæ occulta sunt, & remota à nostris sensibus illustrari solent, rerum nobis notarum, & quotidiano vsu perceptarum adhibitione. Est igitur hæc similitudo, neque dura, neque absurda, aut à longè petita, sed elegans cum primis, & ad id, de quo agitur, declarandũ valdè apta modo rite expendatur. Ac primùm omniũ quod hæc similitudo è re rustica sumitur, decoro egregiè seruitur. Deinde quod capilli capreis dicuntur similes, intelligi debet, non capreis ipsis, sed earum pilis similes dici: nam deest orationi illi aliquid. Plenè enim diceretur. CAPILLI TVI SICVT PILI GREGIS CAPRARVM. Ac præterea considerandum est fœminarum capillos, à copia, & à nitore, & à colore commendari solere: & quod ad colorem attinet, id quoque sciri debet, quemadmodum in occiduis regionibus flauus probatur color: ita in orientalibus niger, aut ex purpureo, rubroque mistus, quem colorem medicamentis solent inducere, eoque capillos inficere Arabes illæ fœminæ, quæ nostra hac tempestate eam Bethicæ Hispaniæ partem incolũt, quæ interraneo mari alluitur. Dico igitur ista tria, quibus capillorum omnis laus, & commendatio perficitur, hac caprarũ similitudine mirificè declarari. Nã

pro ſoli natura capreæ Galaaditicæ plurimum, aut nigræ ſunt, aut ſubruffæ. Ob paſcuorum autem bonitatem & copiam. (nam totus ille mons, & circumiacentes campi omnes, qui Rubenitis, & Gaditis, & mediæ tribui Manaſſes poſsidendi ſunt traditi, vt liquet ex Numerorum libro, erãt maximè paſcui.) Igitur ex ſoli natura nigræ, ob paſcuorum bonitatẽ pingues illæ capreæ intelligendæ ſunt fuiſſe, & ob id ipſum non ſqualentibus, vt in macie attenuatis gregibus fit, ſed nitentibus pilis: nec ſolùm quia pingues erant, earum nitebant pili: ſed quia reſinoſis arboribus abundabat ille mons, quod ex Iere. & Zachar. & Amos vatibus conſtat: conſentaneum profectò eſt capreas, quæ iuga eius montis paſcebant, contactu arborum reſina, in qua cutis poliendæ vis quædam ineſt, inunctas nitidiores & comptiores aliarum regionum gregibus euaſiſſe: quod vel ex Hebraico verbo גלש, quod hoc loco pro Latino aſcendere ponitur, poſſumus intelligere. Nam id non ſolùm aſcendere, quod Latinus vertit interpres, ſed etiam pectere, aut polire ſignificat. Itaque licebit etiã vertere. CAPILLI TVI SICVT GREX CAPRARVM, QVAE PECTVNT SESE IN MONTE GALAAD. Dicuntur autem ſe ſe pectere, ideò quia veteres & deciduos earum pilos reſina euellebat, nouos & firmos polibat, & in decentem ordinem redigebat, ex quo efficiebatur, vt tanquam ſi eſſent pexi & bene culti præniterent: nihil vt fortaſſè cũ formoſis fœminarũ capillis, conferri poſsit ſimilius. Nec eſt minus aptũ quod ſequitur.

DENTES

DENTES TVI TANQVAM GREX TONSARVM, QVAE ASCENDERVNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBVS, ET STERILIS NON EST IN EIS. Indentibus hæc ſpectantur, primùm vt candidi ſint, deinde, vt ſint æquales, ita vt neque promineat, neque extet alius alio magis, ad hæc vt ſint benè iuncti, & qua parte gingiuis inſeruntur, vt nequid hiet, aut hiulcum ſit: quæ vtrũ vna aliqua ſimilitudine ſignificari cuncta poſsint, haud ſcio, hac certè ita explicantur omnia, vt propè oculis videnda ſubijciantur. Nam cum plures oues gregatim vnà eunt, ita inter ſe corpora iungunt, vt procul aſpicientibus, vnum omnium earum corpus eſſe appareat, idque album totum: nam de albo pecore, hoc loco Solomon loqui intelligendus eſt. itaque album per omnia & æquale, quales ſunt formoſi dẽtes. At quam conſideratè quod addidit. OMNES GEMELLIS FOETIBVS ET STERILIS NON EST IN EIS. Nam plurium ouium vnà euntium tãtum ſupernè vnum apparet eſſe corpus, nam infernè inuicem à ſe diſtãt. Quoniam enim earum crura ſunt gracilia, corpora autem obeſa, vt maximè corporibus coniungantur & hæreant, tamẽ cruribus, atque pedibus diuidũtur. Cæterùm vbi accidit, vt oues ſint fœtæ, & fœtus ſuos vnà ſecũ ducant, etiam infernè vnum omnium earum corpus videtur eſſe. Nam agniculi matribus hærentes, & inter ipſarum crura iniecti, & eis vtrinque inſerti, totum id ſpatij complent, quod vacuum reſtare videbatur. Sequitur. SICVT VITTA COCCINEA LABIA TVA ET ELOQVIVM TVVM DVLCE. Vtrumq; ſuis

 & pro-

& proprijs laudibus ornat: labijs namque ruborem in quo labiorum pulchritudo consistit: ex quo ab alijs labia coralina dicuntur: eloquio dulcedinem tribuit. Eloquium porrò hoc loco, id quod ex Hebraico verbo medabar, cuius loco ponitur, intelligitur, non tam sententiarum, aut eorum quę dicuntur ornatus, quam dictionis, atque pronuntiationis quidã significatur habitus: qui tonorum præcipuè, vocisq; & spiritus moderatione, atque oris quodam gestu constat. Ex quo in pronuntiando alij agrestes, atque vasti dicuntur, alij insuaues, alij contra cõcinni, atq; læpidi, quæ concinnitas hîc dulcedo nominatur. SICVT FRAGMEN MALI PVNICI, GENAE TVAE. Hebraica vox רקה pro qua Latinus interpres genas posuit, propriè tẽpora significat, sic ab Hebræis appellata ꝓpter tenuitatem cutis, atque carnis earum. Nam רקה ab eo deducitur verbo, quod Hebræis attenuare significat. Sed siue genę sint, siue tẽpora, constat rectè conferri cum malo punico, aut mali punici fragmento. Nam in tẽporibus cutis candor modico rubore suffunditur, & in genis candore mistus rubor inest, aut si minus inest, purpurisso illito, vt inesse videatur fœminæ efficiũt: cui similis est is color, qui aparet in mali punici granis. Sequitur. PRAETER ID QVOD INTRINSECVS LATENT. Hebraicè vt superiꝰ לצמתך, q̧ eadẽ ratiõe, & eodẽ cõsilio, nõ verbũ pro verbo, sed circuitione à Hieronymo versum est. At id, quomodo supra exposuimus, intelligi etiã hîc debet. Tẽpora aut genas sub ijs capillis, qui supra ipsas inerrabãt latẽtes pulchriores,

res,& formosiores videri. Quod si çama id est, quod esse Hieronymo est visũ, quî credi potest, in sanctissimo carmine, tã verbũ turpe toties ab Spiritu sancto inculcari atq; repeti? aut quî cõueniebat, vt mulieris pudenda, cum temporibus atque genis coniũgeret? SICVT TVRRIS DAVID COLLVM TVVM QVAE EST AEDIFICATA CVM PROPVGNACVLIS, MILLE CLYPEI PENDENT EX EA, OMNIS ARMATVRA FORTIVM. Corporis pulchritudo non solùm membrorum cùm singulorum per se apta figura, tum inter se omnium conuenientia & proportione constat, sed iusta quadam magnitudine ac proceritate totiùs corporis, qua de proceritate nũc agitur. Itaq; dicitur. SICVT TVRRIS DAVID COLLVM TVVM. Collum nominat, figuratè, & aptè corpus totum, aut certè corporis totius elegantis, atque erecti habitum, colli nomine & appellatione significat. Nam Hebraica proprietate, collum sæpè in proceritatis significatione ponitur: quemadmodum & in Hispano sermone, descollados, vocamus eos, qui alto, & procero sunt corpore. Confert autem Dauidis turrem potissimũ, eo quòd illius ædificium ob egregium eius opus ea tempestate, spectabile admodum, & celebre esset, vtpotè eius operis, quod à rege opulento & magnificẽtissimo constructum fuisset. Nec verò quisquam tam absurdus, & ineptus sit, vt palmo ista metienda putet, aut collum huius existimet, turri æquale magnitudine dici: sed proportione, non minus ipsum spectabile, quam illa fuerit turris intelligat affirmari: vt quantum illa

turris

turris præstabat cæteris, tantum hæc fœmina habitu corporis eleganti, atque procero reliquas superasse dicatur. At quod additur. CVM PROPVGNACVLIS. Id in Hebræo est לתלפיות anceps & variæ significationis verbum. Itaque alij, aliter vertunt. Sequitur. MILLE CLIPEI PENDENT EX EA. scilicèt, vel insculpti in ea, vel additi, vel appensi. Vtrouis enim modo rectè intelligatur, quanquam appensi videntur magis, quam additi. OMNIS ARMATVRA FORTIVM. Quod tamen per poëticam digressionem dictum intelligi debet, nec necesse esse, vt ei aliquid in allegoria respondeat. VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI CAPREAE QVI PASCVNTVR IN LILIIS. Nihil conferri similius potuit, nihil aptiùs à pastore dici. Inest namque in capreolis, festiuum quiddam atque lætum, & quod alliciat eos, qui se intuentur ad propiùs accedendum, & manibus ipsos contrectandum, quæ similiter insunt in papillis fœminarũ. Propriè autem similitudo ducitur à capitibus hinnulorũ, in quibus mãmarum quædam imago inest. Nam caput ipsum magnitudine, & figura instar vberum est: oscula autem ex rubro & pallido modicè subrubẽtia, mammarũ capitula imitãtur. DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTVR VMBRAE, VADAM AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THVRIS. Interrumpit institutam laudationem, quo magis varium efficiat ipsum carmen. Igitur quasi inter canendum recordetur sponsus rustici alicuius, & necessarij operis, cuius, studio ipso canendi, atque sponsam laudandi memoriam amiserat: ita Solomon inducit

ipsum

ipſum ſubitò abrumpentem ſermonem inſtitutum, dicentemque. DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTVR VMBRAE, VADAM AD MONTEM MYRRHAE. Veluti ſe ipſe tacitè arguat, atque reprehendat, quod prę amore rem ſuam familiarem penè neglexerit, quale eſt illud Poëtæ.

O Coridon Coridon, quæ te dementia cepit Ecloga. 2.
Semiputata tibi frondoſa vitis in vlmo eſt,
Quin tu aliquid ſaltē potiùs, quorū indiget vſus
Viminibus, mollique paras detexere iunco.

DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTVR VMBRAE. Periphraſis eſt tēporis veſpertini à coniūctis, vt antè dixi. VADAM. Id eſt, quin potiùs id ago, quod mihi facere incumbit. AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THVRIS. Vbi, ſcilicèt, agellū habuiſſe fingitur: cui coniunctus erat hortus, de quo infrà capite ſexto. TOTA PVLCHRA ES AMICA MEA, ET MACVLA NON EST IN TE. Rurſus rei domeſticæ cura depoſita & abiecta ad inſtitutam laudationem redit. Sic enim amatorum animi variare ſæpè ſolent, & inplures, atque diuerſas partes diuidi, quorum hîc imago à Solomone ponitur, ſummo artificio deſcripta. Dum vacabat amori, ſuæque ſponſæ laudibus indulgebat rei domeſticæ, & familiaris ipſius animum ſubiens cura momordit: iam abire parantem, amor iterum illum reuocat, & penè manu reprehendit, dicereque cogit. TOTA PVLCHRA ES AMICA MEA. Quaſi ita dicat. At res domeſtica non eſt tanti, vt eam ob rem relinquenda tu mihi ſis, & deſerēda, quæ quanta es, tota pulchra es. Sed quo

niam rurſus ſtudium, & cura rei domeſticæ recurſabat, & perurgebat ipſum, adiecit. VENI DE LIBANO, VENI CORONABERIS DE CAPITE AMANA, DE VERTICE SANIR, ET HERMON, DE CVBILIBVS LEONVM, ET DE MONTIBVS PARDORVM. Rogat enim ipſam, ſe vt eũtem comitetur, & quo faciliùs illi perſuaderet, pollicetur ipſam ducere in eos mõtes, qui omnium, qui in Iudæa erant amœniſsimi habebantur, & cognitu digniſsimi. VENI DE LIBANO, VENI. Id eſt, Veni mecum ex itinere viſura Libanum. Libanus autem non Phęniciæ mons intelligendus eſt is, ex quo abiegnæ, ac cedrinæ trabes, ad conſtruendum templum Dei, Solomonis iuſſu ſunt comportatę: ſed alius in Iudæa, qui etiã ſaltus Libani interdum nominatur, à Iudæorum regibus, multis & peregrinis arboribus conſitus, & propter ſimilitudinem aliquam, quæ illi erat cũ illo Phęniciæ, Libanus appellatus. CORONABERIS. Hebraicè תשורי quod circũdare, (ex quo coronare Latinus vertii ntterpres) atq; etiã deſpicere ſignificat. DE CVBILIBVS LEONVM, ET PARDORVM. Appoſitio eſt. Nã quod ex ſacris literis ſatis conſtat, Iudęæ regio leonibus abundabat, quorũ luſtra in his montibus erãt. VVLNERASTI COR MEVM SOROR MEA SPONSA, VVLNERASTI COR MEVM IN VNO ASPECTV OCVLORVM TVORVM, ET IN VNO CRINE COLLI TVI. Nã, inquit, ipſa veni mecum, quoniam ipſe diuelli à te nullo modo poſſum, luminibus tuis, nõ ſolùm amore ſaucius, ſed etiam pulcherrimis tuis crinibus, aut, vt in Hebræo eſt, torquibus tuis deuinctus, atque cõſtrictus. VNO, inquit, OCVLO,

ET VNO CRINE COLLI TVI. Veluti ſi tacitè argumẽtetur ac dicat. Nam ſi vel vno tuo aſpectu, me mihi ſubripuiſti, ſique vel vnus crinis tuus mihi eſt pro vinculo, tot corporis tui, atque animi dotibus, quo modo affici me, atque incendi in amore putes? Quo etiam magis illi ſuadet, ſe vt ſequatur, ne, ſcilicèt, videatur parũ gratè reſpondiſſe ſponſi tanto erga ipſam amori. Atquę ſequuntur, quaſi illi iam perſuaſiſſet ſponſus vt in agrum pergeret, eamque ipſe ſecum duceret, & inter eundum coniunctis oſculis, ex dulci illius ore dulcem ſpiritum legeret, & quod ea de re gaudiũ percipiebat, quibus verbis maximè poſſet explanare geſtiret, ita mihi vident̃ dici. QVAM PVLCHRAE SVNT MAMMAE TVAE SOROR MEA SPONSA, PVLCHRIORA SVNT VBERA TVA VINO, ET ODOR VNGVENTORVM TVORVM SVPER OMNIA AROMATA. FAVVS DISTILLANS LABIA TVA SPONSA, MEL ET LAC SVB LINGVA TVA, ET ODOR VESTIMENTORVM TVORVM, SICVT ODOR THVRIS. Quo neq; elegantius quicquam, neque melius dici potuit. Neque minus eſt, aut elegans, aut molle quod ſequitur. HORTVS CONCLVSVS SOROR MEA SPONSA, HORTVS CONCLVSVS, FONS SIGNATVS. In quo, nõ iã per partes, ſed vniuerſè illam laudat, & ad eam laudandam duas adhibet ſimilitudines, à fonte integro vnã, alterã ab amœno horto petitã: quas ſimilitudines, primo paucis ambas proponit: deinde ſingulas exequitur ea verborũ elegantia, atque copia, vt ne ſibi Solomon ad ſuperandum locum videatur reliquiſſe. Itaque hortum deſcribit amœniſsimum, arboribus conſitum

multis, tum præterea summa diligentia custoditum & cultum, in quo nihil sit vacans, nihil sterile, sed selectis arboribus & cum specie pulcherrima, tũ fructu atque pomis præstantibus omni ex parte plenum: quas arbores nominatim recenset, mira orationis gratia, ita vt ad hunc Solomonis hortum, illi Alcinoi horti, de quibus Homerus, collati, inculti, ac sordidi videantur. Porrò hac similitudine id agit Solomon, vt significet similiter in hac fœmina, nihil non modo deforme esse, sed, quod ad pulchritudinẽ attinet, ne mediocre quidem, aut vulgare, sed illius vniuersa apta, venusta, decẽtia, gratissima & formosissima esse, & quasi ex gratijs tota constaret, ita vndique ex sese amores spirare. HORTVS CONCLVSVS. Id est, & muro, & custode munitus, & ob id ipsum ab incursu & populatione bestiarum tutus. EMISSIONES TVAE. Id est, quę ex te proficiscuntur omnia, vniuersæ arbores quas profers. PARADISVS MALORVM PVNICORVM. Nã mala punica Palæstinæ fœlicissimè proueniunt, & plurimi fiunt. CYPRI CVM NARDO. De Cypero inter herbarum scriptores, quid sit, satis constat, at vtrum Hebraicum כפר Copher hoc loco sit Cyperus, id vt antè dixi, non satis constare video. CVM NARDO. Huius plures esse dicuntur species, quarum vnam in Syria, & Palæstina maximè prouenire solere scribit Dioscorides, FISTVLA, ET CINAMOMVM. Hebraicè קנמן קנה, id, quid sit, non satis illi explicant. Verisimile tamen est, Casiæ species duas, quarum vna est altera præstantior, ijs nominibus significari,

MYRRHA. Arbor, ſcilicèt, ea, ex qua elicitur myrrha, ALOE. Hebraicè, אהלות Itaque ex ſono vocis, qui aloë interpretati ſunt, videntur mihi coniecturam feciſſe: Aloe verò non arboribus adnumeratur, ſed plantis: eſtque ea humilis planta, vno caudice, vnaque radice folijs craſsioribus. Itaque alij ſandalum vertunt, quod certè huic loco aptè cõueniat: propterea quod ſandalus ſit arbor, & ſpecie, & odore præſtans, & pomarijs aptior, quam aloe. CVM OMNIBVS PRIMIS VNGVENTIS. Id eſt arboribus, è quibus aromata conficiũtur. FONS SIGNATVS. Redit ad ſuperiùs propoſitam ſimilitudinem, fontemque deſcribit, qualis optimus eſſe poteſt, purum, integrum, intactum, deinde ita abundantem aquis fontem, vt vnus pluribus hortis ſuppeditet. SVRGE AQVILO, ET VENI AVSTER, ET PERFLA HORTVM MEVM, ET FLVENT AROMATA ILLIVS. Totam laudationem concludit elegantiſsima apoſtrophe ad Auſtrum, & Aquilonem ventos, quorũ huic imperat, vt abeat, id eſt, vt ne ſpiret, illum vt veniat, id eſt, vt ſpiret hortatr. Surge, inquit, id eſt, abi, diſcede Aquilo. Nã eſt frigidiſsimus vẽtus, & ob id hortis, & arboribus metuẽdus. Veni, hoc eſt, ſpira Auſter Hebraicè תימן, id eſt, meridies, à qua cœli regione Auſtri, id eſt, temperatæ & maximè genitales ſpirãt auræ. ET PERFLA HORTVM MEVM, ET FLVENT AROMATA ILLIVS. Nã innato naturis omnibus calore, auſtralibus auris, quę & ipſæ tępidę ſunt excitato, & quodãmodo accenſo plantæ, atque arbores odoratæ, vim odoris emittunt ex ſe ſe, cumque odorem auræ ipſæ

latè dispergunt. Est utem hoc in more nostro quotidiano positum, cum de eo, cuius nobis vita, atque salus chara est, incidit sermo, aut certè quoties commemoramus ipsi alicuius nobis amici hominis bona, atque laudes ad extremum bene illi precari, optareque, id vt bonum proprium illi, atque perpetuum sit. Ex quo perspicitur, quam non solùm eleganter, sed etiam ad communem consuetudinem accommodatè hic Solomonis pastor, hac fine suam laudationem concluserit. Nam cum Aquilonem expellit, Austrum vocat: profectò benè precatur sponsæ suæ, eique omnia fausta, atq; fœlici exoptat. Describebat enim ipsius pulchritudinem horti allegoria. Quare in eadem allegoria persistens, quoniam Aquilone flante, arbores aduruntur, spirante autem Austro, germinant, atque virent, foliaque & flores fundunt, idcircò imperat, vel potiùs imperando præcatur (inest namque in illo imperio optandi quædam vis, & magni cuiusdam desiderij significatio permaxima) itaque optat, vt ab omni noxio flatu ille hortus immunis, cœli atque aëris indulgentia, semper foueatur, id est, orat vt ad sponsæ suæ, vel corpus, vel animum, nulla vnquam res noxia, atque pestilens vim suam applicet, sed contra potiùs desiderat, vt omnia ipsi eiusmodi eueniant, qualia maximè euenire conuenit, ad in maius promouendum innatum illius, & naturale bonum, fausta scilicèt, atque iucunda omnia. Et quod ab artis scriptoribus præcipi solet, vt in imprecatione ponamus ea, quæ cum natura, aut officio

ficio

ficio eius, cui bene, aut secus precamur, conueniat: quodque ipse Dauid scientissimè obseruauit, in illo lugubri carmine, quod panxit de cęde Saulis & Ionathæ, quos dimicantes, & in fugam conuersos Palæstini hostes, in Gelboe monte ceciderant, Montes, dicens Gelboe, nec ros, nec pluuia cadat super vos: id ipsum etiam hoc loco Solomon fecit: nam cum isti, de quo agimus, horto molles auras precatur, ea certè illi bona optat, quibus arbores, & sata vniuersa, in vtramque partem solent maximè affici. Sed iam iterum à capite ordiamur.

EXPLANATIO.

VAM PVLCHRA ES AMICA MEA. Hæc vt dixi, ad illapsus, & colloquia interiora pertinent, suntque omnia mysterijs plena. In quo primò admirari licèt, Dei erga nos, non dico largitatem, atque clementiam, sed facilitatem, & suauitatem, & propè dicam familiaritatem. Non enim satis habuit, quod homines iustos, filiorum loco reponeret, quodque ad omnem se deijciens æqualitatem, pro socijs illos haberet, nisi etiam, quod vnum apud homines amoris genus est, & in coniunctione animorum arctissimum, & in ardore vehementissimum, & in consuetudine vitæ, atque adeò in voluptate dulcissimũ virorum erga fœminas, sponsarumque erga sponsos suos, eius amoris & nomen, & imaginem ad se ipsum, &

ſum, & ad ſuam erga nos declarandã charitatẽ trãſferret, ſpõſuſque dici ipſe, & nominari vellet animorum noſtrorũ. Nec verò nominari tantũ voluit, ſed re ipſa ita eſſe, adeo, vt omnis illa quãuis arctiſsima cõiugum inter ipſos coniunctio, illeq; animorum & corporum, tot naturæ commendationibus conciliatus amor, illeque nexus tam arctè conſtrictus, cũ iſto amore Dei conferri, & comparari vix poſsit, quod cũ alibi ſæpè in ſacris literis, tum certè hoc in loco mirificè declaratur. Nam quis obſecro vnquam vnus homo aliquam fœminam, vel tam perditè adamauit, vel cum adamaret vehemẽtiſsimè, proſequutus eſt tam exquiſitis laudibus, tamq́ue mollibus, & amoris æſtum ſignificantibus verbis, ea vt ſunt, quæ à ficta quidem perſona in hoc capite dici, ſed à ſe dicta intelligi Deus voluit? Quis vel teſtificari amorem ſuum, vel ad alterius animũ inſinuare ſe, tot modis vnquã totque blanditijs eſt conatus? Ecqua huic ſimilis fuit amoris flãma? Ecquod tantũ incẽdium? Quod ſi ipſi per nos efficere poſſemus aliquid, quod ipſum per ſe honeſtũ, ac Deo gratum, & acceptabile eſſet, minus fortaſſè mirandum eſſet, nos ab eo tantopere diligi: nunc autem cum quod dignitatem gloria dignam habeat, nihil per ſe efficere homo poſsit: cumq́ue omnis ille honeſtatis ſplendor, qui lucet in ſanctis viris, ab eodem ipſo Deo, & ortum, & incremẽtum, & abſolutionem habeat. Deuſq; nos & diligat, & laude, atque pręmio dignos putet, potiſsimũ ob ea ipſa, quę ab illo accepimus bona: magnum profectò ſignum
eſt,

est, nos ab illo nō solùm effusè, sed si ita loquendum est, perditè & impotenter amari. Itaque amore ardens, & animi veluti impotens. QVAM PVLCHRA ES, inquit, AMICA MEA, QVAM PVLCHRA. cum tamē pulchra sit, nec quia ita nata est, nec quia suis ipsa viribus adepta est, vt esset pulchra, sed quia id vt esset, eius ipsius Dei, qui ista pulchritudine capitur, & incenditur, munere obtinuit. Quòd si ista, rerum corporearum, & verbis, & imaginibus inuoluta, totque velata modis, cum vel audiuntur, vel leguntur, tā animos oblectant, qua illi animi voluptate, atque gaudio credendi sunt affici, quibus cum Deus his velaminibus inclusos blandos & cœlestes sermones apertè, & literatè, sine verborum strepitu, omnique remoto velamine confert? Et si ij, qui aliquantulum modo profecerunt in amore Dei, ad quos isti nunc diriguntur sermones, tot ornantur ab ipso laudibus, easque capiunt voluptates, quas humanus sermo non explicet, quo torrente voluptatis credi debent immergi perfecti, & eximiè sancti viri? Ipse certè Deus cū virtutis mediocritatem, tam profusè laudat, cumq; homines ad meliora contendentes, non dum tamen summa consequutos, tot encomijs prosequitur, satis profectò declarat, quidquid à nobis ipso potissimū adiuuante, benè, & honestè fit, gratissimum esse illi. QVAM PVLCHRA, inquit, ES AMICA MEA, QVAM PVLCHRA, OCVLI TVI COLVMBARVM, PRAETER ID QVOD INTRINSECVS LATET. De oculis quid significent, deque columbis iam antea diximus: quare quod sequi-

tur videamus. COMAE CAPITIS TVI SICVT GREX CAPRARVM, QVAE ASCENDERVNT DE MONTE GALAAD. Video cõſtare inter oẽs, capillorũ nomine in iſta arcana ſanctarũ literarũ loquẽdi ratiõe ſignificari animi atq; mentis cogitationes, nec ratio non quadrat. Nã vt à capite capilli oriũtur, ſicà mẽte, quę animi veluti caput eſt, prodeũt cogitationes, magno & numero, & mobilitate, vt etiã in hoc capillorum ſimiles videãtur. Quare hoc teneamus. Igitur vt in capillis ſpectatur, cultus, ordo, atq; nitor, ſic cogitationes cõfuſæ & incertæ vituperãtur: contrà autẽ illuſtres, & nõ niſi iudicio, & ex rationis pręſcripto in animo verſari permiſſę probãtur, atq; laudãtur. Quę tñ ipſæ cogitatiões bonę, & illuſtres nõ tã per ſe probantur, quan quã & hoc quoq;. (eſt enim magna earũ vis in vtrãq; partẽ, nec ſine cauſa eſt ſcriptũ. Cogitationes ſtultæ ſeparãt à Deo. Illudq; ſapiẽtis. Auferet ſe à cogitationib⁹ quę ſunt ſine intellectu) ſed nõ ob id ſolùm probantur, & laude, atq; æſtimatione ſunt dignæ bonæ cogitationes: ſed quia etiã magno argumento nobis ſunt, bonæ animi valetudinis. Nã ſicut male cultus, aut omninò cultura deſtitutus ager, lolium & ſpinas profert, cultus verò vberes fruges: ſic hominis anim⁹ cui deeſt cultura cœleſtis, inconſtãs, & vagus, & ſecũ ipſe diſſentiẽs, vt quęq; primò res illi obijcitur, eã ſtatim ſine delectu, ad cogitationem admittit, recipitq; quæcumque, & à quibuſcumque feruntur malarum cogitationum ſemina. Itaque ex eo, vaniſsimas & abſurdiſsimas cogitationes germinat, atque profert, quarum

Sap. 1.

quarum turba sæpè obruitur, ſicut ſcriptum eſt. Cogitationes mortalium timidæ & incertæ: corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum, multa cogitantem. Contra autem qui diuinis gratiæ, & charitatis excolitur bonis, vt ad cupiditatem nihil admittit turpe, ita nec ad cogitationem abſurdum aliquid, aut leue introire patitur: quantumque eius, & ſtudia recta, & amores ſancti ſunt, tãtum eiuſdem cogitationes ſunt honeſtæ, & illuſtres, alterumque ſemper naſcitur ex altero. Nam quorum quis ſtudio tenetur, ea plurimum cogitationibus ipſe ſibi ſubijcit, & in animo verſat. Quapropter rectiſsimè ab oculis, continuò ad capillos laudandos acceſsit, hoc eſt, à recta erga Deũ voluntate, &, vt iam antea nominauimus, intẽtione ad bonarum cogitationum lumen, atque honeſtatẽ. Nec verò ratione aut cauſa caret, quod initio huius carminis, quo loco primum mentionem oculorum intulit Solomon, de capillis dicere intermiſit: hîc verò vtroſque laudat, atque commendat. Nam quod ſæpius dictũ iam, & vt video, ſępiùs eſt repetendũ, illic incipientes fingebat, hîc proficientes alloquitur. Eſt autem ita natura comparatum, id quod qui periculum ſui aliquod in Deo amando fecerunt profectò fatentur, eſt itaque natura comparatum, vt incipientes qui ſunt quoties agere ſecum ipſi interiùs volũt, turba vexentur vaniſsimarum cogitationum, quæ ab omnibus partibus, omnibuſque hominis ſenſibus excitatæ, & in mentem ingreſſæ, illius & aciem Sap. 9.

 obtun-

obtundunt: & lumen obſcurant, ſeq́ue moleſtè ingerunt, vſq; eò quoad ab inſtitutis ſuis honeſtis, & præclaris cogitationibus illam abducunt. Quocirca meritò omnis incipientium laus, intra oculos conſtitit, id autem eſt, intra ipſorum ſtudium, & voluntatem in Deum. quā tametſi rectam illi, & in Deo collocatam & fixam habent: tamen adhuc infeſtantur multis & vanis cogitationibus. quod proficiētibus, quorum videlicèt, mens ad imperandum cæteris animæ partibus, maiores vires atq; robur collegit, minimè accidit. Nam quemadmodum ſole oriri incipiente, ab infimis, atque humidis locis nebulæ excitatæ, & in altum euectæ, ac latè ſe diffundentes, ipſi ſoli obſtant, quo minus radios lucis ſuæ ad nos poſsit tranſmittere, eodem autem curſu vlteriùs progreſſo, ac cœli medium capeſſente, & quaſi de ſuperiori loco lucis ſuæ tela emittente, nebulæ conſidunt primò, deinde planè euaneſcunt, ac purum nobis, & intaminatum luminis aſpectum relinquunt: ſic profectò ſimiliter de cœleſti illo gratiæ lumine, & tanquam ſole cum nobis oriri cœpit, iudicādum eſt. Siue ob malè agendi, malèq́ue cogitandi vſum, longa conſuetudine inolitum id nobis eueniat, ſiue quod ita ſit comparatum, vt nihil nouari in vita poſsit, ſine magno aliquo rerum motu, ipſeque communis humani generis hoſtis, ægrè ſcilicèt, ferens hominem ſibi eripi, hoc eſt, à regno tenebrarum transferri, in admirabile lumen Dei, in ipſo initio, & honeſtæ vitę ingreſſu, quando maximè imbecillis eſt virtus, agmina iſta

malarum

malarũ cogitationum, ad nos loco mouẽdos ſub ijciat. Itaque naſcenti gratiæ luci opponunt ſe cogitationes iſtæ erroris, atque tenebrarum plenæ: at eidem iam corroboratæ & amplificatæ, & ad omnes receſſus animi, lumen ſuum tranſmittenti concedũt: cuius iam boni qui proficientes ſunt, participes eſſe incipiunt. Quare iſtorum nunc capillos laudat, quã-quã ne ijs quidem in hoc plenam laudem tribuit, ſed eam reſeruat, perfectis poſteà ſuo loco tribuendam. Qui quidẽ ſicut in alijs rebus, ſic etiam in hoc benè, atque ſanctè cogitandi, ſiue officio, ſiue virtute, multum excellunt. Illos igitur poſteà cum de illis aget, cumulatè laudabit: hos verò nunc hactenus laudat, vt tumultum & confuſionem, & errorum tenebras ab ipſorum cogitationibus remoueat, id eſt, vt quæ capillis qui ſimiles ſint capreis Galaad ineſſe dicuntur, ornatus atque nitor, ea, aut ijs ſimilia, quoad rei natura patitur, bona, iſtorum cogitationibus ineſſe dicat lucem, atque ordinem. E quibus ordo ſpectatur in eo quod non, vt quæque res illorum ſenſus peruellit, eam ſtatim ad animum ſuum, & cogitationem admittunt, ſed intendunt aciem mentis ſuæ priuſq; examinãt qualis ea res ſit, & explorant, & veluti excubant antè fores cordis ſui acri cura, atque vigili, ne quis ſe intro illa loci puritate, & ſanctitate indignus inſinuet. Itaque nec malarum rerum cogitationes admittunt, neque earum etiam rerum, quę, aut nunquam erunt, aut ne eſſe quidem poſſunt, ad ſe introire patiuntur, nec oblectant ſe ſe ea, qua plurimũ qui-

dam delectantur vanitate, animo sibi & cogitatione inanißima somnia fingendi, quia vt scriptum est, Spiritus sanctus effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Splendor autem cogitationum consistit in eo, vt splendidæ ipsæ sint: id est, vt de rebus splendidis & illustribus, hoc est cælestibus, aut ad vitam cælestem pertinentibus suscipiantur. Id quod sedulò agunt, ferèque iã assequuntur proficientes: plurimum enim animo cum Deo versantur, eaque mente pertractant, quæ proferri foras, & in luce constitui honestißimè possunt: cũ contra intemperantium, & prauorum hominum cogitationes sint eiusmodi, vt eas non solùm in publicũ proferre non audeãt, sed vt ipsismet, quibus eæ sunt voluptati, sæpè quales sint videantur, horribiles, scilicèt, atque tetræ. DENTES TVI SICVT GREX TONSARVM, QVAE ASCENDVNT DE LAVACRO OMNES GEMELLIS FOETIBVS ET STERILIS NON EST IN EIS. Quod in superiore similitudine euenit, vt omnes sacri harum literarum interpretes, in eandem sententiã concurrerent: hîc contra accidit, vt singuli suas, & ab alijs diuersas sententias sequãtur. Quas ego singulas enumerare nolo, ne iusto sim longior: id dicam tantùm, quod mihi cogitanti, & studium adhibenti, maximè probabile occurrit: idq́ue quanta potero luce, & breuitate explicabo. Quod si cui hæc nostra explicatio visa fuerit nimium altè petita, nosq; quis dixerit multis ambagibus vsos, vix eo peruenisse quò tẽdimus, cum hoc ego non multum contenderim, dummodo

id

Sapien. 1.

id concedat nobis, quod omnis bonus, atque ęquus certè concedet, eam esse istarum literarum & maiestatem, & obscuritatem, vt omne studium, omnisque diligentia acris & vehemens, quæ si alijs in rebus adhiberetur, immodicè adhiberi putaretur: in ijs adhibita literis laudari fortasse debeat, reprehendi certè nullo modo posſit. Igitur dentium vocabulum, cum ad opera naturæ, & ad res rusticas significandas, in literis sacris trãsfertur, inuenio significare solere valles & loca humilia, atq; plana, aruaq; ea, quæ segetibus ferẽdis sũt idonea. Nã qui istas literas Chaldaicè primus vertit, aut potiùs paraphrasi interpretatus est, cuius est apud omnes grauis authoritas, illud, quod in Genesi, à Iacobo de Iuda filio suo, eiusq; posteritate dictum scribitur, Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores, sic ad verbum interpretatur. Montes eius rubicundiores erũt in vineis suis, distillabunt colles eius vinum, dealbabuntur campi eius frumento, & gregibus. Oculi igitur colles vitibus cõsitos, dẽtes autem arua segetibus flauescentia translatè significant. Porrò colles ipsi, atque valles, in arcano sacrarum literarum sermone etiam transferuntur, ad aliquid aliud significandũ. Etenim colles principes viros, valles verò homines ignobiles, & tenues significãt, vt in illo Psalmi, Assument montes pacem populo, & colles iustitiã. Et in Esaię illo, Omnis collis humiliabitur, & omnis vallis implebitur. Sed est præterea sciendũ in homine qui ipse nõ sine causa, minor mũdus dictus est, esse quan-

Gen. 49. *Psal. 71.* *cap. 40.*

dam

damreipublicæ effigiem. Nam eminet in illius animo principale quiddam, & excelſum ad imperandum,& regendum natum,quod eſt ratio atq; mens: ſimiliter ineſt in eodem humile aliud & demiſſum, & alterius rectionis egenum, & omninò natum ad ſeruiendum, quæ eſt iraſcendi, atque concupiſcendi facultas. Quibus ex rebus efficitur, ſi in natura dentium appellatione valles ſignificantur,& ſi valles in re ciuili & publica, pro ignobilibus accipiuntur, conſequens eſſe partes ignobiles atque infimas, ſiue reipublicæ totius, ſiue vnius cuiuſque hominis, qui & ipſe reſpublica quædam parua eſt, iſto arcano ſacrarum literarum ſermone dentes vocari, hoc eſt, vocari dentes in republica obſcuros homines, in homine verò infimas, & ad humum pronas iraſcendi, atque concupiſcendi partes. Quid? quod ipſa rerum, de quibus hîc agitur ratio, atque natura poſtulat, vt in dentibus has inferiores vires animæ tranſlatè ſignificari credamus. Nam primum in virtute,& quaſi illius caput eſt, vt mens, quæ altiſsima pars hominis eſt, rectè erga Deum afficiatur, quæ affectio eſt directio, ſiue vt dicere cœpimus, intẽtio mentis recta erga finem vltimum, bonorumq́; extremum. Secundum, vt cogitandi leuitas, id eſt, ad cogitationem admittendi, quidquid ſeſe cogitandum vltrò obtulerit, facilitas ab animo remoueatur, adhibeaturq́; in cogitando iudicium atque delectus, moderatioq́ue ſeruetur, ac ſanctitas. Tertium, vt mente ad iſtum modũ affecta partes animi eæ, quæ in mentis tutela ſunt,

eiq́ue

eique ſubſunt, ex quibus iræ & cupiditates, omneſq; ijs ſimiles animi motus exiſtunt, atque adeò ipſi corporum ſenſus, quorum nuntijs iſtæ partes, vel dilatantur, vel contrahuntur, contineant ſe intra modũ à ratione, atque mente præſcriptum, eique parere facilè & libenter aſſueſcant. Hæc igitur cum ita ſint, cumque de rectitudine mentis, qualis ea in proficiẽtibus eſſe debeat, ſit dictum, quod columbarum oculis ſimiles oculos habere dicti ſunt, & de cogitationum ſanctitate ſimiliter: cum ſunt eorum capilli laudati, ipſe rerum ordo poſcebat, vt de inferiorum animę partium moderatione ſtatim diceretur. De ijs ergo agitur, denteſque iſti ſponſæ, qui tonſarum gregibus aſsimilantur, proculdubiò has ſignificant partes: in quibus quod in formoſis dentibus commendatur, elucere idem debet, æquabilitas nimirum, atq; mundities. Iuſti ergo & boni viri, ita eas ſtudio, atq; cultu virtutum moderatas habent, & quaſi ad rationis amuſsim exactas, vt quemadmodum in tonſarũ grege ac dentibus ijs, quos ſuperiùs deſcripſimus, ſic in illis nihil inæquale ſit, nihil eminẽs, aut à ſe diſſentiens. Nam ſicut peccatores, & flagitioſi homines innumeris, & ſæpè inter ſe contrarijs cupiditatibus, in varias partes diſtrahuntur: ita vt nihil magis prauũ, aut inæquale ſit, quam eorum animi: ſic contra in bonis atque ſtudioſis viris quatenus à virtute eſt, nihil prauũ, nihilque diſtortum, nihil quod aut ſubſideat, aut emineat conſpicitur. Non enim vel metu contrahuntur, vel efferuntur lætitia, vel dolore concidunt,

dunt, vel distrahuntur cupiditate: sed ad id quod vnũ semper, atque idem, sibique simile est ratio peruenire contendens, partibus sibi subiectis, earumque perturbationibus moderatur. Itaque resecat atque recidit ab istis partibus, quidquid est nimium atque insolens, & ita illas ad mediocritatem & æqualitatem reducit, vt sicut tonsarum ille grex, sibi vndique est similis: sic istæ sibi ex omni parte consentiant, eluceatque in eis, ex temperatione, moderationeque ortum, idem illud decus quod in dentibus, quales descripsimus, videlicèt, ouium gregi similibus ex paritate relucet. Quod autem sequitur. LABIA TVA SICVT VITTA COCCINEA, ET ELOQVIVM TVVM DVLCE. Iam id propriè interpretari licet, vt nihil aliud in eo quam orationis, atque sermonis iustorum prudentiam, atque dulcedinem laudari intelligamus. Est enim illorum sermo non solùm mitis & moderatus, sed omninò dulcissimus, & qualis vt sit Paulus optat, sale conditus. Quam autem opportunè, quamque in loco sermonis mentionem intulit. Est enim animi imago sermo ipse. Quare animi & eius partium pulchritudine, atque cultu laudato, iure sermonis qui ab animo fluit, ipsumque omninò refert, ornatum laudat: & exposita interiori honestate ad externum cultum, qui siquidem verus est, & non simulatus atque fallax, ex interiori ipso cultu effluit, atq; deriuatur, exponendũ aggreditur. Laudat itaq; bonorum colloquia, in quibus animi ipsorum pulchritudo atque prestantia, mirum in modum elucet. Quod autem sequitur.

Coloss. 4.

SICVT

Sicvt fragmen mali pvnici genae tvae, absque eo quod intrinsecvs latet. pertinet ad externi huius ornatus, de quo iam agit, eam partem laudãdam quæ in motu, incessuque, & oculorum atque totius corporis habitu cernitur. Nam in genis sedes pudoris est, & sicut pudor ab innata animi ingenuitate ortus genis infunditur, easque grato quodam rubore afficit: sic animi interior species honesta, atq; præstans, corpus ipsum, corporisque actus, atque motus omnes decenter effingit. Ex quo satis apparet, quam grauiter illi errent, qui huius externi ornatus, atque cultus nullam rationem, aut ipsi habẽt, aut ab alijs esse habendam ducunt. Nam tametsi accidere interdum posit, vt qui omni ornatu interiori, omnique animi virtute sit vacuus, externè satis honestè affectus & cultus appareat: tamen profectò nunquã eueniat, vt qui veris virtutibus animum cultum habeat, eius sit inculta, aut inconcinna, hoc est, indecora, & à rationis præscripto abhorrens exterior species. Sed pergamus ad reliqua. Collvm tvvm sicvt tvrris david, cvm propvgnacvlis mille clypei pendent ex ea omnis armatvra fortivm. Religionis erga Deum vna pars est ea, quæ in precando ipsum versatur, id est, quæ oratione ipsum atque laudibus colit: quæ à nostris oratio vocatur philosophis ignota, à nobis verò inprimis culta, atque eo in pretio virtus habita, vt maximum honestæ, atque spiritualis vitę non solùm pręsidium, sed etiam solatium, & oblectamentum positum in ea esse putemus. Nã

illi quoniam in ea doctrina, quæ ipsorum literis atq; libris continebatur, satis magnum auxilium ad benè beateque viuendum, eos habere putauerunt, quicũque suos animos ea ipsa doctrina instituti, atque exco li fuissent: idcircò nihil quod quidem ad virtutem, aut comparãdam, aut alendam pertineret, vel à Deo petendũ esse arbitrati sunt, vel dari à Deo posse crediderunt, sed in cuiusque industria atque nauitate, id totum positum esse credebant. Itaque huius virtutis apud illos non solùm cultus iacuit, sed etiam ratio atque nomen ignotum fuit. Nos contra non solùm quia humanæ infirmitatis nobis ipsi conscij sumus, sed etiam quia Christi diuino beneficio arctißimo necesßitudinis, & charitatis vinculo cum ipso Deo cõiungimur: quiaque per Spiritum sanctum qui nostris mentibus infusus est, perque illius gratiæ donũ diuinæ naturæ cõsortes efficimur, ad Deum adimus tanquam ad optimum & indulgentißimum parentem, nec in eo spe fallimur. Clementißimè enim excepit ille nos, vocesque, & vota nostra ad suas aures admittit, nobisque vicißim respondet, eaque petentibus donat quæcumque ijs qui petunt, vtilia futura esse cognouit ipse, cui omnia in futurum nota sunt & manifesta. Est igitur ob hasce causas orationis virtus Christianorum nationis propria, nobisque solis cognita, & cum summa nõ solùm vtilitate, sed etiam voluptate vsurpata. Quæ profectò virtus tãtùm momenti habet, ad piè, atque sanctè viuendum, vt pro eo atq; quis huic orationi virtutiq; studet: ita de eius excel-

excellentia, atque præstantia debeat statui. Nullum enim virtutis lumen est, nullum cæleste, atque diuinum bonum, quod ista orandi virtus, aut non contineat ipsa, aut non obtineat à Deo, & ad nos ipsos adducat. Quare vt quisq; sanctißimus est, ita maximè studio & aßiduitate orationis excellit. De hac igitur nunc agit Solomom, eamq́ue figuratè collum nominat, quoniam in hac boni viri imagine, quã format colli ipsa vicem & officia obtinet multis de causis. Nam primum collo, & ducitur anima ea, qua spiramus, & traijcitur cibus is, quo alimur, & verba atque voces fundũtur: similiter oratione patefacimus Deo interiora vota nostra, & diuinum ab eo spiritum, eaq́ue gratiæ bona ducimus, quibus maximè alitur noster animus. Deinde quemadmodum collo iũgitur, atque nectitur capiti corpus reliquum, sic oratione coniungitur mens nostra cũ Christo Ecclesiæ sanctæ capite. Ad hæc sicut nerui, quibus totius corporis firmitas, motusque potißimum continetur, à capite principium ducentes, per collũ in omnes partes corporis diffunduntur: sic virtutum robur propè omne à Christo capite in nos deriuatur, oratione postulatrice, atque interprete. Præterea quod ex habitu colli de reliqui corporis viribus, & habitudine iudicare solemus: nam quibus obesum est, & torosum collum, eos viribus pollere dicimus, contra autem infirmos esse, & imbecilles, quibus est id tenue atq; gracile, id etiam aptè transferatur ad orationis naturam. Valent enim plurimum spiritualibus animi vi-

ribus, & contra omnes malorũ incursus propè inuicti persistunt, qui orationis studiosissimi sunt: contra remissi in eius studio atque negligentes, vtpotè qui viribus gratiæ destituantur, facilè cedunt malis, seque vinci permittunt, animumque gerunt varijs morbis obnoxium. Postremò sicut proceritas, & elegantia corporis iuxta colli magnitudine, maxima ex parte efficitur: sic altum illud, & excelsum, quod in bonorum animis cernitur, ex colloquẽdi cum Deo, & orandi ipsum assiduitate existit maximè. Quod si tanta vis ad honestam vitam in oratione est, rectè Solomon expositis honestæ iustorum vitæ dignitate, atque dotibus, quibus ea vita potissimum paretur, & efficiatur artibus, eas artes nunc prædicat, & exponit. Quæ autem est ista prædicatio, atque laus? COLLVM TVVM SICVT TVRRIS DAVID CVM PROPVGNACVLIS MILLE CLIPEI PENDENT EX EA OMNIS ARMATVRA FORTIVM. Tribuit orationi eademquę recto, & honesto collo tribui solent. Vtor autem cum ista orationis voce, tum alijs vocibus quibus Ecclesiæ scriptores in significãdis rebus, quas veteres Latini ignorarunt, vtuntur: ne si vna voce nolim, pluribus mihi vocibus semper sit vtendũ. Igitur ea oratio habeatur perfecta, primum quæ non inflectatur ad humum, sed instar rectę ceruicis ad sublimia, & ęterna semper erigatur, & intendatur. Deinde quæ extet supra humeros, id est, transiliat, atque transcendat terrena omnia quo vsq; animum virtute adolescere, & peruenire faciat, ad mensuram magnitudinis Christi.

Postremò

Poſtremò quæ ſit turris Dauid, cum propugnaculis mille fortium virorum clypeis ornata, id eſt, quæ ſit nobis pro turri, & propugnaculo aduerſus omnium malorum incurſus. Nec verò illud cauſa, aut ratione vacat, quod Dauidis turris potiſsimum eſt adhibita ad ſimilitudinem. Nam iſtam turrim Dauid Hieroſo lymis ædificauit, in Sionis eius vrbis edito, & manu, atque natura munito colle, Iebuſęis tamen priùs de-uictis, atque vrbe pulſis: quod ad rem noſtram relatum declarat, quãdiu malæ cupiditates in animo dominantur, tandiu huic virtuti non eſſe locum. Quare qui terrenis ſtudijs non ſolùm occupati, ſed etiam addicti iuſtitiæ, atque bonorum morum parum ſtudioſi, huic tamen virtuti ſtudere, & vacare ſe dicunt, ac ſe ideò bonis numerari volunt: certè ipſi ſibi ita perſuadent aliquid ſe eſſe, quod ſtatis horis temporis aliquid orationi, & diuinarum rerum contemplationi impertiunt, vmbram illi quidem inanem huius virtutis fortaſſè aſſequantur: ipſam autem veram virtutem non aſſequuntur, ſeque ipſi valdè decipiũt. Iebuſęi namque ex vrbe, id eſt, ex animo malæ cupiditates priùs ſunt expellẽdę. DVO VBERA TVA, SICVT DVO HINNVLI CAPREAE GEMELLI QVI PASCVNTVR IN LILIIS. Hæc iam ad eas virtutes laudandas ſpectant, quæ ad alterum referuntur, charitatem dico in homines, & miſericordiam, atque beneficentiam: quæ ideò multitudinis numero vbera appellantur, quia duplici officiorum genere diuidũtur, quorum aliud ad corpus, ad animum aliud pertineat. Nihil porrò

eſt tam naturale, quam vt qui bonus ipſe eſt, alijs etiã prodeſſe velit, & re ipſa proſit. Nam quemadmodũ ea, quæ natura conſtant, cum eo adoleuerunt, vt ad ſui generis quoad ipſarum ratio patitur, perfectionẽ peruenerint, ſtatim aliud ex ſe ſe gignunt, aut certè auent gignere, quod ſibi ſimile ſit, quodque eius boni, quod in ſeipſa habent, particeps poſsit eſſe: ſic virtute præſtans animus effigiem ſui in alijs exprimere ſtudet. Et ſicut adoleſcentibus fœminis, vbi ad nubilem ætatem peruenerũt, tumere incipiunt vbera: ſic illis, quorum iam eſt adulta virtus, pectus tumere incipit, ſtudijs alios iuuandi. Quare iſtis hoc loco vbera tribuit Spiritus ſanctus, eaque hinnulis caprarum ſimilia, hoc eſt, pulchra, & omni ex parte formoſa vbera. Fieri enim nullo modo poterat, vt huiuſmodi gradus, atq; perfectionis virtus ſterilis permaneret.

VADAM AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THVRIS DONEC SPIRET DIES, ET INCLINENTVR VMBRAE.

Qui nouerunt atque experti ſunt, quemadmodum iſta Dei cum hominibus ſibi charis interiora colloquia ſe habeant, ita tradunt. ſæpè accidere, vt in medio ſermone diſparere ſubitò, ex ipſorum animis illis videatur ea lux, qua ex Deo perfundebãtur, & rurſus breui mora interpoſita iterum apparere: maiuſq; quam anteà lumen in ipſis accendi, quod quidem quare fiat dicere non habeo, quin autem quoties fit maxima cauſa fiat, affirmare non dubito. Ad has igitur vices euntis & redeuntis Dei, quibus inſtituti interiores ſermones in medio orationis curſu abrumpuntur,

puntur, quibuſque occultantur, & rurſus apparere incipiunt diuinæ lucis radij, hæc verba, vt exiſtimo, ſunt referenda. Itaque ad hoc ſignificandum inducitur ſponſus orationem inſtitutam primo intermittens, ac dicens. VADAM AD MONTEM MYRRHAE. Deinde ad eandem rediens, atque ſubiungens. TOTA PVLCHRA ES AMICA MEA. Et quę deinceps ſequuntur. Niſi alicui fortaſſe placeat, id quod mihi nõ diſplicet, his verbis, non quidẽ ſignificari Dei aliquẽ diſceſſum, aut inſtituti ſermonis intermiſsionem: ſed doceri iuſtos, atque admoneri, vt in ijs, quæ modo ſunt enumeratæ & celebratæ virtutibus magis ac magis proficiant: vtq; non prius à proficiendo deſiſtant, quàm ad montis cacumen, quo in cacumine edito, ſcilicèt, & difficili ad aſcendendum loco, virtus domicilium habere dicitur, perueniant, id eſt, compotes fiant perfectæ & abſolutæ virtutis. Nam certè tametſi ſe abire velle ſponſus dicat, tamen diſcedere ab ſponſa velle non dicit: imò cum eam è veſtigio iterum laudat, & pulchram, atque omni ex parte pulchram appellat, ſatis indicat, diuelli ſe ab ea non poſſe. Itaque quod dicit. VADAM. admonendi illius & excitandi ad progrediendum vim habet, non, aut deſerendi, aut relinquendi ſignificationem: perindeque eſt, ac ſi ita dicat. Vadam ipſe: tuque me euntem ſequere: vel vadam ipſe, quoniam te euntem & pleno gradu ad culmen contendentem comitabor, quod ita eſſe illa apertè indicãt quæ ſequuntur. VENI DE LIBANO VENI. In quibus quemadmodum ſponſam ad inſequendũ

ſponſus hortetur, iam ſuperiùs expoſitum eſt. Sed quò ſe iturum vnà cum ſancta anima dicit ſponſus? AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THVRIS. Ea autem ſunt duo genera maximarum virtutum, quorũ alterum purgare animum dicitur, illuminare alterũ: ex quo ab iſtarum rerum ſcriptoribus aliæ purgatoriæ ſunt dictæ, aliæ illuminatrices virtutes. Nam in myrrha pœnitẽtiæ ſignificari officia, ſuperiùs ſatis oſtendimus. Thus verò religionis cultũ erga Deum
Pſal.140. ſignificat, vt liquet ex illo Pſalmi, Fiat oratio mea tãquam incenſum in conſpectu tuo. Et in Apocalypſi,
Apoc.5. Habentes ſinguli phialas aureas plenas odoramentorũ, quæ ſunt orationes ſanctorũ. Sed aberat ne ab iſtis locis ſponſa? non illa quidem aberat, ſed quod ad perfectionis culmen tendenti aliquid deerat, nec totum ſuæ vitæ tẽpus expleuerat, id vt adderet quod ipſi deerat, & vt in eo quod cœperat ad extremum vſque perſiſteret admonetur. At vade diceret. Imò vadam aptiſsimè: quoniam vnà ipſe nobiſcum in omni bono opere vadit. Imò non vadit ſolùm, ſed euntes præcurrit, & vt ire poſsint, & velint efficit. Etenim ab ipſo ducitur, & bene agendi, & in bono proficiendi, perſeuerandique omne principium. Sed quo fructu, dicet aliquis, in ijs ſtudijs perſeuerabit: nimirum eo qui ſequitur. TOTA PVLCHRA ES AMICA MEA, ET MACVLA NON EST IN TE. Perueniet enim ad ſummã, & perfectam virtutem, atque fœlicitatem perſeuerando: quod etiam quæ ſequuntur, ſignificant. VENI DE LIBANO VENI, CORONABERIS DE CAPITE AMANA ET

SANIR,

SANIR, DE VERTICE HERMON, DE MONTIBVS LEONVM ET PARDORVM. Nam si vocem, atque ductum Dei perseueranter sequamur, videlicèt, perueniemus ad Libani, ad Amana, ad Sanir, & ad Hermon, altissimorũ scilicèt, montium cacumina: quibus cacuminibus eximiæ & heroicæ virtutes in sacris literis significantur. At quam aptè ad rem ipsam, de qua nunc agebat, coronaberis, siue quemadmodum Hebræa etiã verti possunt, despicies dixit. Nam cum quis ad illud virtutis fastigium peruenit, quid illi nisi vt coronetur iam restat? Sicut de se ipso loquẽs Paulus scripsit: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex. Ad hęc qui in isto fastigio versatur, si quando ad hæc terrena, & inferiora despexerit, quî poterit illa non despicere? Despiciet illa certè, & vilia atq; humilia, vt sunt, esse iudicabit: contemptuque, atque omni despectione digna ducet. VVLNERASTI COR MEVM SPONSA MEA, IN VNO ASPECTV OCVLORVM TVORVM, ET IN VNO CRINE COLLI TVI. Non attribuit nouam aliquam laudem, sed attributas amplificat: dum ijs animi bonis quibus iusti ornati sunt, affici se Deus dicit, & ad amãdum accendi. Itaque eadem iterum commemorat, oculos, capillos, linguam, quo intelligatur, virum bonum in eo ipso quod Deus cum illo interius loquitur, sensim proficere, seque ipso meliorem effici: nec solùm nouas gratiæ dotes acquirere, sed eas ipsas, quas antea habebat ampliores & illustriores reddere.

2. ad Tim. 4.

re. Atque hæc ita se habent. Porrò quod sequitur, nõ uam continet laudem. HORTVS CONCLVSVS, SPONSA MEA, FONS SIGNATVS, EMISSIONES TVAE, PARADISVS MALORVM PVNICORVM CVM POMORVM FRVCTIBVS, CYPRI CVM NARDO, NARDVS ET CROCVS, FISTVLA, ET CINAMOMVM, CVM VNIVERSIS LIGNIS LIBANI, MYRRHA ET ALOE CVM OMNIBVS PRIMIS VNGVENTIS. Hæc enim germina, honesta ipsa officia sunt, quæ ex interiori virtute pullulant. Nam explicatis atque laudatis virtutum singulis partibus, hoc vnum restabat, vt exponeret illarum fructus, qui in actione & officio cernũtur, quales ipsi essent quamque præstantes. Id igitur exponit, vt cætera, metaphoricè similitudine ducta, ab eo horto, in quo non modo nulla pars inculta sit, sed ne vulgari quidem, aut mediocri arborum genere consita: qui, scilicèt, totus peregrinis & aromaticis abundet arboribus, vt non solùm intuentium oculos oblectare possit, sed etiam vitæ hominum magnas vtilitates afferre. Tales quippè iusti sunt, nõ torpent ocio: non inertem esse sinunt suæ fidei commissum talentum: non defodiunt humi, aut inuoluunt sudario gratiæ diuinæ sibi dona collata: sed preclarè operandi instrumentum id omne, quod acceperunt à Deo ad actiones deducunt, fructusq; edunt bonorum operũ maximos. Nam præterquam quod illos ipsa eorum interior virtus, ad ita agendum sollicitat: id etiam à se expectari atque requiri sciunt. Itaque in id incumbunt, sibique ipsi dies, atque noctes instant, nulloque tempore studium intermittunt bonos

Psell. in canti.

nos

nos fructus alios ex alijs edendi: ex quo efficitur, vt nihil ſit eorum animis, vel fructuoſius, vel cultius. Sed ſi iſta bonorum operum germina, nec grata Deo ſunt, nec prædicatione, aut præmio digna, vt inſani quidam noſtra hac tempeſtate docuerunt, cur ea Deus tam exquiſitè laudat hoc loco? An contempſiſſe illa, & pro nihilo habuiſſe putandus eſt is, qui ea eſſe dicit paradiſo ſimilia? Qui Cinamomi, & Fiſtulæ, & Ciperi, & Myrrhæ, atque Thuris tranſlatis, & magnam vim boni ſignificantibus inſignit nominibus? Sed vtrum dicunt, vel nihil ab homine iuſto effici, quod verè honeſtum ſit, vel, vt efficiatur, nihil illi ad gloriam & ad præmium valere? Inſanum vtrumque quidem, ac ſimiliter impium, ſed vtrumuis eligant, vel hoc vno teſtimonio reuinci planè poterũt. Nam cum Spiritus ſanctus hæc iuſtitiæ tantoperè laudat germina, ſatis apertè vtrumque quidem docet, & à iuſtis viris edi poſſe, & honeſta illa eſſe, ſibique pergrata accidere. Nam quî poterat fieri, vt quæ cæleſti ſatu edita, cæleſtique imbri irrigata germinarent, minus honeſta eſſent? Et quæ Deo in primis au thore, & adiutore ab homine fiunt, quî poteſt intelligi deſpici à Deo, atq; negligi? Quid vnquã Deus fecit quod non idem probaret? Sicut ſcriptum eſt: Et vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valdè *Gen.1.* bona. Quod ſi hoc in natura verum eſt, in gratiæ bonis profectò erit veriſsimum. At humani ingenij imbecillitas, & ad malum pronitas, bonorum operum ipſum lumen obſcurat. At ea imbecilli-

tas id valet, non vt nunquam honestè agere homo posit, sed vt semper in omni vita non posit rectè & perfectè operari. non efficit, vt omnibus peccatorũ maculis inficiatur, sed vt nonnullis quamuis iustus maculetur. non efficit vt omnia iustorum opera praua sint, sed vt sint aliqua. atque vt verum est, neminẽ ab omni peccato immunem in hac vita esse, ita est certè verissimum, multa à iustis edi bonorum operum germina, ab omni peccati labe atque defectu libera. At detrahitur Christi meritis quidquid arrogatur nostris operibus. Imò nos Christi meritorum veram laudem, & agnoscimus, & amplificamus: vos qui illustratores illius, & dici, & haberi vultis, minuitis eam, & obscuratis. Etenim non ij sumus, qui cuiusquam hominis quamuis iusti rectissimè factis quidquam tribuamus meriti, nisi in Christo, & propter Christum. Quin illud ipsum honestum, quod in actione cernitur, absolutum omnibus suis numeris, atque perfectum præstitisse neminem dicimus, nisi priùs ipse à Deo ob Christi meritum, & animi iustitia sanctificatus, & magnis gratiæ auxilijs ad bene agendum incitatus fuisset, & instructus. Itaque vos, qui Christi ita laudatis meritum, vt nihil ex eo ad nos manare velitis, quod nos re ipsa sanctificet, ac bonos reddat, sed opinione quadam inani, & vanissimis cogitationibus ficta imputatione, rem totam conficitis, vtrum Christi meritis laudem, an labem: amplitudinem, an imbecillitatem tribuatis, & arrogetis etiam, atque etiam videte. Nos certè non modo quã

vos

vos maiorem, sed quanta tribui potest maxima, tantam illi laudem tribuimus. Dicimus enim, & prædicamus Christi merita, cum ipsa per se amplissima & infinita esse, tum ita esse efficacia ad homines iustos efficiendos, eos vt non solùm Deo reconcilient, & ex inimicis qui antea erant, amicos haberi efficiant, quod vos dicitis, sed etiam vt quales qui Deo chari futuri sunt esse decet, tales eos reddant, sanctos, scilicèt, menteque pura, ac munda præditos: nec solùm munditia & puritate mentis, sed cælesti etiam, atque diuino animi habitu ornatos. Affirmamusque illud, ex ea, quæ in ipso Christo est iustitiæ, atque omnis præstantiæ immensa copia, ad iustorum animos deriuari magnam vim: qua primum ad Christi effigiẽ ipsi & similitudinem effinguntur, atque formantur: deinde ad illa effigie ac similitudine dignas, & consentaneas actiones impelluntur. Itaque illa cælestis iustitiæ excellens forma, ad Christi iustitiæ exemplũ effecta, & ex illa deducta, primum in animo iusti existit impressa, postea in actionibus apparet, atque enitet. Quibus in actionibus bonis quo magis insistimus, eo magis Christus ipse meritorũ suorũ copias nobis cõmunicat, nosq; similiores sibi efficit: ex quo rursus sequitur, vt promptius ipsi atq; alacriùs, atque etiam perfectiùs bene operemur: ita fit vt honestum quod à Christo in animo nostro est, in actione simile honestum efficiat, ipsumque actionis honestum auctum, & amplificatum, animi, à qua ortum habuit, honestatem iterum augeat: idque totum, quo

ne

ne cogitari quidem aliquid poteſt in hoc iuſtitiæ genere præſtantius, aut maius in nos Chriſti ſanguis efficiat. Ita, vt ſi ratione diligenter ſubducta, cunctiſque in vnam ſummam collatis, de re ipſa, prout eſt, iudicare velimus, dicere debeamus, quod & dicimus, & libera voce affirmamus, præter Chriſtum, aut quod ex Chriſto ortum, atque natum ſit, nihil in hominum genere, ſed neque in Angelorum quidem eſſe, quod Deo gratum ſit, & acceptum: eoque nomine potiſsimum Deo nos commendari, quatenus iuſtitiæ eo bono, quod ex Chriſto trahimus, & participamur, quodque & in animo noſtro diffunditur, & in actionibus explicatur ac cernitur, ſimiles efficimus ipſi Chriſto. Illa enim Chriſti in nos imago conſpicua, participatione eius boni quod in Chriſto eſt, & ab eo in nos deriuatur effecta, diuinum amorem nobis & beneuolētiam conciliat: ſicut ſcriptum eſt. Quos pręſciuit & prędeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Igitur vos hæretici Chriſti meritorum gloriæ, & virtuti detrahitis: nos debita illum laude & prædicatione proſequimur. Vos inertem quādam, & vt ita dicam, ocioſam vim illis tribuitis: nos energiæ, & efficacitatis plenam. Vos in ſolo Chriſto hærere dicitis iuſtitiæ bonum: nos ad animos bonorum id introducimus, & ab animis ipſorum ad actiones eorumdem deriuari contendimus. Vos inhęrere vultis in vite palmites, nullum tamen à vite ſuccum, qui quidem in ipſis ſit, illos trahere, aut vllos fructus edere, qui pretio & æſtimatione ſint digni: nos libenter

Roma. 8.

ter

ter assentimur Christo dicenti. Ego sum vitis,& vos palmites, qui manserit in me, hic fert fructum multum. Vos quidem fontem omnium bonorum Christum esse fatemini, sed fontem qui intra se se contineat aquas suas: nos ex eo fonte, quem item inexhaustum, & Oceano maiorem esse fatemur, largos bonorum omnium riuos deriuari,& ad singulos iustos peruenire affirmamus: quibus è riuis effici dicimus, vt in singulis iustis, ad quos deriuantur, existant singuli fontes, eius ipsius fontis, à quo ortum habuerũt, proportione consimiles, ac cælestibus exuberantes aquis, sicut ipse Christus affirmat: Qui credit in me, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et Solomon hoc ipso in loco. FONS SIGNATVS, PVTEVS AQVARVM VIVENTIVM, QVAE FLVVNT MAGNO IMPETV DE LIBANO. Nã in eo certè, quod hos fontes aquis viuentibus abundare & fluere magno impetu dicit, satis docet, in ijs riuis, qui ab his fontibus manãt, hoc est, in bonis iustorum operibus vitalem inesse vim, id autem est, vitæ cælestis efficientem. Nam quod ad extremum adiungit. SVRGE AQVILO, ET VENI AVSTER, ET PERFLA HORTVM MEVM, ET FLVENT AROMATA ILLIVS. idcircò adiungit, quia desiderat, id quod omnes boni desiderare debemus, vt fideles suos liberet Deus à vestris istis venenatis doctrinis: vosq; ipsos, aut de medio tollat, aut certè dedoceat ista dogmata pestifera: quibus quemadmodum ventis Aquilonaribus sata aduruntur, sic omnis bene, & sanctè operandi alacritas aduritur, omne hone-

Ioan. 15.

Psellus in canti.

Ioan. 4.

 sti stu-

ſti ſtudium extinguitur, omnes induſtriæ nerui inciduntur.

CAPVT V.

ENIAT DILECTVS MEVS IN HORTVM SVVM, VT COMEDAT FRVCTVM POMORVM SVORVM. VENI IN HORTVM MEVM SOROR MEA SPONSA, MESSVI MYRRHAM MEAM CVM AROMATIBVS MEIS, COMEDI FAVVM CVM MELLE MEO, BIBI VINVM MEVM, CVM LACTE MEO, COMEDITE AMICI, ET BIBITE, ET INEBRIAMINI CHARISSIMI. EGO DORMIO, ET COR MEVM VIGILAT, VOX DILECTI MEI PVLSANTIS. APERI MIHI SOROR MEA, AMICA MEA, COLVMBA MEA, IMMACVLATA MEA, QVIA CAPVT MEVM PLENVM EST RORE, ET CINCINNI MEI GVTTIS NOCTIVM. EXPOLIAVI ME TVNICA MEA, QVOMODO INDVAR ILLA, LAVI PEDES MEOS, QVO MODO INQVINABO ILLOS? DILECTVS MEVS MISIT MANVM SVAM PER FORAMEN, ET VENTER MEVS INTREMVIT AD TACTVM EIVS. SVRREXI VT APERIREM DILECTO MEO, MANVS MEAE STILLAVERVNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA. PESVLVM HOSTII MEI APERVI DILECTO MEO, AT ILLE DECLINAVERAT, ATQVE TRANSIERAT, ANIMA MEA LIQVEFACTA EST VT LOQVVTVS EST: QVAESIVI ET NON INVENI ILLVM, VOCAVI, ET NON RESPONDIT MIHI. INVENERVNT ME CVSTODES QVI CIRCVMEVNT CIVITATEM, PERCVSSERVNT ME, ET VVLNERAVERVNT ME, TVLERVNT PALLIVM MEVM MIHI CVSTODES MVRORVM. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM, SI INVENERITIS DILECTVM MEVM VT RENVNCIETIS EI, QVIA AMORE LANGVEO. QVALIS EST DILECTVS TVVS EX DILECTO O PVLCHERRIMA MVLIERVM.

LIERVM, QVALIS EST DILECTVS TVVS EX DILECTO, QVIA SIC ADIVRASTI NOS. DILECTVS MEVS CANDIDVS, ET RVBICVNDVS ELECTVS EX MILLIBVS. CAPVT EIVS AVRVM OPTIMVM, COMAE EIVS SICVT ELATAE PALMARVM, NIGRAE QVASI CORVVS. OCVLI EIVS SICVT COLVMBAE SVPER RIVVLOS AQVARVM, QVAE LACTE SVNT LOTAE, ET RESIDENT IVXTA FLVENTA PLENISSIMA. GENAE ILLIVS SICVT AREOLAE AROMATVM CONSITAE A PIGMENTARIIS, LABIA EIVS LILIA DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM. MANVS ILLIVS TORNATILES AVREAE PLENAE HYACINTHIS VENTER EIVS EBVRNEVS DISTINCTVS SAPPHIRIS, CRVRA ILLIVS COLVMNAE MARMOREAE QVAE FVNDATAE SVNT SVPER BASES AVREAS, SPECIES EIVS VT LIBANI, ELECTVS VT CEDRI. GVTTVR ILLIVS SVAVISSIMVM ET TOTVS DESIDERABILIS, TALIS EST DILECTVS MEVS, ET IPSE EST AMICVS MEVS FILIAE HIERVSALEM. QVO ABIIT DILECTVS TVVS O PVLCHERRIMA MVLIERVM, QVO DECLINAVIT DILECTVS TVVS, ET QVAEREMVS EVM TECVM.

EXPLANATIO.

VENIAT DILECTVS MEVS IN HORTVM SVVM Sui copiam facit, inuitatque ſponſum ipſa, & gratificari illi ſe velle, atque ſubmitti in eo quod ipſum cupere intelligit, profitetur: hancq́ue illi gratiam, & conceſsionem ſui rependit pro laudibus, quibus affecta eſt ab ipſo. Itaque dicit. Tu me eſſe ſimilem dixiſti horto pulchrè conſito: at is hortus, qualis qualis eſt, tuus eſt, tuiſque vſibus & vtilitati patet. Itaque veni, & fructum lætitiæ ex eo tuo arbitratu carpe.

Cui sponsus se venturum respondet, & quo significet sibi id magnæ voluptati futurum, figuratè, & in eadem persistens metaphora, ea in horto effecturum se esse dicit, quæ festo die ab ijs, qui ad epulas, quique genij indulgēdi causa in hortos conueniunt fieri sæpè solent. VENI, inquit, id est, VENIAM IN HORTVM MEVM. MESSVI MYRRHAM MEAM. Nā solent agricolæ in hortis primum aliquid rustici operis facere: deinde vino, atque epulis dare operā. Vnde addidit. COMEDI FAVVM CVM MELLE MEO, BIBI VINVM CVM LACTE MEO. Eis enim cibis pastores & agricolæ plurimū vtuntur. COMEDITE AMICI, BIBITE. ET INEBRIAMINI CHARISSIMI. Imitatio est sermonis mero certantium conuiuarum, & mutuo sibi propinantium. Quamquam inest eclypsis quędam in oratione hac, plenè enim & integrè diceretur: nec solum ipse veniam, sed socios etiam plures mecum ducam, eosq; & cibi, & eiusdem mecum gaudij participes efficiā: dicamque illis, comedite amici, & inebriamini charissimi. EGO DORMIO, ET COR MEVM VIGILAT. Iam ab alio principio noua amoris instituit argumenta. Nam quasi iam discessisset sponsus, atque eo se contulisset, quo se iturum dicebat, sic nunc fingitur sponsa, cum ad multam noctem vigilasset ex spectando illum, iam propè desperans reditum, & cubitum iuisse, & postea experrecta, quid sibi & cubanti, & dormienti acciderit, ille dum iterum redit, retulisse. EGO, inquit, DORMIO. Id est, dum absentem illum ad multam noctem expecto me oppressit somnus. At

quamuis

quamuis dormiebam, cor vigilabat meum, cura videlicèt, & ęgritudine de viri mei absentia sollicitum. Nam simulatque illo redeunte, & ianuam impellēte crepuere fores excitata somno sum, eumque dicentem audiui. APERI MIHI SOROR MEA, AMICA MEA COLVMBA MEA, IMMACVLATA MEA. Quia verosimile erat sponsam, quod se delusisset sponsus suus, & noctu solam reliquisset, iratam esse: idcircò aduenìens sponsus placare illius animum, atque lenire indignationē conatur mollissimis istis verbis: quibus simul vt ianuam aperiat, ipsam rogat, simul machinas, & quasi tormenta quædam adhibet, blandissimæ orationis, quò ad illius subiratum animum penetrare possit, ipsamque lenire. Hanc enim vim habent appellationes istæ blandæ, soror mea, columba mea, similiterque quod sequitur. QVIA CAPVT MEVM PLENVM EST RORE, ET CINCINNI MEI GVTTIS NOCTIVM Nam qui inter se amant, & ob aliquam leuiorem causam dissident inter se, tum facillimè in gratiam mutuò redeunt, sibique ad inuicem placantur, cum aduersi aut molesti aliquid alteri eorum accidit. Amor enim rei amatæ incommodo, atque detrimento perspecto maiorem in modum accensus, omnem dissidij memoriam obliterat. Atq; hæc sponsus: cui sponsa respōdisse fertur planè ex ingenio fœminarum. LAVI PEDES MEOS, QVOMODO INQVINABO ILLOS, EXVI ME TVNICA MEA, QVOMODO INDVAR ILLA? Est namque proprium fœminarum cum rogantur, inepta quædam causificari, & ea se nolle fingere,

gere, quæ maximè & ardentiſsimè cupiunt. EXVI ME, inquit, TVNICA MEA. Atqui dudum tui viri videndi deſiderio, ita ô ſponſa flagrabas, vt per niues ipſum, perq; medios ignes ſequutura viderere. Sed, vt dixi, fœmineus ſeruatur & exprimitur mos. LAVI PEDES MEOS. Nam fœminæ lautæ cubitum ire ſolẽt. QVOMODO INQVINABO ILLOS? Quanta mollities? Quanta fœminei moris expreſsio? Quantaque ſignificatio indignationis propter ſponſi moram conceptæ? Quamque etiam vrbanè, & ex amatorũ conſuetudine aptè ſuam ſponſa indignationem vlciſcitur? Nã quod ait. EXVI ME TVNICA MEA, LAVI PEDES MEOS. Perinde eſt, ac ſi diceret. Atqui pernoctare extra domum potiùs, quam tam ſero reuerti domum debuiſſes: tute oblectas noctu, quibus tibi commodum eſt, rebus & locis, ac me deſertam, ac pene viduam domi iacere ſinis: aſt ego viciſsim, nec inſomnes noctes ducere volui, te fruſtra ſpectans, nec nunc aut poſitam veſtem ſumere, aut lecto ſurgens, lautos inquinare pedes tui cauſa volo. Sed videamus quod ſequitur. DILECTVS MEVS MISIT MANVM SVAM PER FORAMEN, ET AD TACTVM EIVS COMMOTA SVNT VISCERA MEA. Nam dum illa cunctatur ſponſus moræ impatiens immiſſa manu qua patebat inter fores aditus, fingitur peſulum interiùs aditũ amouere voluiſſe: quod illa vt animaduertit, omni cunctatione & cauſificatione depoſita exiliens lecto, ac vehementer perturbata, quod ab amore ipſo accuſari ſe, & redargui de ſuperiore cunctatione ſentiebat, fores aperuiſſe dicitur.

citur. DILECTVS MEVS MISIT MANVM SVAM PER FORAMEN. Scilicèt, per id foramen, quò clauis immittitur: nã id significat Hebraicũ החור quo intelligendum est, digitos immisisse sponsum dici, quò ianuam aperiret. Nam credibile est, idque vel ex hoc loco satis potest intelligi, Hebræos in occludendis foribus vti solitos fuisse, eo seræ genere, quo Arabes Ismaelitæ apud nos vtebantur. Quod erat huiusmodi. Ab interiori ianuæ parte pesulum inditum erat foribus ligneum, cauea item lignea inclusum, supernèq; dentatum serræ instar: in hos dentes ab exteriori ianuæ parte immissa clauis ferrea incidẽs, trudebat ipsum, tum dextrorsum, tum sinistrorsum prout vsus posce bat, quoad vel occlusura insereret illud annulo, item ligneo, qui alteri è foribus inerat, vel reclusura eximeret, atque retraheret. Qui intra domum erant, id pesulum nulla claue, sed sola manu tractum facilè, aut inserebant annulo, aut retrahebant ab eo: qui extra verò, claue quidem plurimum vtebantur, tamen interdum & ipsi, eodem quo clauis immittenda erat, immissis digitis. (Nam erat id amplum foramen pro portione ipsius clauis, quæ item erat oblonga, atque crassa) ianuam recludebant, idque cum faciebant, id est, cum manu citra clauem fores aperiebant, patria illorum lingua Talhor vocabant, ab Hebræo Hahur, non multum dissimili voce: nam claue ianuam recludere aliter illis, scilicèt, Iaphtar, nominatur. Hoc igitur foramine immisisse manum sponsus dicitur, eoque immittente manum, VENTER, inquit, sponsa

MEVS

MEVS CONTREMVIT. Ac si dicat. Ipsum vt vidi manu retrahere conantem hostij pesulum venter meus, id est, viscera mea contremuerunt, hoc est, commota in me sunt. Ventrem autem, & viscera cum nominat, eos animi motus, Hebraico loquendi more significat, quorum in visceribus sedes sunt, vt amorem & misericordiam. Qui loquendi mos haud est alijs linguis ignotus: nam & Græci σπλαγχνίζεσθαι pro misereri dicunt. Et ille. Graue Pelidę stomachum, pro implacabili ira posuit. Igitur sponsa amore simul & pudore, atque misericordia, vt præfestinantem vidit sponsum correpta, toto pectore æstuare cœpit. AD TACTVM EIVS. Vel vt in Hebræo legitur. Super eum, id est, eius gratia atque causa: quod illum fessum atque imbri madidum stare ante fores voluisset, dum pedē ipsa extra lectum efferre recusat. Quam autem vehemens ea perturbatio fuerit sponsæ, ex verbo Hebręo המו hamu intelligitur, pro quo Latinus interpres posuit commota sunt: nam id infremere propriè significat, & de mari irato, & procelloso literatè dicitur: idque ad se transtulit sponsa, quò significaret quibus ipsa fluctibus amoris atque pudoris agitata fuisset, quasi ita diceret. Amorem & vires amoris omnes, vitaliaque adeò cuncta intra ipsam motus horribiles commouisse, ipsamque quodāmodo incusasse graui fremitu: quod propter mollitudinem, & desidiam suam permisisset virum suum noctu sub dio manere. Sequitur. SVRREXI VT APERIREM DILECTO MEO, MANVS MEAE STILLAVERVNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI

PLENI

Horat. 1. carm. od. 6

PLENI MYRRHA PROBATISSIMA. Ex consequentibus, id quod antecessit, declarat. Manus sponsæ stillauerunt myrrham: igitur myrrhæ plenum vasculum secum tulerat, quò venientem sponsum perfunderet, atque oblectaret: idque fecit non solùm iuxta morem gentis suæ, sed etiam iuxta amantium fœminarum consuetudinem: solent enim illæ huiusmodi liquidis odoribus imbuere, atque perfundere amatores suos. At tulit myrrhæ plenum vasculum, eo vt suum sponsum exciperet introeuntem, atque perfunderet: sed dum festinat, neque satis sibi præ amore, atque pudore constat, vase effracto, myrrha per manus effusa, cum ipsa se digitosque suos, tum pesulum ostij cui manus admouebat, infecit. Vnde sequitur. PESVLVM OSTII MEI. scilicèt myrrha imbui, nó solùm manus. Nam orationem sic esse distinguendam ex Hebræo constat, in quo ad verbum scribitur. MANVS MEAE STILLAVERVNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI MYRRHAM TRANSEVNTEM SVPER MANVERIA PESVLI. Dicitur autem myrrha transiens, vel quod effusa, quomodo dictum est, ad pesulum quoque peruenerit, vel quod magis probo, quodque est sequutus Hieronymus, quod optima atque probatissima esset. Nā verbum עבר hober de moneta dictum, Hebręis probatam monetam significat. APERVI DILECTO MEO, AT ILLE DECLINAVERAT, ATQVE TRANSIERAT. Par videlicèt pari. ANIMA MEA LIQVEFACTA EST, VT DILECTVS LOQVVTVS EST. Simul, inquit, me, & amor corripuit, & dolor: amorē accēdit vox, atq; preces spōsi: dolorē ex

citauit eiusdem discessus & fuga. Quod quò magis mea culpa accidisse videbam, eò grauiùs, vehementiùsque commota sum. Dolore igitur, atque amore domo egredi compulsa. QVAESIVI ILLVM, ET NON INVENI, VOCAVI, ET NON RESPONDIT MIHI. Vocauisse ipsum dicit, non solùm quæsijsse, vocauisse verò intenta, scilicèt, & exaudibili voce, ne fortè tenebris occultatus ipsam latêret: sed cum frustra vocasset, diuque & multum quęsisset, in custodes vrbis, à quibus malè mulctata est, dicitur incidisse. INVENERVNT ME, inquit, VIGILES QVI CVSTODIVNT CIVITATEM, PERCVSSERVNT ME, ET VVLNERAVERVNT ME, TVLERVNT PALLIVM MEVM MIHI CVSTODES MVRORVM. Quę non ideò quia gesta sunt, scribuntur, sed quia amore suadente fieri interdum à fœminis amantibus solent, idcircò aptè & venustè facta esse finguntur: similiterq; quod sequitur. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM. κατα τοιχος à Solomone est scriptum. Nam verosimile erat maximis clamoribus ijs, quos sponsa edidisse dicitur, vel virum suum vocans, vel iniuriam sibi à custodibus illatam deplorans, excitatos multos accurrisse quæsitum, quid clamaret, quid sibi vellet, quidve intempesta nocte fœmina per vrbem quæreret: in quibus aliquot fœminas fuisse, misericordia erga iuuenē fœminam præcipuè cōmotas, item est verosimile. Ad eas igitur ne qua parte sui hæc carminis actio manca, atq; imperfecta esset, spōsa cōuersa, sic scribitur à Solomone loquuta. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM, SI INVENERITIS DILECTVM VT NVNCIETIS

TIS EI, QVIA AMORE LANGVEO. Omisit autem dicere sponsa, quemadmodum suo clamore excitatæ illæ fœminę sibi obuiam venissent, ipsamque rogassent, quid quæreret: atque consultò id, & ex arte dicere omisit: propterea quod illa per singulas partes eorum, quæ in re aliqua accidunt exacta expositio animum requirit, à curis & perturbationibus liberum. Qui enim vel amore, vel odio agitantur, cum explicare sensum sui animi volunt, neque cuncta dicunt, neque ordinem in dicendo seruant, sed ad id vnum, dicendum & exponendum festinant, quod illos maximè cruciat. ADIVRO, inquit, VOS FILIAE HIERVSALEM SI INVENERITIS. Atqui spõsæ multa alia vel acciderant, vel certè accidisse finguntur relatu atque commemoratione digna. Nam quod ipsam sponsus euocatam elusit, queri profectò poterat: quod item ea re necessitatem sibi attulit, ipsum noctu, horrentibus tenebris, sine comite, & sine duce quærendi, querelæ iustam causam habebat: quod incidit in vrbis custodes, quod plagis ab ipsis affecta est, quod dispoliata discessit commemorare verè, ac lamentari poterat: quod denique dolore victa viciniam excitauit, & ignotos sibi homines, sui amoris testes fecit clamando, fœminæ præsertim pudicę dolendum maximè, & in primis videretur dicẽdum: at nihil horum aut ipsa meminit, aut suis verbis sponso dici, à Hierosolymitanis fœminis vult: sed illud vnum duntaxat, se videlicèt, ex amore languere. Amoris quippè qui ipsi inerat magnitudò ipsa, omnem illi ex ani-

mo cæterorum malorum memoriam obliterabat, atque eluebat. Ad hæc planè videbat sponsa, nulla re magis sponsum induci posse, ipsi vt ignosceret, id quod vnum illa maximè optabat, quam si sciret, audiretve, ipsam ex amore languere. Itaque id mandat potissimum, vt viro suo renuncient, quod ad placandum sibi virum suum, & in amore accendendum potissimum esse, sciebat. At quam bellè errat ex amore, quantoque iudicio ipse Solomon omnem vim summi amoris expressit in hac amantis persona. Nā fœminis, quæ neque ipsam nossent, neque sponsum ipsius mandat, vt de suo amore, atque languore suū virum faciant certiorem, antequam eas doceat, vel quæ ipsa sit, vel qua de causa noctu per vrbem cursitet, cúrve tātos clamores, atque eiulatus cieat: quod amore cæca non minus ea nota esse alijs, quam sibi essent credebat. Cuius illæ errorem vel demiratę, vel miseratæ, comiter ei respondisse ferūtur. QVALIS EST DILECTVS TVVS EX DILECTO, QVIA SIC ADIVRASTI NOS. Nos, inquiunt, quis nam sit dilectus iste tuus tantoperè à te adamatus nescimus: sed quoniam adiuratæ abs te, tuæ voluntati obsequi cupimus, illumque quærere, mandataque tua perferre ad ipsum volumus, agè, notas expone, quibus à nobis ille possit dignosci. QVALIS EST DILECTVS TVVS EX DILECTO. vel, vt in Hebræo scribitur. PRAE DILECTO., id est, quod habet insigne, quove antestat dilectus iste tuus alijs iuuenibus, qui & ipsi amore, atq; charitate sunt digni. QVIA SIC ADIVRASTI NOS. Nam inquiunt,

neque

neque negligere possumus tuas preces, te tam obnixe, obstante nos: neque habemus quî tuæ voluntati obsecundare posimus, tui istius viri, ad quem nos cum mandatis mittis, ignarę. Quibus sponsa isto modo respondet. DILECTVS MEVS CANDIDVS, ET RVBICVNDVS ELECTVS EX MILLIBVS. Primũ in genere, deinde per partes spõsi pulchritudo describitur. ELECTVS EX MILLIBVS. Id est insignis, atque excellens inter mille, aut etiam decem mille viros, vt est in Hebręo. Ponitur autem numerus certus pro incerto, vt sit sensus, ipsum eminere inter omnes. Rectè porrò vulgatus interpres Hebraicum, Dagul, vertit electus. Est enim Dagul propriè signifer, sed transfertur ad ea omnia, quæ in suo genere eminent. Quare signiferum eum esse sponsa dicit, hoc est, oris dignitate, & totius corporis habitu reliquos omnes superantẽ iuuenes: idq; cũ dicit, tacitè quodammodo istas fœminas reprehendit, quod de re perspicua, & propter sui excellentiam cunctis nota, quasi de re dubia, & ambigua ipsam rogarant. CAPVT EIVS AVRVM OPTIMVM. Formosum, & adfabrè factum, quidquid est, id in omni lingua non solùm in Hebræa aureum, aut ex auro factum dici solet. Vnde & Venus χρυσῆ & eloquentiæ flumen aureum dicitur. Caput igitur aureũ, id valet, quod formosum, concinnèque compactũ: estque id ad figuram capitis referendum, non ad capillorum colorem. Nec enim flauos habuisse capillos sponsus dicitur, sed nigros potiùs. Itaq; sequitur. COMAE CAPITIS EIVS SICVT ELATAE PALMARVM, NIGRAE

QVASI CORVVS. תלל Hebris eleuare, aut erigere significat: ex quo תל tumulus dicitur, quasi dicas elatus, & תלתלים ad capillos cum trasfertur, crispos eos esse significat: propterea quod eorum extrema sursum versus torquentur, & spectant, & quodammodo eleuantur. Hispanè id verbum nō ineptè hoc loco verteretur: los enrriscados. Ergo elatæ quod posuit Latinus interpres, quidā non nomen substantiæ, sed participium esse volunt, comasque elatas Latinè dici, quo modo תלתלים Hebraicè dicuntur, id est, sursum versus intortas, & eleuatas, hoc est, crispas. Palmarum verò quod additur, aiunt neque in Hebræo, neque in Græco exemplari inueniri, & esse probabile additū fuisse alicuius inscitia. Sed ego pro certo habeo nō esse additum, sed de Græco ab interprete expressum: quanquam in ijs codicibus, quos nūc habemus, nō reperiatur. Nam Theodoretum Græcum, & perantiquū scriptorem cōstat, palmarum legisse. Nō enim solùm id citat, sed etiam, quæ sint elatæ palmarum interpretatur commentarijs in hunc ipsum locum. Itaque septuaginta, aut quisquis alius fuit huius libri Græcus interpres, haud dubiè crediderūt Hebraica voce תלתלים elate significari, addiderūtq; explicationis gratia palmarum. Quoniam ἐλάτη Græcis nō solùm genus quoddam abietis, in quo falsus fuit nobilis quidam scriptor, sed etiā, vt ex Marcello constat, palmæ summum corticem, atque adeò palmarum ipsum recens germen, eiusque noui fructus, ac germinis folliculos, atque inuolucra significat. Quibus

bus corticibus & inuolucris credo hic capillos spōsi colore similes dici. Sunt eīm subnigri illi cortices, & idcircò subiungitur. NIGRAE QVASI CORVVS. Nigri capilli Palæstinis probantur, neque priscis Romanis secus videbatur, vt liquet ex illo.

Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.

Sequitur. OCVLI EIVS SICVT COLVMBAE SVPER RIVVLOS AQVARVM, QVAE LACTE SVNT LOTAE, ET RESIDENT IVXTA FLVENTA PLENISSIMA. Iam diximus Palæstinas columbas præstare nostris, & figura, & splendore, & fulgore quodam igneo oculorum. Sed quod addit. QVAE LACTE SVNT LOTAE, ET RESIDENT SVPER RIVVLOS AQVARVM. amplificat attributam laudem, quasi ita dicat. Oculi eius similes sunt oculis columbarum, nō quarumcunq;, sed earum, quę pulcherrimos habent oculos. Nam lacte lotæ, quod dicit, periphrasis est coloris albi: constat autem columbas albas, & decore, & specie præstare cæteris. Vnde & in Psalmo sexagesimo septimo. Columba argentea, hoc est, candida, pro pulcherrima columba ponitur. Hæc porrò earum pulchritudo, & fulgor oculorum enitet, & apparet magis, cum se in flumine lauerunt. Itaque qui eas emunt, probaturi vtrùm Palæstinæ columbæ verè sint, aqua eluunt earum oculos, quod ille ipsarum oculorum nitor, sic excitatus, atque auctus magis effulgeat: sed quod Latin⁹ interpres. PLENISSIMA FLVENTA. vertit, & in Hebręo est מלאת quod ad verbum plenitudinem sonat, potest etiam non incommodè pro ipsarum columbarum sede, atque cubili accipi.

Nam

Nam quod suas sedes, suaque loca ea, quę ipsi, vel ars attribuit, vel natura, perfectè implet, id Hebræi vocare solent מלאת. Dicit igitur, hanc rationem si sequamur, sponsa, sponsi oculos, similes columbarum oculis esse: earum inquam columbarum, quæ candidæ sint, hoc est, omnium pulcherrimarum columbarum: &, quoniam pro locis in quibus sunt, earũ oculorum decus, atque splendor magis perspicitur, earũ columbarum, quæ, vel propter aquam resident, vel in nido suo cubant. Nam eo in loco columbas pulchriores videri solere, vel ex illo colligitur, quod superiùs sponsus ab ista sua colũba petebat, vt sui videndi copiam ipsi faceret, in foraminibus petrę, & in cauernis macerię, id est, in sede sua, atque cubili. GENAE ILLIVS SICVT AREOLAE AROMATVM CONSITAE A PIGMENTARIIS. Cõmendat genas à colore ex purpureo & albo mixto qualis visitur in areolis aromatum, vbi flores varij sunt, alij purpurei, candidi alij. CONSITAE A PIGMENTARIIS. In Hebræo dicitur מגדלות Migdaloth, in quo interpretando ne Hebræis quidem inter ipsos satis conuenit. Nã quidam flores, è quibus aromata conficiũtur, quidam turrita vascula, natercia, scilicèt, & pyxides, quibus pigmẽta continẽtur, quidam circulos pigmentorum, interpretantur. Circulos autem pigmentorum, vt suspicor, appellant, fictiles catinos, paruos, & orbiculatos purpurisso imbutos, è quibus non inepta similitudo traheretur ad sponsi pulchrè rubentes genas laudandas. LABIA ILLIVS LILIVM DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM. Est

genus

genus lilij quoddam purpureum, vt Dioscorides tradit, quo de genere Solomon intelligendus est loqui: idque dicere spõsi labia purpurea esse, sicuti quę maximè purpurea sunt lilia, eademque ex se odorẽ emittere, qualis est myrrhæ probatissimæ odor. Emittere autem dicuntur labia odorem bonum in ijs, quorũ anima ea, quæ ore ducitur odorata est. Quod meritò in laude ponitur, propterea quod ijs, quibus anima fœtet, nihil fieri possit tetrius, ac turpius. Hos enim nemo sanus vel ad colloquium, vel ad complexum admiserit: illos contra, quorum ex ore bonus spirat odor, ipso bono odore omnes inuitati, gratos, atque iucundos habent, vtpotè optimè, & animo, & corpore temperatos. Nam profectò ex vtriusque partis bona tẽperatione illa suauitas odoris existit. Ego enim, vt quod expertus sum loquar, sic iudico: non colloquio solùm, sed amicitia etiam, & consuetudine bonorum indignos esse eos, quibus anima fœtet. Nam quantum recordari retro possum, neminem vidi hactenus, tetrum odorem ore exhalantem, quem non postea grauissimis animi morbis obnoxium cognouerim, atque ijs potissimum morbis, qui ex atra bili sunt inuidentiæ, fraudis, perfidiæ, voracitatis, similibusque permultis. MANVS ILLIVS TORNATILES AVREAE PLENAE HYACINTHIS. Manus, inquit, sponsus meus, atque digitos habet aureos, & quasi torno elaboratos, hoc est, longè pulcherrimos. PLENAE HYACINTHIS. Hebraicè plenæ Tharsis. Est autem Tharsis pretiosus lapis, à regione in qua gignitur, sic

appellatus, colore subrubeo. Itaque hoc loco ad extrema digitorum, id est, vngues significandos aptè transfertur. Nam quoniam digiti aurei dicti sunt, rectè vngues gemmis auro inclusis similes esse dicuntur. VENTER EIVS EBVRNEVS DISTINCTVS SAPPHIRIS. Ventris vocabulo pectus, ac reliquum corpus comprehendit: idque eburneum dicit ob cãdorem, atque nitorem. CRVRA ILLIVS COLVMNAE MARMOREAE QVAE FVNDATAE SVNT SVPER BASES AVREAS. A capite incipiens, peruenit ad extremum: nec tamen insistit in eo, sed addit aliquid, quod ad illius pulchritudinem vniuersè declarandam pertineat. ASPECTVS, inquit, EIVS VT LIBANVS. Aspectus, id est, totius corporis habitus, vultusque ipse, & proceritas, vt Libanus. Nõ altitudinẽ confert, sed amœnitatem, & quam varietas rerũ efficit, pulchritudinem. ELECTVS QVASI CEDRVS. Electa Hebræi procera quæ sunt, vocant. Sic de Saule filio Cis primo Israëlitarũ rege, quod corporis pro-
1. r. c. 9. ceritate superaret omnes, in libris Regum scribitur, quod erat electus, & bonus, id est, procerus, & pulcher. Nam quod Græci duabus vocibus καλὸς κ'ἀγαθὸς id vna Hebræi Tob, id est bonum, hoc est pulchrum appellant. Sed & Latinè bonum pro pulchro nonnũquam accipitur, vt apparet in illo.

Quem bonum facit barba.

Sequitur vero. GVTTVR ILLIVS SVAVISSIMVM, ET TOTVS DESIDERABILIS. Vel vt in Hebræo, significanter. GVTTVR ILLIVS DVLCEDINES, ET TOTVS DESIDERIA. Nam quis porrò, inquit, illius sermonis dulcedinem,

& vrbanitatẽ posit exprimere? singula quippè eius verba melle sunt lita, dulcedine & lępore redundant. Sed quid singula persequor, quæ dicendo quidẽ vix numerari possunt, multò minus recẽseri laudando? Etenim, vt vno verbo dicam, totus est desiderabilis, ex gratijs totus, & venustate conflatus: gestu, motu, verbis, oculis, vultu, atque omni denique parte sui, omnium sibi animos & amores conciliat. TALIS EST DILECTVS MEVS, ET IPSE EST AMICVS MEVS FILIAE HIERVSALEM. Ne videlicèt, aut me in amando ipsum deceptam fuisse, aut vos in eodem quærendo, atque dignoscendo multum laboris subituras esse arbitremini. Illę verò, iterũ ipsam rogant, dicentes. QVO ABIIT DILECTVS TVVS O PVLCHERRIMA MVLIERVM? QVO DECLINAVIT DILECTVS TVVS, ET QVAERIMVS EVM TECVM? Atque hac fini terminatur hoc caput. Sed nos pedem iam retro referre, & institutã interioris sententiæ explanationem prosequi longiùs debemus.

EXPLANATIO.

VENIAT DILECTVS MEVS IN HORTVM SVVM, ET COMEDAT FRVCTVM POMORVM SVORVM. Quæ superiori capite ex persona spõsi, ad sponsam de ipsa sunt dicta, ad eam partem pertinebant, quæ colloquia illa interiora, quæ diximus, cõtinet, ad quã etiam spectat hoc, quod nunc sequitur: nisi quod ibi Deus loquebatur, laudabatque in anima sancta, &

amante ſua munera, hoc eſt, eam, quã ipſe in ea effe-
cerat, cæleſtem pulchritudinem, & ſanctitatem: hîc
verò ipſa iuſti anima tot laudibus ab ipſo affecta, ei
gratè reſpondet. Reſpõdet autem, quid? breue quid-
dam, ſi verba ipſa conſideres: at ſi vim verborũ, ſen-
tentiamq́; ſpectes, quod pro benelongò, beneq́; co-
pioſo haberi poſsit, reddit reſponſum, hoc eſt, reſpõ
ſum plenum humilitatis, plenũ cognitionis ſui, ple-
num gratitudinis, Deo inquam in primis acceptabi-
le, & gratum reſponſum. VENIAT, inquit, DILECTVS
MEVS IN HORTVM SVVM, ET COMEDAT FRVCTVS PO-
MORVM SVORVM. Primum non ſe inaniter extulit, ne-
que ſibi arrogauit, aut acceptum retulit aliquid eorũ
quæ ſibi tribui Deo laudatore, & prædicatore vide-
bat: ſed ſe ipſam agnoſcens, & à quo illa ſua tantope-
rè laudata bona ducerentur, intelligẽs, Dei dono po-
tiſsimum conſtare ea, & ob id ipſius eſſe munera in-
genuè fatetur. VENIAT, inquit, DILECTVS MEVS IN HOR
TVM SVVM. Nam ſe, quæ propter bonorum operum
germina hortus eſt dicta, ſe inquam ſponſi ſui hortũ
eſſe fatetur. Non ob id ſolùm quod poſsideatur ab il
lo, quanquam id quodque (nam tametſi Deus domi-
netur omnibus, tamen bonorum atque iuſtorũ pro-
priè Dominus eſt) ſed non tantùm quia poſsidetur
ab illo, ſed multo etiam magis, quia ab eodem ipſo
habet, vt ſit amœnus, & fructuoſus, & pretio atque
æſtimatione dignus hortus. Ipſe enim de principio
eum hortum conſeuit: ipſe conſitum ſumma adhi-
bita diligentia curauit: ipſe coluit, cuſtodiuit ipſe, ab
eodem

eodem denique fructus ferendi vim, & facultatem accepit: sicut scriptum est. Dei agricultura estis. Et alibi. Neque qui plantat, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Primum itaque ostendit suam submissionem, atque modestiam. Deinde etiam testatur, ac præ se fert, nolle se ea bona quæ à Deo habet, vel in suos, aut alterius cuiusquam vsus conuertere, vel aliquem laudis fructum ex eis deriuare ad se se: sed Deo illa statim resignat, eique vni istis bonis placere, & gratum facere cupit: & hoc est, quod nunc sponsa dicit, cum sponsum ad eum ipsum hortum, quem ipse conseuerat, atque coluerat, visendum inuitat, eumq; hortatur, se vt in eo oblectet, & eius pomis vescatur. Quæ animi, cuncta se à Deo accepisse agnoscētis, & in eundem ipsum, à quo acceperat referentis, modestia atque submissio, Deo sine dubio est gratissima. Quod satis indicant quæ sequuntur.

1. ad Corinth. 3.

VENI IN HORTVM MEVM SPONSA MEA, MESSVI MYRRHAM MEAM CVM AROMATIBVS MEIS. Quibus Deus in persona sponsi demonstrat sibi, quòd ad hortum inuitatus fuerit placuisse, itaque quod rogabatur fecisse. Etenim Deus quo magis ipsi se submittit huma na mēs, eo magis intimè se in eam insinuat, propiorque illi fit. Venit itaque in hortum suum, hoc est, venit ad eum, quocum iam antea erat, atque loquebatur: atque idcircò de nouo venire dicitur, quia ipso Dei colloquio homo magis eruditus, & in virtute ipsa perfectior effectus fecit, vt Deo dignius habitaculum suus animus esset. Veniens porrò quid? laudis

dis atque gloriæ fructum sibi vni legit: cæteros verò non modo non minuit, sed etiam magna bonorum accessione auget, & amplificat. De laude quam sibi legit, illud est. MESSVI MYRRHAM MEAM CVM AROMATIBVS MEIS. Nam in aromate atq; myrrha, boni odoris vis intelligitur: bonus autem odor in sacris literis ad gloriæ laudem significandam transfertur: ad laudem inquam eam, quæ Deo tribui ab hominibus solet, cum aliquid vident iustè ac præclarè fieri à sanctis viris, vt liquet ex illo. Bonus odor Christi sumus,
2. ad Corinth. 2. quod Paulus scripsit. Gaudet enim se prædicari à nobis Deus, cui vni omnis prædicatio, atque gloria debetur, & pro innumeris beneficijs, quibus mortaliũ genus affecit, hoc vnum sibi à nobis expetit, laudis officium. Nec verò ex omnibus, quæ facere possumus, quidquam est præter laudem, cuius propriè fructus ad Deum pertineat. Nam cum ipsum aut fide, aut spe, aut charitate prosequimur, cum incumbimus iustis operibus, Deo quidem gratificamur ipsi, sed commodamus nobis potissimum: laus verò & gloria ea, quæ iustorum benefactis debetur, ita propriè Deo competit, vt nullam ex ea partem sibi detrahi, aut decerpi patiatur. Atque hoc illud erat, quare in veteri lege, & in illo ritu, qui iam obsoleuit, Deo pecudes sacrificandi, in omnibus sacrificijs, quæ & multa erant, & vario atque sacro ritu perfecta, vno
Num. 28. 9. odore suauitatis se capi, atque affici Deus dicebat: tectè scilicèt, & eo modo, quo vmbræ illius legis finebant, innuens, atque significãs in nostris benefactis

vtile

vtile quod eſt id nobis haud grauatè cõcedere, quod autem laude, atque prædicatione dignum, id reſeruare ſibi vni: ſicut & ipſe Chriſtus verè, & pro ea luce, quam mundo inferebat, dixit apertiùs. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Tantùm non dicens, nobis eam lucem, eaq; officia vtilia eſſe velle: glorioſa autem vni ſibi. Ex ijs igitur conſtat, quemadmodum ſibi Deus ex iſto horto laudis fructũ collegerit. Quod autem reliquos eius fructus, virtutumque bona reliqua, quæ in anima iuſti fructificant, ſuo ipſe aduentu ampliora & maiora reddiderit, declarat quod ſequitur. COMEDI FAVVM CVM MELLE MEO, BIBI VINVM CVM LACTE MEO, COMEDITE AMICI, BIBITE ET INEBRIAMINI CHARISSIMI. Illa enim ſponſus non ex horto legit, ſed in hortũ potiùs ipſe, & importauit, & intulit. Itaque lac, mel, atque vinum, hoc eſt, ſuauiſsima eorum, quę eduntur, coniunxit, addiditque præterea ad voluptatem carpendam inuitationem, & adhortationem vehementem, quo intelligeremus bona iſta, quibus Deus hominis huius de quo agimus gradus, id eſt, eos qui in virtute proficiunt accumulat, dulciſsima eſſe & ſuauiſsima bona, & eximio quodam genere voluptatis referta: talia denique vt iam propè ad tertij atque vltimi gradus perfectionem accedant. Itaque ſimul atque iuſtorum animus iſtis bonis afficitur: præ lætitiæ, atque dulcedinis magnitudine ebrius effectus, cæterarum rerũ oblitus, & quaſi ad corporeas interpellationes ſopitus, corpori atque

Matth. 5.

ſenſibus dormit, & Deo ac bonis diuinis vigilare incipit Itaque dicit. EGO DORMIO, ET COR MEVM VIGILAT. Quæ iam ad ecſtaſim pertinent, in qua huius ſecundi gradus tota ratio completur. Qua in ecſtaſi, atque raptu, quid ſentiat iuſti animus, quoue modo afficiatur, quãta luminis copia illuſtretur, quibus perfruatur voluptatibus, ineptè atque adeo impie facerem, explicare ſi vellem: ipſi explicent qui perceperunt, ſi modo tanta res explicari ab vllo homine poteſt, illud conſtat hactenus explicaſſe neminem. Itaque illi cũ de eo, quod in hoc raptu ſenſerunt rogantur, nihil certiùs habent dicere, quã arcana ſe vidiſſe, quæ non licet homini loqui: quemadmodum Paulus ſcripſit. Et certè ipſe Deus quamuis ad iſtos ſuos interiores, & cæleſti voluptate plenos congreſſus cunctos mortales inuitet: tamen ab ijs, qui illorum compotes facti ſunt, eos vt ſilentio tegant atque occultent, ſeueriſsimè exigit: & hoc cauſæ habuit: quare ſuis in literis, quoties alicuius iſtorum incidit mentio, ſumma parcitate verborũ vtatur: rem notet vno, aut altero verbo, atque eiuſmodi ſignificationis verbo, vt facilè intelligatur, quod verbo ſubeſt arcanum eſſe aliquid, & ineffabile, & quod verbis, quãuis multis non poſsit dici. Nam in Apocalypſi, Manna abſconditum vocat, & in eodem, calculum candidum appellat inſcriptum nouo nomine, quod nemo nouit, niſi qui accipit: hoc verò in loco, qui proprius erat, ſi modo vllus eſſe poteſt locus huius doctrinæ, cum cætera quæ ad amorem iſtum & charitatem pertineant,

2. ad Corinth. 12.

Apo. c. 2.

tineant copiosè & enucleatè qualia sint, summa verborum vbertate & elegantia posuerit, & oculis conspicienda subiecerit, ad hoc quoties peruenit, propè obmutescit: remque ea breuitate perstringit, verba vt illi deesse videantur, in somnum incidisse, aut animo defecisse, dicere id satis habet. Quamobrem nos quale istud bonum sit experiri omni studio curemus: verbis verò cuiusmodi sit, supersedeamus exponere. Hunc itaq; locum silentio prætervecti, ad id quod reliquum est, iter conficiendum pergamus. VOX DILECTI MEI PVLSANTIS, APERI MIHI SOROR MEA. Ab hoc loco perfectorum, id est, eorum, qui in supremo gradu amoris sunt, ratio describitur. Nam qui secundum gradum tenebat, & pro gradus sui ratione satis in virtute profecit, is hac sponsi voce, ad perfectam charitatem vocatur. Nam vt antè dixi, in omni gradu primum locum tenet vocatio. APERI, inquit, MIHI SOROR MEA, COLVMBA MEA, FORMOSA MEA, PERFECTA MEA. Sed non est prætermittendum, quid inter istam vocationem, & superiorem vocationem intersit. Nam superiùs, vt domo atque vrbe relicta in agrum exiret, iustus vocabatur: hic verò rogatur, vt intra domum pectoris sui, Deum ipsum admittat. Nec enim id temere factum, aut variandæ orationis causa à Solomone positum, putare quis debet: sed habita ratione ipsarum rerum, earumque natura diligenter perspecta expressum, & scriptum. Nã sciri debet, qui Deum amant, quo minus in eo amore & pietate proficiant, & ad perfectam charitatem

Chrysost. homil. 13. in matth.

peruenjant, duobus rerũ generibus impediri, atque retardari solere. Primum obstare illis solet, quod terrenarum rerum administrationibus, alij rei familiaris, alij magistratuum gerẽdorum, alij aliarum rerũ implicati detinentur. Nã vt ista charitatis lumen nõ extinguãt, vt nõ extingunt certè in ijs, qui Dei amorem cunctis rebus præponunt, tamen cursum quodammodo charitatis retardant, eamque crescere, atque augeri, non facilè sinunt. Implicant enim animos hominum curis multis, atque peccatis, quibus si minus deletur charitas, illius tamen & lumen offuscatur, & ardor remittitur. Deinde obest isti charitatis incremento, atque perfectioni, vetus qui dicitur homo, concupiscentiæque mala libido, nobis natura inserta, quę licèt opprimatur ab ipsa charitate in hominibus iustis, manet in illis tamen, bellumque sæpè contra charitatem mouet. Itaque pugnant inter se se, & charitati concupiscentia resistit, eamque charitas tandem, si ab ipsa nos duci permittimus studiosè agendo, sensim atque paulatim delet & extinguit: quod cum effecit, tum ipsa dicitur, & est iure perfecta. Extinguit cum dico, non id intelligo, posse alicuius studio in hac vita omnes malæ libidinis vires, & cupiditates penitus, & omninò deleri. Id enim si cui vnquam contigit, nam contigisse Dei genitrici dubitandum non est, sed si cui alij contigit, magno priuilegio contigit gratiæ & munificentiæ diuinæ. Non igitur id intelligo: neque etiam iudico charitatem non esse perfectam, nisi in eo qui omni cupiditate

tate

tate prorsus sit vacuus: sed id tantùm sentio, perfectos in charitate ita sedatas, atque compressas, & intra præscriptum diuinæ legis inclusas cupiditates habere, vt mouere se se, & cōtra charitatem efferre vix audeant. Igitur qui ad perfectionis culmen est peruenturus, primum liberari debet à cura rei, vel publicæ, vel priuatæ gerendæ: deinde debet omni turbido, & rationi aduerso motu, quoad fieri potest, vacare. Sic enim Christus dicebat, Si vis perfectus esse, *Matt.* 10.
vade, & vende omnia quæ habes: quod est ab omni publica & priuata cura, vacuum habere animum: & sequere me: quod ad cupiditatum extinctionem, & abolitionem spectat. Nam sequi Christum, est, crucē quisque suam tollere, seque ipsum, id est, cupiditates suas abnegare, vt ipse alibi dicit. Qui vult venire post *Matt.* 16.
me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam. Sed est inter ista duo quidam ordo seruandus. Nam primum curis secularibus renuntiari debet, deinde malę cupiditates ex animo sunt euellendę: primum qui faciunt in virtute proficere incipiunt. Itaque ad id vocantur, qui gradum incipientium rite tenuerunt: scilicèt, vt vrbe relicta rura petāt, id est, vt vitæ huius interiturę rebus nuntium remittant, seque vindicēt in aliquam libertatem, hoc est, vt ad superiorem gradum ascendant, & incipientes esse desinant, proficientibusq; annumerentur: itaq; exeunt in agrum, & humanæ vitæ curas abijciunt. In secundo verò maior perfectio quædam sita est: imò, verum si est dicendum, ipsius perfectionis absolutio consistit: vnde qui

perfectus esse incipit, intelligi debet magna iam ex parte suas cupiditates non vicisse modo, sed etiam propè extinxisse. Et quoniam ex earum depresione ducitur omne principium cum Deo verè amicè, & familiariter agendi, à quo profecta charitas, tum demũ perfectè efflorescit: idcirco, qui iam ad perfectorum gradum ascendit rogatur, vt Deo introire ad ipsum cupienti, id est, familiariter iam, & omninò amice agere cum ipso volenti aperire velit, hoc est, vt in eo elaboret, vt edomitis cupiditatibus Deus intrare perfectè ad ipsius animum, & ibidem omninò requiescere posit, id est, vt perfectus iam sit, quando satis in secũdo bonorum gradu profecit. Nam quod superioris gradus initium est, id antecedentis gradus summum esse intelligimus. Nam incipiens qui dicitur, cum animum induxit renuntiare seculo ad summum sui gradus peruenit, premereq́ue incipit proficientium gradum: cuius quidem gradus summa effectio est cupiditatum depresio, quod vt primum quis assequutus est secundo isto gradu relicto, ad perfectorum gradum euadit: ita fuga sęculi & summum primi gradus est, & initium secundi: similiter deuicta cupiditas, tertij exordium eadem est, & secundi supremum. Ex quo efficitur, vt qui ad proficientium gradum vocantur, ad id vocentur, quod in eo gradu primum obtinet locum, id autem est, vt quod iã animo secum agitant, tandem perficiant, abijciantq́ue ab se opum & honorum, quibus constricti tenentur studium: & similiter qui vocantur ad tertium & supremum

premum

premum gradum, ad perfectè comprimenda carnis desideria vocentur. Quæ quoniã explorata erant, & diuinitus patefacta Solomoni, idcircò ipse superiorẽ illam vocationem, qua qui profecturi in amore sunt, inuitantur, ad rerum huius vitæ contemptum, quàm aptè pro persona inducta significari poterat, sic eam exposuit: sponsum, scilicèt, inducens ad id, vt patrio lare relicto secũ vna in agro moraretur sponsam hortantem. hîc verò vbi de altiore vocatione agebatur, qua videlicèt, non iam vt seculum quis deserat, quæritur: sed vt carnem exultantem, carnisque affectus ita coërceat, vt quoad natura rei patitur, vix ampliùs extent: non id ~~petit sponsus~~, vt domum sponsa relinquat, id est, vt corpus suum, quod arcano sanctarum literarum sermone domus sæpè vocatur, exuat, atq; conficiat: sed vt extenuatis assidua meditatione virtutum carnis affectibus, quod obstare Deo possit animum intrare, & in eo mansionẽ facere volenti, nihil relinquatur. APERI, inquit, SOROR MEA, COLVMBA MEA, FORMOSA MEA, PERFECTA MEA, QVIA CAPVT MEVM PLENVM EST RORE, ET CINCINNI MEI GVTTIS NOCTIVM. Cui illa. SPOLIAVI ME TVNICA MEA, QVOMODO INDVAR ILLA: LAVI PEDES MEOS, QVOMODO INQVINABO ILLOS? Quod non ita accipi debet, quasi vir iustus nolit, Deo volenti pectus suum patefacere, hoc est, melior ipse fieri, & Deo acceptior, & gratior: sed quis sit corporis atq; carnis sensus exprimitur. Nisi enim esset aliquid adhuc in corpore huius repugnans, neque satis æquo animo cedens imperijs, atque motio-

petere sponsum facit.

August. in Ioann. tract. 56.

nibus gratiæ Dei, non profectò vocaretur, id est, nō cum eo ageret Deus, vt bonum id, quod instituit, perficiens, edomaret ita suum corpus, vt nihil ex eo esset quod animum impediret, quo minus ipsum perfecta charitate diligeret: quod igitur aperiri sibi vult, aliquid ingressuro obstare demonstrat. Quid autem obstet, quidve aditum obstruat, ex hac cunctatione sponsæ, & ex his eius vocibus, mollitia plenis colligitur. SPOLIAVI ME TVNICA MEA, QVOMODO INDVAR ILLA? LAVI PEDES MEOS, QVOMODO INQVINABO ILLOS? Sed addit. DILECTVS MEVS MISIT MANVM SVAM PER FORAMEN, ET CONTREMVERVNT VISCERA MEA. Post voces atq; adhortationes, Deus efficacioris gratiæ vim atque impulsum adhibet: manum inquam ipse mittit suam, hoc est, non leuiter, vt priùs, sed vehementiùs, atque acriùs magnam cælestis lucis copiam infundēs, totum animū permouet, id est, efficaciter vocat. Nec verò offensus fuit quod in eo adhuc inesse vidit contumax quiddam & repugnans, nec se satis ab ipso regi permittens: id enim pro nostri corporis atque carnis natura, vt ita eueniret, necessarium esse videbat: sed potiùs quoniam id plenè vinci, & sub iugum penitùs mitti ab homine, quamuis studioso sine suo auxilio, haud quamquā posse intellexit, id auxilium, & copiosè, & statim exhibuit. Itaque mittit manum suam per foramē, eaque commouet totum hominis animum, id est, efficit vt animi vis superior ab ipso adiuta, & maioribus viribus aucta inferiores eiusdem partes, & earum omnes turbidos motus

sedet

ſedet & comprimat. DILECTVS, inquit, MEVS. Nam ob eam cauſam, quia dilectus noſter eſt, hoc autem eſt, quia nos gratis & ſua ſponte ipſe diligit, nos iſtis affi cit bonis atque muneribus. PER FORAMEN. Quia quacumq; patet Deo aditus ad animum noſtrum illac ſe inſinuat. Nullam enim nobis benefaciendi occaſionem prætermittit, quod ipſum ſummæ erga nos ſuæ beneuolentiæ clariſsimum ſignum eſt. ET CONTRIMVERVNT VISCERA MEA. Aut, vt ex Hebręo ad verbũ vertitur. FREMITVM EDIDERVNT SVPER ME VISCERA MEA SVPER ILLVM. Quibus enim motibus, quati puta mus iuſti animam, quanto tremore concuti: quos ex amore atque ex dolore impotentem fremitus edere, vbi in illam Deus totus incubuit, ſeque penitùs infudit in illam? At quam graphicè. (nec enim poſſum ab huius loci interpretatione, & tractatione diuelli, tam mihi eius verba ſingula, & cæleſti dulcedine illita, & diuinis ſenſibus videntur plena.) quam igitur graphicè Solomon vtrumque depinxit, & naturæ noſtræ ingenium & infirmitatem, & amoris atque gratiæ Dei efficacitatem, atque potentiam. Nos enim quamuis multũ in virtutis ſtudio verſati, tamen ęgrè obtemperamus Deo: Deus verò neque diligẽdi nos, neque nobis quamuis cunctatoribus & ingratis medendi vllum ſibi, aut finem, aut modum conſtituit. Nos leuiſsimas quaſq; res pro magnis impedimẽtis ducẽtes, nobis & cunctãdi, & eo quo vocamur nõ eũ di cauſas pręteximus, diemq; ex die ducimus, ineptè vel potiùs, impiè cauſificando. Nã quid, aut leuius,
aut

aut frigidius opponi poterat illo, ſpoliaui me tunica mea? at Deus quæcumque ſibi cauſa datur nobis benefaciendi, eam continuò arripit: perque omnes te- quamuis nuiſsimas rimas agit ſeſe intro ad noſtrum animũ. Nos, per nos deſidia torpemus, ægraque, & infirma membra lecto leuare vix poſſumus: at vbi Deus nobis ægris manum atque vim ſuam admouet, omnem torporẽ à nobis excutit. Itaque incredibili celeritate exurgimus, feſtinamus, ardemus, idque ipſum quod in nobis cunctabatur ante, & ad humum nos deprimebat, eadem gratiæ & amoris vi non ſolùm edomitum, ſed etiam flammis correptum & incenſum, ſenſum ſuum veterem exuit: nouum verò atque cæleſtem induit: deniq; ab omni illa ſibi innata vetuſtate propè purgatur: vt ex eo conſtat quod ſequitur. SVRREXI VT APERIREM DILECTO MEO, MANVS MEAE DISTILLAVERVNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA. Nam in hoc, cum magnus quidam charitatis declaretur ardor, tum verò tranſlatè ſignificatur illa, de qua iam tam multa dicimus, carnis cupiditatum, vt ita dicam, plena mortificatio. Huius namque mortificationis ſymbolum habet, vt ante diximus myrrha, quæ nunc per manus, perque digitos omnes effuſa, ipſa manubria peſuli imbuiſſe dicitur. id autem eſt, leuioribus illis quæ Deo obſtabant, perfectè introire volenti mortem propè, & interitum attuliſſe: quę eſt huius, de qua agimus, vocationis propria, & peculiaris effectio. APERVI DILECTO MEO, AT ILLE DECLINAVERAT ATQVE TRANSIVERAT.

Quomodo potuit fieri, vt Deus in eam animam intrare nolet, quæ sui pectoris fores illi aperiat? an id agere illa sine ipso Deo potuit? aut nisi ipsum intra se se haberet, infusum penitùs menti suæ, nisique agitaretur ab ipso, non dico tanto erga illum amore flagrasset, sed ne se quidẽ vnquam suo loco cõmosset? haud dubiè nunquam. Itaque vtrumque verum est, & in huius anima Deum iam versari, & Dei aduentum atque ingressum, ipsam animam latêre, & idcircò extra se quęrere, quem secum & in sinu suo inclusum, & subdentem sibi ad perfectè ipsum amandum ardentissimas faces haberet. Quod idcircò euenit, quia cum duobus modis Deus intrare soleat in animos nostros, vno inspirando studia recta, & ad ea opere exequenda adiuuando: altero cęlesti voluptate nos afficiendo: cumq; prior ille intrandi modus, occultus nobismet ipsis sit, posterior verò multò apertior, atque manifestior: (nam quia in eo homo, nihil ipse agens cælesti voluptate perfunditur, ideò videre sibi Deum videtur, præsentemque tenere, atque amplecti.) idcircò igitur sæpè accidit, vt qui habet Deum intra se adiuuantem, & vires sibi sufficientem ad honestè operandum, quia se affici ab eo voluptate non sentit, abesse ipsum abs se putet, seque deseruisse queratur. Nam non si Deus in nobis existens nos adiuuat, nos etiam semper voluptate perfundit: nec ista duo sunt ita coniuncta, vt alterum sequatur ex altero, contra potiùs contingit sæpissimè, vt cui est præsens Deus auxilium ferendo, is nõ mo-

do huius cælestis voluptatis inopia laboret, sed maximis etiam animi torqueatur, corporisque doloribus. Quod Deus tunc potissimum fieri permittit, cum, quod antè memini me dixisse, nouum aliquod & solito maius nobis contulit beneficium, cumque nos maioris gratiæ collatione, atque vi ad vberius de se merendum, seque magis amandum excitauit. Tūc enim subtrahere se à nostro conspectu solet, neque iam amplius dulciter & iucundè in nobis illabitur: quinimò aduersi aliquid, vel nobis immittit ipse, vel ab alijs inferri permittit, quasi virtutem nostram isto modo & industriam probare velit. Igitur virum iustum sic in certamen productū, nō quidem sua illum ope latēti, & occulta destituit: sed tamē nudat ipsum interdum atque orbat suo illo familiari congressu, & conspicuo illo atque eximio dulcedinis suæ sensu, qui sensus si adesset, nullus esset malorum & aduersorum sensus. Is verò quid aget, aut quo se vertet simul à consortio & tanquam complexu Dei se distractum videns, simul intenta in se hostium suorum tela conspiciens? quid? ipsum eundem quem abesse putabat, diligentissimè quęret: & quamuis nusquam compareat, quamuisque nihil neque opis, neque lucis sibi effulgeat ab ipso, quæret tamen, neque quærendi nisi eo inuento finem vllum faciet: denique id aget, quod sequitur. ANIMA MEA LIQVEFACTA EST VT DILECTVS LOQVVTVS EST, QVAESIVI ILLVM, ET NON INVENI: VOCAVI, ET NON RESPONDIT MIHI: INVENERVNT ME CVSTODES QVI CIRCVMEVNT CIVITRTEM, PER-

CVSSE-

CVSSERVNT ME ET VVLNERAVERVNT ME, TVLERVNT PALLIVM MEVM CVSTODES MVRORVM. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM, SI INVENERITIS DILECTVM MEVM VT NVNTIETIS EI QVIA AMORE LANGVEO. Nam expoſita vocatione eius, qui in ſecundo ordine cum laude verſatus eſſet, eiuſque etiam expoſito in ſuperiorem amoris gradum aſcenſu. (Nam vocationi paruiſſe dictus eſt, & fores animi Deo pulſanti aperuiſſe) probationem noui huius amoris, & deſiderij, quod ex eo extitit, magnitudinem iam exponit. Probationem in eo quod declinauit ab illo Deus, eiuſque congreſſum vitauit, ſimulatque ipſum in meliore gradu conſtituit. Deſiderium verò & quidem nimis incenſum in eo quod quamuis multæ & graues difficultates ei obiectæ eſſent, nulla tamen earũ ab inquirendo iſte homo potuit deterreri. Nam quod dicitur. ANIMA MEA LIQVEFACTA EST, VT DILECTVS LOQVVTVS EST, voce tantùm audita liqueſcere, magni eſt amoris indicium: quod autem addit. ET QVAESIVI, ET NON INVENI: VOCAVI, ET NON RESPONDIT MIHI: INVENERVNT ME CVSTODES QVI CIRCVMEVNT CIVITATEM, PERCVSSERVNT ME, ET VVLNERAVERVNT ME CVSTODES MVRORVM: ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM, SI INVENERITIS DILECTVM VT RENVNTIETIS EI QVIA AMORE LANGVEO. nihil ad ſummi deſiderij vim declarandam dicere potuit ſignificantius. Sed quo magis perſpiciatur verum eſſe quod initio dictum, ſæpiùs deinceps à nobis repetitum eſt, gradibus in hoc libro, ad amorem aſcendi: age, cõferamus hanc deſiderij & proba

tionis translatè positam expositionem, cum earundem rerum superioribus significationibus: nam oculis intuebimur crescente ipso amore, etiam ista creuisse: & pro ratione maioris gradus, de quo agebatur, sponsam inductam fuisse, tum acrioribus desiderijs accensam, tum vexatam malis grauioribus. Nam quod attinet ad desiderij explicationem, dicta est illa quidem desiderare, aut potiùs est inducta desiderans, & ab sponso osculari se flagitans in ipso carminis huius initio: sed quia de incipientis amore tunc, & de tyrone agebatur, intra verba constitit id desiderium, nec vllum re ipsa sui documētum exhibuit: at postea vbi agi cœpta est proficiētis, cuius iam est maior virtus, persona, lecto, atque domo relictis, quæsitum sponsum iuisse sponsa dicta est. hoc verò loco, vbi perfectorū in amore ratio describitur, nihil adeò est prætermissum eorum, quibus maximum, & ardentissimum desiderium significatur. Nam & quæsitum iuisse dicitur, & cuncta vrbis loca quærendo lustrasse: vocasse: clamores maximos edidisse: infestos quosdam sibi homines obuios habuisse: quamuis multis plagis ab ijs affecta quęrere nō cessasse: orasse atque obtestatam esse alios: ad omnem denique rationem se deiecisse: nihil intentatum reliquisse. Atque quemadmodum, in hoc gradu maius sanctæ animæ desiderium exprimitur: ita etiam probationis inest in hoc gradu maior significatio: leuior in secundo, vtpotè in quo neque plagarum, neque contumeliarum fit mentio: leuissima autem

tem

tem in primo, hoc est, in ipso amoris exordio: nullum enim ibi laborem sponsum quærendi, sponsa subijsse dicitur, sed se quod ille absens esset cruciasse. itaque illa absentia atque cruciatus pro probatione illi fuerunt: vt omninò ex ipsa re, ad quam præcipuè significandam huius personæ actio transfertur, omnis ista oratio ducta sit, & ad id accommodata quod Dei amatoribus accidit. Nã incipiẽtes. (Sunt enim ad grauiores labores ferẽdos minimè idonei) suspensa veluti manu feriuntur, prouectiores, vtpotè qui sint robustiores maiora subeunt, atque adeunt certamina: multo autem maxima, & difficillima consummati & perfecti, quorum profectò ex persona nunc dicitur. INVENERVNT ME CVSTODES QVI CIRCVMEVNT CIVITATEM, SPOLIAVERVNT ME, VVLNERAVERVNT ME CVSTODES MVRORVM. Mirum porrò alicui videatur, quod semper sponsa in custodes vrbis incurrit, à quibus non modo nihil adiuuatur, sed etiã iniurijs, ac malis afficitur. An est credibile qui fideliũ conuentibus præsunt, quiq; præsident ecclesijs Dei, nam ijs vrbis Ecclesiæ, atque murorũ custodia conceditur, eos non modo præsidium nullum afferre, sed detrimentum etiam & calamitatem bonis, & Dei amatoribus viris sæpè importare? Atqui series ipsa rerum aliarum ex alijs nexarum, mutuoque se consequentium, ac totius orationis atque carminis ordo, verborumque ratio ipsa eò nos ducit, verum vt hoc esse credamus. Et certè quemadmodum nihil est bonis antistibus, & qui munus suum ritè obeunt hu-

mano generi salutarius, ac melius: ita cunctis quidē hominibus communiter, sed præcipuè optimo, & sanctissimo cuique perniciosi sunt, & exitiales, qui potestatem quā acceperunt præsidendi populo Dei in sua commoda, & vsus conuertunt, hoc est, pastores iniusti, atque mali quorum semper, haud parua copia fuit in Ecclesia: quosque huius loci sententia propriè complectitur. Etenim ij sunt, qui pessimo vitæ exemplo hominibus sibi subditis, vitiorum sunt causa maximorum: qui consentaneis ei vitæ sententijs, atque opinionibus religionis puritatem inficiūt: qui Christianę pietatis ingenuitatem, vtpotè quę ipsorum fraudulentis artibus & institutis maximè inimica sit, pessimè oderunt: nec oderunt modo, sed quocumque aut oblato, aut quæsito colore ad ignominiam eam, & ad mortem rapiunt. Atque quemadmodum in ea republica quæ tyrannide opprimitur, nullus est virtuti, aut vlli excellētię locus, propterea quod tyranni cauent sibi atque timent, ab omni eo quod quouis modo præstare, aut eminere putatur: sic isti legitima potestate & nominis splendore magno tyrannorum pectus celantes, ijsque rebus, quas ad salutem hominum acceperunt, potestate, iurisdictione, opibus, atque copijs in hominum perniciem, atque exitium vtentes, quod in ipsis est perfectę Christianitatis, atque virtutis, vt primum eminere, atque apparere cœpit, decus infringūt. Quod probare possem multis exemplis, quorum nobis non minimam copiam nostra ætas suppeditat: sed ea quoniam com

memo

memorari sine aliquorum offensione non possunt, si quis est, qui sibi huius rei fidem magis astrui velit, is aciē animi sui ad ea, quæ superioribus sæculis sunt gesta, cōuertat: inueniet profectò qui sibi æquè nocerent, atq; isti nocuerūt, populū Dei nullos hostes habuisse, semperq; omnē virtutis præstātiam in hos potissimū scopulos incurrisse, naufragiumq; fecisse reperiet. Oēs enim viri sancti, omnes sacri prophetæ, quicūq; olim in Iudæorū populo, aut in exilium acti, aut ferro perēpti fuerunt, maxima ex parte horum & cōsilio, & opera perēpti fuerūt. Non eñi illos externa vis vlla rapuit, sed contribuliū, atq; eiusdem fidei, atque generis hominū, sacerdotū, scilicèt, & Pontificū, hoc est, ipsius religionis, atq; pietatis custodū occidit immanitas. Nostro autē in populo, quāuis Euangelica luce perfuso, & perfectissimis præceptis, atque exemplis charitatis erudito, quot viri sancti, quot docti, quot Episcopi Ecclesiæ lumina, ab ijs qui se similiter eiusdem religionis, atque doctrinæ Antistites haberi volebant, id est, ab alijs similiter Pontificibus, & Episcopis speciem, vt inquit Paulus, pietatis habentibus, ipsam rem abnegantibus, aut per calumniam, aut per apertā vim, vel loco moti, vel in exilium acti, vel acerba affecti fuerūt, & ignominiosa morte. Certè Christus ipse non solùm in se clarissimo exemplo docuit, sed etiā verbis testatus est, optimo & religiosissimo cuique ab improbis Pontificibus & religionis, atq; ecclesiarum custodibus maximum exitium imminere. Nam de veteri synagoga dicit: Hierusalē

2. ad Tim. 3.

Luc. 13.
Matt. 24.

quæ

quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui mittuntur ad te. In Ecclesia porrò sua, futuros seruos prædixit, qui quod viderent ipsum moram facere, & ob eã causam sibi persuaderent, eũ non esse venturum, seruos & ancillas cõmunes percussuri essent: id est, futuros religionis suæ, atque doctrinæ dispensatores, atque ministros infideles & prauos, qui seruos & ancillas suas, hoc est, sui corporis maximè chara sibi, & præstantissima membra vexarent, calumnijs opprimerent, ferro atque flammis persequerentur. Atque hæc illi faciunt, serui autem Dei, perfecti, scilicèt, & iusti viri, quid ad hæc? ADIVRO VOS, inquit, FILIAE HIERVSALEM, SI INVENERITIS DILECTVM VT RENVNCIETIS ILLI, QVIA AMORE LANGVEO. Omnia, videlicèt, illa sibi ab improbis Ecclesiæ custodibus illata mala, vel quia nihil præter culpam in malis numerãt, vel quia sibi illa ad bonum, & ad maiorem cum Deo coniunctionem valere credunt, contemnunt, atque despiciunt: & quasi se ne attingant quidem, quasique nullus ex eis dolor ad suum, vel animum, vel corpus perueniat, non modo questum nullum edunt, sed ne læsos quidem se esse commemorant: tantùm illud vrgent, quod vnum ipsos sollicitat, nimirum, vt Deũ quotidie sibi magis amicum, & familiarem efficiãt: vtque omnes vias insistant, omnesque occasiones arripiant, quibus modo intromittere ipsum ad se se, & ad animum suum, ipsisque presentem illum reddere, penitùsque adiungere, & omninò adglutinare valeant, & possint. Itaque illos relinquunt crudeles hostes

Augusti. in soliloq. cap. 1.

ſtes pro fautoribus qui eſſe debebãt, ſeq́ue ad priuatos conuertũt, eiſq; dicunt. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM. Semper enim neſcio quomodo ſimplex & humile vulgus, quippè quod ab ambitione, auaritiaq́ue vacuum animum habeat, æquum ſe atque audiens ſanctis hominibus exhibet, ſemperq́ue lumen illud veræ pietatis, in quocumque elucere incipiat, ſtatim perſtringit oculos priuatorum, & humilium hominum, eoſque rapit ad ſe ſe. Ad hos igitur. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM. Nam ab ijs ſe adiuuari perfecti viri volunt, cum in malis tribulationum à Deo derelinqui videntur, vel quod eos non ſolùm deſerunt, ſed etiam malis afficiunt, qui eorum ſalutis patrocinium deberent, in primis ſuſcipere Eccleſiarum cuſtodes, atque prelati: vel certè quod quemadmodum ſuperiùs dixi, amoris Dei abundantia inducuntur ad id, vt prætermittere nolint aliquid, quamuis minimum, atque infimum eorum, quæ ad inueniendum, magiſque demerendum ſibi Deum exiſtimat pertinere. QVALIS EST DILECTVS TVVS EX DILECTO PVLCHERRIMA MVLIERVM, QVALIS EST DILECTVS TVVS, QVIA SIC ADIVRASTI NOS. Hæc pij atque ſimplices homines adiurati reſpondent, quia etſi re iuuare minùs poſsint, ſtudio tamen iuuandi ardere ſolent: quibus perfecti, quod magno vſui vtriſq; eſſe poſsit, qua ſit figura corporis ſponſus dicunt, hoc eſt inueniendi, atque aſſequendi Chriſtum veram doctrinam illis tradunt: quã non dico perfectos ſolos noſſe, ſed dico omnium veriſsimè illos poſſe trade-

re. Itaque nuſquam ſponſa in hoc carmine docendi munus vſurpauiſſe antè hunc locum ſcribitur. Sed quid perfecti de Chriſto ſentiãt, qualiſq; illis eſſe videatur, audiamus. DILECTVS MEVS CANDIDVS ET RVBICVNDVS. Priſci ſcriptores hæc de Chriſto, qua homo eſt interpretantur: quorum ego ſententiam maximè probo: quanquam ſcio nonnullos eſſe, qui de ipſa natura Dei iſta intelligi debere contendant: ſed ſequamur antiquos, quorum ferè ſemper eſt preferenda ſententia. Igitur hæc in Chriſtum ita quadrant, vt quacumque ipſum ſpectes, ei aptè conueniant. Nam ſi de figura corporis ſolùm, & membrorum compoſitione, & externo ipſo oris habitu, leporeque ſermonis agatur, conſtat illum omnium qui vnquam nati ſunt hominum ſpecioſiſsimum & pulcherrimum fuiſſe, Dauide ipſo, qui tanto antequam naſceretur, ipſum naſciturum præuidit, eiuſque ſpeciem diuina luce perfuſus hauſit oculis, teſtante atq;
Pſal.44. dicente: Specioſus forma præ filijs hominum diffuſa eſt gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum: ſin autem interiores animi Chriſti dotes, moreſque ſanctiſsimos, & incluſas in ipſo diuinitatis diuitias conſideremus, & ad ea, membrorum corporis iſta nòmina, iſtaſque, quas hoc loco adhibet Solomõ ſimilitudines accommodemus, cum ratio tota optimè quadrabit, tum verò interpretatio ipſa non ſolùm plus grauitatis habebit, ſed etiam arcanis ſenſibus aperiendis, conferendiſque rerum diſsimilium ſimilitudinibus maiorem pariet voluptatem.

ptatem. CANDIDVS ET RVBICVNDVS. Diuinæ humanę que naturæ, in vnam Christi personā coitionem atq; complexum, hic ex albo & rubro mixtus color significat. Nam in candore, Dei verbi naturam intelligi declarat illud, quod in libro Sapientiæ dicitur. Candor est lucis æternæ. Itemque illud: Deus lux est & tenebræ in eo non sunt vllæ. rubor autem propria nota est naturæ hominis, ex quo humani generis primus parens Hebraico verbo dictus est Adam, quod Latinè rubens, aut rubeus significat. Quod autem sequitur. ELECTVS EX MILLIBVS. Aut verbum ex verbo. VEXILLIFER IN MILLIBVS. Id, vtroq; modo, vel trāslatè dictum accipi potest, vel propriè: translatè, quia excellit omnes: propriè, quia ad immortalitatem nos ducit, non solum docendo, sed præeundo ipse tanquam signifer. CAPVT EIVS AVRVM OPTIMVM. Arcana auri significatio varia est in sacris literis. Nam interdum in auro diuina significatur natura, certè tabernaculum illud iussu & descriptione Dei, à Mose legislatore constructum, ad vniuersi similitudinem effectum fuisse, omnes probati scriptores fatentur. Atqui in illo, arca illa sacra Cherubinis circumsepta, & in eius interiori parte latens, imaginem continebat naturæ diuinæ, quæ similiter in altissima cœli regione choris cingitur Angelorum: ea autem arca purissimo cōtegebatur auro: ex quo intelligitur auri vocabulum, ad diuinitatem significandam in sacris literis solere transferri. idem sæpè charitatem omniū maximam virtutem significat, quod liquęt ex Apo-

Sap, 7.
1. Ioan. 1.
Apoca. 3.

calypsis illo, vbi tepido cuidam, id est, vacuo charitatis dicitur: Suadeo tibi emere à me aurum ignitum: potest autem hoc loco id vocabulum vtrouis modo accipi. Nam si aurum diuinitas est, verè dicitur Christus ex auro optimo habere caput: quoniam vt Pau-
1. Cor. 11. lus disertè ait: Caput Christi Deus. Sin autem in auro charitatem virtutem intelligi volumus, haud dubiè, Charitas Christi caput est reliquarũ illius virtutum, id est, principatũ obtinet inter omnes: quod satis a-
Philip. 4. pertè idem significat Paulus, cũ dicit: Charitas Christi quæ superat omnem sensum. Nam tametsi omnes Christi virtutes singulæ in suo genere, summè perfectæ sint, tamen nescio quomodo inter eas omnes extat charitas, atque eminet. Non quidem ita vt cætera Christi bona obscuret illa, aut non apparere faciat: sed ita vt reliquis virtutibus vtatur pro ministris, earumque splendores, & munera in suam ipsius dignitatem, atque vsum conuertat. Etenim quid Christus vnquam aut ipse fecit, aut ab alijs illatum patienter tulit, quod non ad beneficẽtiam, & ad charitatem generis humani retulerit? Ecquod tam suum ille habet, & tam eximium bonum cuius nos, quoad res ipsa patitur, non participes efficiat? Quanquam hoc loco latet in verbis Hebraicis arcanæ significationis quiddam quod prætermitti non debet. Nam quod Latina editio. CAPVT EIVS AVRVM OPTIMVM. Hebraicus textus, caput eius chetem paz, id est, aurum selectũ, & aurum selectum. Habent em̃ Hebræi tria nomina, quibus aurum significãt Zaab, quo pro-
miscuè

miſcuè aurum ſignificatur, ſiue ſyncerum illud ſit, ſiue argento, aut ære miſto in ſyncerum. Paz, quo, ſiue nomen loci ſit, vbi electum aurum gignitur, ſiue electi & defæcati auri nomen certè ſignificatur, id aurum quod adhibito igne ab omni ſorde, & alterius rei miſtione eſt redditum purum. Chetem autẽ & ipſum purum & ſyncerißimum aurum eſt, ſua tamen ſponte, & naturali bonitate purum. Ex ijs igitur tribus nominibus, duobus poſterioribus Chriſti caput ex auro eſſe ſignificatur ob duas cauſas: vna, quod ijs ſolis aurum, quod eſſet purißimum, ſignificabatur ne quis fortè putaret, imperfecti aliquid, aut inſynceri in capite Chriſti fuiſſe, id eſt, in eius gratia & charitate, quæ eſt quaſi caput virtutum reliquarũ. Altera, quo cõſtaret Chriſtum habere geminam gratiam capitis vnam, perſonę alterã, vel certè quo ſignificaretur, vt Chriſti charitas purißima & perfectißima fuerit, tamen, non quò illa, quod fieri non poterat purior efficeretur, ſed quò nobis pro exemplo Chriſtus eſſet, quam eſſet purè amandus Deus, adhibitum illi à Deo fuiſſe dolorum, & tribulationum ignem, & quidem maximarum tribulationum. Qua de re Paulus ſcribit. Et quidem cum eſſet filius Dei, *Hebr. 5.* didicit ex ijs, quæ paſſus eſt obedientiam, & conſummatus factus eſt, omnibus obtẽperantibus ſibi cauſa ſalutis æternæ, & paulò ante. Non enim habemus Pontificem, qui non poßit compati infirmitatibus noſtris, tentatum per omnia pro ſimilitudine abſque peccato. COMAE EIVS ELATAE PALMARVM NIGRAE QVA

SI CORVVS. Si caput Christi Deus est huius capitis comæ, id est, consilia atque cogitationes Dei, iure elatæ palmarum, & nigræ quasi coruus esse dicuntur: pluri mum enim distant à cogitationibus nostris, suntque ad peruestigandum valdè obscuræ & difficiles, de illis certè ita Esaias scribit: Sicut exaltãtur cœli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à vijs vr̃is, & cogitationes

Rom. 11. meæ à cogitationibus vr̃is. Et Paulus suo more vehe mentiùs exclamans: O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibiles sunt cogitationes eius, & imperuestigabiles viæ eius. sin autem charitas quæ est in Christo, caput eius hîc nominatur, comę, quas ex se se ista germinat charitas, id est, opera sancta à Christi charitate profecta, elatæ certè palmarum sunt, & nigræ quasi coruus, id est, omni ratione in suo genere pulcherrima & speciosissima. Etenim quid aut dici potest, aut fingi perfectiùs ijs rebus, quas Christus amore hominum & pro salute hominum fecit? multa hîc possunt quamuis rhetoricè & copiosè commemorari, atque dici, quamuis ad digne commemorãdum oratio nulla suppetit: sed quid oratione opus est, quando ipsa facta, certius testimoniũ perhibẽt quã verba, sequitur.

OCVLI EIVS SICVT COLVMBAE IVXTA RIVVLOS AQVARVM, QVAE LACTE SVNT LOTAE ET RESIDENT IVXTA FLVENTA PLENISSIMA. In columba declaratur mite illud & mansuetum, quod ipse de se pręedicat Christus,

Matt. 11. dicens: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. In earum autem columbarum ardore, & vi illa

ignea, quam iaciunt ex oculis, ardens item eiusdem amoris vis, in nostram salutem directa semper, & intenta significatur. nisi his columbarum oculis malumus significari, Spiritus sancti dona in Christum copiosissimè effusa, inque eo commorantia, atque quiescentia, sicut Esaias scribit: Et requiescet super il- *Esa.11.*
lum spiritus timoris Domini, spiritus sapientiæ, spiritus fortitudinis. Nam oculorum nomine ista dona etiam in illo Zachar. tertio: Super lapidem vnum septem oculi significantur, de D. Hieronymi & priscorum patrum sententia. Quod autem additur. QVAE RESIDENT IVXTA FLVENTA PLENISSIMA. ideò additur, quia sicut scriptum est: Non ad mensuram pater largitus est spiritum Christo, sed plena in ipsum flumina, siue potiùs Oceanum deriuauit aquarum. aquarum cum dico, Spiritum sanctum intelligi volo, cuius hoc est in sacris literis nomen, vt illa apertè testãtur. Qui credit in filium, de ventre illius fluent flumina aquæ viuæ: hoc autem dicebat, vt ipse Ioannes in- *Ioan.7.*
pretatur, de Spiritu sancto quem accepturi essent credentes in eum. GENAE EIVS SICVT AREOLAE AROMATVM CONSITAE A PIGMENTARIIS. In genis & pudoris, & probitatis, & modestiæ, & omninò animi ingenui, & bene educti indicia apparere solẽt: ergo per genas rectè intelligimus significari modestiã, mansuetudinẽ, animi probitatem, ingenuitatẽ, cęterasque virtutes, quibus Christi quasi facies fingebatur, & colorabatur: quæq; extantes in illo spectabiles, atque conspicuæ ipsum amabilem, & venerandum apud cun-
ctos

ctos reddebant: qui certè concursus, tot Christi & tãtarum virtutum meritò similis esse dicitur areolis consitis à pigmẽtarijs: propterea quod quemadmodum ibi multi & variorum colorum flores, in vnam pulchri speciem conspirant, sic hîc multitudo illa & diuersitas variarum virtutum mirificum quendam concentum conficiunt: itaque mirabiliter concordant inter se, vt ex omnibus vna extet dignitatis species pulcherrima. sed à genis ad labia. Nam sequitur. LABIA ILLIVS SICVT LILIA DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM. Hoc quemadmodum verum sit, vel ipsius Christi inimicorum testimonio possumus interpretari: nam aliquando quidam missi ad comprehendendum illum, cum concionãtem audissent, & eius diuina eloquentia capti, atque deliniti sententiam capiendi ipsum mutassent, cur non comprehendissent eum ab ijs, à quibus missi fuerant, rogati dixerunt.

Ioan. 7. Nunquã sic loquutus est homo. Et Petrus alibi. Quo

Ioan. 6. ibimus, verba vitæ æternæ habes. Et Dauid, quasi si

Psal. 44. ei propositum esset hunc explanare locum, sic dicit. Diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. MANVS EIVS TORNATILES AVREAE PLENAE HYACINTHIS. Manus pro eo quod manu fit, & omninò pro egregio, & insigni aliquo facto ab Hebræis poni solere notius est ijs, qui sacras literas norunt, quam vt pluribus exemplis sit confirmãdum. Sunt igitur manus Christi, id est, vniuersa illius opera summè perfecta: nam istis verbis ea pulchritudo designatur, quanta manibus potest inesse maxima.

xima. VETNER EIVS EBVRNEVS, DISTINCTVS SAPPHIRIS Meghaim non ventrem modo, ſed pectus etiam, atque adeò omnem eam corporis partem, quæ à collo ad pubem vſque pertinet, atque etiam ipſius partis viſcera interiora Hebræis ſignificat: figurato autem & arcano ſermóne, ad cor ſignificandum transfertur, nõ quidẽ quatenus viſcus vitale quoddã eſt, nam eatenus propriè id ſignificat, ſed quatenus animalis ſenſus principium, & omnium cupiditatum receptaculum, & ſedes eſſe intelligitur. Sic Iob 32. En venter meus quaſi muſto plenus. & Pſalm. 21. Et lex tua in medio ventris m ei. & 30. Anima mea & vẽter meus. & 43. Humiliatus eſt in terra venter noſter. & Prou. 20. Inueſtigaſti omnia ſecreta ventris. & Eſa. 16. Venter meus ad Moab. Porrò id nomen figuratè hoc loco debere accipi, præterquam quod ipſa ſententię ratio, cæterorumq́ue verborum tranſlatè poſitorum, ex quibus huius libri textus conficitur, perpetuus vſus id poſtulat: declarat etiam epitheton, quod in Hebræo additur. Nam quod nos eburneum in Hebræo ad verbum: Venter eius candidum ebur: candidum autem Hebræis eſt עשתשן quo non ſolùm candor ſignificatur, ſed etiam cogitatio, atque agitatio ea mentis, in qua veri aliquod lumen elucet. Itaq; verti poteſt. Venter eius, intelligens ebur: ex quo intelligitur, qui venter hîc nominatur, eum cogitationis atque ſenſus non eſſe expertem. Quale igitur cor Chriſti eſt? qui ſenſus eius? affectus Chriſti cuiuſmodi? Ebur, inquit, candidum, hoc eſt, intelligens diſtin

ctum sapphiris, id est, cor ab omni cæco, & turbulento motu non solùm alienum, nec tantùm rationi se & suas cupiditates subijciens, sed ita ex rationis præscripto cuncta agens, vt nisi illa prius imperaret, atque præciperet, neque cupere aliquid, neque dolere possit. Nam qui in nobis extare solent, & antequam ratio non modo imperet, sed omninò quid agatur despiciat exardescere, cupiditatum variarum motus subiti, eorum in Christo nullus fuit, sed voluntate atque iudicio suscepti omnes, & ob eandem causam candidi omnes, id est, rationis ac cælestis lucis participes, & ob id ipsum honesti atque prædicabiles, & omninò sapphiris comparãdi. Sequitur. CRVRA EIVS COLVMNAE MARMOREAE, QVAE FVNDATAE SVNT SVPER BASES AVREAS. Christi fortitudo declaratur his verbis. Fortitudo inquam, non solùm ea, qua ipse fortis est, quaque diaboli potentissimi sui hostis, vires confregit, sed ea etiam, quam ipse efficit in nobis, qui fide cum illo, & charitate coniungimur. Nam ab illo fortitudinem ipsi ducimus, & quia ille inimica nobis & infesta aliquando fudit agmina, ideò nos si quando incidimus in eadem fracta, videlicèt, iam ab ipso & debilitata agmina superiores euadimus, nisi nos prodamus ipsi, ac nostra nos sponte vinci sinamus. Itaq; Christus hac vna re potissimum nos adhortatur ad intrepidè agendum, sic dicens. Verumtamen nolite timere, ego vici mundum. Nam profectò qui victus est, nocere amplius non poterit, ijs præsertim qui idẽ esse cum victore censentur: ac proinde illo vincente,

Ioan. 16.

& ipsi vicerunt. Atque hęc de singulis partibus sigillatim sunt dicta: de vniuersa autem Christi magnitudine, quæ statim sequuntur. SPECIES EIVS VT LIBANI, ELECTVS VT CEDRI. Cedri atque montis vocabula in sacris literis transferuntur ad ea significanda, quæ in signi magnitudine præstant. Itaque qui eminent inter alios, quique summum, ac principem locum, in populis obtinent, tum Cedri, tum montes vocantur. Est enim Cedrus altissima arbor, montibus autem in terris elatius nihil est: cum autem & Cedri, & montes in vnum conferuntur, & quæ singula per se magnitudinem excellentem significant, coniūcta simul vni rei tribuuntur, apertè declaratur singulari & eximia ratione ipsam excellere esseque magnam supra omnem modū. Quo igitur doceremur, id quod res est, Christo nihil esse, neque in terra, neque in cœlo sublimius, ipsumque ex excellentijs constare totum Cedros in hoc loco, atque montes Spiritus sanctus coniunxit. In quo neque illud quidem causa atque ratione vacauit, quod ex montibus Libanum pręcipuè elegit, ex quo similitudinem duceret. Nam præterquam quòd is mons, & altitudine, & magnitudine, & arborum, quas educit, proceritate & copia, earumque materiæ bonitate, plurimarumque item rerum ad vitæ vsus accommodatarum opportunitate, omnes, non solùm Syriæ, sed Asiæ ferè totius montes præcedit, quod transferri ad Christum possit, id proprium ac præcipuum habet, quod suppeditauit omnem eam materiam, quæ ad templi à Solo-

mone Hierosolymis constructi ędificium fuit necessaria: nam inerat in illo templo effigies, eius templi spiritualis atque cælestis, quod Christus ex quo primum homines esse cœperunt, condere cœpit, conditq; semper, nunquáq; quandiu erũt homines à cõdendo & construendo desistet, quod vnum est verũ, & Deo gratissimum templum. Et quemadmodum vnus Libanus suffecit omnes arbores, quæcumque templo illo ædificando necessariæ fuerunt: sic huius veri & æterni tẽpli, omnis structura à Christo homine ducitur. Ille enim alit, ille producit, ille sustinet, ille denique perficit, id quidquid est, quod isti ædificio est inserendum: sicut Paulus, tametsi aliud & diuersum translationis & similitudinis genus insistens, luculenter scripsit. Ex quo totum corpus compactum
Ephes. 4. & connexũ per omnem iuncturã subministrationis secundũ operationem in mensurã vniuscuiusq; mẽbri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Postremò tandem ne quid spõsa prętermitteret, quod pertineret ad Christi laudem, vno verbo plura comprehendens adiecit. GVTTVR EIVS SVAVISSIMVM, ET TOTVS DESIDERABILIS. Vel vt significanter in Hebræo legitur. TOTVS DESIDERIA, TALIS EST DILECTVS MEVS, ET TALIS EST AMOR MEVS FILIAE HIERVSALEM. Quæ filiæ Hierusalem, id est bene erga Deum affecti, simplices tamen & idiotæ homines, cum ista perfectorum hominum oratione illustrati, in Christi, atque rerum diuinarum cognitione promouere cœpissent, studio eodem quo illi Christum

quærendi

quærendi atque inueniendi accenduntur: &, quod in amore Dei maximè accidit, vt alium ex alio corripiat, & quasi contagione quadam latissimè & facillimè serpat, inflammantur isti, atque corripiuntur ab eo amoris igne, quo ardebant perfecti, mox vt illos ardentes, atque æstuantes viderunt. Quod quæ sequuntur, declarant. DIC NOBIS, QVO ABIIT DILECTVS TVVS, O PVLCHERRIMA MVLIERVM, ET QVAEREMVS ILLVM. Pollicentur enim suam operam, non iam vt officiosos se erga amantes, & studio inueniendi Deum flagrantes viros exhibeāt, sed ob id etiam, quia iam & ipsi amatores Dei, eius pulchritudinis magnitudine audita, esse cœperūt: ardentq; illū videndi desiderio, si minus tanto atque illi, certè non multum dissimili. Sed his sic, & verè, & de priscorum patrum sententia maxima ex parte explanatis, quid vetat, quando omnes ferè istarum literarum sententiæ, multis fœcundæ sunt sensibus, id intelligentiæ, quod nunc mihi succurrit, quodque in hac Christi effigie à Salomone descripta latet, in medium proferre: tametsi ab eo quod modo diximus, nō parum diuersum, sed quāuis diuersum, non tamē aut falsum per se, aut illi priori repugnās. Est autē id, ei quod Daniel Babyloniorū regis rogatu interpretatus est, nō dissimile. Nā sicut ille statua ea, aut statuæ simili spectro, quod per quietē rex vidit, regum cū Chaldęorū, tum deinceps eorū qui orbis imperio potiti sunt rationes, dixit significari, atque portendi: similiter ego nunc arbitror in hac Christi imagine, aut Christi imaginis descri-

ptione, non solùm qualis ipse sit declarari, sed etiam significari, ac veluti depingi, regnum illius id, quod in terris nunc habet, quodque ab illius mortis tempore ducens exordium, per omnes deinceps sæculi ætates, ad vsque mundi finem protenditur, id est, Ecclesiæ militantis, quæ dicitur, regnum. Etenim huius Ecclesiæ atque regni initium, & veluti caput, primũ, scilicèt, illud Ecclesiæ sanctæ tempus, quod ab Apostolorum, & qui Apostolis proximè successerunt doctorum ætate, vsque ad Constantini Romanorũ regis tempus pertinuit, aurum, quod hîc dicitur, optimum fuit. Tunc enim id quod scire ex historia veteri licèt, charitas in primis, & quæ charitatem comitantur virtutes viguerunt: tuncque verè floruerunt illa pacis atque iustitiæ fœcunda sæcula, tanto antea à sacris vatibus, tantoque verborum pondere denuntiata, atque promissa. Atque quemadmodum in capite oculos natura, ac reliquos ferè omnes sensus cõstituit: sic omnis sacræ intelligentiæ lumẽ, quo ad hoc vsque tempus quicumque Christiano sumus digni nomine, vitam dirigimus, illo Ecclesiæ tempore emicuit. Tunc illa pulchra Spiritus sancti dona, quibus quasi pro oculis atque sensibus anima vtitur, quę que nunc & occultè dantur, & paucis, passim & palã conferebantur. Qua ex vbertate atque copia diuinorum bonorum, tanquam ex aureo capite dignæ eius capitis comæ, tantus extitit bonorum virorum prouentus, tam copiosa seges sanctorũ, tot martyres, tot virgines, quæ omni ferè sensu carnis deposito, cæle-

ſtem in terris vitam degebant, verè vt fuerint ſimiles elatis palmarum. In terris enim poſiti vita atque habitu humili, & à cæteris hominibus nullo in numero habiti, vertice cœlum contingebant, aut, ſi verum loqui volumus, cœlum ſupra erant, animi atque mentis celſitudine. Porrò quæ ex hoc Conſtantini tempore, ad Gregorium Romanum Pontificem virum & doctrina, & ſanctitate excellentem, ſequuta ſunt tempora, in quibus externa Eccleſiæ reddita & ſtabilita pace florere magis Chriſtiana, & niterê charitas debuit: idque primæ Eccleſiæ aurum, quod tantopere fulſit, ſplendeſcere magis, neſcio quo modo rebus in deterius abire incipientibus, remittētibuſq; ſe ſe paulatim & ſenſim, omnibus veræ pietatis ſtudijs, non iam aurea, vt ſuperiora certè, ſed ex ebore fuerunt. Nam quemadmodum ebur habet quidem ſpectabilem nitorem, pretiumque in eo ipſa raritas facit, tamen ipſum non eſt eiuſmodi, vt cum auro, vel pretio conferri queat, vel naturali perfectione: ſic illud ſæculum in comparatione ad primum deterius fuit, & ea potiſsimum ratione deterius quod charitatis, qua Chriſtiana maximè continetur vita, minus habuit, ſed tamen fuit per ſe ipſum ſi ſpectes ſatis beatum, ac fœlix. Multum enim de prima illa puritate vitæ & pietate retinuit, & quamuis maxima ex parte eburneum fuit: tamen id ebur aptis in locis, & auro, & precioſiſsimis gēmis ſapphiris, nimirum atque hyacinthis viſebatur diſtinctum. Habuit enim illa ætas Pontifices ſanctiſsimos, qui tanquam digiti

aurei

aurei in illo corpore fuerunt: habuit eos qui nunc habentur Ecclesiæ lumina maxima, & sapientia, & sanctitate doctores: monasticũ vitæ genus, illa maxima ætate cęptum est frequentari. Itaque floruit illud sæculum monachorum sanctissimorum propè innumeris gregibus, qui profectò monachi sapphyri illi fuerunt, quibus huius imaginis venter atque pectus distinguitur. Atque quemadmodum venter atque pectus, in quo humeri & brachia numerantur ad caput relata, ipsum magnitudine superant: sic in ista Ecclesiæ ætate secunda Christianum nomen, quod ante id tempus obtinentibus cuncta idolorum cultoribus, angustissimis finibus concludebatur, Constantino Imperatore, tunc nostram religionem amplexo, & pace fidelibus reddita, templis idolorum euersis, constitutoque statu Christianæ reipublicæ, ita latè propagatum est, vt non solum quacumque patebat Romanum imperium se extenderet, sed ad feras etiam & Barbaras nationes, & ad vltimas terrarum oras peruaserit, totum denique orbem ferè obtinuerit. At ventrem eburneum, crura, atque tibiæ exceperunt marmoreæ, id est, illi ætati secundæ, tertia Ecclesiæ, & ipsa deterior successit ætas: quæ incipiens in Gregorio, aut paulò post eius obitum durat adhuc, durabitque ferè vsque ad extrema mundi tempora: nam sub mundi finem est desitura. Qua in ætate tertia, id quod sine graui animi dolore commemorare non possumus, non solùm nimis in arctum & angustum locum redacta est Christiana respubli-

ca:

ca, tot non solùm prouincijs, sed etiam nationibus auulsis, ab Ecclesię gremio, atque fide: sed etiã quantum marmor auro cedit, aut etiam multo ampliùs quod ad pietatis synceritatem, atque puritatem attinet, tantum degeneratum est ab eo, quod superioribus Ecclesiæ temporibus floruit. Candorem modo & firmitatem quandam fidei retinemus, sed qualis est marmoris frigidam atque lapideam. Vix enim vllum, non dico germanæ illius, & primæ charitatis quæ iam si non omninò, nec enim potest, at maxima ex parte exoleuit, sed ne prisci quidem, & antiqui moris cernitur in nobis vestigium. Nam rebus præclarissimis & quibus maximę nostræ religionis partes continebantur, amissis, pro rebus rerum nominibus vtimur, & amplexamur vmbras quasdam earum virtutum, quibus in animis nostris nullum locum esse permittimus: & quæ profligauimus è vita, quæque planè extinximus honesti lumina, ne odisse nos lucem quis putet, aut ab eo quod dicimur, cum Christiani nominari volumus abhorrere, ea, specie quadam tenus seruamus. Itaque in eorum locum nobis substituimus spectra quædam (nam quid aliud nominem nescio, quod fictum totum & simulatum est, & ad illudendum sensibus hominum comparatum.) Itaque laruas quasdam foris peraugusta specie præditas, intus verò vita & veritate vacuas in demortuarum virtutum locum nobis asciscimus: ijsque induti, atque contecti laruis vni deinceps ambitioni, auaritiæ, luxuriæ totos nos damus. At quali auaritiæ?

qualiq; luxuriæ? quam turpi, quam profusæ, quam etiam apud eos, qui nomen, atque fidē Christi ignorarunt incognitæ & inauditæ? Huc etiam accedit, quod ipsamet nostra fides atque religio tam diuerso ab eo, quo olim tradebatur, nunc traditur & propagatur modo, satis vt appareat priscos illos homines verè fuisse aureos: nos autem marmoreos, & quod de Deucalione, & Pyrrha ferunt fabulæ, de saxis esse natos. Nam quod olim per homines non solùm inermes, sed ab omni etiam humano præsidio mirabiliter imparatos: nec solùm non violenter, sed ne vafrè quidem, & astutè aliquid agentes: contra autem inaudita animi simplicitate, lenitateq; præditos prædicabatur, & propagabatur Euangelium: id, nostra ætate nos ipsi vidimus (non quidem principum culpa, aut consilio, sed priuatorum rapacitate, & auaritia) inculcari, atque tradi per homines ferro succinctos, auri magis rapiēdi, quam veræ religionis in aliorum animos inserendæ cupidos, infinita edita strage hominum, totisque non modo populis, sed gentibus etiam ad internecionem deletis. Vt qui rem istam quemadmodum gesta est, ritè cōsideret iudicare omninò debeat, parabolam illam Euāgelij, in qua quod qui inuitati ad conuiuium erāt, venire noluissent, alij per vim adducti & in triclinium intromissi dicuntur, in hæc potissimum tempora, & in hanc Euāgelij prędicādi rationem, relatā à Christo fuisse. Sed benè est quod marmor, quodq; iste lapideus rigor in aurum tandem desinet, & bases aureæ columnas marmo-

Luc.14.

reas

reas suffulcient. Sequetur enim quarta ętas Ecclesiæ, eaq; cũ Ecclesiæ, tũ mundi ipsius ætas vltima, in qua studijs hominum ad virtutis cultum cõuersis, & moribus eorum reformatis in melius, Deo præcipuè copiosè & mirabiliter spiritus sui dona fidelibus impertiente, prima illa & vetus charitas atque iustitia, omnium virtutum choro comitata in antiquum, & verè auitum Ecclesiæ solùm tanquam postliminio reuertetur. Nam quin id ita futurum, atque euenturum sit vltimo Ecclesiæ tempore dubitare nemo potest, qui modo, aut rationis momenta, aut sanctorum patrum authoritates, aut certè sacrorum vaticinia Prophetarum, & Apostolorũ ritè expendere, & considerare voluerit. Nam primum constat eo tempore rem Ecclesiæ publicam in summum venturam periculum, atque discrimen, & par est pro periculi, atque discriminis magnitudine auxilium illi gratiæ, atque bonorum cęlestium, quibus stare firma possit, à Deo affuturum. Inuadent enim in illam cum alij multi hostes externi, tum omnium quos vnquam perpessa Ecclesia est, seuissimus & potentissimus hostis Antichristus impugnabit, atque adeò grassabitur in ipsam: vincet tamẽ Ecclesia huius omnes vires, & machinationes, & ad extremum inuicta persistet. Sed quibus, quæso, credi debet ipsam victuram, ac superaturam armis, nisi eisdem illis, quibus in exordio sui Romanorum Imperatorum in ipsam insurgentium gladios, atque adeò omnium orbis Regum odia, & potentiam superauit? inconcussa, videlicèt, in Deum

 fide,

fide: in eundem charitate ardentissima, vitæ atque morum summa puritate, donorumque inprimis spiritualium atque cælestium magnis copijs, atque subsidijs: ac denique illis eisdem armis, quibus Paulus instructus omnem in ipsum altitudinem mundi insurgentem, se deiecturum credebat, & verò re ipsa
2. Cor. 10. deiecit. Itaque de ijs armis scripsit. Arma militiæ nostræ, non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectũ in obsequium Christi, & in promptu habẽtes vlcisci omnem inobedientiam. Deinde eodem Ecclesiæ tempore Iudæorum natio tot iam sæculis, in perfidia & errore versata, Dominum Iesum verum Messiam agnoscens, se in Ecclesiæ gremium recipiet, quemadmodum & noui & veteris Testamenti literis prędictum est fore. Postulat autem ipsa ratio, vt hos tanto studio, tantaque multitudine, & numero ad fidem Dei conuersos, vt maximam ipsi Ecclesiastici corporis partem conficiant, Dominus Iesus ijs spiritualium diuitiarum muneribus afficiat, eaq; liberalitate prosequatur, quę cum natiuã ipsius bonitatem erga suos supplices, tum præcipuè suum illum & antiquum amorem erga eum populum decet. Etenim lætus de salute, & ad bonam mentem reditu eius populi, quem eo vsque olim dilexit, eo vt ex populo nasci ipse, & inter Iudæos numerari, & lumen spei, atque salutis inde cæteris proferre populis atq;
gentibus.

gentibus dignatus ſit, nullum ſibi largitatis modum ſtatuet: ſed cæleſtis theſauri copias, atq; diuitias omnes in Eccleſiam effundet. Nam ſi cum ſibi primum adiunxit, & quaſi deſponſauit ab AEgyptiorum tyrannide in libertatem vindicatum hunc populum, tam liberalis in illum Deus, & tam munificus fuit quantum ex Moſaicis ſcriptis cognoſcimus, qualem erga eundem quo animo, quam placabili, quam miſericordi ipſum futurum putamus, quando poſt tam longum diſsidium in gratiam cum illo redire cœperit: maximè ipſo thalami, atque nuptiarum inſtante, atq; imminente tempore? An non paſcet illum cæleſtibus bonis, ſepoſitoq; & ad id tẽporis reſeruato vitulo, hoc eſt, eximijs chariſmatibus ſaginabit? Saginabit profectò, inque eam opinionem me non leuis coniectura aliqua, ſed vatum teſtimonia clariſsima inducunt. Zacharias enim in id Eccleſiæ vltimum tempus, & in Iudæos tunc temporis ad Eccleſiæ fidẽ conuerſos reſpiciens ex perſona Dei apertiſsimè dixit. Et effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ & precum, & aſpicient ad me, quem confixerunt. Nam hoc Zachariæ vaticinium, ad poſtrema illa mundi, & conuerſionis Iudæorum ſpectare tempora, & D. Auguſtinus magnum Eccleſiæ lumen teſtatur: & ex Ioanne in Apocalypſi non obſcurè colligitur: nam de illo agens tempore, ad hæc Zacharię verba alludens ſcripſit. Ecce enim venit cum nubibus, & videbunt eum omnes oculi, & qui eum pupugerunt, & plangent

Zach. 12.

Auguſt. lib. 20. de Ciuita. c. 30.

Apoca. 1.

& cętera. Sed quid ait Zacharias? Effundam, inquit, spiritum gratiæ & precum super domum Dauid. Ioel verò qui primæ Ecclesiæ Spiritus sancti donorum abundantiam prædixit, quomodo & ipse loquutus
Ioel 2. est? Et effundã, inquit, de spiritu meo super omnem carnem. Vt qui de duobus diuersis temporibus, eadẽ ferè à duobus vatibus, atque eisdem & verbis, & orationis genere scribi videmus, quin vtroque in tempore similiter fœlix & copiosa in bonis gratiæ Ecclesia futura sit, non dubitemus. Esaias porrò cum alijs in locis, tum maximè vltimo capite multa prædicit pertinentia ad hanc cælestium bonorum copiam, quam dicimus futuram in Ecclesia sub mundi fine. Quam ille copiam, rerum quidem & bonorum corporeorum nominibus adumbratam, sed tamen spiritualiter intelligendam maximam, atque summam describit. Nam de illo Ecclesiæ statu, atque vltima ætate ipsum agere, vel ex eo liquere potest, quod expositio illa omnis, atque prædictio mundi finis prædictione, & commemoratione vltimi iudicij terminanatur, & clauditur. Sed nihil est apertius, quam illa Pauli cõclusiõ, si quis quam vim habeat, satis attente consideret. Ad Romanos enim scribẽs, sic inquit:
Roma. 11. Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium: quanto magis plenitudo eorum: & infrà. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio nisi vita ex mortuis? videlicèt, à minori argumentum concludens. Nam si Iudæis magna ex parte non agnoscentibus
 Christum,

Christum, neque fidem suam adhibentibus illi, seq; ob id, & regia dignitate, & religionis veritate, atque gloria spoliantibus, Deus ex gentibus sibi Ecclesiam confecit, eamque locupletauit bonis spiritualibus magnis, quo vel ista ratione inuidia, atque ęmulationis studio accensos Iudæos, in eiusdem fidei assensum induceret, vt idem Paulus in eadem epistola scribit. Dico, inquit, nunquid impegerunt vt caderent, absit, sed illorum offensio, & ruina salus est gentibus, vt ad ęmulationem illos prouocarent. Si igitur, quod Paulus & illum enarrans Augus. argumentatantur, Deus vt gentium exemplo ad veram Christi fidem Iudæos pertraheret, gentes ipsas amore complexus, saluas illas esse voluit, nec saluas modo, sed cælestibus, ac mirabilibus donis locupletatas, atque auctas: ipsis tunc Iudæis errore suo agnito, atque deposito ad Christum conuersis, ipsumque vnicè amantibus: consentaneum profectò rationi est Deum cælestes suas in Ecclesiam opes, maxima largitate effusurum. Et si cum abiecti illi à Deo fuerunt, & pro inimicis habiti, Ecclesiæ gentium benefecit Deus, illi vt participes esse cuperent eorundem beneficiorum, & sic in Ecclesiam intrarēt: cum in eam intromissi iam fuerint, eamque ipsi bona ex parte compleuerint, Deoque esse cœperint grati, atque chari, profectò Ecclesia ad easdem spirituales opes, quibus olim abundabat, redibit: & ad pristinum illud suum decus resurget, viuetque atque elucebit, lateque splendebit in illa, quod iam propè extinctum putabatur, omnium

virtu-

virtutum lucidissimum lumen, charitas: eruntque similia vltima primis, caput pedibus, aut sicut Dauid elegantissimè cecinit: Ortus, & Occasus Ecclesia maxima cælestis lætitiæ, atque voluptatis perfusi copia pares inter se, atque similes erunt. Etenim ille in Psalmo sexagesimo quarto, in quo Psalmo de Christi regno, eiusque regni ortu, atque incrementis, ac omni denique eius fœlicitate, vt Poëtam diuinū decebat, breuiter, & figuratè, & à rebus rusticis, naturęque operibus similitudinibus ductis vaticinatur, inter alia quod ad propositam rationem pertineat, sic scriptum reliquit. Exitus matutini, & vespere delectabis. Quod enim in vicissitudinibus dierum, ac noctium, oriente Sole, atque decedente contingit, vt ea duo tempora diei læta maximè, atque grata sint, vel cum dies decedentibus tenebris appetere, & rebus suus color incipit reddi, vel cum occidente Sole, & illo pomeridiani temporis æstu remittente se, & leniter spirantibus aurisq́, ipsa iterum cœli atque aëris exhilaratur species: similiter in hoc Christi, de quo agimus regno, Ortus & Occasus, initia atque finis peræquè lętos, atque fœlices dicit esse futuros. Exhilarasti, inquit, occidentis Ecclesiæ militantis vltimum tempus, eo scilicèt, lætitiæ, atque voluptatis genere, quod te maximè decet, & quo ipsos affici homines, atque imbui maximè conuenit, cęlesti atque diuino, scilicèt, quomodo eiusdem Ecclesiæ initia, atque ortus primos exhilarasti: sed iam propositum exequamur.

CAPVT VI.

ILECTVS MEVS DESCENDIT IN HORTVM SVVM, AD AREOLAM AROMATVM, VT IBI PASCATVR IN HORTIS ET LILIA COLLIGAT. EGO DILECTO MEO, ET DILECTVS MEVS MIHI QVI PASCITVR INTER LILIA. PVLCHRA ES AMICA MEA, SVAVIS ET DECORA SICVT HIERVSALEM, TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA. AVERTE OCVLOS TVOS A ME, QVIA IPSI ME AVOLARE FECERVNT. CAPILLI TVI SICVT GREX CAPRARVM QVAE APPARVERVNT DE GALAAD. DENTES TVI SICVT GREGES OVIVM QVAE ASCENDERVNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBVS, ET STERILIS NON EST IN EIS. SICVT CORTEX MALI PVNICI, SIC GENAE TVAE ABSQVE OCCVLTIS TVIS. SEXAGINTA SVNT REGINAE, ET OCTOGINTA CONCVBINAE, ET ADOLESCENTVLARVM NON EST NVMERVS. VNA EST COLVMBA MEA, PERFECTA MEA: VNA EST MATRI SVAE ELECTA GENITRICI SVAE: VIDERVNT EAM FILIAE, ET BEATISSIMAM PRAEDICAVERVNT, REGINAE ET CONCVBINAE, ET LAVDAVERVNT EAM. QVAE EST ISTA QVAE PROGREDITVR QVASI AVRORA CONSVRGENS, PVLCHRA VT LVNA, ELECTA VT SOL, TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA? DESCENDI IN HORTVM MEVM VT VIDEREM POMA, CONVALLIVM, ET INSPICEREM SI FLORVISSET VINEA, ET GERMINASSENT MALA PVNICA. NESCIVI ANIMA MEA CONTVRBAVIT ME PROPTER QVADRIGAS AMINADAB. REVERTERE, REVERTERE SVNAMITIS, REVERTERE, REVERTERE, VT INTVEAMVR TE.

EXPLANATIO.

ILECTVS MEVS DESCENDIT IN HORTVM SVVM. Cur per vrbem tam ſolicitè quærebat ipſum, ſi deſcendiſſe ſponſum in hortos, ſponſa cognouerat? Ergo hæc non ita accipienda ſunt, quaſi id antè nouiſſet ſponſa, ſed quaſi nunc primum, vel audita ſponſi voce, vel viſo aliquo eius alio ſigno cognouerit, & ex eo ſigno, voceve, gaudio necopinato correpta, in hæc verba prorumpat. DILECTVS MEVS DESCENDIT IN HORTVM SVVM AD AREOLAM AROMATVM. VT IBI PASCATVR IN HORTIS ET LILIA COLLIGAT. Quibus quidẽ verbis ſibi ipſa quodammodo gratulatur de eo, quod ſuum virum inuenerit: vel certè ſubaccuſat ſeipſam tarditatis, & ſtuporis, quod ſibi per ſexcenta loca virum quærenti, de horto cogitare non ſuccurriſſet: itaque dicit. Sed ô me ſtultam & cæcam quam nunquam ſubierit cogitatio de horto. Hem in horto ille, quemadmodum certiſsimis ſignis percipio verſatur. Dicit autem, DESCENDIT, quia locus & tanquam σκηνὴ huius dramatis cõſtituitur Hieroſolymis, quæ in edito montis loco ſita, eius montis ad radices hortos habebat, & pomaria amœniſsima. Igitur vt illum aſcendentem & appropinquantem aſpexit, quod in re cupidè quæſita, & præter ſpem inuenta fieri ſæpè ſolet, præ gaudio animi impos exclamat. EGO DILECTO MEO ET DILECTVS MEVS MIHI QVI PASCITVR INTER LILIA. Cui ille, ex quo iam rediiſſe intelligi-

telligitur, ita respondet. PVLCHRA ES AMICA MEA, SVAVIS ET DECORA, VT HIERVSALEM, TERRIBILIS, VT CASTRORVM ACIES ORDINATA. Suauis in Hebræo nõ adiectiuum nomen esse videtur, sed vrbis nomen proprium, nisi quod Latinus interpres notationem verbi Hebraici reddere maluit, quam ipsum verbum retinere: id autem est תרצה Thirsa, quod à suauitate ductum vrbis nomen erat regiæ, atque nobilis in sorte Ephraim, in qua antequã conderetur Samaria Israëlitici populi reges residebant. Appellabatur autem Hebræis Thirsa, quod Latinè redditum sonat, suauis: propterea quod & agri vbertate, & loci amœnitate, & ædificiorum magnificentia, atque cultu, apta nimis erat ad vitam iucundè, & suauiter traducendã. Hierusalem porrò, & ipsa Regum Iuda vrbs regia fuit pulcherrima, & nobilissima omnium, nõ solùm Syriæ vrbium, sed etiam Asiæ propè totius. Igitur sponsus qui superius ita copiosè & accuratè laudauit sponsam, nullum vt, neque cæteris, neque adeò ipsi sibi vberius ipsam laudandi locum videretur reliquisse, se ipse nunc aggreditur superare, & superioribus laudibus, quibus videbat nihil addi posse, magnũ etiam nunc addere parat laudum cumulum. Non enim vt antea ex agro atque rustica re similitudines ducit, aut capreas iam hœdosve, aut mala punica loquitur, sed vrbes, & eas omnium pulcherrimas & nobilissimas vrbes ad similitudinem confert. Etenim ea erat spõsę pulchritudinis magnitudo, ea oris atque corporis totius maiestas, aut certè ea videba-

tur ipsi esse, tamque illius augusta imago ei, & obuersabatur ob oculos, & per oculos in animũ introibat, vt ea quanta esset non posse declarari putaret, nisi similitudine earum rerum, quæ non solùm pulchræ, sed amplæ etiam, & multa rerum varietate prææ ditæ essent, quæque augustissimum aspectum haberent, quales sunt vrbes regiæ, & cum murorum, porticum, templorum, turrium, reliquorumque ædificiorum magnitudine, & varietate spectabiles, tum ciuium numero, & populi vniuersi frequentia, cæterarumque abundantia rerum, quæ ad vitæ cultum spectãt insignes. Ex quo etiam genere est illud quod sequitur. TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA. In quo non tam à pulchritudine sponsam laudat, quãquam & id quoque, est enim omnium pulcherrima res, maximèque aspici digna militum acies instructa, quam etiam laudat ab ea vi, quæ sponsæ ipsi inerat, aut certè inesse sentiebat sponsus ipse: hominum animos, quamuis aggrestes & feros, & ab humanitate alienos amore domandi. Sic enim militibus sub signis collocatis, ordinibusque eorum dispositis, armorum splendore, & signis militaribus acies effulgens, & ad aspectum est pulcherrima, & ad victoriam potentissima. Itaque ille sponsæ vim, quæ non solùm ipsum incendebat, sed etiam animum eripiebat ipsi, atque vt priscè loquar, mentem expectorabat, amplius vix ferens, iure quod sequitur, addidit. AVERTE OCVLOS TVOS, QVIA IPSI ME AVOLARE FECERVNT. Quid enim aliud post tam exaggeratas laudes,

des dicere posset magis consentaneum quod esset, quam vt manu in altum sublata, eaque versus sponsam opposita, vultuque & oculis leuiter auersis ab ea, eidem diceret, vt auerteret ab ipso oculos tantisper, dum se colligit, dum respirat: incendi enim se illius luminibus, peruri, rapi denique, & extra se propè cōstitui. Quod quamuis petat, tamen nihil est quod minus fieri velit, sed petit eo, vt elegantissima ista ratione doceat, nihil esse quod ab ipso obtinere sponsa sua non possit, seque totum in illius esse potestate. Itaque amplificauit, & exaggerauit spōsæ oculorum pulchritudinem, multo magis quam si illustriores stellis eos esse dixisset. At auolare, quod septuaginta secutus posuit Latinus interpres, in Hebræo est הרהיבני quod verbum è verbo, superare me fecerunt, verti potest. Ergo hoc veteri interpreti visum est volare esse, quia qui volant, se in altum sustollunt alij superbire id esse voluerunt: nam qui superbi ijdem etiam elati sunt, seque supra cæteros efferunt, & ita verterūt. Auerte oculos tuos, quia ipsi me superbire fecerunt. verteruntque mea quidem sententia rectè omnes ad scriptoris sententiam, sed nihil obstabat quominus verbum etiā verbo redderetur. Nā superare me fecerunt, quod ad verbum dicitur in Hebræo, poëtica inuersio est, pro, me superarūt: sequit.

CAPILLI TVI SICVT GREX CAPRARVM QVAE APPARVERVNT DE GALAAD. DENTES TVI SICVT GREGES OVIVM QVAE ASCENDVNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBVS ET STERILIS NON EST IN EIS. Quæ quoniam iā

interpretati superiùs sumus, quod sequitur videam⁹. SEXAGINTA SVNT REGINAE, ET OCTOGINTA CONCVBINAE, ET ADOLESCENTVLARVM NON EST NVMERVS, VNA EST COLVMBA MEA, PERFECTA MEA, VNA EST MATRI SVAE, ELECTA GENITRICI SVAE. Quibus iam verbis nō tam pulchritudinem illius & venustatem commendat, suis, videlicèt, eam, & proprijs laudibus satis superius laudatam, quam declarat magnitudinē erga illā amoris sui docens, ex omnibus suis vxoribus, quas plurimas habet, cum florentes ætate, tum dignitate pręstantes, vnam istam esse, quam iste amet, amore eximio, atque præcipuo. Sed vnde isti pastori, tot vxores atque concubinę? Constat Solomonē plurimas vxores habuisse, etiam plures quam hîc numerantur. Nam habuit vxores principes septingentas, trecentas verò concubinas, quæ & ipsæ vxores legitimę erant, sed inferioris notæ, & quasi secundę classis vxores, quod sine ceremonijs & ritu solenni in potestatem viris dabātur: quodq; plurimum, aut seruæ erant, aut alioqui humili loco natę, ex quo earum filij à patre non scribebantur hæredes, sicut de filijs Ceturæ, tertiæ Abrahami vxoris, in Genesi legimus. Igitur vel Solomon hoc loco sub persona pastoris de se ipse agit, & in se Christi personam, cuius ille typus fuit, repræsentat: vel hæc à pastore isto dici accipienda sunt, per contentionem ad ea, quæ habebat Rex Solomon, ita, vt non dicat se tot vxores habere, sed cum eas habeat Solomon dicat, & affirmet, illū amore in tot partes diuiso variè distrahi, se in vnius amore,

Reg.3.c. 11.

Gene. 25.

re,& amplexu acquiescere: illum à plurimis fœminis amari, se nisi à sua vxore, quam eam ob causam quod vnica ipsi sit, columbã nominat, nolle diligi: multas illi voluptati esse, ipsi sibi vnam esse pro multis: quid quid pulchri ac boni in vniuersis illis diuisum conspiciatur, id totum collatum in vnum, atque coniunctũ in sua inesse sibi videri, ideòque ipsam appellare suã perfectam: denique pluris à se illam fieri, quam quanti fiant reginæ illæ, & concubinæ omnes à Solomone: seque magis beatum esse vna, quam sit beatus Solomõ, tam multis vxoribus, sequitur. VIDERVNT EAM FILIAE, ET BEATISSIMAM PRAEDICAVERVNT REGINAE, ET CONCVBINAE, ET LAVDAVERVNT EAM. Quas superius adolescentulas nominauit, eas nunc filias vocat: filiæ autem Hebræis absolutè dictæ pro virgunculis accipiuntur. Amplificat igitur cum ista refert sponsus vehementer laudes sponsæ. Nam si ab adolescentulis, si à concubinis & reginis, id est, ab æmulis ipsa laudatur, perspicuum est pulchritudinis suæ, atque virtutis præstantia, omnem inuidiam superasse. Sed quid istæ filię, quæso, dicunt, quomodoque illam prędicãt? QVAE EST ISTA, inquiunt, SICVT AVRORA CONSVRGENS PVLCHRA VT LVNA, ELECTA VT SOL, TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA. Quæ est profectò vberrima, & qua nulla maior fingi potest laus. Nã quę res in omni rerum natura pulcherrimę sunt, Aurora, Luna, Sol, militũ acies instructa, eas in vnũ conferunt: & quo plus artis atque venustatis haberet oratio, quasi per quosdam gradus ipsam crescere faciunt:

ciunt: per singula enim verba, quod sequitur verbũ, incrementi aliquid addit. Nam vt auroræ species pulchra sit, pulchrior certè Lunæ est, Solis verò longè pulcherrima: acie porrò instructa nihil fieri potest, aut speciosius, aut admirabilius. Quod autem dicunt, sicut aurora consurgens, non est ita accipiendum, quasi ipsa sponsa ascendere ab inferiori aliquo loco dicatur: sed qualis aurora apparet cum ascendit, id est, cum appetente die surgit. (nã vt Latini appetendi verbo in aurora vtuntur, cum ea oritur, sic
*Gene.*33. Hebræi ascendendi, vt constat ex illo: Dimitte me, quia iã ascendit aurora.) igitur qualis ea est cum consurgit, talem ipsis sponsam videri, id nimirum prædicant & affirmãt: quod ex Hebraico textu fit planius, vbi pro ascendit נשקפה verbum legitur, id est, aspicit aut apparet. DESCENDI IN HORTVM NVCVM VT VIDEREM POMA CONVALLIVM, ET INSPICEREM SI FLORVISSET VINEA, ET GERMINASSENT MALA PVNICA. Hæc etiã sponsi verba sunt, non vt aliqui putarunt sponsæ quibus ille, quo omninò lęsi, aut imminuti amoris à se remoueret suspicionem, & si quid offensionis in spõsæ animo inerat, id eximeret, atque deleret totum, affert sui discessus probabilem causam: quod, scilicèt, rei familiaris curandæ gratia, quod prætermitti sine detrimento, & in aliud tempus differri non poterat, ab ipsa discesserit. Atq;, inquit, cum te tanti faciam, quantum quis plurimi potest, cuius tibi quę de te prędicaui modo argumẽto esse possunt, succensere mihi non debes, quod te cum euocassem prius, atque

exci-

excitaſſem, fores mihi iam aperire volẽtem, reliqui: nam dũ moraris mihi ſuccurrit rei noſtræ familiaris. Itaque deſcendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & ſi iam germinaſſent mala punica. Cui illa ſtatim, & ad morem fœminarum reſpondet aptiſsimè. NESCIVI, ANIMA MEA CONTVRBAVIT ME PROPTER QVADRIGAS AMINADAB. Aut vt ex Hebræo ſeptuaginta trãſtulerunt interpretes ἔθετο με ἅρματα ἀμιναδάβ id eſt, poſuit me currus aminadab. Nam, inquit, quid tibi in mentem venerit, vt à me diſcedere velles, aut quo conceſſeris, neſcio, illud vnum ſcio, dum te amore perdita, atque amens requiro, omnia vrbis loca curriculo, eaque velocitate obiuiſſe, vt non ſint velociores currus aminadab. Anima mea, id eſt, deſiderium tui inueniẽdi, nã anima pro deſiderio ſæpè in his literis ponitur: aminadab autẽ populus meus princeps Latinè ſignificat. Itaque nõ eſt viri alicuius propriũ nomen, ſed duo potiùs Hebræa nomina, optimates qui ſunt in populo ſignificantia. Ex quo currus aminadab, currus, quibus principes vtebantur viri ſunt accipiẽdi: nam curruum vſus interdictus erat vulgò Iudæis, vel ipſa lege, vel certè equorum ipſorum caritate, atque penuria. Hæc igitur vltro, citroque ab his dicta cum eſſent, diſceſſurique iam à ſcæna & cõſpectu earum fœminarum, quæ vociferanti ſponſæ venerunt obuiam viderentur, illæ, diei orta iam luce, tenebriſque diſcuſsis (nam ſub aduentum diei ſuperiora intelligenda ſunt agi) itaque nocte depulſa

attentiùs ſponſam in lumine contemplari cupientes, ipſam orant, ne ſe ſubſtrahat ab illarum conſpectu, neve abeat tã citò. REVERTERE, inquiũt, REVERTERE SVNAMITIS, REVERTERE VT INTVEAMVR TE. Sunamitem illam vocant, id eſt, Hieroſolymitanam ciuẽ: nam Hieruſalem olim dicta eſt Salem. Ad hæc, quid ſponſa reſponderit, capite ſequenti dicemus, ſi tamẽ priùs explanauerimus, veros huius capitis ſenſus.

EXPLANATIO.

ILECTVS MEVS DESCENDIT IN HORTVM SVVM. Intra ſe, pectuſque ſuum, qui hortus ſuperiùs appellabatur, tantoperè à ſe foris quæſitum Chriſtum verſari, ex aliquo ſigno anima fidelis præſentit. Itaque expoſito eius erga Deum ardenti, conſtantique amore, & amoris probatione iam expoſita, ab hoc loco Solomõ illapſus illos Dei, & amatorios illos plenos cæleſti voluptate ſermones, qui probationi ſuccedunt, incipit explicare. Nec verò cauſa, aut myſterio vacat, quod tunc primum apparere illi Chriſtus, & lætitiæ cæleſtis in animo exoriri lumen dicitur, cum primum de eo apud alios agere, & rudes atque ignaros cœpit imbuere cæleſtibus diſciplinis. Hoc enim ab ijs, quorum hîc perſona agitur, id eſt, à viris in charitate Dei, & pietate perfectis exigere ſolet Deus, vt hunc ſanctis monitis alios inſtituendi ſubeant laborem, quem certè ad laborem omnium

maximè isti apti & idonei sunt. Verũ quoties accidit, vt grauatè id isti faciant (nam iniquo animo sæpè ferunt, diuelli se à complexu Dei, & ab ocio illo sancto ad turbas molestiæ plenas traduci) quoties igitur id recusant facere, aut certè faciunt cunctãter, atq; grauatè, subtrahit se ab ipsorum conspectu Deus, illosq; spoliat ea ipsa, quam tantoperè adamauerunt animi tranquillitate, atque quiete: curarum ipsos, atque rerum aduersarum fluctibus iactari permittens, quoad experimentis edocti intelligant velle Deum, peterequе ab ipsis, aliorum vt negotia, suo otio anteponãt: vtque participes efficiant eius luminis, quod in animo inclusum gerunt, reliquos populos, &, quod in ipsis est, beatæ vitæ eos compotes faciant. Contrà autem postea quam aliorum salutem suę anteferre quieti induxerunt animum, restituit illis Deus suam præsentiam, eaque in ipso honesti muneris obitu, illos perfundit lætitia, vt quod detrimentosum sibi futurum ad vitæ tranquillitatem, atque noxium putabãt, fructuosum sibi esse id, pacisque & iucunditatis maximè efficiens experiantur. Quod vbi accidit, dici nõ potest, quantum eorum sit, & quam eximium gaudium, eo, quod amabant, & quo se spoliatos esse vehementer dolebant, in eo ipso, in quo minimè inesse putabatur inuento: quod gaudium quæ sequuntur significant. DILECTVS MEVS MIHI, ET EGO ILLI QVI PASCITVR INTER LILIA. Indicant enim ista, atque demonstrant animum magno sibi aliquo præter spem oblato bono subita ità oppressum lætitia, non modo

vt non eloqui, sed vix vt sibi licuerit, exclamare. Nã exclamantis simul atque admirantis, lętitiaque prægestientis ista oratio est, eademque qualis admirantium, atque lætantium esse solet, verbis breuis, vi autem atque sententijs fœcunda. Nam cum dicunt. DILECTVS MEVS MIHI ET EGO ILLI. hoc planè dicunt primum tantoperè à se desideratum sponsum, tandẽ aliquando venisse: deinde quod venerit magnum illius erga ipsos amoris indicium esse. ad hæc, vel ob id, ipsum à se redamari debere: denique se beatos, atque fœlices esse. Hæc igitur illi. Deus autẽ ad interruptam consuetudinis suæ, atque sermonis suauitatem rediens tanto cum illis familiariùs, dulciusque agit, quanto illi inferioribus iam superatis gradibus, se ipsis effecti sunt maiores, atque meliores, vt ex his quæ sequuntur, apparet. PVLCHRA ES AMICA MEA, ET SVAVIS, ET DECORA SICVT HIERVSALEM, TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA. Hæc enim tribui non possunt nisi perfectis, eisque solis verissimè &
Matth. 5. aptissimè tribuuntur. Nam & Christus in Matthæi Euangelio, illos ciuitati in edito loco sitę similes esse dicit: & proculdubiò illa absolutio & perfectio, copiaque & multitudo bonorum, quæ est in consummata, & omnibus suis numeris perfecta virtute, nulla commodiùs quam ista similitudine declaretur. Non enim putandum est perfecti qui sunt, eos priuato aliquo, aut vnius generis prędítos esse bono: sed cum multiplici & vario, tum publicè cunctis hominibus salutari, atque vtili. Etenim si externi sapien

tes,

tes eam vim esse voluerunt eius sapientiæ, quam ipsi suis descripserunt rationibus & argumẽtis, quæ, quis non videt quantum absit à vera sapientia, vt nisi qui sapiens esset, neminem hominis appellatione dignũ arbitrarentur, sapientes verò qui essent, eosdem esse assererent solos & liberos, & ingenuos, & reges, & omnium rerum atque artium gnaros, atque peritos, quãto verius nos dicemus vniuersa simul bona, multorumque cum publicam, cum priuatam salutem inesse in eo, qui Christiana sit perfectè excultus virtute. Itaque Christus Dominus omnium verarum virtutum, atque bonorum, nõ solùm author vnicus, sed æstimator & ponderator verus, cum perfectorũ virtutis vim, atque naturam declarat, non alijs vtitur, quam nominibus earum rerum, quarum est latissimè patens, atque vtilissimus vsus. Primum enim eos lucem nominat, luce autem quid non dico dùlcius, sed magis vtile ac necessarium, non hominibus solùm, sed cunctis, sine exceptione rebus, esse omninò potest? Deinde salem appellat, in quo quodammodo vita quædam, & vt ita dicam, immortalitas omnium corporum inest, & commune, aduersus tabem, corruptionemque præsidium. Postremò, quod ad hunc locum spectat, vrbi illos & ciuitati dicit similes esse: quia quemadmodum in vrbe, artes omne genus, & artificia continentur, suntque in ea & domus ad inhabitandum multæ, & ad repellendos hostes, multa firma præsidia, commoditasque, & copia maxima omnium ferè eorum, quæ ad vitæ vsus sunt ne-

cessaria: sic perfectæ virtutis amplitudo, atque capacitas multiplicia in se se continens bona, innumeras habet artes atque rationes, quibus prodesse in communi cũctis mortalibus possit. Quod vt planius fiat nobis proponamus ante oculos vnum aliquem eorum, qui in hac Christana virtute perfecti & excellentes fuerunt: sitque is Apostolus Paulus, qui necessitate quadam, vt de se diceret aliquando coactus,
2.Cor.11. ita prædicat de se se. Instantia mea & sollicitudo quotidiana omnium ecclesiarum, quis infirmatur, & ego nõ infirmor, quis scandalizatur, & ego non vror? Et
1.cor.ix. alibi gentibus gentilem se, & Iudæis, Iudæum factũ, & ad singulorum ingenia, atque mores, quo lucri faceret vniuersos, suam naturam versasse, & accommodasse commemorat. Idem Galatas iterum parturiebat: Corinthios monitis castigabat: docebat Romanos: cunctas denique nationes ac populos, imò verò terrarum cuncta, ceu Sol quidam se circum agens, radijs veritatis splendidissimis illustrabat. At quibus ipse, quantisque abundabat cælestibus bonis? Quali ex Deo lætitia, atq; voluptate perfundebatur?
2.Cor.4. Portamus, inquit, thesaurum in vasis fictilibus.
2.Cor.12. & alibi: Scio hominẽ in Christo, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptũ huiusmodi vsq; ad tertium cœlum, & scio huiusmodi hominẽ, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, quoniã raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ex quibus intelligitur, quam aptè conferatur iustus, & perfectus vir cum Thirsa & Hieru-

& Hierusalem regijs Iudæorum vrbibus. Quod si nõ solùm ipsas res quarum ista sunt nomina, sed nominum etiam ipsorum notationes sequamur (horum em̃ nominũ, vnum à suauitate ducitur, alterũ à pace, aut pacis contemplatione) hoc igitur si sequamur, verissimè de perfectis viris dicetur Thirsæ & Hierusalem eos esse similes, id est, possidere eos solos, & intra se se cõtinere pacis, atq; suauitatis omnẽ vim. Nã vt de suauitate dicã (suauitatis namque nomine cælestes animi voluptates, atque lætitias, quantę maximæ in hac vita esse possunt, intelligo) itaque, vt de suauitate prius dicam: quæ potest esse corporis, atque sensuum voluptas tanta, quæ ex diuitijs lætitia, quod ex hominum celebritate, & honoribus gaudiũ, conferri quod possit cum eius hominis gaudio, qui charitate, morumq́ue imitatione Christo similis effectus, & eius in se se portans imaginem, Deumq́ue, cum quo, non solùm amoris necessitudo intercedit illi, sed quanta nec intelligi quidem potest naturarũ coniunctio, & salutis suæ præsidem, & voluptatis effectorem habens, cum summa præterea, & facultate, & voluntate alijs benefaciendi, tanquam mortalis, quidam Deus sibi fœlix cæteris salutaris in terris versatur? Pacem verò qua fruuntur istiusmodi, quis vnquam queat dicere, ea quãta sit? Nam primum, quod totius vitæ tranquillæ caput, atque fundamentum est, iustificati per Christum, vt Paulus scribit, pacem ad Deum habent: qui sicut cum iratus est, eum, cui iratus est, maximis terroribus exagitat, ita quibus est *Roma. 5.*
pacatus

pacatus & amicus, eorum in animo pacem maximã & tranquillitatem constituit. Deinde sibi ipsis, suisq; cupiditatibus imperant, easque ita regunt, & rationi subijciunt, vt cupide non solùm facilè rationis imperata capessant: certè eius iniussu commouere se, vix audeant. Postremò cum cæteris hominibus, ita se gerunt amicè, atque placidè, vt plurimis prosint, noceant nemini, & quod in ipsis est, cũ omnibus perpetuam pacem conseruent: cum accidere non posit, vt qui ipsi omni mala cupiditate sint vacui, cum alijs in contentionem veniant, aut honoris, aut diuitiarum, aut voluptatum, quibus ex contentionibus discordiæ omnes, & seditiones oriuntur. Quæ profectò pax talis, ac tanta est, mihi vt vel hoc nomine videantur esse maximè cæci & miserandi Iudæi, qui cũ ex vatum oraculis haberent, futurum Mesiam, qui æternam pacem stabiliret, in animum inducere potuerunt, vt crederent eam sibi promitti pacem, quæ externorum bellorum cessatione, & terræ bonorum copia, liberoque eorum vsu contineretur: quam pacem, quoniam nondum viderunt, aut experti in se sunt, venisse illum non putant, itaque venturum vanisimè sperant. Neque attendunt miseri, neque respiciunt ad hoc, quo de agimus pacis genus, quod vnum maximè verum, atque præstans pacis genus est, in cupiditatum, videlicèt, moderatione & iustitię cælestis adeptione cõsistens. Cuius incredibilem & ante id tempus hominibus vim inauditam, mundo Iesus Dominus attulit, verus ille quidem Deus, sed

ex

ex Iudæorum gente, & eorum regis Dauidis stirpe, homo genus ducens, Dauidisque non solùm in regno hæres, sed suprà quam dici potest, regni amplificator existens: eamque attulit & induxit, tum seditionum omnium, atque discordiarum authore Sathana superato, tum extincto propè, ac de medio sublato fomite omnium malarum cupiditatum libidine, additisque præterea, & infusis in animis hominum magnis quibusdam & cęlestibus bonis. Ex quo eà sequuta est animi salus, atque iustitia, quam disputando, & in angulis garriendo Stoici, argutis suis conclusionibus verbis vix expresserunt, re verò nulli pręstiterunt ante illud tempus: ex eo autem tempore, deinceps innumerabilia eius exempla, in omni sexu, atq; ætate sunt visa: plura illa quidem & longè plurima, primis illis & fœlicibus Ecclesiæ temporibus, quando ipsa Christi fides, atque religio per omnes orbis nationes diffundebatur: nunc verò etsi sint multò pauciora, propterea quod nimis in angustum propter nostra delicta, respublica Christiana redigitur, non tamen omninò desunt, nec verò deesse vnquã poterunt in Ecclesia, & populo Dei aliqui, in quibus vigeat, atque regnet Deus, id est, aliqui in quorum animis hęc Christi sanguinis, atque efficacitatis, laus & gloria reluceat, quos neque metus debilitet, neq; ægritudo cõficiat: neque libido inflammet: neq; voluptas efferat inani lætitia: quique neq; aduersis demittant animum rebus, neque inaniter erigant lętis atque secundis: sed qui in vtraque fortuna, & statu

in vno Deo gaudentes, constantiam animi & tranquillitatem conseruent, in quo pax consistit ea, quæ & sola vera, & sola ijs promissionibus ac prædictionibus Dei, quæ de illa in sacris habentur literis, digna pax est. Nam profectò nimium mihi humiliter, nimiumque malè de Dei sapientia & potestate illi sentire videntur, si existimant, vel potiùs quod existimant, ipsum tot ante sęculis tanta prædictionum asseueratione, & exaggeratione, tam sæpè, tam multis verbis pro magno atque præstabili, ac se effectore digno bono illis fuisse pollicitum futurum, vt sublato metu hostium, bellis vacuam, & in magna frugum copia, atq; afluentia lætam, atque quietam vitam traducerent, id est, pollicitum fuisse illis, id pacis bonũ, quod, primum terrenum est, ac propterea caducum. deinde eiusmodi, vt ipsi sibi homines sæpè sacietate bellorum armis depositis, id stabiliant, atque constituant. postremò tale, vt eo non solùm non efficiãtur homines honestatis studiosi atque probi, in quo sita est humana fœlicitas, sed sæpiùs eo, affluentiaq; rerum ea, quæ pacem sequitur, corrumpantur, & maximis vitijs inficiantur, adeò, vt quos res aduersę atq; duræ efficiebant industrios, eos pax atque copia luxu dissoluat: per occasionem, videlicèt, efferentibus se se, atque effundentibus prauis cupiditatibus vniuersis. Quod certè Iudæi, vel ex se ipsi potuissent discere, nisi essent nimis cæci. Quando enim pace ista sua, & bonorum externorum copia abundarũt, quod non se omni tetro, & immani flagitio contaminauerint,

rint? cùm contra res aduersæ atque asperæ erudirent ipsos, & pietatis studiosos efficerẽt. At quid facient? Literatè enim sacræ literæ vbertatem agrorum & bellorum finem promittunt. Promittunt sanè, sed quis est tam cæcus, qui eis vocibus pacis, atque bonorum præstantius genus aliud subesse non videat: si tamen aliquid videt, sique considerat, vel quid dignum Deo sit, vel quæ sit fœlicitatis humanæ ratio atque natura? Nam quid obsecro, ad beatam vitam pertineat, quod sub ficu quis, atque vite sua iacens, baccasque legens, vna cum amicis suis expers belli, atque metus lætum ducat, atque iucundum diem? Quod quoniam totidem ferè verbis scriptum à Deo, Iudæi in sacris literis legunt, tanquam obsignatis tabellis cum eo agunt, & quandiu id illis repręsentatũ non fuerit, tandiu neque Deum suam fidem exoluisse arbitrantur, neque venisse Messiam credunt: credituri videlicèt mox, atque deletis Iudæi nominis hostibus, suus illis Palęstinæ regionis ager fertilis, vt olim, atque vber reddatur: seque ea copia, & ab externis bellis quiete beatos putaturi: quamuis intestina bella surgant in animo, quamuisque & ira dominetur, & incendia misceat libido, metus territet, auaritia prædas agat, omne denique impurarum cupiditatum agmen, se infestis signis in animum inferat: nullamque illi vitæ pacatę atque tranquillę partem relinquat: quo quid absurdius dici, aut cogitari potest? Ergo illa omninò repudianda, & à promissionibus Dei reijcienda pax est, qua qui potiuntur flagi-

Oo 2 tiosi

tiosi esse, id est, omnium miserrimi possunt: illa verò
Philip. 4. asciscenda, quam verè D. Paulus appellat pacem Dei
quæ omnem exsuperat sensum: quod neque quanta
sit intelligere, nisi Deo docente posimus, neq; com
potes eius esse valeamus, nisi ab eodem nobis done-
tur: quodque præterea sit tam firma tamque stabilis
pax, eam vt nobis eripere nisi prodamus ipsi nos, vis
nulla posit. Itaq; non sine causa, qui hoc in loco vrbi
Hierosolymorũ similis esse dicitur, iste tranquillita-
tis atque veræ pacis beatus possessor, idem terribilis
nominatur, sicut castrorum acies ordinata, quo in-
telligatur, nullum esse hostile robur tantum, nullum
tantum incursum atque violentiam fortunę, nullum
deniq; malum, ei quod nocere aliquo modo posit,
aut eius animi partium consensum & conspiratio-
nem dirimere, pacemque & charitatem Dei supera-
re eam, quæ in iusti hominis animo altè infixa est:
Rom. 8. quod illa Pauli satis declarant. Quis nos separabit à
charitate Dei? Certus sum, quod neque mors, neque
vita, neque Angeli, neque principatus, neque pote-
states, neque præsentia, neque futura, neque altitu-
do, neq; profũditas, neq; aliqua alia creatura poterit
nos separare à charitate Dei, quæ est in Christi Iesu
Domino nostro. &c. Etenim quod vnum maximè
contrariũ est & inimicum ei paci, quam omnes vul-
gò vocamus pacem, bellum, videlicèt, atque hostes
multi & infesti: id huic verę, de qua agimus paci, quæ
in animi tranquillitate, & cupiditatum moderatio-
ne consistit: non solùm contrarium non est, nec mo
do

do eam non extinguit, ſed auget etiam interdum atque confirmat. Nam, vt maximè qui bellum bonis viris inferunt, ipſis nocere cupiant, quid quæſo, noceant? quidve illis eripiant? opes credo. at eas, vel abijciunt ipſi, vel pro graui onere habent: itaque ſe leuari eo gaudebũt. At honores. quos illi certè tanti faciunt, quanti quis faciendos eos magiſtratus putet, quos illis honoribus ſimiles pueri inter ſe ſe per luſum inſtituunt. Sed eripient voluptates. at eas aduerſum inexpiabile illi bellum gerũt. At libertatem. ſed quonam id quæſo, modo poſsint, quando eripere illis animi virtutem nõ poſſunt? At eripient vitam. at hoc iam beneficium eſt, ab omni, ſcilicèt, dimicationis moleſtia, & periculo liberatos, eò illos transmittere, quò peruenire ipſi maximè cupiunt. Ex quo intelligitur iſtos homines tanquam vulcanijs armis tectos, ab externis hoſtibus ſuperari, lædique nõ poſſe: eſſeque quod hîc dicitur, inſtructa acie firmiores. Sequitur. AVERTE OCVLOS TVOS, QVIA IPSI ME AVOLARE FECERVNT. Animaduerti debet, perfectos non alijs pollere animi virtutibus, quam proficientes, ſed eaſdem ipſas virtutes, quas proficientes, aut inchoatas, aut certè parum perfectas habent, perfectiores & abſolutiores habere. Quam ob cauſam hoc loco Solomon eadem, atque iiſdem ferè verbis laudat, quę ſuperiùs cum de proficientium charitate agebatur, laudauit. Ibi primũ laudabat oculos: hîc ab eiſdem laudandi principiũ ducit: ſed columbarum ſimiles eſſe dicebat tunc, nunc vt intelligatur eos, hoc eſt, quod

eis significatur, voluntatis, scilicèt, intentionem in Deum, in viris perfectis, suprà quam dici potest esse perfectam, non adhibet aliquid simile, sed ea orationis ratione, atque figura vtitur, quæ ex omnibus maximam vim ad amplificandum id, quo de agitur, & exaggerãdum haberet. Nam cum dicit: Auerte oculos tuos. hoc planè dicit, sibi illos ita pulchros videri. itaque se ab ipsis affici, vt eorum non posit sustinere aciem atque vim, ne dum laudare pulchritudinẽ. Eam autem cum laudari posse negat: laudat vt antè diximus maximè. Atque huic perfectioni oculorum, id est, intentioni animæ in Deum consentiunt, quæ ex ea fluunt, atque manãt virtutes reliquæ: eæ autem sunt. CAPILLI TVI SICVT GREX CAPRARVM QVAE APPARVERVNT DE GALAAD. DENTES TVI SICVT GREX OVIVM QVAE ASCENDERVNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBVS, ET STERILIS NON EST IN EIS. Quæ etsi laudãtur hîc eisdem verbis, quibus superiùs sunt laudatæ, tamẽ proportione eius charitatis, à qua omnes ortum & originem ducunt, hîc, id est, in perfecto viro, cuius multò perfectisima charitas est, maiores & perfectiores esse, satis docet quod sequitur. SEXAGINTA SVNT REGINAE. Nam quemadmodũ sponsa pręcedere & superare dicitur tot istas fœminas, quibus erat cũ ipsa idẽ coniux cõmunis: sic intelligi debet, viros perfectos in ijs virtutibus, quas cum cæteris amatoribus Dei, vel proficientibus, vel incipientibus communes habent, suo & proprio eminere modo, ita, vt quod in alijs, vel exiguum, vel medio-

August. libr. 83. quæst. q. 55. Hier. lib. 2. aduersus Iouini.

cre

cre est, id omne sit in illis perfectum: qua ex perfectione virtutum, & omnis generis laudum præstantia id efficitur, meritò vt de illis dicatur, tum hoc. VNICA EST COLVMBA MEA. tum id quod proximè sequitur. VIDERVNT EAM FILIAE SION, ET BEATISSIMAM PRAEDICAVERVNT REGINAE ET CONCVBINAE, ET LAVDAVERVNT EAM. Nā perfecti omni iā inuidia sunt superiores. Itaque illos cuncti laudant. Et certè tametsi illi quos peccare delectat, virtutis splendorem in aliquo se efferentem ferre non queant, ipsumque quibuscumque possunt, & rebus, & verbis obscurare nitantur: tamen reginæ, & concubinæ, & adolescentulæ, quibus idem est, & communis vir, id est, omnes illi qui simili etiam ipsi virtutis studio tenentur, suspiciunt profectò ipsum, & quibus possunt maximis laudibus prosequuntur. Nam probi qui sunt atque religiosi, & inter se amant, & aliorum bona pro suis ducunt, & lætantur aliorum laudibus æquè ac suis: vtpotè qui & inuidētia careāt, & libidine detrahendi alterius industriæ: sicut scriptum est. Charitas nō ęmulatur, non agit perperam, non quærit quæ sua sunt. 1. Cor. 4. Religiosos verò quos dico, eos intelligo, qui re tales sunt, non qui solùm nominantur tales: illis enim nihil est, neque inuidentius, neque bonis & industrijs viris inimicius. At probi de pręstantibus & perfectis viris quid? Quid? QVAE EST ISTA, inquiunt, VELVTI AVRORA CONSVRGENS, PVLCHRA VT LVNA, ELECTA VT SOL, TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA. Quam copiosè, atque adeò effusè, satis vt appareat

ipsos ex animo loqui. Auroræ porrò, & Lunæ, & Solis in vnum collecta nomina, id planè significant viros perfectos per omnes laudis, atque virtutis gradus ad summum euasisse. Nam in aurora lucis initia sunt, & tanquam rudimẽta, Luna luminis incrementis augetur: Sol autem in eo genere omnium est perfectissimus. DESCENDI IN HORTVM NVCVM VT VIDEREM POMA CONVALLIVM. Hactenus Deus in animam sanctam influebat cum voluptate: estque iste illapsus proximè superiore oratione à Solomone expositus, quam aptè atque commodè verbis exponi potuit: nã pro dignitate vix vllis explicetur verbis. Attamẽ si de eo aliquid est dicendum, isto profectò modo dicendum est, quo dixit Solomon. Nam qui Deum tanquam amatorem aliquem induci vident, mollissimo & dulcissimo carmine laudantem amicam suam, nonne videre sibi videntur, illum veluti infusum in sanctæ animæ gremium, eique prębentem infinitas ex se se voluptates, atque lætitias? Itaque istis verbis voluptas quam ex Deo sancta percipit anima significata est. His autẽ, quæ sequuntur doctrina quædam eiusdem, & eruditio continetur, quæ est altera pars huius diuini illapsus, quem suprà diximus ex voluptatis effectione, & eruditione constare. At quid docetur. DESCENDI, inquit, IN HORTVM NVCVM, VT VIDEREM POMA CONVALLIVM, ET SI FLORVISSENT MALA PVNICA. Hoc est, discessi abs te, & ad quoddam tempus me subtraxi, tibique denegaui dulcem illum fructum amoris mei, non animi causa, sed explorandi gratia,

gratia, vtrum vineæ, malaque punica germinassent. hoc autem est, quo rebus asperis & difficilibus patientiam tuam, & humilitatem, charitatemque pertentarem, notumque ista ratione tibi facerem, quos illæ virtutes in te, & quantos fructus edidissent, quãtum profecisses ipsa, quidve tibi ad summum contendenti deesset. Ex quo intelligimus neminem in hac mortali vita, quamuis & multum in virtute profecisse, & strenuè aduersus vitia certauisse, & plurima bella bellasse, & victorias maximas reportauisse se videat: idcircò existimare debere, posse se tanquam periculis, atque bellis perfunctum, otiosam degere ætatem reliquam. Nam hîc profectò altissimus virtutis gradus describitur: in quo tamen qui erat constitutus subitò spoliatus fauore Dei, & nocte malorum oppressus, tolerasse dicitur multa grauia, atque aspera: quod item de se omnes, quamuis pij atque perfecti cogitare semper debent, & ad huius vitæ tãquam perpetuam militiam, & quasi belli dubios euentus se comparare. Voluit enim Deus hanc vitæ nostræ conditionem esse, vt, neque proficiendi in virtute nobis vllus præfixus esset terminus, neque verò à periculo, atque metu deficiendi, atque eadẽ tempus aliquod immune, atque vacuum daretur: quo his timoris, atque cautionis stimulis incitati, attentioresque effecti, omnibus animi in vnum collectis viribus, acriùs ipsum amaremus. Quo de timore, atq; cautione scriptum in Psalmo est. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Atque hæc sunt, quæ isto in Psalm. 2.

loco sanctam animam docet Deus, vel potiùs significat docere. Quæ sanè eruditio atque doctrina cum omnibus hominibus apta est, tum in primis ijs conuenit, quos hoc loco Solomon describere instituit perfectis nimirum, & in virtutis stadio magnos progressus habētibus viris. Nā hi nisi ista securitatis falsa persuasione decipiantur, ad quam tamen persuasionem diuturnum ipsum studium quod in virtute, nō sine magno successu posuerunt, ipsos quodammodo aptos, ac pronos reddit, difficillimè loco moueri possunt, aut de eo gradu deijci, quem tenuerūt. Hæc igitur Deus, cui iusti, atque sancti respondent. NESCIVI ANIMA MEA POSVIT ME SICVT CVRRVS AMINADAB. Quibus verbis fatentur, & agnoscunt, quod instar curruum aminadab cursum suum magna celeritate confecerunt, id autem est, quod ad exemplum hominum sui populi principum, virorum, scilicèt, optimorum, & sanctissimorum vitę suæ cursum direxerunt, ad summūq; ita contenderūt semper, ipsos vt nulla res aduersa incidēs, aut retro vertere, aut omninò retardare potuerit, id non à se habuisse, aut suis vllis viribus esse assequutos (hæc enim vis subiecta est illi voci nesciui) sed id omne ab eo studio & desiderio Deo placendi, quod in ipsorum animis idem accendisset Deus, manasse. Itaque quam agnitionem sui humilem, atque veram viri isti perfecti, tunc cū malis opprimebantur, habuerunt, eandem etiam nunc retinent, liberati à malis: quæ certè agnitio ita Deo grata & probata est, omnem vt ferè virtutem conti-

nere

nere videatur. Sed quoniam fieri nõ poteſt, quin huiuſmodi abſoluta, ſcilicèt, atque perfecta virtus foras emanans, & in hominum oculos incurrens, eosq; primum admiratione afficiat, deinde amore accendat: poſtremò inducat ad id, vt ſummis ipſã efferre laudibus ſtudeant, atque cupiant: quo id exprimeret Solomon ſponſam fingit, cum à ſcęna iã diſceſſura eſſet, à choro fœminarum reuocatam his verbis. REVERTERE, REVERTERE SVNAMITIS, VT INTVEAMVR TE. Eamque ad ipſas conuerſam, quærentem iſto modo, atq; reſpondentem inducit. QVID VIDEBIS IN SVLAMITE NISI CHOROS CASTRORVM? Quæ iam verba ad cap. quod proximè ſequitur, ſpectant: de quibus cum ad id loci peruentum nobis fuerit, dicemus.

CAPVT VII.

QVID VIDEBIS IN SVLAMITE NISI CHOROS CASTRORVM? QVAM PVLCHRI SVNT GRESSVS TVI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS, IVNCTVRAE FOEMINVM TVORVM SICVT MONILIA QVAE FABRICATA SVNT MANV ARTIFICIS. VMBILICVS TVVS CRATER TORNATILIS NVNQVAM INDIGENS POCVLIS, VENTER TVVS SICVT ACERVVS TRITICI VALLATVS LILIIS. DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI GEMELLI CAPREAE. COLLVM TVVM SICVT TVRRIS EBVRNEA, OCVLI TVI SICVT PISCINAE IN HESBON, QVAE SVNT IN PORTA FILIAE MVLTITVDINIS. NASVS TVVS SICVT TVRRIS LIBANI, QVAE RESPICIT CONTRA DAMASCVM. CAPVT TVVM SICVT CARMELVS, COMAE CAPITIS TVI SICVT PVRPVRA

REGIS IVNCTA CANALIBVS. QVAM PVLCHRA ES, ET QVAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIIS. STATVRA TVA ASSIMILATA EST PALMAE, ET VBERA TVA BOTRIS DIXI. ASCENDAM IN PALMAM, ET APPREHENDAM FRVCTVS EIVS, ET ERVNT VBERA TVA SICVT BOTRI VINEAE, ET ODOR ORIS TVI SICVT MALORVM. GVTTVR TVVM SICVT VINVM OPTIMVM, DIGNVM DILECTO MEO AD POTANDVM, LABIISQVE ET DENTIBVS ILLIVS AD RVMINANDVM. EGO DILECTO MEO, ET AD ME CONVERSIO EIVS. VENI DILECTE MI, EGREDIAMVR IN AGRVM, COMMOREMVR IN VILLIS. MANE SVRGAMVS AD VINEAS, VIDEAMVS SI FLORVIT VINEA, SI FLORES FRVCTVS PARTVRIVNT, SI FLORVERVNT MALA PVNICA, IBI DABO TIBI VBERA MEA. MANDRAGORAE DEDERVNT ODOREM IN PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA NOVA ET VETERA, DILECTE MI SERVAVI TIBI.

EXPLANATIO.

VID VIDEBIS IN SVLAMITE NISI CHOROS CASTRORVM? Numeri enallage est in illo. Videbis. Nam illas rogat sponsa fœminas, quæ partes chori agunt in hoc dramate, & quarum rogatu iã abitura constitit: Quid videbis in Sulamite, id est, videbitis. itaque & Græca, & Hebræa exemplaria omnia. Quid igitur videbitis, id est, quid in me est aspici dignum, quod conspectum vos ita delectet? quid cuius aspectu oculos vestros pascere, vosquemet oblectare velitis? aut quæ vos tanta cupido tenet inspiciendi mei? Nam illæ inspiciendæ ipsius

causa, vt ne abiret ipsam rogarunt. NISI CHOROS CASTRORVM. Aut vt in Hebræo dicitur, sicut choros castrorum. Nã redeunte illa, & ad fœminas quæ ipsam vocabant conuersa, quò melius ipsam inspicerent bifariam diuisæ illæ & altrinsecùs sibi respondentes, vtrumque sponsæ latus cinxisse sunt intelligendæ. Plures igitur cũ essent, & in duos ordines diuisæ aciei speciem præseferebant. Atque hæc sponsa cum dixisset, fœminarum chorus, quo ostenderet non sine causa fuisse, quod illam diligentius inspicere & contemplari voluerunt, formæ eius, atque totius corporis pulchritudinem, laudibus in cœlum ferunt, ac ita ferè dicunt. Cur te curiosius inspicere cupiamus rogas? quæ quanta es ex pulchritudine tota constas. Nã vt à minimis ordiamur, ipsi pedes tui quam pulchri sunt, quam venusti incessus? Quam inquiunt. PVLCHRI SVNT GRESSVS TVI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS. Pedis astricta breuitas commẽdatur, nec pedes modo, sed incessus ipse, & totius corporis in incedendo motus laudatur, qui certè in pulchritudinis partibus meritò numeretur, quod ingenui, ac bene nati animi in eo indoles quædam, & species eluceat. Vnde consentaneè nominauerunt illam filiam principis, aut vt Hebraicæ vocis notationem reddamus, liberalis atq; profusi, hoc est, liberalem ipsam & generosam esse dixerũt, magnoq; & alto animo præditam iuxta proprietatẽ Hebraici sermonis, quo quis re eximiè præditus est, eius rei dicitur esse filius, idque dixerũt ob eam causam, quia ab ipsa animi ex-

celſi indole omnis illa in inceſſu venuſtas fingitur, & exiſtit: dicunt itaque. Primum quam concinni pedes tui, quamque ad pedem apto vteris calceo. in inceſſu porrò ipſo quãta gratia, quæ venuſtas, quæ animi in ea elucẽs indoles, non vt obſcuris parentibus edita, rurique educta, ſed, vt regio orta ſanguine, regieq́; inſtituta nobis omnibus videaris. IVNCTVRAE FOEMINVM TVORVM SICVT MONILIA QVAE FABRICATA SVNT MANV ARTIFICIS. Pro iuncturis Hebraicè eſt חמוק hamuq: id autem circulum, aut orbẽ ſignificat: ex quo coxæ vertebra hamuq ab Hebræis appellatur, eamq́; vertebram Hieronymus iuncturæ nomine à ſe ſignificatam intelligi voluit. Significatur autem à parte totum ipſum fœmur. Itaque iunctura aut vertebra fœmoris tui, aut certè fœmora tua licebit vertere tãquam monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis. Igitur laudatur fœmur, quod neque exile ſit, neque gracile, ſed denſum, modicèque obeſum: itaque rotundum, vt ſi circulum exactè factum ipſi circũdes, eum ad vnguẽ repleturũ ſit. Denſum igitur & ſucci plenũ & perfectè rotundum fœmur eſſe dicitur ſponſæ: ex quo rectè ſeptuaginta, hoc loco verterunt ρυθμοὶ τῶν μηρίων σου nam ρυθμὸς rectè dicitur in omni eo quod modulatè atque adfabrè factum eſt. VMBILICVS TVVS CRATER TORNANILIS NON INDIGENS POCVLIS. Tornatilis quod dixit Hieronymus, exactè rotundus intelligi voluit: nam in Hebræo eſt סהר quod eſt rotundum, ex quo etiam Luna cum ſuum orbem compleuit סיהרא ab Hebræis appellatur. Itaque alij vertunt, vmbili-

vmbilicus tuus crater Lunæ, id eſt, ad inſtar plenæ Lunæ rotundus eſt vmbilicus tuus. Pocula verò hîc quæ dicuntur, nō quibus potatur, ſed id ipſum quod potatur & bibitur, id eſt, potiones ipſæ intelligendæ ſunt, vt in illo.

Poculaq; inuentis Acheloia miſcuit vuis. Georgica. 1.

Quas Hebræi מזג mazeg appellant, id eſt, mixturæ vino, ſcilicèt, aqua diluto atque miſto confectæ. Dicitur itaque venter, ſimilis crateri rotundo, ac vini pleno: quoniam quod ad pulchritudinē attinet, in ventre hæc ſpectari ſolent, rotunditas, modicuſque ac ſucci plenus tumor: quod ipſum alia adhibita ſimilitudine adhuc explicāt magis. VENTER TVVS, inquiūt, SICVT ACERVVS TRITICI CINCTVS LILIIS. In aceruo enim granis tritici cuncta complentibus, atque omni ex parte circumquaque ſe æquabiliter in orbem effundentibus, nihil aut hiat, aut ſubſidet, aut omninò inæquale eſt. DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI GEMELLI CAPREAE. Iam de hoc ſuprà. COLLVM TVVM SICVT TVRRIS EBVRNEA. Et hoc ipſum per ſe ſatis eſt perſpicuū: candor enim colli, atque nitor, eiuſq; iuſta longitudo & rectitudo cōmendatur. OCVLI TVI SICVT PISCINAE IN HESBON, QVAE SVNT IN PORTA FILIAE MVLTITVDINIS. Eſbon vrbs eſt cis Iordanem, in ſorte rubenitide, in qua olim Seonis Regis Amorrhæorū regia fuit, ſtagnis, aquiſq; abundans, vt ex Ioſue libro liquet. Filia multitudinis Hebraicè Barrabim. nomen eſt proprium eius portæ ad quā piſcinæ iſtę fuiſſe dicūtur, quæ ſic appellabatur, quod

quod iuxta illam forum eſſet peramplum, & multorum hominum capax. Itaque forum ipſum Barrabim appellabatur, id eſt, grande, & peramplum forū, cui foro vicina quæ erat vrbis porta, ex eo patrio caſu porta Barrabim, id eſt, porta filiæ multitudinis dicebač. Sed quid eſt in piſcina, quod ad pulchros oculos ſignificandos poſsit transferri? Primum amplitudo. Nam magni oculi, & vt Hiſpanè dici ſolet, raſgados, pulchri habentur: ex quo Homerus Iunonem

Iliad. βοῶπιδα appellat ob magnitudinem, credo, oculorum iuſtam atque decètem. Deinde ſerenitas, ex quo exiſtit lumen & ſplendor. Poſtremò quies & tanquam ſtabilitas, quæ cum ipſa in oculis grauitatis eſt, & decoris plena: tum certè conſtantis animi, atque ſimplicis eſt indicium. Nam quorum crebrò palpebræ, atque oculi magna celeritate mouentur, aut timidi ſunt, aut omninò vafri atque fallaces. NASVS TVVS SICVT TVRRIS LIBANI QVAE RESPICIT CONTRA DAMASCVM. אף Aph. Hebræis propriè & literatè naſum ſignificat. Naſus porrò tranſlatè interdum pro excandeſcentia ponitur, interdum pro grauitate oris, ea quæ oritur ex habitu animi celſi atq; magni: quoniam earum rerum clara ſigna in naribus natura impreſsit. nam iratis nares tumnent, atque dilatantur, & qui animoſi ipſi ſunt, aut qui magnum aliquid, atq; arduum concipiunt animo, multum ſpiritus naribus trahere ſolent, atque reddere: ex quo ille inter alia generoſi equi ſigna.

Tum ſi qua ſonum procul arma dedêre

Stare

Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus
Collectumq; premens voluit sub naribus ignē. Georgicon. 3

Et Esaias, Cauete vobis ab homine, cuius spiritus in naribus eius, id est, ab homine magni spiritus, quod Latini sermonis consuetudine dici solet, hoc est, animo magno & excelso. Itaque se ipse exponens sacer vates protinus addit: Quoniam excelsus est ipse. Atqui ea formæ species maximè pulchra est, atque admirabilis, in qua partium apta figura atque decor, oris quadam seueritate & maiestate temperatur. Nā illud ex pulchro atque graui temperamentum quicumque vident, ita amant, vt vereantur etiam, atque admirentur: excitat enim in contuentium animis, magnum omninò amorem sui, sed honestum tamē, nō leuitatis, aut lasciuiæ comitem amorem. Arbitror itaque hoc loco, Nasi vocabulo, pro Hebraici sermonis proprietate significari, seuerum illud atque altū, quod in huius sponsæ elucebat ore: quod turris similitudo adhibita, ita esse declarat. Nam sicut illa in saltu Libani, id est, in Iudææ finibus contra Damascum, infestam Iudęis vrbem locata turris, Iudæis ipsis pręsidio & ornamento erat, hostibus verò Syris & Damascenis formidini atque terrori: sic illa pulchro ac formosissimo sponsæ ori adiuncta diuina grauitas, illaque animi in ipsa facie celsitudo elucens, tū ipsius pulchritudinem amplificabat, tum eandem tutam reddebat à petulantia & iniuria hominum, quorum ex animis eximebat omnem, non solùm conandi, aut audendi turpe aliquid, aut insolens, sed etiam cu-

 piendi

piendi,& ſperandi cogitationem. CAPVT TVVM SICVT CARMELVS. Caput, id eſt, vertex capitis. Nam Hebraicè ſic. Caput tuum quod ſuprà te eſt. Carmelus mons in Iudæa, Heliæ & Eliſei vatum domicilijs nobilitatus. Dicunt igitur extare ipſam, & eminere ſupra cæteras fœminas, ſicut Carmelus mons vicinos, & circumiacentes ſuperat montes. Sed quod ſequitur, difficiliores explicatus habet. COMAE CAPITIS TVI SICVT PVRPVRA REGIS IVNCTA CANALIBVS. Huius nãque explicandi cauſa, primum, quod puto me antè dixiſſe, ſciri debet in Syria & Palæſtina, & toto illo Orientis tractu nigram comam, aut ſubrubeam, quę ad purpureum colorem nonnihil accedat, commendari: deinde aduertendum Hebraica hoc loco, ea eſſe ratione conſtructa, verti vt poſsint, cum hoc modo, quo à Hieronymo ſunt conuerſa, tum illo, quo ſeptuaginta interpretes illa verterũt, ſcilicèt, καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡσπορφύρα βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς. id eſt, comæ capitis tui ſicut purpura, Rex ligatus in canalibus. Eſt autem vtriuſque verſionis propè eadem ſententia, niſi quod hæc poſterior ad amatorium ſermonem propiùs accedit: quare interpretemur vtramque. Igitur in priori laudantur capilli à colore, eo ſcilicèt, qui apud Hebræos pulcherrimus habebatur. Nã dicunt videri ſibi ſponſæ capillos, tales, quales lanæ murice, atque purpura tinctæ apparere ſolent: & addunt ad epithaſim, quales lanæ regiæ purpura imbutæ, & canalibus iunctę, quo intelligatur, cum precioſiſsima purpura, & ea non vſu detrita, ſed à tinctura

recēti comparari ſponſæ capillos. At in poſteriori ſeptuaginta verſione, quod dicitur. Rex ligatus in canalibus. valet ad capillorum pulchritudinem amplificandam. Nam dicunt eos vſque adeò pulchros eſſe, vt Rex ipſe, id eſt, ſponſus eis in amore ita accendatur, vt ſint illi pro vinculis: vel potiùs eis pro vinculis ad illum illaqueandum, atque vinciendū ipſe amor vtatur. Capilli tui ſicut purpura, hoc eſt, pro gentis illius more, & iudicio, pulcherrimi. Rex ligatus in canalibus. id eſt, illaqueatus, & irretitus amore ipſorū capillorum: quos tranſlatè canales vocat, ducta ſimilitudine ab aqua, quæ cum per canales decurrit, criſpari dicitur: quemadmodum capilli fœminarum oblongi, & per humeros earum effuſi criſpantur, vndareque & ipſi dicuntur humeris, verbo ab aquis tranſlato. QVAM PVLCHRA ES ET QVAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIIS. Apto epiphonemate tranſitū ad vlteriora faciunt. Sequitur enim. STATVRA TVA ASSIMILATA EST PALMAE, ET VBERA TVA BOTRIS. Vuarum, ſcilicèt, quas ferret ea vitis, quę palmę adiuncta, & per eam ſerpens, palmæ ramos ſarmentis implicabat ſuis. Nam, vel ex hoc loco, cōſtat in Palæſtina vites iuxta palmas ſeri ſolitas, ſicut iuxta vlmos in Italia. Venuſtiſsimè autem procerum, atque elegans ſponſæ corpus palmæ arbori, cuius item eſt inſignis altitudo, & proceritas, ſimile eſſe dicunt: vbera autē in pectore extantia & prominentia botris vuarum ijs, qui eminebant è palma ab ea vite, quę implicabatur cum ipſa. Sed quod addunt, id è communis na-

turæ affectu, atque more expressum est. DIXI, ASCENDAM IN PALMAM, ET APPREHENDAM FRVCTVS EIVS, ET ERVNT VBERA TVA SICVT BOTRI VINEAE, ET ODOR ORIS TVI SICVT MALORVM. Nam naturale est, vt pulchri species in quocunque enitens, ad se alliciat intuentes: in fœmina autē elucens etiam sui potiūdi desiderio ipsos accendat. Ad hæc fœminarum loquendi consuetudo, id habet, vt cum incidit, vt formam & pulchritudinem alterius fœminę laudent ad extremum augendi causa, ita dicant, Denique talis, tamque pulchra mihi visa est, me vt cupido inuaserit, oculos illi, atque os dissuauiandi, aut in eandem sententiam aliquid simile. Dixi, id est, eximiæ tuæ pulchritudinis vis per oculos ad animum admissa, eumque incendens, hæc illi dictat desiderij ardentissimi plena verba. O nos beatas, nobis si permitteretur te arctissimè amplecti. Illum certè fœlicissimum, cui datum est isti palmæ instar vitis implicari: cui manum inserere in sinum: cui contingere botros: cui dulci ex isto ore legere animam malis, atque optimo vino odoratiorem. Nam sequitur. GVTTVR TVVM SICVT VINVM OPTIMVM, DIGNVM DILECTO MEO AD POTANDVM, LABIISQVE ET DENTIBVS ILLIVS AD RVMINANDVM. Quāquam hoc loco Latinus interpres Hebraicum textū paraphrasi reddidit: nam ad verbum sic verteretur. Guttur tuum sicut vinum illud bonum, quod vadit ad dilectum meum directè, loquens labijs dormientis. Quæ est vini optimi ac generosi descriptio ex cōiunctis & consequentibus. porrò ad dilectum quod

dicitur

dicitur, in eo nulla certa persona significatur, sed quomodo Latini vocabulo, quis, vti sæpè solent, & Hispani voce, hulano: sic isto loco ad neminem vnũ sermo certo dirigit. sed quod vadit directè, siue vt in Hebræo למשרים de vino dictum, optimæ notæ significat vinum, quasi tale sit, rectè quod bibi posit, vel certè quia dum bibitur propter sui bonitatem, lenitatemque inoffenso, vt ita dicam, pede directè per os ad fauces delapsum, inde in corpus traijcitur, quod est vetusti ac generosi vini proprium. id enim cum voluptate facillimè bibitur, vtpotè quod omni austeritate careat: haustum porrò tum demum se, vimque suam prodit. Nam quo propter vetustatem è tenuioribus constat partibus, eo citiùs in sublime elatum, omnes capitis sensus in suam redigit potestatem. Id igitur Hebræi vadere directè appellant, quomodo Hispani de vino eius generis dicunt: que se cuela sin sentir, vt ex illo Prouerb. 23. satis liquet, vbi dicitur. Ne aspicias vinum cum rubescit, & cum splendet in vitro: ingreditur enim blandè. id est vadit directè (sic enim Hebraicè legitur במשרים) & in nouissimo mordebit, vt coluber, & sicut regulus venenum difundet. nimirum longè alium se quam quod initio pollicebatur, ostendens. Etenim initio mitis, ac lenis nihil hostile præ se ferebat, at posteaquam in pectus admissum est, in caput, atque in mẽtem inuadens, quas turbas non mouet? nam vt maiora illa omittam, bella debellata super mero, sermonis certè vsum propè eripit: linguam namque hæsi-

tantem reddit: vocum in loquendo sonos immutat: verba literis, ac syllabis fraudat: eorumque structurā & ordinem rectū perturbat. Quare additur. Loquens labijs dormientis. id est, qualiter dormientes, hi autem sunt qui instante somni capiendi tempore somno grauantur, loqui solent. EGO DILECTO MEO, ET AD ME CONVERSIO EIVS. Dignum amante fœmina respōsum. Nā dicit, qualis ipsa, aut quam pulchra sim nescio, neque verò vtrum talis vobis videar, qualem me esse dicitis, valdè laboro: illud vnum scio, cuiuscuismodi sim, totam viri mei esse: à me illum amari: ab ipso me vicissim diligi: illi vni gratificari me, & placere cupere: id solùm in votis esse: vestros verò de me sermones atque iudicia, & omninò laudes de me vestras non tanti facere. Itaque illas veluti fastidiēs, & ad virum conuersa. VENI, inquit, DILECTE MI, EGREDIAMVR IN AGRVM, COMMOREMVR IN VILLIS. quo nos scilicèt, ab his turbis, & hominum molestijs subducentes, agrique amœnitate fruentes, amori nostro liberè indulgeamus. MANE, inquit, SVRGAMVS AD VINEAS, VIDEAMVS SI FLORVIT VINEA, SI FLORES FRVCTVS PARTVRIVNT, SI FLORVERVNT MALA PVNICA, IBI DABO TIBI VBERA MEA. MANDRAGORAE DEDERVNT ODOREM SVVM. & quæ sequūtur. MANE SVRGAMVS AD VINEAS. Nam sub auroram nihil est agro amœnius. VIDEAMVS. Aut per futurum, vt in Hebræo est, videbimus, SI FLOREAT VINEA, SI FLORES FRVCTVS PARTVRIVNT. Flores inquam vineę: id est, videbimus vtrum vites flores emittant, aut ipsi earum flores fructus iā edere

edere incipiant: nam in Hebræo sic. Si floruit vinea, si apparuit noua vua, si floruerunt mala punica, ibi dabo tibi vbera mea. Et ne solùm, inquit, inuitari te agri amœnitate à me putes, summam ibi mei copiã tibi faciam. MANDRAGORAE DEDERVNT ODOREM SVVM. Repetendum à communi superiùs verbum, nempè & videbimus si mandragoræ dederunt odorem suũ. Præstant enim odore mandragorę, vt Plinius tradit. IN PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA NOVA ET VETERA, DILECTE MI SERVAVI TIBI. Et ad alias, inquit, vel opportunitates, vel voluptates huius vitæ rusticæ, ad quam te voco: illud accedet etiam, quod abundabis maxima optimorum fructuum ad vescendum copia. Legam enim ipsa tibi, imò verò lecta, ac domi habeo reposita poma, atque baccas arborum omnis generis, quibus tu vti, atque vesci possis. Atque hac fini hoc caput cõcluditur, cuius iam ad principium reuertamur.

EXPLANATIO.

VAM PVLCHRI SVNT GRESSVS TVI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS. Quare in hac carminis parte, in qua de perfectis agitur, præter laudationem sponsi, nouæ personæ inducantur, quæ sponsam laudent, iam superius dictum est: nũc verò illud est dicendum, atque quærendum, quid nã causæ sit, cur ista laudatio, diuerso atque adeò contrario

trario à ſuperiore laudatione ordine à pedibus laudandis exorſa, in capitis laudibus terminetur. Nec enim id cauſa, vt arbitror, vacat. Etenim, quod iam ſuprà diximus in hac laudatione figuratè, vt cætera omnia ſignificatur id, quod re ipſa accidere videmus viris virtute præſtãtibus, quales ſunt qui perfecti nominantur. Illos enim mortales vniuerſi, quorum modo animus nõ omninò profligatus ſit, aut virtutum officijs infenſus admirantur, & laudant: quod non æquè contingit ijs qui virtutis ſtudio quoquo modo deditiſunt, aut qui progreſſus iam aliquos in eo fecerunt. Homines porrò aliorum hominum rectè facta vident, animi autem rectum atque diuinum habitũ, virtuteſque, quæ illi inſunt, ex quibus ipſa rectè facta oriuntur, & manant, non vident, ſed ex ijs quæ vident coniectura colligunt. Ex quo fit, vt cum laudare ea volunt, id primum laudibus proſequãtur, quod illis primò videndum occurrit, quodq́ue cætera, & cognoſcendi, & laudandi cauſam ipſis attulit. Nam principio iſta operum exteriorum honeſtate commoti, eos, à quibus ea edebantur, admirari cœperũt, & in illorum animos introſpicere. Quod igitur Latini officium appellant, quo nomine quidquid ex virtutis inductu, atque præſcripto, vel publicè, vel priuatim rectè & honeſtè fit, comprehenditur: id ſacræ literæ figuratè pedes vocant: non ſolùm quia minus dignitatis atque luminis habẽt iſta rectè facta, quam illa animi interiora ornamenta, à quibus oriuntur: ſed quia iſtis virtus inſiſtit, eiſq́ue tanquam greſsibus

in hoc mortalis vitæ ſtadio progreditur. Nam ſocietas hominum inter ipſos, cōmerciaque humana omnia his continentur officijs. Vocari autem iſta officia pedes in arcano ſermone, omnes ferè ſcriptores docent, in illo Chriſti: Qui lotus eſt, non indiget niſi vt lauet pedes. Hos ergo pedes ſanctorum, cum eorũ honeſtam ſpeciem oculis hauriunt homines, pulchros eſſe dicunt: tum quod honeſta ſunt iſta officia, & ob id dignitatis plena, tum quod ſunt, vel publicè, vel priuatim vtilia, & ob eam cauſam, apud omnes gratioſa, & vt ita dicam, popularia: præcipuè autem ea, quæ à charitate, & à pietate Chriſtiana ducuntur, quæ modeſtiæ & humilitatis ſpecie mirabiliter commendata in benefaciendo, atq; in inſeruiendo alijs ponuntur ferè omnia, quo quod populis ſit gratius, profectò effici nihil poteſt. At quam rectè cum iſta laude Chriſtiani officij id quod ſequitur, iungitur. *Ioan.16.*
FILIA PRINCIPIS. Niſi enim vir perfectus & ſanctus filius principis eſſet, id eſt, niſi generoſo, & munifico, ac digno principe animo eſſet præditus, ea quam diximus, officiorum dignitate careret. Quid verò ſi hi pedes nobis ſint, id quod video rectè eſſe poſſe, humilitas ea, atque lenitas, ac mãſuetudo, quæ ſunt propriæ Chriſtianæ diſciplinæ virtutes, & quas perfecti in ea diſciplina, & vultu, & inceſſu, & omni oris habitu præſeferunt, quibus certè virtutibus, nihil amabilius eſſe poteſt: num minus aptè cum his virtutibus cohærebit, quod ſequitur filia principis? Imò verò aptiſsimè. Chriſtiana enim virtus ſuis coloribus de-

ſcribetur: ſi quorum pedes, hoc eſt, quorum humilitas & manſuetudo laudantur, ijdem prædicabuntur principum filij, excelſo, ſcilicèt, & exaggerato animo prædıti. Nam vt nihil eſt Chriſtiano homine humilius, atque manſuetius, ita nihil eſt eodem altius, atq; ſublimius. Etenim quod in Chriſti perſona adoramus, & credimus ineffabili modo coniungi duas naturas, ſublimem vnam, humilem alteram, nempè humanam, atque diuinam: eius exempli imaginem quodammodo videre licèt in ijs, qui Chriſto ſuo capiti, virtute & morum imitatione ſunt ſimiles. Sunt enim ſimul & humiles & excelſi tum natiuitate, tum moribus. Natiuitate quidem excelſi ſunt, quoniam ad Deum ipſum ortus ſui eius, quo in nouam vitam naſcuntur principium, & originem referunt, quodq́ue eius originis in ſe habent præſtantiſsima ſemina: humiles autem & abiecti, quoniam quod attinet ad veteres, atque primos parentes genus ducunt ab inquinatiſsimis ſordibus. Moribus porrò, & cõditione vitæ propter ſuam modeſtiam, & fragilitatis ſuæ aſsiduam cogitationem & cognitionem ſunt humiles. itaque modeſtiſsimè de ſe ſentiunt, nihil ſibi arrogant, tribuunt ſibi nihil, cedunt omnibus, ſeq́ue ſubmittunt etiam inimicis, neque eſt aliquod tam abiectum, atque vile munus, quod vel ſe indignum putent, vel aliorum ſalutis cauſa libenter non ſubeant, illudq́ue non parum ſæpè vere, & ex animo optant, contemni ſe à cæteris, & ſperni, & pro nihilo haberi. At eiſdem rurſus nihil eſt maius, atque ſublimius.

mius. Nam neque seruiunt voluptatibus, neque cedũt doloribus, neque ab aliqua cupiditate praua vincuntur: neque hominum minas, neque aduersæ fortunæ tela extimescunt, & quibus rebus seruiunt mortales cæteri, ijs illi omnibus imperant, tamq́ue alto sunt animo, vt sua præstantia indignum existiment, impertire aliquid desiderij sui atque cogitationis, nisi rebus cælestibus, atque diuinis. Itaque immortalitatem, æternas diuitias, diuinam vitam, congressum & conuictum penè familiarem cum Deo & semper, & sola cogitant. Quid illa, ea si quis pro dignitate commemoret? nam mihi his commentariorum angustijs excluso copiosè illa, & enucleatè explanare non licèt. Quam igitur illa sunt animi excelsi, quod de cunctis hominibus, nihil inde præter rectè facti conscientiam ad se referentes, bene mereri student, quod infestissimis suis hostibus non grauatè commodant: quod ita sunt animo liberali, & ad benefaciendum propenso, vt non opes & facultates suas modo, sed vitam etiam pro aliorum salute profundant? Ex quo concluditur, hanc esse propriam laudẽ Christianæ virtutis, quod repudiatis & à se remotis, superbia & arrogantia, quibus vitijs omnis Philosophorũ vita, & institutio inficiebatur: modestia verò & mansuetudine, & humilitate animi ascitis, & adiũctis diuersissimas res, & quæ in vnum coire posse, nõ putabãtur: summã, scilicèt, animi celsitudinem, cum incredibili humilitate consociat. vt conuenientissimè in hac eximiæ virtutis, atque probitatis imagine,

cum pedum pulchritudine, hoc est, humilitatis virtute, sit à Solomone regij sanguinis dignitas, & illustris generis claritudo coniuncta: quibus etiam consentanea sunt, quæ sequuntur. Nam rectis officijs laudatis quatuor summæ virtutes, à quibus ducuntur omnia officia laudantur, ac primo de fortitudine dicitur. IVNCTVRAE FOEMINVM TVORVM SICVT MONILIA QVAE FABRICATA SVNT MANV ARTIFICIS. Nam fortitudinē fœmorum, atque tibiarum declarari nominibus ex eo intelligitur, quod retro vicissim ipsū fortitudinis nomen, ad fœmora significanda translatè vsurpatur: vt in illo. Et nutabunt viri fortissimi. in quo fœmora per metaphoram viros fortissimos, aut fortitudinis dici omnes consentiunt. Est autem Christiana fortitudo, sola vera, & perfecta fortitudo: vtpotè quæ pro pietate nullum, aut certamē fugiat, aut periculum reformidet. Itaque aptè comparatur circulo, cuius est figura perfecta, aut certè fœmori ad circuli orbem accommodato. Temperantia deinde in vētre, atque vmbilico significatur, quo de dicitur. VMBILICVS TVVS CRATER TORNATILIS NON INDIGENS POCVLIS. Itemque. VENTER TVVS, VT ACERVVS TRITICI VALLATVS LILIIS. Nam vt in tritici aceruo propter causam superiùs dictam, nihil incissum angulis, nihil anfractum, nihil eminens, nihil lacunosum conspicitur, sic temperans moderationem, & æquabilitatem, & omnium rerum mediocritatem in omni vita conseruat. His succedunt. VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI GEMELLI CAPREAE. Quæ ad eas virtutes spectant,

Eccl. vlt.

ctant, quæ ad alterum referuntur: inde aſcenſus ad collum, & ad oculos fit. De illo. COLLVM TVVM SICVT TVRRIS EBVRNEA. De his. OCVLI TVI SICVT PISCINAE IN HESBON, QVAE SVNT IN PORTA FILIAE MVLTITVDINIS. Quibus eæ, quas ſuprà diximus, deſignantur virtutes, niſi quod, vel ex ipſa ſimilitudinum ratione abſolutiores & perfectiores, in hoc ordine, atque gradu hominum, quam in ſuperiore intelligendæ ſunt eſſe: ab his, ad naſum peruenitur, in quo grauitatis, atque prudẽtiæ ineſt ſymbolum. Quæ, SICVT TVRRIS LIBANI QVAE RESPICIT CONTRA DAMASCVM. ita ipſa altè eminens, omnia longè, latèque ſpeculatur. Vltimum atque ſupremum eſt caput. Charitas Chriſtiana, videlicèt, quæ ita præeſt, atque ſuperemi- net virtutibus reliquis, vt eas non ſolùm regat, & in viam, qua vna ad Deum perueniri poteſt, inducat: ſed ita perficiat, & vnamquamque earum in ſuo genere abſoluat, vt ei ſi deſit charitatis iſta perfectio, pro virtute vera habenda non ſit. Meritò igitur ea, vt Carmelus eſſe dicitur, omnia, ſcilicèt, loca circumpo ſita, longo interuallo ſuperans. ab hac virtute cogitationes bonæ, quæ oriuntur, capilli ij ſunt, qui eſſe dicũtur. SICVT PVRPVRA REGIS. Nam ineſt in illis, ipſe idem charitatis ardor, vnde initium duxerunt. Itaque igneæ ſunt, neque quales capilli, qui ſuperiùs deſcripti ſunt, quos nitorem modo, & rectum ordinem habuiſſe diximus: ſed quales qui modo laudantur, ſimiles optimæ purpuræ, id eſt, ardentes atq; flagrantes. Nam qui perfecti ſunt, in Deo amando, co-

gitandoque semper occupantur, ægrèque, atq; adeò molestè, & non nisi a b ipsa necessitate constricti cogitationum suarum, partem aliquam terrenis rebus impertiuntur. Nam meditantur in terris cælestem vitam, quæ certè continenti, atque perpetua contemplatione, atque charitate Dei constat: estque ea huius cælestis vitæ meditatio, res Deo longè gratissima. Ideòque additur. REX LIGATVS IN CANALIBVS. Interest enim, miscetque se se, quemadmodum Spiritus sanctus testatur eruditis cogitationibus, redamatque eum qui se amat, ac de ipso continenter cogitat, & arctissimo charitatis vinculo cum illo constringitur, ac penè miscetur: sicut scriptum est. Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cum eo. in quo summa absolutio virtutis & pietatis consistit. Quare sequitur. QVAM PVLCHRA ES, ET QVAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIIS. Quia enim charissima est, idcircò supra modũ & pulchra esse dicitur & decora, & delicijs, hoc est, omni cælesti dulcedine & voluptate redundans. Tot porrò bona, totque & tam præclaræ virtutes aliȩ alijs accumulatæ, & in vnum confluentes omnes, animi habitu efficiunt quam altissimum heroicumque & propè diuinum, quo de metaphoricè dicitur. STATVRA TVA ASSIMILATA EST PALMAE. Quod autem sequitur. ET VBERA TVA BOTRIS. Ideò dicitur, quia inter omnes istas virtutes quæ commemoratæ sunt, illæ maximè eminent, atque conspiciuntur, quæ ad alterũ spectant, & referuntur: qualis est iustitia, charitas, liberalitas, & si quæ aliæ huius ge

neris sint. Nam hæ cum alicui inesse videntur, inuitant nos ad amandum ipsum, itaque incendunt, vt cõiunctissimi cũ illo esse cupiamus: ex quo est illud quod sequitur. DIXI, ASCENDAM IN PALMAM, ET APPREHENDAM FRVCTVS EIVS, ET ERVNT VBERA TVA SICVT BOTRI VINEAE, ET ODOR ORIS TVI SICVT ODOR MALORVM. GVTTVR TVVM SICVT VINVM OPTIMVM, DIGNVM DILECTO MEO AD POTANDVM, ET LABIIS AC DENTIBVS ILLIVS AD RVMINANDVM. Quod ideò dicũt quia sermones bonorum virorum, quos de Deo habent, siue cum præcepta salutis edunt, siue cum flagitia, & peccata hominum oratione castigant, siue cũ monent, siue cum consolantur, siue cum facta sanctorum, atque gesta commemorant: sunt suprà quã dici potest dulcissimi. Nam vt scriptum est, Bonus homo profert bona, de boni thesauro cordis sui. sic laudati iusti ita respondent. EGO DILECTO MEO ET AD ME CONVERSIO EIVS. Etenim laudes, quas sibi ab hominibus tribui vidẽt, vel nõ agnoscunt, vel certè ita sentiunt, si quid in ipsis sit laude & celebratione dignum, id ipsis immerẽtibus, & prorsus indignis summa Dei benignitate fuisse collatum: totum alienum esse, de quo sibi, si quicquam arrogent scelus se, & facinus inexpiabile commissuros putant. Itaque resignãt Deo plenè, atque integrè sua munera: itaque dicunt, se quod viuant, quod spirent, quod vigeant, quod non postrema scelera admittant, quod se esse bonos cupiant, aut quod omninò aliquem in ea re conatum, & studium adhibeant, quod benè de ipsis

homines

hominesq & præclarè sentiant, id totum diuini muneris præcipuè esse, nihilq; proindè, aut laudis sibi, aut mercedis tribui deberi, sibi verò illud vnum curæ esse, idque maximè cauere, ne tantæ Dei aduersus ipsos indulgentiæ, atque charitati parum gratè respondisse aliquando reperiantur: ob eāq; causam dicunt, & profitentur, qui ipsos tantum nullo ipsorum merito amauerit, quique tot bonis, atque beneficijs affecerit, quam maximè & ardentissimè amari quis potest, tam ipsum à se diligi, atque amari velle. Tamque penitùs in illorum animis humilitas insedit, vt mundi laudes, & ad homines bonam æstimationē, popularesq; honores, quos qui paulò vel natura, vel virtute modestiores sunt, non nimis cupidè insequuntur, oblatos tamen sibi, & sponte ab hominibus attributos, nō ingratè suscipiunt: qui autem ambitiosiores sunt, insano propè studio & amore, & quibuscumque possunt, & modis, & rationibus quærūt, eos illi honores odio habeant, & tanquam maximā virtutis pestem fugiant, lędique se putent, & insidias suæ virtuti fieri, cum ita vel laudantur, vel honore afficiuntur: ex quo sunt, quæ sequuntur. VENI DILECTE MI, EGREDIAMVR IN AGRVM, COMMOREMVR IN VILLIS. Ab his, scilicèt, inanis gloriæ, & adulatricis linguæ insidijs ac periculis remoti atque tuti. MANE SVRGAMVS AD VINEAS, VIDEAMVS SI FLORVIT VINEA, SI FLORES FRVCTVS PARTVRIVNT, SI FLORVERVNT MALA PVNICA. Erit enim multò præstantius, atque iucundius virtutibus alendis, atque augendis per ocium vacare,

vacare ac summo mane, id est, diligentia, atque vigilantia summa operam isti studio nauare, quam vanis hominum vocibus aures præbere, eorumque laudibus capi. IBI DABO TIBI VBERA MEA. In quo vno, videlicèt, omne bonorum studium, omnisque ipsorũ cogitatio consumitur, si quomodo assequi id vnquã possint atque perficere, vt in tota sua, & mente, & anima & corpore regnet, & dominetur Christus. Et ideò in portis, inquiunt, nostris. OMNIA POMA NOVA, ET VETERA DILECTE MI SERVAVI TIBI. Quasi ita dicẽtes, Quidquid in nobis est, siue abs te olim cum natura satum, siue industria nostra, & labore postea, te præcipuè vires, atque opem suggerente, additum & adiectum, siue hoc nouum, siue antiquum illud, & vetus quemadmodum agnoscimus, habere abs te, ita reddimus tibi: seruireque tibi ipsi volumus, & animo, & corpore, & officijs omnibus sine intermissione, aut interpellatione aliqua. Hæc igitur perfecti sentiunt, & quoad homini in hac vita datum est, rectissimè efficiunt: aliaque præterea, de quibus capite sequenti dicetur. quod quidem caput orditur isto modo.

CAPVT VIII.

VIS MIHI DET TE FRATREM MEVM, SVGENTEM VBERA MATRIS MEAE, VT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCVLER, ET IAM ME NEMO DESPICIAT. APPREHENDAM TE, ET DVCAM IN DOMVM MATRIS MEAE, IBI ME DOCEBIS, ET DABO TIBI POCVLVM EX VINO CONDITO, ET MVSTVM MALORVM GRANATORVM MEORVM. LEVA EIVS SVB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIVS AMPLEXABITVR ME. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM, NE SVSCITETIS NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. QVAE EST ISTA, QVAE ASCENDIT DE DESERTO DELICIIS AFFLVENS, INNIXA SVPER DILECTVM, SVB ARBORE MALO SVSCITAVI TE, IBI CORRVPTA EST MATER TVA, IBI VIOLATA EST GENITRIX TVA. PONE ME VT SIGNACVLVM SVPER COR TVVM, VT SIGNACVLVM SVPER BRACHIVM TVVM, QVIA FORTIS EST, VT MORS DILECTIO, DVRA SICVT INFERNVS AEMVLATIO, LAMPADES EIVS, SICVT LAMPADES IGNIS, ATQVE FLAMMARVM. AQVAE MVLTAE NON POTVERVNT EXTINGVERE CHARITATEM, NEQVE FLVMINA OBRVENT ILLAM, SI DEDERIT HOMO OMNEM SVBSTANTIAM DOMVS SVAE PRO DILECTIONE, QVASI NIHIL DESPICIET EAM. SOROR NOSTRA PARVVLA EST, ET VBERA NON HABET, QVID FACIEMVS SORORI NOSTRAE IN DIE QVANDO ALLOQVENDA EST. SI MVRVS EST, AEDIFICEMVS SVPER EVM PROPVGNACVLA ARGENTEA: SI OSTIVM EST, COMPINGAMVS ILLVD TABVLIS CEDRINIS. EGO MVRVS, ET VBERA MEA SICVT TVRRIS, EX QVO FACTA SVM CORAM EO QVASI PACEM REPERIENS. VINEA FVIT PACIFICO IN EA QVAE HABET POPVLOS: TRADIDIT EAM CVSTODIBVS, VIR AFFERT PRO FRVCTV EIVS MILLE ARGENTEOS.

TEOS. VINEA MEA CORAM ME EST, MILLE TVI PACIFICE. ET DVCENTI IIS QVI CVSTODIVNT FRVCTVS EIVS. QVAE HABITAS IN HORTIS AMICI AVSCVLTANT, FAC ME AVDIRE VOCEM TVAM. FVGE DILECTE MI, ET ASSIMILARE CAPREAE, HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES AROMATVM.

EXPLANATIO.

VANQVAM hæc capitũ notis ſeparantur: tamen non à nouo capite oratio ducitur, ſed eſt cum ſuperiore oratione coniuncta atque continẽs. Reddit enim hîc ſponſa cauſam, propter quam ruri permanere vna cum ſponſo tãtoperè cupiat, quod proximè ſuperiori capite dixerat ſe velle, atque cupere. Nam dicit ſe ad eam amoris magnitudinem iam perueniſſe, pati vt nullo modo poſſit ſibi vllum amore, & complexibus vacuũ præterire tempus: ſed qua libertate puellæ fratres ſuos germanos, & infantes humeris palam circungeſtant, & amplexu, atque oſculo fouent: quam illis copiam atque facultatem tribuit ipſa germanitas, fratrumq́ue ipſorum puerilis ætas: item ſibi in votis eſſe, domi, ſoriſq́ue illius hærere lateri ſemper, ſemperq́; ex ipſius ore dulcia oſcula legere: cunctis qui id viderint, non ſolùm non reprehendentibus, aut turpe ducẽtibus, ſed fauentibus potiùs, & approbãtibus. quod quoniã neque pudor patitur, neque mos permittit luce palam in vrbe fieri, quoniamq́ue ipſa hominũ ſocietas

multas quotidie affert causas, quæ amantibus quominus continenter, sineque interpellatione se amēt, solent esse impedimento: idcircò rus, ac vitæ rusticæ libertatem amare. QVIS MIHI TE DET, inquit, FRATREM MEVM SVGENTEM VBERA MATRIS MEAE, VT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCVLER, ET IAM NEMO ME CONTEMNAT. Idque dicit, non tam interrogans alium, quam exoptans. Nam Hebraicus sermo hoc potissimum loquendi modo, in optãdo vti solet. Optat autem quid? vti illo vt fratre minimo, atque pusione. Cuius verò causa? nullus vt se pudor, aut honestatis, & hominum iudiciorũ respectus à deosculando prohibeat. At prohiberi se atque impediri, cur molestè fert? quia itinere quodam, iam ad summum amorem ascendit, & quia infinitum est quod amat, vni amori vacare studet. Sed cur hîc potissimũ ista commemorat? quia reddere causam vult, quare, quod statim superiùs dixit, cuperet hominum cætus, atq; vrbes fugere, quod sibi, scilicèt, hunc amoris perpetuũ vsum, atque fructum eriperent. QVIS MIHI TE DET, FRATREM MEVM SVGENTEM VBERA MATRIS MEAE. Id autem est, vt quod attinet ad amori, atque osculis vacandi libertatem, te perindè vti possim, tanquam puero, ac mihi ipsi fratre germano, & vt quomodo cum illis agitur. INVENIAM TE FORIS ET DEOSCVLER. Id est, vt quamuis te foris inueniam, in media via, atque in ipsa publica luce liberum mihi sit, in tuos amplexus ruere, teque deosculari. ET IAM NEMO ME DESPICIAT. Nemo inquam mihi id probro, ac vitio vertat, & in

& in metaphora cœpta persistẽs adiũgit. APPREHENDAM TE, ET INTRODVCAM TE IN DOMVM GENITRICIS MEAE, IBI ME DOCEBIS. Sic enim pueros sorores puellæ, si quando eos in via reperiunt, letæ & festinæ arctè complectuntur, atque dissuauiantur, in domumque deducunt, & cum deducunt, quid egerint, quove abierint, ipsos rogant: ad quæ illi ne rogati quidẽ, vt sunt pueri garruli, & ad loquendum prompti, balbutientes respondent: ac mira gratia cuncta miscẽt, atque confundunt, sibique ipsi in loquendo instant. quorum illæ singula verba, & risu, & osculo excipiũt: tum illis penmata dant, atque mellina, & illi ætati eiusmodi aptos prædulces cibos. Vnde sequitur. ET DABO TIBI POCVLVM EX VINO CONDITO, ET MVSTVM MALORVM GRANATORVM MEORVM. Poculũ ex vino cõdito melicratũ, credo intelligit: cuius vsus erat in delitijs. Hæc igitur illa cum diceret, atque optaret, quæ tamen nullo modo, aut certè difficilè fieri posse videbat, tum desiderij magnitudine, tum desideratę rei difficultatis cognitione, atque adeò fœminei sexus imbecillitate animo victa defecisse dicit, iamq; deficiens opis implorandæ causa dixisse. LAEVA EIVS SVB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIVS AMPLEXABITVR ME. Nam implorantis opem ista verba sunt, quamuis futuri temporis voce prolata: petens igitur se, vt collabentem manu & amplexu fulciret, exanimata corruit. Ipsam porrò collapsam, & ex deliquio animi somno oppressam, sponsus, quod ex oratione eius quæ sequitur intelligitur, molliter in lectulo collo-

casse fingitur, & silentium fieri imperasse. ADIVRO, inquit, VOS FILIAE HIERVSALEM, NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Qua de adiuratione iam superiùs, quod satis esse posit, dictum videtur. Hæc igitur ad istum modum gesta cum essent, iamque à scæna discessissent, rursus eodem redeunt, aut certè à Solomone quasi redierint, inducũtur, postremum huius carminis actũ peracturi. Inducuntur verò è agro redeuntes, atque ascendentes, mutuoque inter se cõplexi. Ascendentes autem dico, quia vt ante diximus, huius dramatis scæna ponitur Hierosolymis vrbe loco edito, atq; sublimi posita. Horum ergo redeuntium, in scænãq; introeuntium primo aspectu, fœminarum chorus commotus, & quod perfamiliariter inuicem amplexi, in scænam introirent admirans, in hæc verba prorupit. QVAE EST ISTA QVAE ASCENDIT DE DESERTO INNIXA SVPER DILECTVM. Et certè hoc sibi per omnes homines licere sponsa, paulò ante optabat: non licere autem, ægrè & dolenter ferebat, vsque eo, vt animo dicta sit defecisse, quod suo desiderio publicus mos obstaret. Quid igitur causę est, quare eo nũc timore spreto, hominumque existimationis, ac publici moris nulla ratione habita, innixa super dilectũ, in publicum prodire audeat: idque veluti suo iure vsurpet sibi, quod ei nemo vnquam quidem concederet? Est hoc ita natura comparatum, vt qui aliquãdo acerba, ac luctuosa aliqua re obiecta, mœroris magnitudine oppresi vel exanimati conciderint, vel

in

in insaniam versi, commoti fuerint, à recto mẽtis sta tu, ijdem postea luce menti reddita, recuperataque salute, sensu penè omni earum ipsarum rerum, quarum primo incursu tam grauiter læsi sunt, extincto & amisso, eas non amplius reformident, ac vereantur. Vt si quis, exempli causa in honore & æstimatione, graui aliqua accepta ignominia læsus, ob eam causam insanus ex dolore effectus sit: idem postea sanitati restitutus idem illud malum, quod tam illi graue, atque intolerabile antea videbatur, non modo leuisimè iam fert, sed etiam pro nihilo ducit. Etenim atrocitas ipsa mali, magnitudoque doloris in animũ irruens, ipsumque opprimens, deinceps dolendi ex eo, atque mœrendi omnem facultatem, atque sensum eximit: id quod simili modo accidit corpori. Visu, enim audituve, aut nimia luce, aut immodico sono obrutis, hoc est, ijs ipsis rebus, in quibus proprium est eorum, & naturale bonum positum, cum modum excesserunt offensis, ita sæpè afficimur, vt vi sentiendi obstupefacta, aut extincta, oculis, auribusque apertis & integris, neque audiamus ipsi, neq; videamus. Quod intuens Solomon. (nihil enim ab eo in hoc carmine est positum, quod non ab ipsa natura rerum ductum fuerit & expressum) itaque id intuens, atque obseruans, quoniam sponsam primo induxerat grauiter dolentem, quod hominum existimationis metu impediretur, & palam, & pasim spõso suo frui: quoniamq; ex dolore in animi deliquium inciderat: eandem post deliquium viribus recuperatis

ratis inducit palam incumbentem viro suo, ipsumq; complexam, ac nihil minus quam hominum oculos aut iudicia curantem. Ex quo etiam hominum existimationis, & iudiciorum contemptu est, quod fœminarum choro rei nouitatem admiranti, illaque superiora dicenti. QVAE EST ISTA QVAE ASCENDIT INNIXA SVPER DILECTVM? nihil ipsa respondit, sed ad suũ virum conuersa. SVB ARBORE, inquit, MALO EXCITAVI TE, IBI CORRVPTA EST MATER TVA, IBI VIOLATA EST GENITRIX TVA. Aut quomodo, haud dissimili sententia ex Hebręo ad verbum, in Latinum conuersum legimus. IBI PEPERIT TE MATER TVA, IBI PEPERIT QVAE GENVIT TE. Quibus verbis hoc profectò dicit meminisse se nunc, illius diei, quo die primum in illum sub malo iacentem ipsa ruri errans casu cum incidisset, visaque nec opinato ab ipso esset, amari ab eo cœpta est, qua sub malo, inquit, mater tua, vt fama est, compressa olim fuerat, & grauida effecta: vel certè ediderat te illa sub ista arbore, quemadmodum ferebatur. Dicit porrò hæc sponsa, aut certè dixisse fingitur à Solomone pro amantium ingenio, atque consuetudine aptisimè & conuenientissimè. Nam qui amant omnium eorum, quæ in amore illis vnquam contigerunt, actionum, scilicet, omnium suarum, & dictorũ tanquam historiam propositam semper ante oculos habent: nullaque de re, aut cogitant sæpiùs, aut libentiùs loquuntur, quam de suis pręteritis voluptatibus, easque effluere, aut sibi ex animo elabi, sæpiùs memorando non sinunt, neque solùm singuli secum,
sed

ſed vterque inter ſe iſta conferunt, deque his mutuò colloquuntur, nullo ſæpè, aut rerum aut temporum ſeruato ordine: ſed pro re nata, aut pro eo, quod illorum animi libido fert, vt quidque illis primum ſe offert, vtque eſt illis quidque ad commemorandũ dulciſsimum, ita planè referunt. Sæpèque illud euenit, vt cum ad exitum, aut certè ad aliquem amorum ſuorum ſtatum, vel miſerum, vel fœlicem peruenerunt, commemorare gaudeant principia amoris ſui ea, à quibus exorſi ad eum fœlicitatis, aut miſeriarum gradum peruenerint. Sic ille Virgilianus paſtor tandem indigno Niſę deceptus amore, inter alia.

Sepibus in noſtris paruam te roſcida mala, ecloga .8.
Dux ego veſter eram, vidi cum matre legentem.
Vix fragiles poteram à terra contingere ramos
Alter ab vndecimo iam tunc me ceperat annus,
Vt vidi, vt perij, vt me malus abſtulit error.

Sic hoc loco aptè, vt cætera Solomon, ſponſam, quæ conſequuta iã fuerat, ipſam vt ſuus vir ſummo amore diligeret, nunc inducit commemorantem prima exordia amoris ſui. Itaque dicentem. SVB ARBORE MALO SVSCITAVI TE, IBI CORRVPTA EST MATER TVA. Nã cum ipſa ſecum, & cum animo ſuo quantum amaretur à viro ſuo cogitaret, ipſa rei adeptę magnitudinis cogitatio naturę quodam curſu, retrò mentem illius & animum reuocauit, ad ea, ſcilicèt, cogitanda, ex quibus iſta manarunt: eademque effecit, vt omnia illa, vel tempora, vel loca, quæ ipſi, vel cauſam attulerunt amãdi, vel quouis modo ſuffragata ſunt in amo-

re grata, & recordatione & oratione prosequeretur. SVB ARBORE MALO SVSCITAVI TE. Recte id & κατὰ τὸ πρέπον. Nam fœdera amorum pastores sæpè feriunt in syluis, ibidemque pastores fœminæ fœtus suos plurimum edunt. Sequitur. PONE ME VT SIGNACVLVM SVPER COR TVVM, VT SIGNACVLVM SVPER BRACHIVM TVVM, QVIA FORTIS EST, VT MORS DILECTIO, ET SICVT INFERNVS AEMVLATIO. His verbis sponsus gaudio se atque lætitia efferentem sponsam monet, ne quid suo erga ipsam amore indignum aliquando cõmittat. Nam cum omnis lapsus in amore permolestus est amantibus: tum postea quam vterque alteri sui copiam fecerunt, si alteruter ab altero spernatur, molestißimè ferunt. Quare amandi leges sponsus præscribit sponsæ, hoc potißimum loco atque tempore, quando, vt ex superioribus cõstat, ipsorum mutuus amor ad summum peruenerat. PONE ME, inquit, VT SIGNACVLVM SVPER COR TVVM. Si enim ait, meus erga te amor, pro eo ac debet charus tibi, atque gratus est caueto, ne labe aliqua fidem, qua mihi es obstricta commacules, aut amorem imminuas, quo me hactenus es prosequuta. Volo vt me semper gestes in oculis: vt de me vno cogites exigo: quoque modo quis annulum signatoriũ inserit digitis, quos quisq; in se, & facillimè, & sæpißimè videt, eodẽ modo, me tibi esse propositum cupio. Etenim, amo te ardẽtißima charitate quamplurimum. Amore verò eiusmodi, vt nihil est vehementius, ita nihil est ad quãuis minimas offensiones magis irritabile. Irritatus

tus porrò gignit suspiciones grauissimas, quo nullũ est malum dirius, ipse adeò vt infernus, ipsaque mors præ eis flocci facienda sit. Non enim igniti carbones sic corpus vrunt, atque illę animum ægritudine, atq; cura conficiunt. Sed conficiunt animum: amorem autem ipsum accendunt. Acciditq; hoc permirabile, vt amori suspicio addita ea, quæ maxima pestis amoris est, ipsum non modo non extinguat, sed etiã supra modum accendat & augeat, tantumque & talem efficiat, vt ne si flumina vniuersa, ipsumq; in eũ infundas mare ardorem eius extinguere possis, aut te in libertatem vindicare valeas, vel periculo omnium fortunarum tuarum. Has igitur sponsus leges cum spõsæ tulisset, illa dũ tacet probare eas, & sibi imponi placere indicat: & reticens isto propè modo loquitur. Hoc mihi curæ erit. intelligo enim in eo omnes spes, omnesque fortunas meas versari. at tu vicissim sororem meam curato, cuius me imbecillitas, ac solitudo sollicitat. nam, vt vides, neque forma satis, neq; compositione membrorum corporis præstat: itaque aliquid consilij atque rationis ineamus necesse est, quo illam in matrimonium collocare possimus. SOROR, inquit, NOSTRA PARVVLA EST, ET VBERA NON HABET: QVID FACIEMVS SORORI NOSTRAE IN DIE QVANDO ALLOQVENDA EST. Id est, soror est mihi exiguo & perpusillo corpore, & quod deforme in fœmina habetur, depresso pectore & vberibus: quare prouideamus oportet, quid facto opus sit in die quando alloquenda est: vel vt in Hebræo dicitur quando de ea

multum, & sæpè loquendum est: id autem est cum de illa collocanda agetur. Tunc enim vtriusque coniugis parentes multa inter se agunt, & ab vtroque ad alterum multi vltro, citroque commeant, ijsdem de rebus acturi. Intulit autem Solomon hunc sermoné, hoc loco imitatus communem vitæ morem. Solent enim nouæ nuptæ, posteaquam ex animi ipsarum sententia viris nupserunt, altero, aut tertio à nuptijs die dum calet adhuc lætitia, & nuptiarum celebritas: tunc enim facillimè, quemadmodum vsu venire videmus, inducuntur parentes ad nuptui tradendos reliquos, si quos habent, filios: itaque in ipsis nuptiarũ festis diebus solent nouæ nuptæ, si quas habent sorores natu minores, vel ipsis audientibus, sermones, quosdam iacere de earum collocatione & futuro matrimonio: vel quia sua iam sorte contentæ, sororum eas cura sollicitat, vel certè ratæ, id quod sæpè euenit, ipsas natu minores sorores inuidẽtia & cura morderi. est enim id genus in hac præcipuè re maximè inuidũ. itaque affici tacita inuidentia quadam ob fœlicitatem ipsarum, sibique similem aliquam fortunam optare opinãtur. Quare quo illis ex animo huiusmodi curam atque molestiam eximãt, natu maiores sorores, eos, quos dixi sermones, iaciunt: ac similia loquuntur. SOROR NOSTRA PARVVLA EST, ET VBERA NON HABET, QVID FACIEMVS SORORI NOSTRAE IN DIE QVANDO ALLOQVENDA EST. Sequitur. SI MVRVS EST, AEDIFICEMVS SVPER EVM PROPVGNACVLA ARGENTEA: SI OSTIVM EST, COMPINGAMVS ILLVD TABVLIS CEDRINIS.

Quod vel ſponſa ipſa dixit, vel ſponſus roganti ſponſæ reſpondit. eius autē dicti hæc ſententia eſt, vt corporis iſta vitia, arte corrigāt, & quod illi minus à natura tributum eſt, ipſi ſuppleant, veſtitus, atque ornamentorum exquiſito aliquo genere. Quemadmodū ſi quis vetuſtos vrbis muros reficiens, eis turres atque pinnas addat auro illuſas, aut egregia aliqua pictura ornatas, aut ſi quis ianuæ fores veſtiat tabulis cedrinis. Et quoniam hæc loquens ſponſa animaduertit, ſibi ſua pulchritudine ſatis commendatæ opus non fuiſſe aliundè aſcitis ornamētis ornari, placuiſſeque ipſam viro ſuo nullo adhibito exquiſito cultu, de eo ſibi ipſa quodammodo gratulatur, ac ſubijcit. EGO MVRVS, ET VBERA MEA SICVT TVRRIS, EX QVO FACTA SVM CORAM EO QVASI PACEM REPERIENS. Id videlicèt, dicens. Pro muro, & pro turribus argenteis, hoc eſt, pro aduentitijs & exquiſitis ornamētis ſuam ſibi pulchritudinem fuiſſe: aut certè tantum fuiſſe viri ſui erga ipſam amorem, & animi inductionem, vt quę ſibi minus inerant bona, ineſſe tamen viderentur illi pręamore. Sed de ſororis ſuæ collocatione poſteaquam dixit, iam quiddam adiungit, quod ad rem ſuam familiarem pertineat. VINEA, inquit, FVIT PACIFICO IN EA QVAE HABET POPVLOS. TRADIDIT EAM CVSTODIBVS, QVI AFFERVNT PRO FRVCTV EIVS MILLE ARGENTEOS. VINEA MEA CORAM ME EST, MILLE TVI PACIFICE ET DVCENTI IIS QVI CVSTODIVNT FRVCTVM EIVS. Nam ſolent nouæ nuptæ. (eſt enim hoc, vt cætera omnia ex media vitæ conſuetudine ductum & expreſſum.)

Itaque nouæ nuptæ solent, præsertim quibus res familiaris angusta est (est autem angustior ferè omnibus ijs, qui antequam paternam hæreditatem adirent, nupserunt.) ergo illę statim cum viris suis, vel vt suam illis curam probent, vel quia tunc primum rem familiarem habere & tractare cœperunt, solent agere de facultatibus suis, quo illas modo amplificare posint: quem in cultu, atq; victu sint adhibituri modum: quaque ratione pro suo censu vitam instituturi. Vnde sponsa nunc, etsi, inquit, nobis minus lauta res familiaris est: tamen non est ita angusta, quin suppeditare nostris sumptibus posit. Nam, si Solomoni vinea ea, quam habet, non procul à nostra vinea in eodem vineto, reddit millenos aureos in singulos annos, & præterea alios ducenos ijs, quorum custodiæ illã cõmisit: profectò par est, nos è nostra vinea, quæ ipsa à nobis colitur, quæque nobis solis tota fructificat vberiores redditus percepturos. Atq; hæc est plana horũ sententia verborũ: inest tamẽ in ipsis verbis obscuritatis nonnihil. Itaq; ea illustremus necesse est. VINEA FVIT PACIFICO. Id est Solomoni. IN EA QVAE HABET POPVLOS. Hebraicè בעלהמון Baal Hamon, quod ad verbum dominium, aut possesionem populorum significat. Videtur autem esse nomen vineti, ex eo sic dicti, quod plurimorũ, ac maximè partis populi vineæ in eo essent. VINEA MEA CORAM ME EST, MILLE TVI PACIFICE ET DVCENTI IIS QVI CVSTODIVNT FRVCTVS EIVS. Argumentatur à minori, ac positis cõclusionis principijs, reticet, quod ex ipsis

ſequitur. additque eclypſim, ac recti ſermonis inuerſionem. Conſtabit autem integrè, & oratio, & concluſio iſto modo. Ex redditibus vineæ tuæ mille nũmi tibi cedunt ô Solomon, & ducenti ijs, qui cuſtodiunt fructum eius, vinea autem mea coram me eſt. Id eſt, mea induſtria atque opera cuſtoditur, & colitur: nihilque ex eius fructu, aut cultor, aut cuſtos decerpit. Igitur maiores nos ex ea percipiemus prouentus, quam percipit ex ſua Solomon. Prætermittit autem dicere id, quod ei, quicum loquebatur, erat notum, & erat ad concluſionem efficiendam neceſſarium, ſcilicèt, ſuam vineam, neque numero, neque genere vitium cedere Solomonis vineæ. Quæ cum illa dixiſſet, cumque his dictis videretur omnis iſta actio concludi, pro valete & plaudite, Solomon clauſulam addidit ſuperioribus conſentaneam. Nam facit ſponſum hortantem ſponſam ſuam, vt recinat aliquid, quod & ipſi voluptati ſit, & riuales atque procos eos, ſi qui erant, quos ipſorum inter ſe mutuus amor offenderet, mordeat, atque perturat. Hortatur autem his verbis. TV QVAE ES IN HORTIS AMICI AVSCVLTANT, FAC ME AVDIRE VOCEM TVAM. Vocat autem amicos eiuſdem inſtituti ſocios ſuos, paſtores, ſcilicèt, reliquos, è quibus nonnullos habebat æmulos amorum ſuorum. Igitur, inquit, quoniam illi te auſcultant. FAC ME AVDIRE VOCEM TVAM. Hoc eſt, illis audientibus, fac vt ego te audiam canentem aliquid, quod mutuum amorem noſtrum teſtetur. Cui illa obtemperans è veſtigio. FVGE, inquit, DILECTE MI, SI-

MILIS

MILIS ESTO CAPREAE, HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES AROMATVM. Fuge, id eſt feſtina, ex proprietate ſermonis Hebræorum, apud quos receptum eſt, alia verba pro alijs poni, cum res ſignificant, aut actiones affines aut coniunctas, aut quarum vna ex alia ſequi ſolet. Sic conſolari dicunt pro dolere: quoniã ijs qui dolent, conſolatio adhibetur: vt in Eſaiæ illo. Ego conſolabor de hoſtibus meis. Sic mentiri pro ſubijcere ſe victori: qoniam, qui ſe ita ſubijciunt adulantes multa mentiuntur. Quale eſt illud Pſalmi: Mentientur tibi inimici tui. Itemque illud: Filij alieni mentiti ſunt mihi. Sic etiam fugere, pro feſtinare: quoniam, qui fugiunt, feſtinant maximè. Ergo optat, idque ſe optare cantu teſtatur, vt quando domo ipſum abeſſe contigerit, maturet redditum ſponſus: & quanta celeritate hinnuli fugam arripiunt, tanta in redeundo vtatur ipſe, id eſt, quanta poteſt maxima. Quæ dum optat, ſatis teſtatur à ſe ita ipſum amari, vt ne ad punctum tẽporis velit diuelli ab eo. Qua atteſtatione & profeſsione amoris ſui, neque ſponſo ipſi quidquam gratius accidere potuit, neque paſtoribus riualibus dirius atque moleſtius.

Eſa. c. 1. *Pſal. 65.* *Pſal. 17.*

Sed rurſus à principio hoc ipſum caput exponere ordiamur.

***

EXPLA-

EXPLANATIO.

QVIS MIHI TE DET FRATREM MEVM, SVGENTEM VBERA MATRIS MEAE, VT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCVLER, ET IAM NEMO ME CONTEMNAT. Deſiderāt hoc loco in perſona ſponſæ perfecti, vel certè dum deſiderare dicuntur, quid illa amoris perfectione præditi homines deſiderare debeant, admonentur, aut potiùs, vt id quod res eſt, ſemel dicamus, iſta deſiderij indicatrice oratione, quid illi efficiant, quove modo ſe in amore gerant, explicatur. Itaque deſiderant, ſibi vt iam per omnes homines liceat omni tempore, atque loco palam amare Deum: hoc eſt, non ſolùm tacitè ſecum de Deo agere, ſed apud omnes ſe illius amatores eſſe profiteri, eaque ſola ſemper, & agere, & dicere, quibus hic ſuus amor teſtatior & illuſtrior efficiatur: ſiue illa homines probent, ſiue quod ſępè contingit, irrideant, varièque interpretentur. Etenim plurimæ ſunt aduerſus Dei ſyncerisſimas, & æquisſimas leges inductæ in vitam hominũ, & praua viuendi conſuetudine corroboratæ ſententiæ, quas cuncti boni odio proſequuntur: perfecti verò in amore Dei & virtute præſtantes viri palam negligunt, atque deſpiciunt. Ipſa enim illos magnitudo charitatis, qua feruent, in ſublime efferens, ſuperiores ipſos facit, non ſolùm corporis ſui, eiuſque cupiditatem omnium, ſed etiam populi iudiciorum atq; ſermonum, eademque tribuit ipſis iuſtam, & excel-

lenti virtuti licentiã debitam, cuncta semper suo arbi tratu, & agendi, & dicendi. Itaque quod hîc figuratè describitur, quoad rerum natura patitur, ipsi faciunt atque imitantur: cum Christo, tanquam cum fratre germano in oculis omnium dulcissimè & coniunctissimè viuunt, neque quid de se alij iudicent, curãt: imò constantia, & libertate in amando, ipsaque tandem veritate assequuntur, vt qui illorum amoribus obtrectabantur antea, iam ipsi sibi displiceant, illosq; admirentur: oraque sua inopia à detrahendo & obloquendo ad laudandum & celebrandum conuertant, dicantque & prædicent, illos ex meliore, ac diuino quodã genere homines Deo similes esse, neq; in eo sanè falluntur. Sic enim censendum est, qui ad hanc magnitudinem peruenerunt amoris, quique id iam assequuti sunt, vt spiritu & veritate Deum colentes, nulla aut rerum humanarum, aut hominum iudiciorum ratione habita, & priuatim, & publicè in Dei amore occupẽtur, eos fratres Christi germanos esse, ac proindè Dei filios prædicari & haberi, vt disertè Paulus testatur de hoc genere ad Romanos scribẽs: Qui spiritu Dei agũtur, hi filij Dei sunt. Verum enim verò, quamuis nulla res sit, quæ istiusmodi homines arcere, aut submouere queat ab asidua charitate, & meditatione Dei: quamquamque vel in medijs vrbibus, medijsque hominum cætibus otium sibi ad vacandum Deo, & locum vacuum constituant, vtpotè, qui ipsi secum circunferant altam quandam quietẽ, ac omnium earum rerum, quæ perturbare animum

possint

posſint ſolitudinem: tamen quandocumque illis facultas datur, vitandi atque fugiendi hominum cætus, à quibus ipſi ſemper animo abſunt, id illis gratiſſimum accidit, facultatemque eam amandi Deum: amore non ſolùm non interrupto, ſed ne interpellato quidem, ſibi oblatam cupidiſsimè amplectuntur. Itaque quod in ipſis eſt, vrbes fugiunt, ſolitudines amant, deſertiſque & ab hominum congreſſu remotis locis, vt alijs quidem videntur ſoli, at vt ſe habet ipſa res, magnis diuinarum & cæleſtium rerum gregibus ſtipati, ætatem in amore dulciſsimo degunt. Quare cum ſoli ſunt holocauſtum ex ſe Deo integrè offerunt, traduntque ſe charitati ſuper aram totos penitùs inflammandos. Cum autem in vrbibus & inter homines verſantur, idem quidem illi ſacrificium perficiunt: ſed dum timent, ne quid ſibi ab hominibus obijciatur, quod ipſis modo aliquo ſit impedimento, quominùs integrè & perfectè id holocauſtum Deo offerant, excitati atque commoti ab eo ipſo deſiderio inhærendi ſemper Deo, quod in ipſorum animis continenter verſatur, iſta ſæpiùs loquuntur atque iterant. QVIS DET TE MIHI FRATREM MEVM SVGENTEM VBERA MATRIS MEAE VT INVENIAM TE FORIS. Atqui diuina natura Dei intus, extraq; omnem mũdum complexa non modo fouet ipſum, atque continet, & cum vniuerſas, tum ſingulas illius partes regit, atque temperat: ſed exiſtit in earum vnaquaque & emittit ex ea, atque vibrat, tanquam radios, claras quaſdam & illuſtres ſuę diuinitatis ſpecies. Sed quam

uis insit, atque eluceat Deus in vniuersi natura: tamē quoniam ea nullo modo tanta est, vt cōtinere ipsum quātus est possit, aut vllo suo bono Dei omnem perfectionem, atque bonum exprimere: idcircò, qui ex rerum naturæ inspectione gradum sibi ad ascendendum ad Dei contemplationem & amorem constituunt, non solùm cognitionem de Deo habent imperfectam, & ab eo quod res est, multum distantem, sed etiam, quod in rebus creatis & visibilibus insistunt, in eisque perscrutandis & inspiciendis morantur, periculum interdum adeunt inhærendi tāquam in visco, sic in amore earundem. Quam ob causam viri perfecti, qui omnes istas perueniendi ad cognitionem, & charitatem Dei explorauerūt iam, & obierunt vias impetrare à se, vel ab eo amore potiùs, qui ardentissimus erga Deum in ipsorum animis dominatur ac regnat, nō possunt, vt hac imagine Dei, quę ad ipsorum oculos ex mundi ornatu, & ad eorumdē animos ex fidei doctrina confluit, ad cognoscēdum contenti, nihil aliud prætereà requirant. Sed quo magis profecerunt in amore quoque sunt magis perfecti, eo auent magis, auent dixi? ęstuant potiùs desiderio atque afflictantur ita, vt nisi re adepta non cōquiescant, videre ipsum per se Deum. Id autem est, quod in hoc carmine dicitur FORIS, hoc est, nō in rerum vniuersitate veluti inclusum, sed extra hunc mundi ambitum, supraque æthereos omnes orbes dominantem cunctis, & præsidentem rebus, nuda facie, & vt Paulus scripsit, Reuelata gloriā eius specu- 2. ad Cor. 3.
lantes,

lantes ipſum videre: & in eandem imaginem tranſformari. quod profectò continget illis cum hac vita finita, quæ cum morte atque miſeria omnia habet communia, ab eaque demigrantes in puriſsimis cæli regionibus vitam vixerint immortalem, atque beatam. quod cum euenerit, illud etiam eueniet, quod ſequitur. ETIAM NEMO ME CONTEMNET. Nã de illa beata futura vita eſt, quod Paulus ad Coloſſenſes ſcripſit: Cum Chriſtus apparuerit, vita noſtra, & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Ad hæc verò mortalis vitæ tempora pertinet, quod idem ad Romanos ſcribens, Omnia, dixit, ſubiecta eſſe vanitati. Vanitatem autem cum nominat Hebraica proprietate, corruptionem, inſtabilitatem, viceſque fortunæ alternas, & vitæ caſus acerbos, & luctuoſos intelligit. Quæ cũ omnibus qui in hoc ſalo iactamur, communia ſunt: tum neſcio quomodo maiore impetu, ac magis infeſto agmine in bonos inuadunt: ita vt, quod ad eum fructum attinet qui è terrenis bonis percipitur, illi maximè omnium miſerrimi, & deſpicatiſsimi ferè ſemper extiterint: quemadmodum pro certo Paulus ſcripſit. Nam ſi in hac vita tantùm in Christo ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Et alio in loco ipſum tanquam agmen malorum infeſtum bonis producens, atque explicans. Sancti, inquit, ludibria & verbera experti, inſuper & vincula, & carceres lapidati ſunt, ſecti ſunt, tẽtati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti, quibus

Coloſſ. 3.
Rom. 8.
1. *ad Cor.* 15.
Hebr. 11.

dignus non erat mundus. Itaque in hac vita boni tot modis contemptui habentur, at contemnet illos nemo, imò potiùs omnes admirabuntur, & beatos prædicabunt cum immortalitatem adepti, claraque luce fulgentes, & quod caput bonorum est cum Christo ipsorum capite, amoris atque eiusdem spiritus fœdere, nullo vnquam tempore dirimendo, colligati, atque coniuncti, omnibus impijs, atque bonorum inimicis, atque aduersarijs sempiterna pœna affectis in lætitia diuina, in infinita cælestium bonorum copia, in claritudine, in regno fœlicissimum æuum ducēt temporibus sempiternis. Opportunè autem ista commemorata sunt à Solomone hoc potissimum loco. Nam tametsi vitam hanc mortalem cum immortalitate commutare omnes cupiamus: tamen perfecti viri sunt, qui propriè cum Paulo dicunt: Desideriũ habens dissolui, & esse cum Christo. Et certè per omnes amoris Dei gradus ad summum euecto homini quid restabat aliud, nisi, vt id desiderare se diceret, cuius vnius consequendi causa tantos à principio suscepisset labores? Hoc est, vt optaret foris, id est, extra corporis huius custodiã, & terræ tenebrosa loca omnia inuentum videre Deum, in quo vno pietatis præmium collocatũ est, & vita beata. Id enim certè Paulus, vtpotè, qui perfectus planè in amore esset, cũ ad metam peruenisset sui cursus, optabat: Bonũ, dicens, certamen certaui, cursum consummaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex. Et quoniam iam vlterior

Philip.1.

2. ad. Timo.4.

gradus

gradus quem adderet, quove aſcenderet nullus reliquus erat: rectiſsimè Solomon, vt huius vltimi gradus explicationem compleret, quæ ad ecſtaſim pertinebant, adiecit: dicens, LAEVA EIVS SVB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIVS AMPLEXABITVR ME. Et quæ ſequũtur. ADIVRO VOS FILIAE HIERVSALEM, NE SVSCITETIS NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Quæ quã vim habeant, etſi ſuperiùs dictũ à nobis eſt, tñ illud neceſſe eſt vt dicamus modo, minus accuratè hîc, quam ſuperiùs, minuſq; multis verbis atque obteſtationibus caueri quieſcentis in amore ſponſæ tranquillitati, atque ſomno, idque fieri, non quod minus graue malum ſit perfectos, quam incipientes, aut proficientes à dulciſsimis ſuis ſtudijs, & ſanctiſsimo illo contemplationis ocio retrahere: ſed quod minus omninò metuendum ſit, atque formidandum, vt auocari, atque retrahi vllis interpellationibus poſsint perfecti, vtpotè, qui ſint pręditi maiore, & firmiore virtute quam cæteri. Quæ verò deinceps ſequuntur, vſque ad capitis finem, non continent aliquem gradum amoris nouum, qui nullus iã erat, ſed eiuſdem tertij gradus qui explicabatur, abſolutionem continent, &, vt ita dicam, quandam expolitionem. Nam explicant perfectorum cum ad ſummum amoris peruenerunt proprios quoſdam atque intimos ſenſus, legeſque amandi huius generis proprias. Ac primum ex illorũ perſona ſic dicitur. SVB ARBORE MALO SVSCITAVI TE, IBI CORRVPTA EST MATER TVA, IBI VIOLATA EST GENITRIX TVA. Paulus charitatem

ritatem Dei erga genus humanum admirans, ac prædicans, ea maximè ratione illam amplificat, quod aduersus eos, qui Deo & studijs aduersabantur, & moribus Deus beneficus, ac largus extiterit. Ita enim ad Romanos scribit. Commendat Deus charitatem suam, quod cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius: Et quidem est hæc diuinæ charitatis erga nos cum propria laus, tum verò ita magna atque ampla, vt ea maior ne cogitari quidem vlla posſit. Nam si quod Christus veridico, ore dixit. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. qui quod ipse fecit pro inimicis atque hostibus, atque adeò pro ijs, qui ad vetus odium nouum & immane addentes flagitium necandi illius & interimēdi consilium & inierunt, & ad exitum perduxerūt, mortem oppetijt, is vel ipsam charitatem vicisse, nouumque, & antè id tempus inauditum amoris exemplum induxisse in vitam putandus est, sine dubio. Quod si quomodo Deus à principio decreuerit, hanc suam tam eximiam in homines charitatem opportuno tēpore declarare, sique facti huius momenta omnia ritè ponderare quis velit, tam multa profectò in eo inueniet testimonia amoris Dei, vt charitatis diuinæ lumen non magis ostendatur nobis ex eo quod plurimum ad ostendendum, fidemque faciendam valet, quod pro inimicis mortuus est, quam ex eo quod à principio ipsi causam attulit, vt pro illis mori vellet, atque decerneret. Nam vt multa prætere am quę hac

ad Rom. 5

Ioan. 15.

in

in re insunt, & quamuis copiosè, & rhetoricè dici, & exaggerari possunt, quanti illud amoris signum fuit: quam magni, quam testati, quam se efferentis, neque vllis iniuriarum obicibus cohiberi se patientis, quod eo ipso tempore quo maximè iratus esse debuit hominibus, quod, videlicèt, dæmonis fallacia monita & consilia sequuti defecissent ab ipso. ipso itaq; tempore, quo illud scelus flagrabat, scelusque propè omnium maximum, & quod non exemplo solùm, sed contagione atque labe vniuersæ hominum posteritati erat nociturum, tantum valuit apud Deum sua bonitas, isque amor quo homines prosequebatur, vt quo eos liberaret à morte, in quam ipsi se præcipites dederant, hominem se fieri, & ab ijs ipsis, quos meritò auersabatur nasci, eosque parentes & maiores habere, ac denique quas illi meriti erant pœnas, pro omnibus luere, ac subire voluerit: idque se facturum pollicitus fuerit, illis ipsis qui peccauerant, eoq; ipso tempore, quo illos sceleris ipsorũ, atque peccati arguebat. Et ad serpentẽ, inquit diuinus scriptor Moses, cõuersus inimicitias, dixit, ponam inter te, & mulierẽ, semen tuũ, & semen illius, tu insidiaberis calcaneo illius, & ipsum cõteret caput tuum. Ipsum autẽ Christus est, beatum, videlicèt, semen à prima illa fœmina peccati principe, longa generationum serie, multa post sæcula nasciturum. In quo quot res sunt, quas qui ritè consideret, iure obstupescat? Primum suscepit Deus curam salutis eorum, qui à se defecissent. Deinde, qui defecissent nulla maiori vi compul- *Gene.* 3.

si, sed leuitate quadam summa, & certè ingratitudine incredibili inducti. Præterea, qui se, hoc est, conditore ipsorum, & amatore, & benefactore relicto dæmonis, cui nullo erant obstricti beneficio partes essent sequuti. Ad hæc incubuit in eam curam, eo ipsomet tempore, quo ipsorum aduersus se maximè recens erat ingratitudo & impietas. Deinde, quæ amãter erga illos facere, & benignè decreuerat, eis ipsis quos exosos habere oportebat, & certè peccati merito habebat maximè exosos & prolixe est, & statim pollicitus. Postremò, quod omnia superat, cum varijs eos posset seruare modis, suæ erga illos cahritati satis fieri posse non credidit, nisi ipse se eorum saluti immisceret: remque eam omnem administraret per se, factusque ipse homo, & humanæ conditionis subiens labores, quo illi benè beatèque viuerent mortem ipse acerbam, & ignominiosam obiret. Atque quemadmodum ab illo primo delicto, quo humani generis tanquam radix vitiata est, & infecta, quidquid postea peccatur, vel priuatim vel publicè deriuatur & ducitur, omnesque nostri ex illo fonte redundant mœrores, atque dolores: sic salutis item nostræ, & à peccato liberationis, beatitatisque omninò, & fœlicitatis humanę eodem illo tempore iacta sunt fundamenta. Illa enim promissio Dei de futuro aliquo, qui à muliere genus cum duceret serpentis caput, id est, impotentem illius dominationem confringeret, Deum multa post sęcula in terras adduxit, indutum humanis membris, id est, Christum nobis dedit

dedit summum, atque vnicum & libertatis nostræ vindicem, & diuiuæ vitæ nobis atque beatissimæ authorem. Vt qui cõtempletur sanctorum & Deo charorum hominum virtutum præstantiam, & animi ipsorum dotes egregias, atque diuinas, illudque quod ex his tanquam viuis lapidibus, aureum atque gẽmeum, & omni egregio opere, & artificio visendum conficitur ædificium: is si ista reuocet, ad suos fontes inueniat, illam omnium bonorum altitudinem & exaggerationem, qua vsque ad diuinitatis consortiũ extollitur humana natura, & quidquid postea à Deo hominum causa est perfectum tanquam radicibus, niti illis rebus, quæ promissæ à Deo & stabilitæ sunt, illo funesto & eodem fœlici humano generi die, quo interdicta illa arbor est violata: eandemque ipsam arborem testem fuisse reperiat, tum nostrę erga Deum summæ impietatis, tum ipsius erga nos clementiæ incredibilis: iudicaturusq; sit esse verissimum, quod Paulus in eadem quidem scripsit causa, sed ad diuersa tempora spectans, nimirum, superabundauisse gratiam, vbi delictum abundauit. Quis enim id vnquam *Rom. 5.* non dico sperare futurum, sed omninò cogitando sibi fingere, aut in animum suum inducere auderet, quisve crederet, fraudibus concipiendis, & à Deo se ingratissimè alienando, prouocaturum fuisse hominem tantam illius erga ipsum beneuolentiam, tantumque amoris incendium in diuino pectore excitaturum? Quisque ista considerãs, secumque reputans, non & ipse amore ardet, & charitatis aduersus

Deum flammis corripitur? AEquum certè est, nos omnes corripi eo igne atque ardere. Sed quamuis ad omnes retractare ista secum, & meditari pertineat: tamen id quomodo quidem fieri decet, illi soli faciunt, qui arcto charitatis vinculo cum Deo coniuncti ab ijs diuinis donis, quibus abundant, admonentur atq; excitantur, vt cogitent & inquirant, qua sua industria, quoue merito suo ad eum, in quo sunt, necessitudinis cum Deo & amoris gradum peruenerint: statim enim vident, vtpotè quorũ mens cælesti perfusa lumine, verum quod est continuò despiciat, itaq; vident statim vasa misericordiæ, quod Paulus Hebraica scripsit proprietate, se esse: id est magnas diuini amoris, atque misericordiæ opes continentia vasa: idque videntes dum beneficia in se diuina alia ex alijs considerant, retroque memoriam referunt quã longissimè possunt, ipsa rerum inter se nexarum serie deducti ad ipsum caput, vnde iste Dei effusus amor proferre se in lucem cœpit, perueniũt: hoc est, cogitando incidunt in id, quod Deus sibi voluit esse principium declarãdi, atque testificandi suum in homines ex tota æternitate iam conceptum amorem. Quò cum peruenerũt intelligunt, quod ab alienare Deũ ab ipsis maximè debuit, primũ hominis scelus, quod fuit omnibus nobis, qui in illo continebamur scelus commune, id Deo causam attulisse, seu potiùs sumpsisse sibi ex eo Deum atque arripuisse causam humanum genus multò effusius, quam à primò facere statuisset amandi: & quod ad dissidium & inexpiabiles

Rom. 9.

biles inimicitias ſuapte natura valebat, Deo ſeruandorum hominum ſtudio magnoperè incenſo, non ſolùm arctioribus neceſsitudinum vinculis cum eo coniunxiſſe nos, ſed permutatione quadam, & communione bonorum facta, noſtra nobis cum illo mala, ipſius item nobiſcum cum ipſo bona communia feciſſe. Quarum ex conſideratione rerum & conſiliorum ſummi Dei maxima admiratione afficiuntur, eiuſque admirationis indices ſunt voces iſtæ. SVB ARBORE MALO EXCITAVI TE, IBI VIOLATA EST MATER TVA, IBI CORRVPTA EST QVAE GENVIT TE, ſiue. IBI PEPERIT TE MATER TVA, IBI EDIDIT TE TVA GENITRIX. Nam inquiunt cum tua erga nos ingentia merita, cum noſtra indignitate conferimus: cumque ad nos ipſos contuendos, quos tot beneficijs & tanta liberalitate proſequeris, conuertimus oculos: quid in homine amando ſequutus fueris auemus cognoſcere. Itaque in eam inquiſitionem ingreſsi, quæcumq; vel hominibus inſunt, vel ab eiſdem geſta ſunt intuentes, aciem tandem mentis noſtrę referimus, ad primum noſtri generis ortum, quo in ortu, atq; principio clare videmus vt nos amares, nobiſque benefaceres inductum fuiſſe te à ſola bonitate tua, adeò, vt cum in nobis nihil eſſet, amorem quod prouocare poſſet, ineſſent autem contra quamplurima, quæ ad incitandum odium, & accendēdam indignationem valerent: quod peccandi nos, & abs te deficiēdi principium fecimus, id tu tibi initium eſſe volueris, ad omnes amoris opes in nos effundendas, & quæ ar-

bor impietatem erga te noſtram vidit, eadem teſtis fuerit maximi tui atque ſummi de noſtra ſalute promiſsi. Ibi enim excitauimus te: ibi tuam in nos charitatẽ in lucem produximus: ibi vt ſe efferret iſte tuus amor, &, vt quãtus eſſet teſtaretur, effecimus. Ibi peccando occaſionem dedimus tibi, vt quo hominem redimeres, ipſe homo fieri decerneres: & quia nos præcipitauimus in ſummas miſerias, vt ipſe velles te ad noſtram humilitatem deijcere: & quia te fugiebamus, vt quo nos apprehenderes, in animum ipſe induceres noſtrum corpus induere, & inter homines ex hominibus naſci: ibi corrupta eſt mater tua, ibi etiam peperit te mater tua: corrupta eſt ſerpentis ſuaſu, peperit te tuo dono, atque beneficio. Ibi enim profectò cunctorum viuentium mater Eua, cum te in eius ſemine atque poſteritate numerari velle pollicitus es, quodammodo peperit: tuncque videri potes natus fuiſſe, quando ex eo tempore virtus natiuitatis tuæ cœpit eſſe hominibus ſalutaris. Nam in cuius naſcituri fide, iã tũc tantũ bonæ ſpei lumẽ exoriebatur: is certè natus iã tunc cenſeatur, & certitudine promiſsi, & efficacitate benefaciẽdi. Ibi igitur peperit te mater tua, cumq; te peperit, ſimul edita in lucẽ eſt omnis noſtra ſpes, omnis ſalus, omnis fœlicitas. tantumq; peccãdo propter excellentiã tuæ bonitatis cõſequuti abs te ſumus, quantũ præclarè agẽdo vniuerſi homines per omnẽ vitam promereri nũquam poſſemus. Atque hæc iuſti, maxima iam, videlicèt, cũ Deo charitate coniuncti, recolentes prima initia hu-

ius

ius amoris sui, & simul Dei admirantes benignitatẽ commemorant: quibus à Deo respondetur hoc modo. PONE ME VT SIGNACVLVM SVPER COR TVVM, ET VT SIGNACVLVM SVPER BRACHIVM TVVM, QVIA FORTIS EST, VT MORS DILECTIO, ET SICVT INFERNVS AEMVLATIO. LAMPADES EIVS, VT LAMPADES IGNIS ATQVE FLAMMARVM. AQVAE MVLTAE NON POTVERVNT EXTINGVERE CHARITATEM, NEQVE FLVMINA OBRVENT ILLAM, SI DEDERIT HOMO OMNEM SVBSTANTIAM DOMVS SVAE PRO DILECTIONE, QVASI NIHILVM DESPICIET EVM. Quibus verbis admonet illos Deus, vt quanto se maioribus bonis ab ipso affici intelligũt, quantoq; apertiùs vident, ipso cum illis clementer, atque benignè agente, à summa non solùm inopia, sed etiam indignitate & vilitate ad clarum & altum locum, ad ingentesque diuitias se esse perductos: tanto maiorem solicitudinem, & curam adhibeant, vt ne quid vnquam vel ad voluntatẽ, vel ad animi cogitationẽ admittant, quod non eo dignitatis, atque claritatis gradu sit dignum. Sed quemadmodum piè se erga ipsum & amanter gerendo, tantum apud ipsum gratiæ locum consequuti sunt, eos vt pro intimis amicis haberet: sic sciant, & intelligant in eo se statu consistere, eumque diutiùs locum retinere nõ posse, nisi continenter & ardenter amando. Neque verò quia ipso tam amico & penè socio, dulcissimè & familiarissimè hactenus vsi sunt, idcircò sibi deinceps remissius agere, licitum putare esse debere: neve existimare ipsis, si quid deinceps peccauerint, atq; deliquerint, ad veniam

Augusti. episto. 29.

veniam aditum ſtatim facillima ratione patere. Quo enim illos maiore amore & beneficijs proſequitur, eo religioſius, ac magis ſolicitè ab ipſis coli ſe velle: & quoniam illos ad intimam ſuam familiaritatem admiſit, ideò ipſum attentiùs inquiſiturum in ſingula ipſorum facta atq; dicta. Antea ſi quid peccabatur, id aut humanæ fragilitati, aut ignorationi potuiſſe concedi: iã verò qui tanta luce perfuſi ſint, quiq; tot gratiæ, & charitatis donis ſint ad bene agendum muniti, ijs ad inſcientiam, atque imbecillitatem cauſandã vix vllum locũ relinqui. Quo magis ſua ſponte deinceps quoq; minus, aut cupiditatis impulſu, aut alterius cuiuſquam hortatu peccaturi ſunt, eo peccaturos maiori periculo. Antea quẽadmodum in ampla familia induſtriæ & officioſæ puellæ gratæ eſſe ſolẽt familiæ domino, ſic illos gratię, & amoris locũ quendam apud ſe obtinuiſſe, iam eos pro coniuge habere, & quidem legitimis ceremonijs, & veriſsimo fœdere iuncta, & copulata ſecum coniuge. Quare admonere illos vt videant, qualis amor vxoris eſſe debeat erga ſuum virum, tales eos erga ipſum eſſe debere: certè ipſum animum maritalem eis, & amorem exhibiturum. quo amore, vt nullus eſt ardentior amor, ita nullus eſt irritabilis magis. Excubare enim ſemper viros in vxorum cuſtodiam: neque vt alia à ſe illas, ſed vt eaſdem ſecum diligere: ex quo effici, vt quo magis ipſas amant, eo maiorem, de eo quod ab eis fit contra coniugij fidem, dolorem & indignationem concipiant: eoque tum zelo illos & furore ſuccendi, vt neque

que precibus placari poſsint, nec precio. ignem infuſa aqua extingui: illorum vero amore, atque ira ęſtuã tem & ardentem animum, ne ipſis fluminibus infuſis poſſe mitigari. quæ duo maximè ſæua, maximèq; inexorabilia eſſe videntur, mortem, & infernum pene exorari facilius illis poſſe. Et profectò res ita ſe habet, maximo periculo ab ijs peccatur, qui peccandi cauſis fere omnibus carent, quales ſunt viri perfecti, & in altiſsimo charitatis gradu conſtituti. Nam quibus multa dedit Deus, ab ijs plurima exigit: & quo maiora in illos beneficia contulit, eo ægrius fert ſe negligi ab illis, vixque exorari ſe ſinit, vt illis ignoſcat. Nam in hoc genus hominum propriè, vt mihi videtur Paulus inuehitur, cum ad Hebræos magna ſeueritate, & verborum, & ſententiarum ſcribit. Impoſsibile eſt eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cæleſte & participes facti ſunt Spiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonũ Dei verbum, virtuteſque ſæculi venturi, & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam. Quod quamuis nõ ſit ἀδύνατον quomodo eo verbo Dialectici vtuntur, eſt tamen quomodo ſacræ loquuntur literæ ἀδύνατον id eſt, arduum & perdificilè. Nam, qui nulla maiori vi compulſi nullaque vehementiori cupiditate obcæcati, aut in fraudem inducti vltro ſe & ſua ſponte in peccati foueã demittunt, cũ alioqui eſſent magnis gratiæ præſidijs, aduerſus omnes hoſtiles inſidias & inſultus muniti, ſcelus cõcipiunt prope inexpiabile. Vix enim digni ſunt, quibus detur venia petentibus:

ad Heb. 6

aut certè quoniam magnum semper fuit in clementia Dei paratum perfugium ijs, qui se ab impietate reuocant, & ad iustitiam regredi volũt, cuiusuis illi sint vel conditionis, vel ordinis, sunt certè isti, de quibus loquor vix digni, quibus hoc ipsum, vt displicere ipsis sua male facta incipiant, & vt deserere eam vitam & prauè à se factorum pœnitere velint, Deus in animum, atque in voluntatem immittat. At quod istorum salus vbi semel peccato aliquo amittitur, tam sit recuperatu difficilis, non tam ex Dei ingenio. (est enim placabilis & propitiabilis natura sua Deus, & ad benefaciendum semper intentus.) itaque non tã ex Dei ingenio contingit, quam ex ipsius, & delicti, & delinquentis ratione atque natura. Sunt enim omnes huiusmodi lapsus lætales atque mortiferi: propterea quod qui ista peccãt, peruersa animi atque voluntatis obstinatione quadam omnia fere salutis & bonæ valetudinis, quibus erant circunsepti præsidia, omniaque illa dona Dei, quæ in se habebant, quorũ ad animos in officio continendos maxima vis esse solet, repulerunt à se & peccando veluti superarunt, atque vicerunt. Itaque suo facto effecerunt deinceps vt sibi illa adiumento minus esse possent, minusque virium ad ipsos sanandos haberent: certè minus se illis efficaciter ad bonum moueri, minusque à peccato retrahi ipsi postea sentiũt, atque experiuntur. Nõ quod illa vim suam amiserint, aut quod minus quam antea, quod in ipsis est erigere, & conuertere ad Deũ animum hominis possint, sed quod ipsa illorũ mens

oppressa magnitudine sceleris, cuius ipsi nulla propè externa res causam attulit, ipsa potiùs sibi sua obstinatione peperit: sceleris, inquam, non aliunde nati, sed ab ipsomet animo, & ab intimis illius sensibus orti, atque profecti obtorpuerit & recti, atque honesti sensum propè omnem amiserit. Nam sicut qui firma & integra valetudine semper per totam vitam vsi sunt, quod præditi essent bene constituto, atque valente corpore, vbi id illis euenit, vt aliquo morbo corripiantur periculosissimè ęgrotant, vix vt vllis medicamẽtis possint ad sanitatẽ restitui: propterea quod quæ tam firmas vires fregit, atque deiecit, ea profectò immensa quædam mali vis fuit: quare naturæ virtus magnitudini mali cedens, atque succumbens, nec ipsa contra aliquid niti, nec oblata ipsi ab industria medicorum ad morbum propulsandum arma potest arripere, itaque tandem opprimitur & extinguitur: sic certè sentiendum est, quæ iniquitas adultã & perfectam, & cupiditatibus profligatis, & pene deletis in animo latè dominantem, maximarumque choro virtutum circunseptam charitatem è animo expulit, ipsumque peccatis peruium fecit, eã iniquitatem radices egisse in animo ita firmas, atque altas, euelli vix vt possit. Et hoc causę habuit Solomõ, quare hoc præcipuè loco, cum de perfectorum virorum persona & amore agebatur, hac admonitione vteretur. etenim illis maximè prouidendum est, ne à charitate decidant, ne à peccato vulnerari se sinant, quãcumque enim plagam acceperint, ea illis plaga pro-

pè immedicabilis futura eſt. Sequitur. SOROR NOSTRA PARVVLA EST, ET VBERA NON HABET, QVID FACIEMVS SORORI NOSTRAE IN DIE QVANDO ALLOQVENDA EST.

Baſil. in cantica. Quid in hac imagine, & amorum diuinorum imitatione à Solomone tam accuratè deſcripta ſibi hoc velit, quod in eius poſtremo tanquã actu ſponſam ipſe inducat, de ſorore ſua minore collocanda ſollicitam, quo faciliùs intelligamus, eorum nobis vitas proponamus ante oculos, qui qualis hoc loco ſponſa eſſe deſcribitur, tales & ipſi fuerũt in amore, ſcilicèt, Dei & charitate perfecti, quorum nobis ſacræ literæ plurima exempla ſuppeditant: videamuſque ecquis illorum fuerit, cui ad tam altum amoris & fœlicitatis culmen euecto, obiectum ſit aliquid, quod ipſum cura & ſolicitudine affecerit. Nam is ſi inuentus fuerit, nobis dabit viam & rationem interpretationis in hoc loco, qui ſine dubio ea continet, quibus animo ſollicitari perfecti ſolent. Sed quem prius inſpiciamus, quã Paulum? aut in quo potiùs perfecti erga Deum amoris exemplum quęramus? Quid verò ſcriptum de illo eſt, quod ad hunc locum interpretandum & illu-

2. ad Cor. 11. ſtrandum pertineat? Quid? Inſtãtia mea quotidiana & ſolicitudo omnium eccleſiarum, quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non

Galat. 4. vror? Et de Galath. ad ipſos. Filioli quos iterum parturio donec formetur Chriſtus in vobis. Et de ſuis con-

Rom. 9. tribulibus ad Roman. Veritatem dico in Chriſto, nõ mentior, quoniam triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema

thema

thema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlitæ. Ergo quod perfectis curam & solicitudinem afferat, nihil est præter eorum, quos vel à gratia Dei decidisse, vel in ea parum valere vident salutem, atque incrementum: idque est illorum proprium, vt has minores natu sorores suas infirmas & perpusillas, id est, infirmos aut imperfectos homines, quos illa, qua Deũ amant, charitate amplectuntur, velint atque cupiant charos Deo esse, & eundem obtinere apud illum gratiæ & amoris gradum quem ipsi obtineãt, aut etiam ampliorem. adhibeantque ad id non solùm vota sua ipsi, sed industriam atque operam, nullum recusantes, aut deprecantes laborem, dummodo eorum saluti & vtilitati prospiciatur. Nam primum eos incitat ad hoc studium, atque stimulat amor Dei, qui in ipsis est. Nec enim ferre patiẽter possunt: cui omnes deberi vident omnium amores, eum non ab omnibus certatim amari. Deinde accenduntur ad idem misericordia erga eos ipsos qui se sua sponte ab amore diuino remouent, & sanctissimam omnium, & vtilissimam Dei amicitiam discindunt. quæ ipsa in proximos misericordia, à charitate, qua Deum amant, existit, à qua omnis in proximum benignitas, atque amor exoritur. Itaque aliorum salutem æquè, atque suam curant, eosque hæc vna cura sollicitat. Nec enim sunt de illorum hominũ numero, quos secundæ res obliuisci suorũ faciunt, ipsa potiùs eorũ gratiæ magnitudo atque fœlicitas ad cogitandũ & agen-

dum de aliorum salute illos inducit. Dicunt igitur. SOROR, NOSTRA PARVVLA EST, ET VBERA NON HABET, QVID FACIEMVS SORORI NOSTRAE IN DIE QVANDO ALLOQVENDA EST. Quibus quęrentibus respondetur: vel potiùs ipsi sibi respondent. SI MVRVS EST, AEDIFICEMVS SVPER EVM PROPVGNACVLA ARGENTEA: SI OSTIVM EST, COMPINGAMVS ILLVD TABVLIS CEDRINIS. Id nimirum affirmantes atque dicẽtes Deum, quod sapientia eius, & moderatione ea, qua vniuersas res, non violẽter, sed aptè & accommodatè ad earum naturas administrat dignum est, ita esse semper, itaque fuisse, tum in vniuersos, tum in singulos animatum homines, vt dummodo exorari ipsi se & duci permittant, ac tantum se esse saluos non nolint propitius illis futurus sit, nec vnquam desiturus, quoad eos, non saluos tantùm, sed florentes, etiam atque fœlices efficiat. Itaque aream illi atque solum exhibeant quod Deo cæleste ædificium superstruere volenti, non sit repugnans, ipsum certè iacturum fidei fundamenta firmissima, eisque iactis eas ædificiorum, id est, charitatis & bonorum operum moles excitaturum, quibus nihil fieri possit illustrius. SI MVRVS, inquit, EST AEDIFICABIMVS SVPER EVM PROPVGNACVLA ARGENTEA. SI OSTIVM EST COMPINGEMVS ILLVD TABVLIS CEDRINIS. Duo sunt tanquam principia & fundamenta, & verò tanquam cardines, in quibus vitæ Christianę ratio & institutum versatur. Vnus est, vt gratiæ Dei in nostra corda intrare volenti aditum præbeamus, alter, vt admissam eam & ingressam firmiter retineamus

mus, quamuis nos aliò vocent sæculi atque carnis illecebræ. alter positus est in rectè incipiendo, alter in perseuerando constanter & firmiter. quod gratię aditum prębemus ianua figuratè dicimur: quod perseueramus in gratia constantes, contra dæmonum omnes insultus, dicimur murus. Ergo quia de sorore natu minore, id est, de imperfectis & peccatoribus hominibus quærebatur quid illis faciendum esset, quò nubere Deo possent, hoc est, obtinere excellentem aliquem gradum gratię apud Deum, conuenientissimè & verissimè respondetur, dent illi operam, vt ianua atque murus sint: ianua qua ad ipsos gratia Dei intret, murus quo inuadentē hostē repellāt. Id enim si fuerint, siq; & gratiæ faciles, & aduersus peccati impugnationes se fortes præstiterint: hoc est, si & rectè instituerint vitā suā, & in suis rectis institutis perseuerauerint, additis quotidie à Deo maioribus gratiæ donis, maioribusq; in ipsos cęlestium bonorū atq; virtutū ornamētis ab eodē collatis, eos in viros magnos & illustres, & Deo charissimos euasuros. Vnde sequit. EGO MVRVS, ET VBERA MEA SICVT TVRRIS, EX QVO FACTA SVM CORAM EO QVASI PACEM HABENS. Sequitur porrò. VINEA FVIT PACIFICO IN EA, QVAE HABET POPVLOS: TRADIDIT EAM CVSTODIBVS, VIR AFFERT PRO FRVCTV EIVS MILLE ARGENTEOS. VINEA MEA CORAM ME EST, MILLE TVI PACIFICE ET DVCENTI IIS QVI CVSTODIVNT FRVCTVM EIVS. Vineæ nomen hoc in carmine transferri ad significandas eas res, quarum præcipuo studio quisque tenetur, & in quibus maximè elabo-

rat, quo percipiat ex eis fructum aliquem voluptatis atque lætitiæ, iam superiùs memini me dixisse: porrò alij alijs rebus capiuntur. Nam quidam, quorum est maxima multitudo, suæ ipsorum naturæ & conditionis ignari, quasi ex corpore constarent solo, quæ corpori vtilia & iucunda sunt, ea habent in bonis: occupanturque proindè vel in coaceruandis opibus, vel in voluptatibus comparandis, vel in ambitionis studio. quidam alij meliùs eruditi à Deo ipso atq; edocti inanitate istarum omnium rerum perspecta partẽ sui principem, id est, mentem atque animum colunt: virtutumque omni genere, qui est animorum cultus optimus ipsum exornant. Atque vt omittamus dicere cætera quibus efficitur, vt horum institutum vitæ, aliorũ omnium institutis sit multo præstantius, sunt enim innumerabilia, illud vnum quod quidem nemo neget, nunc dicam. hoc genus vitæ bonorum eo præstare cæteris viuendi rationibus, quod ex sese aptum totum est, neque ex fortunæ, aut cuiusquam alterius pendet arbitrio: cum contra in reliquis vitæ institutis, quæcumque errore cæci appetunt homines, ita dominentur casus, atque fortuna, vt quamuis boni vllam partem haberẽt, à quo quidem plurimũ absunt. (nihil enim effici potest vel leuius illis, vel magis inane, inane magis dixi? imò magis plenum verissimis malis. nam quam polliceri videntur copiosam & iucundam vitam adeò non præstant, vt nusquam alibi neque malorum copiam maiorem, neque dolorum acriores morsus experiamur.) Sed

vt

vt illa instituta in se haberent aliquid boni, quando quidam eo sunt stupore animi præditi, vt verorum amisso sensu malorum nullo afficiãtur dolore ex malis, quibus ambitiosorũ atq; asotorum vita redundat: sed vt bona illa sint, illud certè, vel ipsi illi qui ea amãt concedent fluxa esse, atque fugacia bona, & planè eiusmodi, vt nemo eorum, qui ipsa semel fuerit adeptus habeat in sua potestate, atque manu, ea quãdiu velit, quantumq́ue velit habere, ex quo effici, vt qui videant eripi sibi illa in horas singulas posse, posseq́; amitti metu amittendi torqueãtur sempiterno: sintq́ue in summa illorum copia miserrimi. Quod si id illi minus sentiunt, seq́ue quod externis bonis florere videant, fœlicibus annumerari volunt: aut se solos fœlices atque beatos esse ducunt: sancti profectò viri multò verius ipsi sibi, de eo, quod adepti sunt, bono gratulabuntur: institutumq́ue & conditionem vitæ suæ magis amabunt, ac pluris ducent. Itaque colligent, si illi, quorum omne bonum fortunę temeritati subiectum extra ipsos est, fructus lętitię magnos videntur sibi ex eo percipere, seq́ue pro beatis volunt gerere, qui quod nos facimus, toti ex se pendent, vtpotè qui ea sectentur, atque posideant bona, à quibus nemo eos vnquam inuitos diuellat, neque verò impediat quin hauriant ex eis quantum volunt, eos veriores multò quam superiores, & lætandi, & perpetuò gaudendi causas habere, verèque ipsos beatos, atque diuites esse. Nam vinea, inquiunt. (sic enim istã allegoriã interpretor, atque id à Solomone dici arbi-

tror hoc maximè loco, postquam sanctæ vitæ perfectionem & absolutionem exposuit: quo ex collatione ad alia genera magis eius præstantia enitesceret.) Ergo inquiunt, VINEA FACTA EST PACIFICO IN EA QVAE HABET POPVLOS. Quod de vno dictum, ad vniuersos debet intelligi pertinere qui ista sectantur externa bona, quę ideò dicũtur popularia, vel quod sint magna bona, opinione vulgi atq; populi, vel quod populi, hoc est, multorum prædæ & direptioni sint exposita. Illi igitur habent hanc suam vineam in vineto populo communi, hoc est, in aliorum potius, quam in sua ipsorum potestate: cuius magis declarandi causa statim additur. TRADIDIT ILLAM CVSTODIBVS. Nec eñ sine multorũ auxilio excoli, id est, cõparari ac retineri illa bona possunt. Ex quo existit quod sequitur. VIR AFFERT PRO FRVCTV EIVS MILLE ARGENTEOS. Id est affert parum pro spe & optato prouentu: nam quî fiat, vt quod è manibus quotidie elabi potest, quodq́ue fallax atque fugax sit, solidam quietem afferat. Sed hæc ambitiosi & assoti: quid verò sancti, atque iusti? Quid? VINEA, inquit, MEA CORAM ME EST. Habent enim secum, & intra se bona sua, ab omni, videlicèt, incursu & iniuria fortunæ libera, & ob id fructuosissima bona. At gaudẽt cæteri suis bonis, & pro fructuosis ea habent. At hoc magis declarat, quantũ, & quam magnum sit iustorum & perfectorum hominum bonum: ideòq́ue ex illorum persona additur. MILLE TVI PACIFICE ET DVCENTI IIS QVI CVSTODIVNT FRVCTVM EIVS. Nam, inquiunt, si ex eo quod

alieni

alieni iuris totum est, & cuius vos, ô auari, & asoti, nullo modo estis domini, iucunde vitam, atque beatè transigitis: quod non tam ex veritate ipsa dicimus, vos iucundi aliquid atque boni sentire quam ex errore vestro & falsa opinione affirmamus: sed si ita videtur vobis, lętabilia ista vestra bona esse, & iucunda, & beatæ vitæ efficientia: quid nos dicemus quorũ omne bonum positum extra fortunæ aleam, situm est in nobis ipsis? Quid nos, ad quos nullus casus aspirat: nulla externa vis potest se appellere. Qui arbitratu nostro, diuitias nobis quantas volumus, comparamus? Quibus pro volũtate nostra fœlicitatis modus prę̨figitur? Quibus deniq; vinea nostra, fundusq́; is, ex quo quietis & beatæ vitæ fructum demetimus, corã oculis est, à nobis colitur, nobis solis fructificat, nihil ex eo amittendi metus, atque cura decerpit? Quæ cũ essent dicta, peruentumq́ue à Solomone esset ad eã quam exponere instituit iusti viri absolutionem, iã exequitur, quod vnũ restabat adhuc, vt ad id charitatis fastigium euectus homo vna iam cum Deo semper esse cupiens redemptionem corporis sui à Deo peteret: hoc est, reuelationem, vt sacrę loquuntur literę, filiorum Dei. Quæ profectò bonis omnibus, atque iustis continget, cum Christus vita nostra apparuerit, suoq́ue aduentu mortalitatem extinxerit: seq; qualis est mundo ostenderit, circunfusum gloria & maiestate. Id igitur quia restabat, vt huius Christi aduentus, & omnium in melius restitutionis maturitatem, orarent ac peterent, ex persona sponsi illis prę

cipitur non solùm id vt cupiant, sed vt eius se cupidos cantu, id est, aperta & ingenua voce testentur. inquit. QVAE HABITAS IN HORTIS AMICI AVSCVLTANT TE, FAC ME AVDIRE VOCEM TVAM. Præcipitur autẽ non quod perfectus homo alicuius hortatu aut imperijs in hoc indigeat: sed quia charitas Dei quæ diffusa est in illius corde, & qui in eius animo viuit Christus, hoc sui aduentus desiderio illum accendit, idcircò quasi imperio opus sit, ita describitur. Nam accendi atque incitari ad id ab Spiritu Sancto testatur Ioãnes in Apocalypsi, cum dicit. Spiritus & spõsa dicunt, veni, & qui hoc legit dicat, veni, veni Domine Iesu. His porrò illi hortatibus atque iussis cupide obsequũtur. Itaque ex ipsorum persona statim subditur. FVGE DILECTE MI, SIMILIS ESTO CAPREAE, HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES AROMATVM. Quo cantu meo quidem sensu nihil Christo est auditu iucundius. Hortatur enim illum vt maturet suum reditum, nuptias initurus cum Ecclesia, quam sibi sanguine suo, & sanctissimis ceremonijs desponsauit. Sed quoniam ante dixerat, amici auscultãtte, necesse est videamus, quos nam amicos hos esse dicat, qui sponsæ cantum ipsi obseruent, & quorum aures sponsus velit ijs cantibus circumsonari. Nõ enim, etsi amicos illos nominat, veri amici censendi sunt, sed veris amicis per fraudem admixti, & specie tenus amici, re ipsa hostes acerbi: quales multi eorum sunt, qui ad Christianorum aggregantur numerum: vnde in Hebræo non tam amici nominantur, quam sodales, aut si ver-

Apo. vlt.

ſi verbum pro verbo redditur adiuncti, atque aggregati. Nam ſub Chriſtiano nomine, interque eos qui dici ſe & haberi volunt veræ pietatis cultores, multi latent, atque occultantur erga pietatem ita malè animati, vt quod ipſam à ſe profligarunt, eo nō contenti, etiam ex aliorum animis eliminare illam pergant, & quod in ipſis eſt, nullo eam loco conſiſtere ſinant. Nam quoſcumque vident id agere, vt bonis & antiquis moribus ſuum animum ornent, ſeque Chriſto commendent, eos cōtra obſtinato animo pugnant: interdum quidem aperta vi, plurimùm autem dolo, atque ijs artibus, quarum ad inſidiandum & occultè nocēdum maxima ſolet eſſe vis. Qua in impugnatione ſibi proponunt, primum, vt ad ſimilem ſuæ vitæ ſectam, ſimileſque ſectandos mores illos inducant: ſin id non poſſunt illud deinde calumnijs & moleſtijs inferendis conantur, vt & illis vitam acerbam efficiant, & alios ſimilium malorum timore perterrefactos abſterreant à præclaris ſtudijs, quo nullum certè eſt aut dirius, aut luctuoſius malum. Nam & caueri qui tales ſunt, difficillimè poſſunt propter communem religionem, qua ſe in noſtram familiaritatē inſinuant: & nocent grauiſsimè, quia, quo id impunius faciant, boniſque perniciem faciliùs creent, bonorum ipſi ſpeciem, atque colorem induunt, & pietatis ementito nomine, religioniſque armis, armantur aduerſus pietatem, atque religionem. Atque vt quiſque optimus, ac maximè ingenuus eſt: ita maximè in iſtorum incurrit odia, eorumque eſt iniurijs

expositus. Sed nulla tanta vis est, quę fide erga Deum & charitate in eundem ipsum perfectum animum, ipse ni desit sibi, loco mouere possit. Nam, vt humana omnia præsidia deficiant, vtque vicisse sibi videantur ij, qui in vno casu & calamitate bonorum suam fœlicitatem positam esse arbitrantur: tamen illi vinci nequeunt. Habent enim quo confugiant in omni acerbitate & indignitate fortunæ, spei in Deo eiusq; iudicio inuictum pręsidium. Quo fisi atque corroborati præsidio non admodum curant, quam alij scelerati in ipsos & iniurij existant: quam ipsos aut calamitate afficiant, aut falsas de ipsis opiniones in vulgus disseminent: persuasi futurum tempus, quando deposita hac mortalitatis veste, qua nunc ipsorũ animi splendor occultatur & tegitur, immutati ipsi in me-
Philip.3. lius ab eo qui reformaturus est, vt Paulus scribit, Corpus humilitatis nostræ transfiguratum corpori claritatis suæ: hoc est, à communi bonorum vita Christo Iesu, qui tunc apparebit immortali vita affecti, & luce circunfusi cælesti, cunctis spectantibus omnium ætatum hominibus, ipso eodem Christo & iudice, & teste, & præcone, non modo restituentur in eum honoris gradum, vnde deiecti per iniuriam fuerunt, sed diuinis etiam celebrabuntur laudibus ad æterni-
Apoc.7. tatem, diceturque de illis etiam. Hi sunt, qui venerũt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Itaque tandem ad consortium regni inuitati ab eodem atque assumpti, simul cum ipso in sempiterna gloria, & fœlicitate regnabunt. Quare

ad

ad hoc tempus anhelant: hunc diem suspirãt: in hũc Christi ad orbem iudicandum, aduentum votis omnibus & desiderijs feruntur: sonatque perpetuò in illorum cordibus simul à fide in Deum, & à charitate, quæ in ipsis erga eundem Deum est, elicita ista vox. FVGE DILECTE MI SIMILIS ESTO CAPREAE, HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES AROMATVM. Quę profectò vox, vt illis plurimum conducit ad ægritudinẽ leniendam, vtque ipsos spe optima replet, ita fucatos illos amicos, quos sacri scriptores Græca, & apta voce pseudoprophetas, pseudoque christianos appellant, ingenti mœrore afficit: Christo verò ipsi ita grata accidit, nihil vt ferè sit, quod auditu iucundius à nobis ad illius aures perueniat. Nã qui ab ipso petimus, summa vt adhibita celeritate veniat orbem iudicaturus, id sanè petimus, vt magnitudinem potestatis suæ, quæ iacere nunc multis videtur orbi ostendens, & in sublime efferens se multorum opinione iacentem, peccati atque mortis imperium omninò deleat: atque, quod quotidie oramus, cum preces illas ad Deum patrem fundimus, quarum nobis verba ipse Christus præiuit, eius vt regnum iam tandem adueniat: ditionique suæ subijciat vniuersa, nullo deinceps derelicto, qui repugnare aut rebellare audeat, aut se impiè contra ferre, erroribus in vitam disseminandis, & à vero ipsius cultu, mortalibus auertendis. Petimusq; præterea, vt multorũ de ipsius prouidẽtia querelis finẽ imponat, vt recta quæ sunt in luce, & in laude constituat, praua flagitiosaque notet sempiter-

na ignominia: vt deniq; fractas iam priori suo aduentu & accisas diaboli vires, & copias, accedendi amplius ad hominem omni potestate illi sublata, ipsoq; addicto & incluso ignibus sempiternis penitus euertens, impijs pœnas, pijs præmia persoluat. Quæ certè omnia gloriosa ipsi futura sunt, iustis lętissima, impijs verò tristia, & acerba. Ex quo fit, vt hæc spiritus atque sponsæ Christum, vt aduentum suum maturet hortantis oratio, pro eo qualisquisq; est, ita ipsum afficiat. Christo namque ipsi orari se, & tanquam admoneri eius officij sui, quod ipsius maximè est illustraturum gloriam pergratum omninò est: boni verò sperantes fore, vt immortalem atque gloriosam vitam aliquando adepti, ab omni tandem malo atque molestia liberentur libētissimè, ac suauissimè in eius temporis atque diei assidua & cogitatione, & mentione acquiescunt: impij autem & tyranni, quo nisi iniquissimo animo vocem eam audiant, quæ ipsis cum iniustissimæ suæ dominationis abolitionem, tum luctuosissimas calamitates denuntiat? Quam ob rem hortandi sunt omnes, tales vt esse laborent, qui hanc vocem non solùm ęquis auribus accipiant, sed etiam cupidè illam ipsi & libenter vsurpent: quique huius cælestis carminis cantu Christo grato, ipsis læto, impijs luctuoso atque tristi sine intermissione personent: hoc est, vt Christi aduentum omnes diligant. Quod si semper aliâs id fieri debuit, hoc certè tempore, & hoc misero statu Christianæ reipublicæ maximè faciendũ nobis est: quando videmus pie-

tate

tate eliminata,& omni antiquo more & disciplina de letis, tot vitiorum & quæ vitia semper committãtur malorũ agmina in Ecclesiã,non modo inuasisse, sed domicilium in ea posuisse, consedisseque, ac penitus insinuasse se,& infudisse per eã vniuersam, & in mores abijsse nostros ita penitus, vt omni humana desperata ope, salutis & mutationis in melius,ferè nulla nobis reliqua sit spes,præter eam, quæ posita est in Christi aduentu,cuius illustratione aduentus impietas est extinguenda. Nã per Deum immortalẽ, quid mali abest,quod si adesset,nostra tempora miseriora efficere & calamitosiora posset? externus hostis, isq; potentissimus, & infestissimus Christiana regna deuastat: nos inter nos collidimur intestinis dissidijs: de religionis doctrina orta dissensio, à paruis primũ ducta initijs,ita creuit paulatim, vt innumerabiles populos,atq; nationes ab Ecclesiæ corpore diuidens,in errores induxerit perniciosos & impios. Quod porrò syncerũ adhuc, & ab errore doctrinæ liberũ ac fidei veræ retinens,manet in Ecclesia,quod quam sit perexiguũ sine graui animi dolore memorare nõ possumus:ita est contaminatum omni peccatorum genere atq; corruptum: ijs animi morbis laborat, tam exitialibus,tã immedicabilibus,nihil vt esse minus videamur,quam quod dicimur,& nominamur Christiani. Quare instemus omnes, & quo quisque apud Christum magis valet gratia, eo instet magis, vehementiusque contendat precibus, atque lachrymis, vt lumen vultus sui, quod infernæ omnes horrent acies,

amplius cælis inclusum cõtinere non velit: vt oriatur iam tandem terris, quas scelerum atq; errorum nox densa opprimit: vt adsit denique tantoperè à se adamatæ Ecclesiæ ruenti. idq́ue non tam nostri gratia, quamquã id quoque, quam ipsius gloriæ causa precemur. Nam etsi optabile sit, vt saluis nobis atque incolumibus Ecclesiæ rebus perditis Christus subueniat, suæq́ue ipse consulat gloriæ, cuius grauiter opinio apud plurimas gentes nostra culpa laborat: id tamen si fieri nequit, siq́; necesse est, vt nostro interitu & regnorum inter se collisione, & imperij ruina aduenienti Christo via muniatur, suæ gloriæ seruiat ipse, de nobis suo arbitratu, quod volet statuat. Statuet autem ille, nisi quod bonum atque æquum sit, nihil. Itaque subeamus, si ita necesse est, omnes acerbitates nos, debitasq; nostris flagitijs pœnas luamus, dummodo nihil sit quod illius aduentum retardet, aut quod efficiat, serius vt lætus ille & optatus bonis, dies oriatur, in quo Christus de illustri & claro cœli loco cunctis, mortalibus se ostendens, iusq́ue rectitudine summa dicens, suum nomen impiorũ temeritate, & prauitate obscuratum, vindicabit in splendorem: asseretq; sibi honorem suũ. cui propriè omnis debetur gloria, atque laus per infinita sæcula, Amen.

* *
*

AD DEI GENITRICEM MARIAM CARMEN EX VOTO.

**
*

TE seruante ratem maxima virginum
Iam portum incolumis, iam teneo, licèt
Iactatus grauiter, dum sua Protheus
In nos suscitat agmina.
Te fas, teque pudor, nudaq́ veritas
Et recti studium, & simplicitas potens,
Et frangi indocilis mens bene conscia
Coniuncto sequitur pede.
His tu me socijs æquoris improbi
Mersum vorticibus lucis ad aureæ,
Vsuram reuocas, & melioribus
Lætum constituis locis.
Et donas facilis, qua sacer Idida
Mulcebat Iebusi culmina, barbito:
Dum flammæ impatiens pectora saucia
Pandit carmine nobili.
Donatum, & studijs vilibus eripis,
Illatumq́ polo lucis ad intima
Admittis pauidum templa, animum & noui
Inspiras mihi carminis.
Abscede impietas, iam penetralia
Cœli sacra patent, iam videor pios
Exaudire sonos, alma canentium

Alterno pede gaudia.
Et sanctos thalamos, hinc bona virginum
Sponsum turba sonant, hinc nitidus chorus,
Lectorum iuuenum, dulcia matris, &
Sponsæ nomina concrepant.

Virg. Audin? Quæ teneas dic bone pascua
Quo dilecte cubes dum terit igneus
Sol cœli medium, ne vaga montibus
Incerto pede deferar.

Iuue. O reclude fores sydere pulchrior
Virgo, ô cur renuis, nam irruit atra nox
Et venti resonant, æthereaq́ aqua
Perfusus madeo caput.

Virg. Quæ saltus colitis, callida tendere
Neruos turba, meo dicite virgines
Dilecto, vt properet, nam æstuo, amoreq́
Sæuo saucia langueo.

Iuue. O Nymphæ Hermonides sic capreas manu
Sit certa, & celeri cuspide figere
Dilectæ placidum parcite rumpere
Somnum, atque alta silentia.

Virg. Vt syluas reliquas, ardua vertice
Præcellit Lybani culminibus sacris
Cedrus: sic iuuenes inter amor meus
Formosum caput extulit.

Iuue. Ad natas nitet vt purpureo rosa
Spinas inter hians ore, Syonias
Sic formæ egregio lumine virgines
O coniux mea præteris.

Virg. *Aure an ne cupida vocem ego amabilem?*
An fallor potiùs, quin vocat abditus
Obiectis foribus, quin caput aureum
Inter reticula emicat.

Iuue. *Quid cessas, abijt pulsa tepentibus*
Auris frigida hyems, iam pluuiæ graues
Iam cessant, variè floribus enitet
Tellus multicoloribus.

Iam cantu querulo carmina turtures
Auditi canere, & iam crepuit iugis
Falx in vitiferis, & sua protulit
Ficus dulcia germina.

O surge, ô propera, charior ô mihi
Ipsis vita oculis, surge columbula
Exesus paries, vel caua saxea
Cui dant grata cubilia.

Ostende ô faciem, vox tua personet
Aures sponsa meas, nam neque dulcius
Quicquam est eloquio, nec mage fulgidum
Aut pulchrum facie est tua.

Virg. *Quantum cerua micat montibus auijs*
Quantumq; hinnuleus dum pauet omnia
Seu vox insonuit, seu nemus infremit
Dilecte haud secus aduola.

Hæc lecti Iuuenes, turbaq; virginum
Alternant liquido gutture, cælitum
Applaudet manibus cætus, & insonant
Cœli læta palatia.

SALMANTICÆ,

Excudebat Lucas à Iunta. MDLXXX.

CVM PRIVILEGIO.

INDEX RERVM QVAE IN HIS EXPLANATIONIBVS CONTINENTVR.

* *
*

Numerus paginam indicat.

A

B

§ Bonos

